The Seales of ARMES of the Bishops of England, etc.

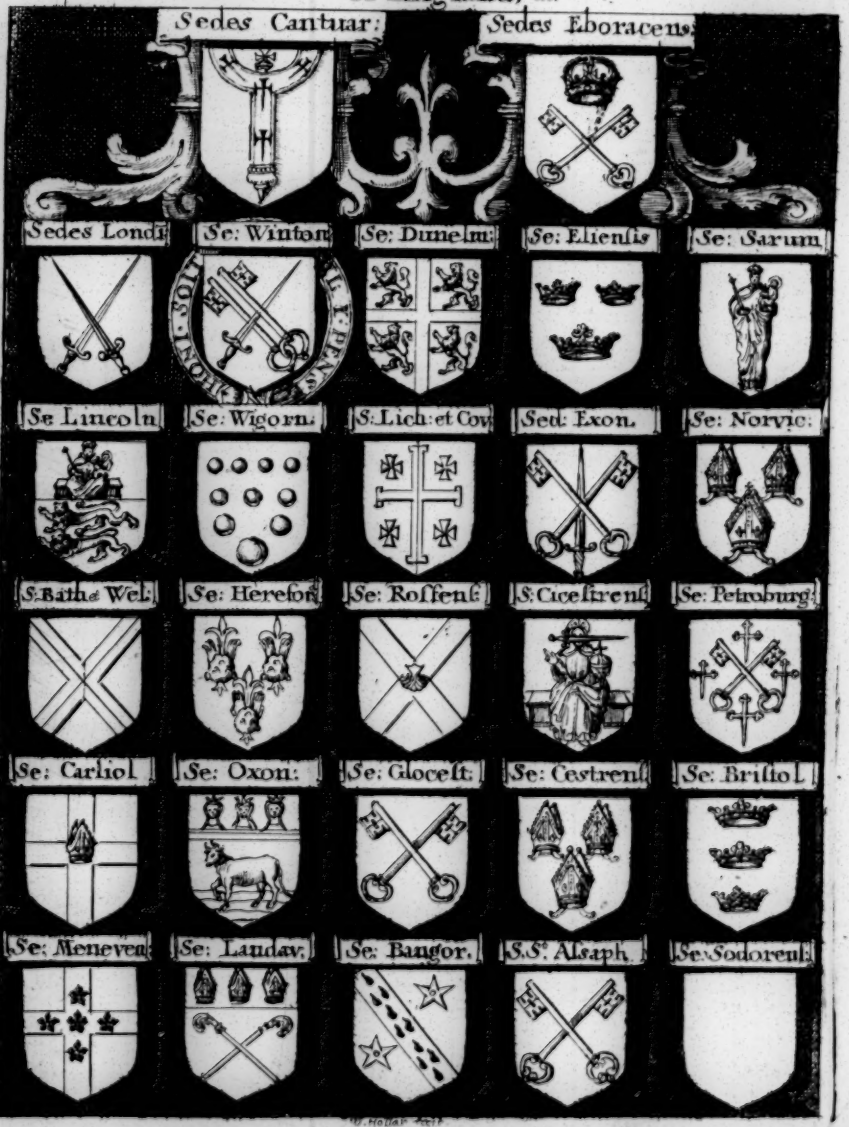

The Seales of ARMES of the Bishops of England, etc.

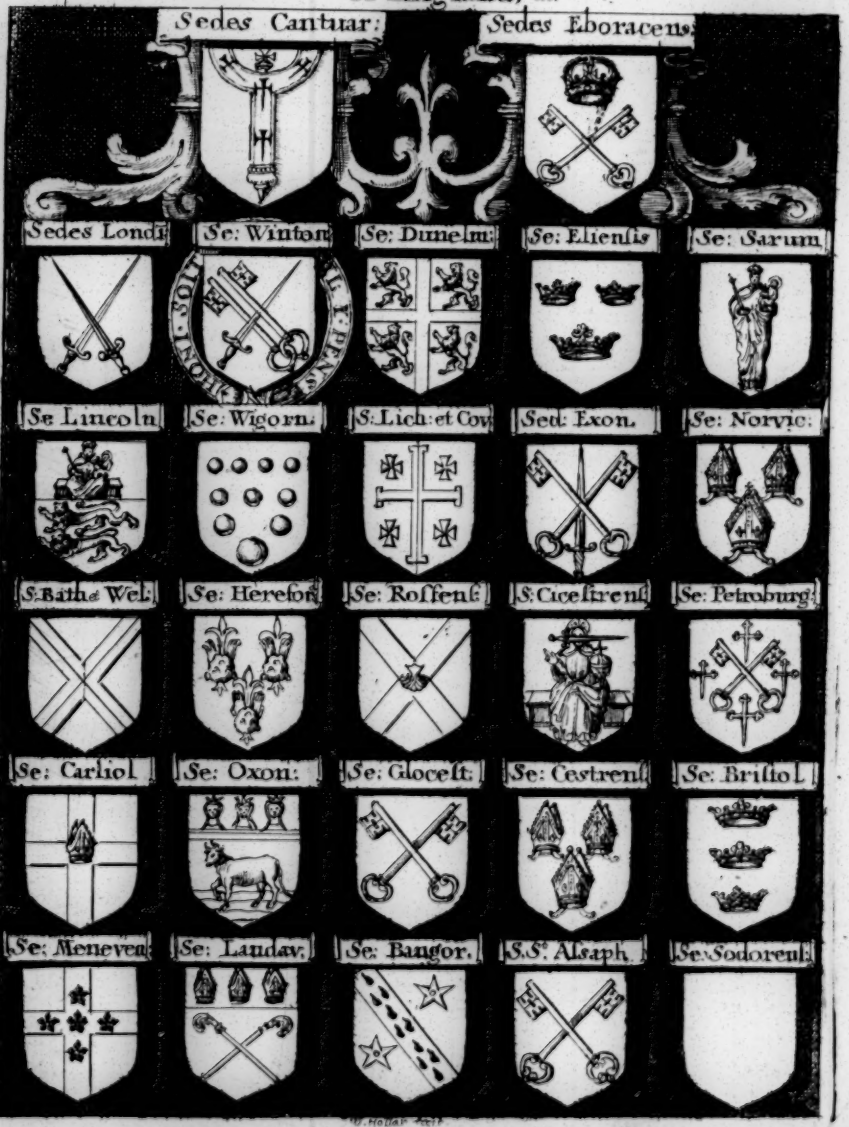

REFORMATIO LEGVM ECCLESIASTICARUM,

EX AVTHORITATE primum Regis HENRICI 8. inchoata:

Deinde per Regem EDOVARDUM 6. provecta, adauctaque in hunc modum, atq; nunc ad pleniorem ipsarum reformationem in lucem Edita.

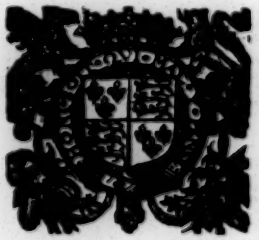

Iuxta exemplar *Londinense* 1571. & venales habentur apud *T. Garthwait* 1661.

AD
Doctum & candidum
LECTOREM
PRAEFATIO. I. F.

QVum nihil sit, quod vel ad communem omnium naturam, vel ad privatam cujusque salutem propiùs pertineat, quàm ut in quaque Reipub. societate recta religionis doctrina retineatur, tum ad hanc ipsam optimæ religionis institutionem non parùm retulerit, optimarum pariter legum accedere disciplinam: Quarum altera nos ad pietatem informet, altera externam hominum inter ipsos vitam moresq; componat. Quæ duæ res simul conjunctæ ut plurimum in omni Repub. rectè administranda valent, seseq; mutuo juvant; ita si divellantur, perinde ac sic navem seces mediam, haud ita multum video, quid aut hæc sine illa, aut utraq; pars sine altera, his præsertim temporibus contulerit. Nam ut nulla quantumvis morata civitas, aut regnum commodè haberi possit, si absit, aut aberret religionis regula: sic neque religio rursus quantumlibet exculta præstiterit ad absolvendam fœlicitatis perfectionem, ubi nec morum cura habetur, nec judiciorum servatur severitas. Vnde non inscitè ab Augustino dictum est, qui de Dei scribens civitate, posse rempub. fœlicem esse negat, *ubi pœnis quidem manibus, mores ruinam patiuntur.* Ideoq; non absre à sapientissimis majoribus prospectum arbitror, qui præmia pariter cum pœnis

Cum religione conjungenda morum disciplina.

nis temperantes, simulque cum religione legum colligantes instituta, omni reipub. parti consulendum putaverunt, quo videlicet nec bonis deesset, quo ad virtutes, sincerumq; Dei cultum incitari possent; nec malis suppliciorum abesset metus, quo revocentur à flagitio: simúlq; in juriarum controversiæ, (si quæ emergerent) tolli eodem pacto & finiri possent.

Legibus condendis cautiones adhibendæ.

Cæterum diligens hic cum primis, & multiplex adhibenda cautio est. Quemadmodum enim non omnis admittenda est in cœtus politicos religio, nisi quæ ad expressam divinæ voluntatis normã quam simplicissimè respondeat: Ita & in condendis legibus prudenti cum primis delectu utendum censeo, ut reipub. accommodentur, non quæ temerè cujusvis effundit temeritas, aut tyrannis obtrudit, sed quæ ad archetypum æqui & honesti, atque perfectæ rationis regulam accedant quam proximè. Prospiciendum deinde, ne aut fisci lucrũ oleant, aut privatam sapiant utilitatem, cujusmodi *Epitadæ* fuisse feruntur, qui cum legem tulisset, ut liberum esset cuiq; sua, cui vellet, relinquere: nihil interim agebat, nisi ut ipse filium, quem odisset, posset exhæredare. Porrò ne credulitatem spirent, quales erant *Draconis*, & *Phalaridis* Agrigentinorum tyranni, quibus & Episcopi Romani addas licebit. Profuerit & illud insuper cavere, ne leges immodica superfluitate, ac multitudine scitorum onerent magis, quam ornent.

Quamquam verò longe id præstantissimum fuerat votisq; omnibus optandum, ejusmodi omnium esse Christianorum mores, ut non paucis aut moderatis modo, sed nullis potius omnino opus esset legibus: tantumque posse religionis vigorem apud omnes, ut de nobis verè affirmari posset Paulinum illud, *Lex iusto posita non est, &c.* Verum quando hoc in tanta vitæ infirmitate obtinere non datur, nescio etiam an sperare liceat, in invisibili hac Ecclesia, ubi promiscuè cum bonis ita permisti mali sunt, ut amplior plerumque pars vincat meliorem; idcircò legum necessario comparata sunt præsidia, ut quos ducere religio nequeat, disciplinæ saltem, legumq; retineat coercio. Sine quibus nullam posse humanæ societatis gubernationem constare, non modò recentiorum temporum exempla, sed vetustissimæ etiam antiquitatis ubique comprobant historiæ: Sive Atticam primum, sive Spartanam spectemus rempublicam. Quarum utraque post varias civilium conflictationum agitationes, tandem acceptis altera à *Solone*, altera à *Lycurgo* legibus, multo dehinc pacatior auctiorq; est reddita. Sic enim de *Athenis* constat, quod cum sine certo aliquo jure tres simul per id tempus factiones inter se contenderent, eaq; dissensio, gliscentibus magis odiis, universis exitium minaretur, *Soloni* respub. mandata est. Is leges tulit, quibus libertatem & otium, per quingintos pollea annos, ei restituit reipub. Porro ut non puduit Atticos ea tempestate Ægyptias leges quisquam usucapere, atque in suam transferre rempub. (ut testis est *Herodotus*) idem & *Romanis* postea usu venit, quos cum publica cogeret necessitas leges in civitate sua conscribere, missi sunt in *Græciam* decemviri, qui ex Atticis legibus *Solonis*, *Zaleuci* apud *Locros*, *Chaondæ* apud *Thurinos*, *Lycurgi* apud *Lacedæmonios*, *Pharonei* apud *Argivos*, certas legum formulas colligerent, & de rep. instituenda summos in *Græcia* homines consulerent.

1. *Tim.* 1.

Legum necessitas.

Leges Atticæ.

Leges Romanæ duodecim tabularum.

Atque ex iis demum leges duodecim tabularum conflatæ sunt, quibus tantum

tum tribuit *M. Cicero*, ut alicubi de optimo civitatis statu disputans, à natura discedere prædicat, qui à *Romanis* legibus dissident. Breviter nulla gens, nulla civitas, aut patria tam immanis unquam, aut barbara fuit, quæ non leges, etsi non ubiq; consimiles, non aliquas tamen habuerit, quibus si non omnia propellerentur vitia, ut aliquam saltem morum honestatem retinerent. Sic neq; Angliæ nostræ jam olim suis defuerunt legum decreta sapienter à prudentissimis majoribus constituta. Declarant id *Bracthonis nomothetica*, *Inæ Regis*, *Edwardi seniorii*, *Æthelstani*, *Eadmundi*, *Eadgari*, *Aluredi*, *Ethelredi*, *Canuti*, cæterorumq; principum auspiciis institutæ sanctiones. Quæ leges quam diu suam tueri authoritatem potuerunt, viguit aliqua saltem in hoc regno morum disciplina. Tandem non multo post hæc descendit in *Orchestram Scænicus* planè *artifex* suam saltaturus fabulam, urbis Romæ Pontifex: qui cæteris paulatim explosis actoribus, solus ipse Scenam occupare, omnesq; omnium actiones sustinere voluit. Primumq; prophanis magistratibus ea tantum relinquens, quæ prophana videbantur, reliquum partem illam de moribus universim ad se populumq; suum transtulit Ecclesiasticum, callidissimo nimirum commento, dum se fingit Christi in terris vicarium, & Apostolicæ cathedræ hæreditarium successorem. Quod simulatq; semel principibus esse persuasum sensisset, hinc illico majora conandi materiam accipit. Neq; porrò defuit occasioni audacia. Pergens itaq; in cœpta fibula mirus hic histrio, postquam exordium sibi tam pulchre videt procedere, ad reliquas similiter actionis partes se parat, quas nihilo etiam segnius tractat. Ac primùm ad Reges ipsos, summosq; Monarchas affectat viam, eorum authoritatem paulatim vellicare, mox & æquare, tum superare etiam, superatamq; sub jugum mittere pertentat. Hoc ubi etiam succedere intelligit, majore sumpta fiducia, ulterius adhuc progreditur sese dilatare, ac pennas nido majores distendere, nihil jam humile aut plebeium de se cogitans. Qui prius humili socco incedebat, nunc alto cothurno ingreditur, ex Pontifice Rex factus planè tragicus. Quin nec amplius subditi jam nomen agnoscit, qui jubetur à Christo, ne dominetur suis. Deniq; eousque intumescit magnitudinis hic *Ecclesiarcha*, ut qui leges prius ab aliis accipere, atque in ordine teneri sit solitus, nunc inversa rerum scœna, leges ipse imponit aliis, ac jura præscribit universis: Quod jus nunc canonicum appellamus. In quo ipso jure, neque ullum tamen modum tenet illius impudentia, quin leges legibus, decreta decretis, ac iis insuper decretalia, aliis alia, atq; item alia accumulet, nec ullum pene statuit cumulandi finem, donec tandem suis *Clementinis*, *Sextinis*, *Intra* & *Extravagantibus*, *Constitutionibus provincialibus*, & *Synodalibus*, *Paleis*, *Glosulis*, *Sententiis*, *Capitulis*, *Summariis*, *Resciptis*, *Breviculis*, *Casibus longis*, & *brevibus*, *ac infinitis Rhapsodiis* adeo orbem confarcinavit, ut Atlas mons, quo sustineri cœlum dicitur, huic (si imponeretur) oneri vix ferendo sufficeret.

Leges Saxonum antiquæ.

Pontificiæ supremitatis invasio.

Jus Pontificium seu canonicum.

Atque hunc quidem in modum se habuit pontificiæ hujus fabulæ epitasis, satis quidem turbulenta, & prodigiosa: In qua mirum quas ille turbas dedit, quos mundo ludos fecit, & quos errores involvit, foris nonnullam quidem religionis faciem obtendens, sed ita ut propius intuenti haud difficile esset videre, longe aliud mysterium in animo eum instituisse, nempe ut ecclesiasticum

Pontifex vēdicat utrumque gladium.

sticum imperium aliquod in hoc mundo eminentiæ singularis tolleret. Tū nec his contentus, jus fori sui haud prius destitit hactenus dilatare, quoad totum etiam civilem gladium, cum plena potestate in suam traduxisset possessionem: non huc spectans interim, ut morum disciplinam in melius proveheret (quod fortassis nunquam illi serio curæ fuit) sed partim ut sedis dignitatem omnibus munitam modis constabiliret, partim ut opes undecunq; quam maximas ad explendam ipsius avaritiam converteret, haud multum dissimili exemplo, quale de *Dionysio Syracusano* commemorat Plutarchus, qui quū insidioso consilio quam plurimas tulisset leges, alias super alias ingerens, tum eadem pari rursus astutia à populo negligi patiebatur, quo cūctos hac ratione sibi obnoxios redderet. Nec aliud in consilio fuisse huic pontifici videtur in tot congerendis legum centonibus, quam ut *plurimos* canonicis suis articulis *irretitos* teneret; quo *uberior quæstus* ei ex *dispensationibus* & *condemnationibus* accresceret. Atque hanc puta catastrophen esse hujus *choragii*. Nam ut veteres olim Comœdiæ exibant ferè in nuptias; ita pontificis omnes ferè molitiones desinebant in pecunias. Breviter sub hoc pontifice ita gubernata est res ecclesiastica, ut in pejori loco nec aliàs fuerit unquam, nec tum esse potuerit: quando *nihil in religione ferè rectum, in moribus nihil sanum, nihil in conscientiis liberum, nec in cultu sincerum relinquebatur: nec in legibus quicquam, nisi quod ad inutiles quasdam ceremonias, vel absurda dogmata, vel ad ordinis magnificentiam tuendam pertinebat.* Et si in consistoriis ostendebatur nonnulla forsan justitiæ umbra, & morum inspectio, sic tamen res gerebatur, ut pretio nulli non venalis foret impunitas. Cui & hoc porro accedebat incommodi, quòd quum ab iis judiciis procul omnis politica potestas arceretur, interim tota fori tractatio, nescio quibus Canonistis, & officialibus patebat, quorum magna pars ex litibus victitans suum magis spectabat compendium, quam virtutis, ac morum rectitudinem. Vt multa hic supprimam modestiæ causa, fortassis non prætereunda, si non pudori magis consulere, quam calamo indulgere hoc loco libuisset.

Pontificii juris corruptela.

Rex Henricus octavus

Postulabat sanè hæc tanta rerum dissipatio necessariam emendationem. Neque fefellit ecclesiam suam divina providentia, cujus singulari beneficio cœpit tandem utcunque scintillare, velut è crassa nebula, promicans sinceriotis religionis aura, regnante auspicatissimæ memoriæ Rege *Henrico* octavo: qui regum omnium, in hoc regno *primus*, magno reipublicæ bono, pontificis hujus nomen, cum superbissimis fascibus, prorsus è regni finibus *excussérat*. Quin nec eo contentus cordatus rex, ut nomen, nudosque solum titulos à se suisque depelleret, nisi & *jura decretaque* omnia, quibus adhuc obstringebatur ecclesia, perfringeret: huc quoque animum adjecit, ut universam secum rempub. in plenam asserceret libertatem. Quocirca cum ex ipsius, tum ex publico Senatus decreto delecti sunt viri aliquot, usu & doctrina præstantes, *numero triginta duo, qui penitus abolendo pontificio juri (quod canonicum vocamus) cum omni illa decretorum & decretalium facultate, novas ipsi leges, quæ controversiarum & morum judicia regerent, regis nomine & authoritate surrogarent.* Id quod ex ipsius regis epistola, quam huic præfiximus libro, constare poterit, quæ & serium ipsius in hac re studium, & piam voluntatem aperiat. Laudandum profecto regis propositum, nec illaudandi fortassis eorum

Legum ecclesiasticarum per regem Hen. 8. reformatio.

conatus,

conatus, qui leges tum illas, licèt his longè dissimiles conscripserant. Sed nescio quo modo, quaque occasione res successu caruit, sive temporum iniquitate, sive nimia eorum cessatione quibus tunc negotium committebatur.

Sequitur post hæc regis tandem *Henrici* mors, æquo pulsans pede pauperum tabernas, regumque turres: Post quem subiit in regni habenas relictus à patre filius nunquam satis laudati nominis *Edouardus* sextus. Qui in emendanda primum religione quam adhuc inchoatam reliquit pater, majores impetus, ac vires addidit, nec omnino profecit infœliciter. Quo factum, ut religionis fontes multo, quam antea, purgatiores nativo quodammodo nitori sint restituti. Sed iniquissimi illorum temporum mores, longè à professione dissidentes, & religioni labem & bonis omnibus dolorem non mediocrem asperserunt. In causa creditur, quòd cum doctrina reformata, non item adhibita essent legum idonea repagula, quæ effrænem multitudinis impunitatem cohiberent. Durabant enim adhuc hæc ipsa, quæ & hodie regnant in curiis, & consistoriis pontificii juris instituta, & constitutiones provinciales, quæ præter verbosam ceremoniarum congeriem, nihil ferè habebant, quod corrigendæ Christianorũ vitæ magnopere conduceret. Neq; interim hoc nesciebat, pro divina sua indole, *Edouardus* noster. Itaque coacto mox Senatu, indictoque frequentissimis comitiis parliamento, non solùm in animo habuit, sed diligenter etiam curavit, paternum sequutus exemplum, ut quod ille factum priùs voluisset, in reformandis pontificiorum canonum decretis, id ipse absolutiori expeditione perfectum redderet.

Rex Edovardus 6. de religionis & disciplinæ cura sollicitus.

Leges ecclesiasticæ per Regem Edovardum 6. renovatæ.

Quid multis? ex communi ordinum omnium suffragio, datum id negotii est viris, si non iisdem, quibus superius, at paritamen numero, nec impari excellentia præditis, triginta videlicet duobus (quod idem etiam ab *Henrico* priùs octavo instituebatur) partim ex Episcopis, partim ex Theologia, partim ex utriusque juris prudentia, partim ex communis quoque juris professione, ad octenos, in quatuor classes, ad hoc ipsum designatis, ut ipsorum arbitrio certa quædam sanctionum capita, in legum formulas redacta figerentur, quæ in locum sufficta Romanarum constitutionum, reip. & moribus in melius formandis quam maximè salutares proponerentur.

Legũ ecclesiasticarum authores, & Ordo.

Nec longum erat, quin regis voluntati satisfactum sit. Res enim, tanquam pensum, in varias distributa operas fœlicitate non minori, quam celeritate confecta est. hoc observato ordine: ut Duo hi & triginta (quos diximus) in quatuor classes, æqua proportione ita dividerentur, ut in singulis octonariis duo Episcopi, duo item Theologi, rursusque duo juris utriusque, similiter & communis juris consulti totidem continerentur. Inter quos sic deniq; conventum est, ut quod in singulis classibus conclusum & definitum esset, id per reliquas classes considerandum atque inspiciendum transmitteretur. Quanquam verò ex hoc ipso omni numero, octo potissimum selecta fuerunt capita, quibus prima operis præformatio, quasiq; materiæ præparatio cõmittebatur, quorum nomina Regis in *Edouardi* epistola comprehensa videre liceat.

Atq; hoc modo confectæ hæ quidem leges sunt, sive eas ecclesiasticas, sive politicas appellare libeat. Quarum materia ab optimis undiq; legibus petita videtur,

Tho. Cranmerus Archiepiſc. Gualterus Haddonus.

videtur, non ſolum eccleſiaſticis, ſed civilibus etiam, veterumq; Romanorum præcipua antiquitate. Summæ negotii præfuit *Tho. Cranmerus* Archiepiſc. Cant. Orationis lumen & ſplendorem addidit *Gualterus Haddonus*, vir diſertus, & in hac ipſa juris facultate non imperitus. Quin nec ſatis ſcio an *Ioann. Checi* viri ſingularis eidem negotio adjutrix adfuerit manus. Quo factum eſt, ut cultiori ſtylo concinnatæ ſint iſtæ leges, quam pro communi cæterarum legum more. Atq; equidem lubens optarim, ſi quid voris meis proficeret, ut conſimili exemplo, nec diſſimili etiam oratione ac ſtylo, proſiliat nunc aliquis, qui in vernaculis noſtris legibus perpoliendis idem efficiat, quod in eccleſiaſticis iſtis præſtitit clariſſimæ memoriæ hic Haddonus.

Sed hæc aliorum relinquens perpenſioni, ad eccleſiaſticas noſtras redeo, quæ quamadmodum elaboratæ fuerint, quibuſq; authoribus conſcriptæ, jam aperuimus. Reſtabat nunc de illarum dignitate & æſtimatione aliquid porrò mihi diſſerendum. Sed quia nolim meo judicio cæteris præcurrere, liberam ſuam cuiq; cenſuram relinquo. Nobis ſat erit, quoniam jampridem in ſuperioribus Monumentis noſtris promiſſa ſunt, ſtudioſis lectoribus hæc propoſuiſſe, non ut vim illico legum authoritatemq; induant; ſed ut ſpecimen duntaxat rei, velut ad guſtum iſta lectitare volentibus, exhiberemus, quæ ubi perlecta fuerint, pro ſuo quiſq; captu, quid de iis ſtatuendum putet, liberè ſecum penſitet. Vt nihil eſt, nec unquam fuit, tam fœliciter humano elucubratum ingenio, cui non aliquid inhæſit nævi, ita neq; hic fortaſſe defutura ſunt, quæ δόξης φειτίδας & acriorem lectoris diſcuſſionem flagitare nonnullis videbuntur. In quo genere præter alia quæ brevitatis cauſa tranſilire cogor, hoc unum minimè, vel prætercundum mihi, vel doctis judiciis admittendum videtur, quod lex iſta vetat in titulo de divinis officiis, Cap. 16. ne quicquam omnino præter præſcripta peragatur, & formulas illius libri noſtra communi lingua ſcripti, quem proprium & perfectum omnis divini cultus magiſtrum eſſe ſtatuit, &c. Nos verò perfectum omnis divini cultus magiſtrum, ſolum dei verbum agnoſcimus, cum interim in hoc libro non eſſe nulla conſtat, quæ per omnia minus quadrare ad amuſſim eccleſiaſticæ reformationis videantur, multoq; rectius fortaſſe mutarentur. Sed hæc ab aliis rectius perſpici, quàm à me admoneri poterint.

Interim Illuſtriſſimi Principis *Edovardi* noſtri tam piam vereq; chriſtianam ſollicitudinem nunquam ſatis laudare queo, nec minus præclare eorum etiam doctorum hominum navatam diligentiam arbitror, qui congerendis his legibus præfuerunt, quas ſumma approbatione & applauſu illorum tum temporum fuiſſe receptas conſtat. Nec dubium quin Parlamentari etiam authoritate eædem ſanctiones iſtæ conſtabilitæ, atq; in publicum uſum conſecratæ fuiſſent, ſi vita regi pæulo longior ſuppetiſſet. Quod ut valde tum dolendum eſt non contigiſſe, ita nunc viciſſim optandum, quod per præmaturam mortem regis illius negatum eſt eccleſiæ fœlicitati per fœlictiora tempora Sereniſſimæ Reginæ noſtræ *Elizabethæ* ſuppleatur, accedente publica hujus nunc Parliamenti authoritate, ſimulq; faventibus doctorum hominum ſuffragiis. Quos ut noſtram hanc in edendo audaciam boni conſulant impenſè rogamus.

Rex Henricus Octavus.

HENRICVS *Octavus Dei gratia, Angliæ & Franciæ Rex, fidei defensor, & Dominus Hiberniæ, ac in terris Anglicanis sub Deo caput supremum; Omnibus Archiepiscopis, Abbatibus, Clericis, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Militebus, generosis, ac aliis cujuscunque generis hominibus, subditis & legiis nostris, per regnum nostrum, & dominia nostra ubilibet commorantibus, salutem & Evangelicæ veritatis incrementum. Cum vos optimi cives mei mihique chariſſimi, me nunc unum atque solum hujus Regni principem, in terrisq; secundum deum, hujus ecclesiæ Anglicanæ unicũ supremumque caput, quemadmodum divini atque humani juris ratio postulat, potestatemque tam ecclesiasticæ quàm mundanæ politiæ mihi, majoribusque meis, ipso jure divino concessã, (verũ multis sæculis unius Romani Episcopi malitia,*

tia, fraude, dolũ, atque astutia, ereptam) ad me & successores meos pertinere una voce, uno omnium assensu agnoscitis: non possum indies magũ magisque mũneris, atque officii mei rationem non habere, deque illustranda Dei gloria, de Christianæ pietatis vera doctrina propaganda, de imperii hujus incolumitate, & quiete tuenda, summa animi cura, atque cogitatione non esse sollicitus. Occurrunt enim subinde animo meo verba illa, quæ Sapientiæ Cap. 7. habentur ad hunc modum: Audite reges, & intelligite, quoniam data est à Domino potestas vobis, & virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, & scrutabitur cogitationes. Ad vos ergo reges sunt hii sermones mei, ut discatis sapientiã et ne excidatis. Qui enim custodiũt justitiam, justè judicabũtur; et qui didicerunt justa, inveniẽt quid respondeant, &c. Hinc facilè perspici potest exactissimè à regibus potestatis suæ reddendam esse rationem, illosque gravissimas mãnere pœnas, si non, ut oportuit, in republica administranda sese gesserint.

Sapient. Cap. 7.

Quòd si tanta cura, ac solicitudine quibuscunque regibus opus est, quã anxios igitur ac solicitos Christiãos reges esse debere censendũ est, quibus non politia modo civilis, sed ecclesiastica etiã potestas data est? Hos enim non tãtum quæ ad humanam societatem

tem pertinent, sed etiam quæ divinæ Christianæque religioni maximè consentanea sunt, curare necesse est: præsentem hujus sæculi fœlicitatem principes Christianos ita metiri convenit, ut hac potestate sua ad Dei cultum dilatandum utantur, ut in hoc incumbant, ut recta doctrina propagetur, orneturque Dei gloria.

Cum igitur a Christianis regibus iustitiam in imperio, pacis tuendæ curam, pietatem, studium juvandæ & ornandæ religionis Christianæ exigi animad verterem, nihil mihi potius esse debere judicabam, quam ut omnes inirem rationes, quò minus in hoc meo regno hæc à me desiderentur, &, quoad possem, muneri impositò satisfacerem: Hoc ut faciliùs expeditiúsque præstare valeam, non ignoratis vos, quantam curam adhibuerim in illis rebus promovendis, tuendisque, quæ huic negotio maximè conducere atque adjumento esse videbantur; quæ contra impedire atq; obesse visa sunt, quanto studio tollere, ac delere conatus sum, assiduéq; conor. Abundè enim vobis declaratum hactenus fuit, quàm in hac nostra Britannia, multis verò sæculis, episcopi Romani vis injusta, ac non ferenda sacro sancto divino nomini inimica fuit, quantopere religioni Christianæ, veræ doctrinæ propagandæ adversata est, quantum hujus reipublicæ pacem ac tranquillitatem sæpissime interturbavit, potestatemq;

regiam divinitus constitutam labefactando, divinam omnium obedientiam, à vero ac justo principis sui imperio, contra omne jus divinum & humanum, ad se transferre ausus est. Hujus potestatem huic cum divino munere sublatam esse manifestum est, & ne quid superesset, quo non planè fractam illius vim esse constaret, leges omnes, decreta atq; instituta, quæ ab authore episcopo Romano profecta sunt, prorsus abroganda censuimus. Quorum loco, ut faciliùs impositorum Dei Opt. Max. gloria illustretur, & vera Philosophia christiana regnumq; Christi vigere possit, & quo omnia decenter & ordine in Christi hac ecclesia gerantur; en vobis authoritate nostra editas leges damus, quas à vobis omnibus suscipi, coli, & observari volumus, & sub nostræ indignationis pœna mandamus, ut vestra in Deum pietas, amor erga patriam, principemq; vestrum obedientia, non sine immensa divini nominis gloria omnibus conspicua fiat, ac vosmetipsos non minus de vestris rationibus sollicitos ostendatis, quàm ego vestra causa de officio fuerim memor, strictè præcipientes, ut his nostris constitutionibus vos omnes & singuli, tam in judiciis, quàm in gymnasiis utamini, severè prohibentes, ne quisquam vestrûm alias præter has, & regni nostri leges, admittere præsumat. Valete.

REX

REX EDOVARDVS SEXTVS.

EDOVARDVS Sextus, Dei gratia, Angliæ, Franciæ, & Hiberniæ Rex, fidei defensor, & in terra, Ecclesiæ Anglicanæ & Hibernicæ supremum Caput: Reverendissimo in Christo Patri, *Thomæ*, eadem gratia Cantuariensi Archiepiscopo, totius *Angliæ* primati & Metropolitano: Reverendoq; in Christo Patri, *Thomæ*, Eliensi Episcopo: Ac dilectis nobis in Christo, *Richardo Cox*, Eleemosynario nostro, *Petro Martyr*, Sacræ Theologiæ professoribus, *Willihelmo Maye*, *Roulando Taylour* de *Hadley*, Legum Doctoribus: Nec non dilectis & fidelibus nostris, *Iohanni Lucas*, & *Richardo Gooderike* Armigeris, salutem: Cum vos triginta duos viros, ad leges nostras Ecclesiasticas perlegēdas & componendas, juxta vim, formam, & effectum cujusdam Acti Parliamenti, in tertio Regni nostri anno, apud *Westm.* facti, brevi assignare & deputare proponimus, & ubi numerus p. æ dictus ad tractatum legum prædictarum, describendarum & componendarum nimius videtur, tametsi id tum propter consultationem & judicium super eo habendum,

bendum, tum etiam propter perfectionem & complementum earundem longè expediens exiſtit, nobis, moventibus Conciliariis noſtris à ſecretis, conſentaneum magis videtur, hujus rei initium, introitum, primam formam, & lineaturam numero octavo, qui doctorum triginta erit portio, committere: nempe quaſi præparationem quandam grandiori numero futuram.

Quapropter de prudentia, ſcientia, & diligentia veſtris plurimum confidentes, de ſententia conſilii, novimus, & deputavimus vos commiſſarios noſtros, & vobis autoritatem per præſentes impartimus, ut loco & tempore congruis, & opportunis, celeritate conveniente, qua poteritis maxima, inſimul conveniatis, curſumq; legum Eccleſiaſticarum, infra regnum noſtrum in uſu exiſtentium, aut antehac uti ſolitarum, diligenter perlegatis, conſideretis, & ponderetis, eoq; facto, illarum loco & vice, collectionem, compilationem, & ordinem talium legum Eccleſiaſticarum inveniatis, faciatis, & in ſcripta redigi faciatis, quales in uſu eſſe, practicari, & in quibuſcunq; curiis & juriſdictionibus noſtris Eccleſiaſticis, infra iſtud regnum noſtrum & alia noſtra dominia, proponi & publicari, de ſcientia, ſapientia, & judicio veſtris maximè expediens fore putaveritis. Habentes conſiderationem & reſpectum debitum ad tenorem ſtatuti prædicti, pro præſervatione legum noſtrarum communium, in ſuo vigore remanentium & pro omnibus aliis articulis & ramis dicti ſtatuti. Et quamprimum leges prædictæ per vos adinventæ, formatæ, deſcriptæ & compilatæ fiunt, eaſdem ſtatim nobis exhiberi & in ſcriptis tradi volumus, ut eas de conſilii noſtri ſententia, de reſiduo triginta duorum, unà vobiſcum, pro ulteriore legum prædictarum Eccleſiaſticarum ratificatione & perfectione, tanquam commiſſariorum noſtrorum,

juxta

juxta formam statuti prædicti, conjunctim nominando-rum transmittimus.

Et quamvis vos ea modestia & sapientia præditos esse scimus, quòd onus istud humeris vestris commissum & impositum, haud parvi esse momenti & ponderis æstimabi-is; considerantes tamen, quòd propositum nostrum non est aliud, quàm præparationis cujusdam gratia istud à vobis effectum reddi: ita quòd major numerus ad consultationem, & perfectionem ejusdem magis certò & ordinatè procedere valeat, certiores vos esse volumus, quòd actiones & studia vestra in hac parte, cùm erunt nobis gratissima, tum aut benignissima, & maximè favorabili interpretatione accepta.

Et præterea volumus, quòd statim post receptionem præsentium unà conveniatis, & hac in re, celeritate & expeditione eatamini, quam causa exposcit: Mandantes & strictè præcipientes omnibus & singulis personis, quarum consilio, sententia, & ope, in hac parte, vos opus habebitis, quòd illi per vos requisiti opem præstent, consulant, & juvent, quemadmodum nobis placere cupiunt. In cujus testimonium has Literas nostras fieri fecimus Patentes. Teste meipso apud *Westm.* xi. die *Novemb.* Anno regni Regis quinto.

Marton.

Per ipsum Regem & de data prædicta authoritate Parliamenti.

Tabulæ Titulorum.

1 De summa trinitate & fide Catholica.
8 De hæresibus.
22 De judiciis contra hæreses.
27 De blasphemia.
28 De Sacramentis.
31 De Idololatria, &c.
34 De confessionatoribus.
37 De matrimonio.
44 De gradibus prohibitis.
47 De adulteriis & divortiis
56 De admittendis ad Ecclesiast. beneficia.
67 De renunciatione beneficiorum, &c.
67 De permutatione beneficiorum.
70 De purgatione.
77 De dilapidationibus.
80 De alienatione bonorum Ecclesiæ.
81 De electione.
81 De beneficiis conferendis.
84 De Divinis officiis.
92 De Ecclesia & ministris ejus.
106 De Ecclesiarum gardianis.
113 De Academiis.
115 De Decimis.
124 De visitationibus.
128 De Testamentis.
138 De pœnis Ecclesiasticis.
151 De suspensione.
155 De Sequestratione.
157 De Deprivatione.
159 De excommunicatione.
179 De Iudiciis.
181 De criminibus.
183 De Iudiciis.
189 De officio Iudicum;
200 De litis contestatione.
205 De Iuramentis.
210 De Juramento calumniæ.
213 De probationibus.
219 De possessione.
224 De fide.
229 De crimine falsi.
245 De Testibus.
249 De Consuetudine.
250 De præscriptionibus.
250 De vi contra Clericum.
254 De præsumptionibus
256 De diffamationibus.
264 De delationibus.
270 De exceptionibus.
279 De sententia.
299 De appellationibus.
De regulis juris.

DE SUMMA TRINITATE ET FIDE CATHOLICA.

¶ *De fide Christiana ab omnibus amplectenda & profitenda.* Cap. 1.

QUoniam Regni potestas, & legum administrandarum jus ad nos ex Deo pervenit, principium nobis ab eodem Deo capiendum erit. De cujus natura cùm rectè fuerit & ordine constitutum, facilior erit reliquarum legum provisio, quas ad confirmandum in Regno nostro verum Dei cultum, & ad ipsum Ecclesiæ statum conservandum, adhiberi curavimus. Quapropter omnes homines ad quos imperium nostrum ulla ratione pertinet, Christianam religionem suscipere & profiteri volumus, & jubemus. Contra quam qui cogitationes, aut actiones ullas suscipiunt, impietate sua Deum à se abalienant: nos autem qui divinæ Majestatis administri sumus, & facultates universas & ipsam denique vitam illis abjudicandam esse statuimus, quicunque tam immani se scelere impietatis obligaverint. Et hoc in omnibus valeat nostris subditis, quocunque nomine, loco, vel conditione censeantur.

¶ *De natura Dei, & beata Trinitate, quid sit credendum.* Cap. 2.

OMnes filii Dei per *Iesum Christum* renati, ex corde puro, conscientia bona, & fide non ficta credant &

confiteantur, unum eſſe vivum & verum Deum æternum, & incorporeum, impaſſibilem, immenſæ potentiæ, ſapientiæ & bonitatis, creatorem & conſervatorem omnium rerum, tum viſibilium, tum inviſibilium. Et in unitate ejus divinæ naturæ, tres eſſe perſonas, ejuſdem eſſentiæ ac æternitatis, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum. Patrem verò à ſeipſo eſſe, nec ab alio quoquam vel generari, vel procedere: & Filium quidem à Patre generari; Spiritum Sanctum verò & à Patre, & à Filio procedere: nec ullam naturæ diverſitatem aut inæqualitatem in iſta perſonarum diſtinctione poni, ſed quoad ſubſtantiam, vel ut dicunt, eſſentiam divinam, omnia inter eos paria & æqualia eſſe.

¶ *De Chriſto & myſteriis noſtræ redemptionis.* Cap. 3.

CRedatur etiam, cùm veniſſet plenitudo temporis, Filium qui eſt verbum Patris, in utero beatæ virginis *Mariæ*, ex ipſius carnis ſubſtantia, naturam humanam aſſumpſiſſe, ita ut duæ naturæ, divina & humana, integrè atque perfectè in unitate perſonæ fuerint inſeperabiliter conjunctæ: ex quibus unus eſt Chriſtus verus Deus & verus homo: qui verè paſſus eſt, crucifixus, mortuus & ſepultus, deſcendit ad inferos, ac tertia die reſurrexit, nobíſque per ſuum ſanguinem reconciliavit Patrem, ſeſe hoſtiam offerens illi, non ſolùm pro culpa originis, verumetiam pro omnibus peccatis quæ homines propria voluntate adjecerunt.

¶ *De duabus Chriſti naturis poſt reſurrectionem.* Cap. 4.

CRedatur item Dominus noſter *Ieſus Chriſtus*, etiam poſt reſurrectionem, duplici natura conſtare: divina quidem, immenſa, incircumſcripta, & infinita, quæ ubique ſit & omnia impleat: Humana verò, finita & deſcripta hu-

humani corporis terminis ac finibus, qua, poſtquam peccata noſtra perpurgaviſſet, in cœlos aſcendit, ibíque ita ſedet ad dexteram Patris, ut non ubique ſit, quippe quem oportet in cœlo remanere, uſque ad tempus reſtitutionis omnium, cùm ad judicandum vivos, & mortuos veniet, ut reddat cuique juxta opera ſua.

¶ *De tribus Symbolis.* Cap. 5.

ET quoniam omnia fermè, quæ ad fidem ſpectant Catholicam, tum quoad beatiſſimam Trinitatem, tum quoad myſteria noſtræ redemptionis, tribus Symbolis, hoc eſt, Apoſtolico, Niceno, & Athanaſii breviter continentur: idcircò iſta tria Symbola, ut fidei noſtræ compendia quædam, recipimus & amplectimur, quod firmiſſimis divinarum & canonicarum Scripturarum teſtimoniis facilè probari poſſint.

¶ *Quæ ſint canonicæ Scripturæ, quoad vetus Teſtamentum.* Cap. 6.

UT autem quæ ſint Scripturæ illæ canonicæ, ex quibus ſolis religionis & fidei dogmata conſtare & confirmari debent, non ambigant fideles, illarum catalogum hic aſcribendum duximus, ſecuti in veteri Teſtamento illum, quo Hebræi utuntur, ordinem, qui ſic habet.

Libri Moyſis quinque.
Joſue.
Judicum.
Samuelis 2.
Regum 2.
Eſayas.
Hieremias.
Ezechiel.
Prophetæ minores 12.
Pſalterium.
Job.
Proverbia.
Daniel ſepoſitis Apocryphis.
Paralipomenon 2.
Canticum Canticorum.
Ruth.
Threni.
Eccleſiaſtes.
Heſter.
Eſdras, & Nehemias.

Omnes iſti libri, quos recenſuimus, certò ſunt canonici.

¶ *Libri ſacri, non tamen canonici.* Cap. 7.

LIber verò qui Sapientia Salomonis inſcribitur, Eccleſiaſticus, item Judith, Tobias, Baruch, tertius & quartus Eſdræ, Libri Machabeorum, cum Apocryphis Heſter & Danielis, leguntur quidem à fidelibus, & in eccleſia recitantur, quòd ad ædificationem plebis plurima in illis valeant, quibus tamen non tantum authoritatis tribuitur, ut fidei noſtræ dogmata ex ipſis ſolis, & ſeparatim citra alios indubitatæ Scripturæ locos conſtitui, conſtabiliríque vel poſſint, vel debeant. Sunt ergo & cum judicio, & ſobriè iſti tum audiendi, tum legendi.

¶ *De libris canonicis novi Teſtamenti.* Cap. 8.

IN novo autem Teſtamento pro canonicis libris agnoſcit, & admittit Eccleſia hos qui ſequuntur.

Quatuor Evangelia, videlicet.
- Matthæi.
- Marci.
- Lucæ.
- Johannis.

Acta Apoſtolica.

Epiſtolas Pauli ad--
- Romanos.
- Corinthios. 2.
- Galatas.
- Epheſios.
- Philippenſes.
- Coloſſenſes.
- Theſſalonicenſes. 2.
- Timotheum. 2.
- Titum.
- Philemonem.
- Hebræos.

Epiſtolas

Epistolas Canonicas { Jacobi. 1. / Petri. 2. / Johannis. 3. / Judæ. 1.

Apocalypsim.

¶ *Omnia credenda ex canonicis haberi Scripturis.* Cap. 9.

HÆc igitur generatim est sancta Scriptura, qua omnia creditu ad salutem necessaria, plenè & perfectè contineri credimus, usque adeò ut quicquid in ea non legitur, nec reperitur, nec denique ex eadem aut consequitur, aut convincitur, à nemine sit exigendum ut tanquam articulus fidei credatur.

¶ *Suprema est in Ecclesia Scripturæ divinæ authoritas.* Cap. 10.

DIvinæ Scripturæ tanta credatur authoritas, ut nulla creaturæ cujusvis excellentia ipsi vel anteponenda sit vel æquanda.

¶ *Ecclesia contra Scripturas nil potest constituere, nilque præter eadem obtrudere debet necessariò credendum.* Cap. 11.

QUamobrem non licet Ecclesiæ quicquam constituere, quod verbo Dei scripto adversetur, neque potest ficunum locum exponere, ut alteri contradicat. Quanquam ergo divinorum librorum testis sit & custos & conservatrix ecclesia, hæc tamen prærogativa ei minimè concedi debet, ut contra hos libros vel quicquam decernat, vel absque horum librorum testimonio ullos fidei articulos condat, eósque populo Christiano credendos obtrudat.

¶ *Ad codices Hebraicos in veteri Testamento recurrendum, ac in novo ad Græcos.* Cap. 12.

CÆterùm in lectione divinarum Scripturarum si qua occurrerint ambigua, vel obscura in veteri Testamento, eorum interpretatio ex fonte Hebraicæ veritatis petatur, in novo autem Græci codices consulantur.

¶ *Symbola fidei utilia sunt ad interpretandam Scripturam.* Cap. 13.

SUmma præterea fidei capita (quæ articulos appellamus) è sacris Scripturis clarissimis desumpta, & in Symbolis breviter comprehensa in exponendo sacras literas ob oculos perpetuò habeantur, nè quid contra ea aliquando interpretemur, aut definiamus.

¶ *De Conciliis quid sentiendum.* Cap. 14.

IAm verò conciliis, potissimum generalibus, tametsi ingentem honorem libenter deferimus, ea tamen longè omnia infra Scripturarum canonicarum dignitatem ponenda judicamus, sed & inter ipsa concilia magnum discrimen ponimus. Nam quædam illorum, qualia sunt præcipua illa quatuor, Nicenum, Constantinopolitanum primum, Ephesinum, & Calcedonense, magna cum reverentia amplectimur & suscipimus. Quod quidem judicium de multis aliis quæ postea celebrata sunt ferimus, in quibus videmus & confitemur sanctissimos patres de beata & summa Trinitate, De *Iesu Christo* Domino & Servatore nostro, & humana redemptione per eum procurata, juxta Scripturas divinas multa gravissimè & perquam sanctè constituisse. Quibus tamen non aliter fidem nostram obligandam esse censemus, nisi quatenus ex Scripturis sanctis confirmari possint. Nam concilia nonnulla interdum

dum erraſſe, & contraria inter ſeſe definiviſſe, partim in actionibus juris, partim etiam in fide, manifeſtum eſt. Itaque legantur concilia quidem cum honore atque Chriſtiana reverentia, ſed interim ad Scripturarum piam, certam, rectámque regulam examinentur.

¶ *Quæ ſanctorum Patrum authoritas.* Cap. 15.

POſtremò Orthodoxorum patrum etiam authoritatem minimè cenſemus eſſe contemnendam: ſunt enim permulta ab illis præclarè, & utiliter dicta: ut tamen ex eorum ſententia de ſacris literis judicetur, non admittimus. Debent enim ſacræ literæ nobis omnis Chriſtianæ doctrinæ, & regulæ eſſe & judices. Quin & ipſi patres tantum honoris ſibi deferri recuſârunt, ſæpiùs admonentes lectorem, ut tantiſper ſuas admittat ſententias & interpretationes; quoad cum ſacris literis conſentire eas animadverterit. Maneat ergo illis ſua authoritas & reverentia, ſed quæ ſacrorum librorum ſententiæ, veritati atque authoritati cedat & ſubjiciatur.

¶ *Epilogus.* Cap. 16.

CÆterùm quoniam perlongum eſſet, & planè opus valde laborioſum, omnia nunc diſtinctè ſcribere quæ Catholica fide ſunt credenda, ſufficere judicamus quæ breviter de ſumma Trinitate, de *Ieſu Chriſto* Domino noſtro, & de ſalute per eum humano generi parta diximus.

¶ *Pereunt qui Catholicæ fidei adverſantur, vel ab ea deficiunt.* Cap. 17.

HOc ipſum tamen ſilentio præterire non poſſumus, eos omnes miſerè perire qui Orthodoxam Catholicámque fidem amplecti nolunt: & longè graviùs eos eſſe damnandos, qui ab ea ſemel agnita & ſuſcepta defecerunt.

¶ DE

DE HÆRESIBUS.

¶ *Qui sint Hæretici, & qui non sint.* Cap. 1.

HÆreticos statuimus omnes, quicunque communis nostræ fidei decretum aliquod secus accipiunt, quam sacra Scriptura determinatum est, & in errore sic habitant, ut omnino se non sinant ab illo removeri. Nec illud in hoc genere spectandum est, utrum aliquis ipse sibi erroris fuerit author, an illum aliunde acceptum ipse sequatur, & defendat. Qui verò non commorantur in hæresi, non illum defendunt, sed inquirunt veritatem, & cùm à legitimis judicibus plenè fuerint instructi, suam ipsi culpam agnoscunt, & in eo se corrigi facilè patiuntur, in hæreticorum numero poni non debent.

¶ *Schismatici, & hæretici quomodo differant.* Cap. 2.

SChismaticos plerique cum hæreticis confuderunt. Sed tamen magna inter illos est differentia. Nec enim schismatici fidem aliam habent, quàm cæteri: sed à communi illa, quæ inter Christianos esse debeat, societate se distinguunt. Itaque nonnunquam usu venit, ut cùm longè à piis aliorum institutis, & officiis, peregrinati sunt, tandem ad aliquam hæresim dilabantur, ut se vehementius à recepta bonorum communitate segregent.

¶ *De his qui sacrarum Scripturarum authoritatem rejiciunt.* Cap. 3.

CApitalis Christiani nominis hostis Satan, ad salutare divinarum Scripturarum semen in Dei ecclesia sparsum, tam pestilentem hæresim, quasi loliorum & zizaniorum

orum, infundit, ut univerſæ vix enumerari poſſint hæ faces, quibus Eccleſia conflagravit, & adhuc miſerabiliter ardet, diabolo majorem quotidiè falſarum opinionum materiam accumulante. Nos igitur his conſtitutionibus noſtris breviter per illas hæreſes prætervehemur, quarum præſens peſtis perniciem religionis noſtrorum temporum adhuc incubat. In quo genere teterrimi illi ſunt, (itaque à nobis primum nominabuntur) qui ſacras Scripturas ad infirmorum tantùm hominum debilitatem ablegant & detrudunt, ſibi ſic ipſi interim præſidentes, ut earum authoritate ſe teneri non putent, ſed peculiarem quendam ſpiritum jactant, à quo ſibi omnia ſuppeditari aiunt quæcunque docent & faciunt.

¶ *De his qui vetus Teſtamentum aut totum rejiciunt, aut totum exigunt.* Cap. 4.

DEinde quomodo priſcis temporibus Marcionitarum ſordes, Valentinianorum & Manicheorum fluxerunt, & aliæ ſimiles earum multæ feces, à quibus vetus Teſtamentum ut abſurdum malúmque, & cum novo diſſidens repudiabatur: ſic multi noſtris temporibus inveniuntur, inter quos Anabaptiſtæ præcipuè ſunt collocandi, ad quos ſi quis vetus Teſtamentum alleget, illud pro abrogato jam & obſoleto penitus habent, omnia quæ in illo poſita ſunt ad priſca majorum noſtrorum tempora referentes. Itaque nihil eorum ad nos ſtatuunt pervenire debere. Aliorum autem contrarius eſt, ſed ejuſdem impietatis error, qui uſque adeò ad vetus Teſtamentum adhæreſcunt, ut ad circumciſionem & à *Moſe* quondam inſtitutas ceremonias neceſſariò nos revocent.

¶ *De duabus naturis Chriſti.* Cap. 5.

CIrca duplicem Chriſti naturam, pernicioſus eſt & varius error: ex quibus alii ſunt ex Arrianorum ſecta,

Christum ità ponentes hominem, ut Deum negent. Alii eum sic Deum judicant, ut hominem non agnoscant, & de corpore nugantur de cœlo divinitùs assumpto, & in Virginis uterum lapso, quod tanquam in transitu, per *Mariam*, quasi per canalem aut fistulam præterfluxerit. Quidam verbum in carnis naturam conversum, asserunt quam, quamprimùm à morte in cœlum fuit recepta, rursus volunt in naturam divinam reversam & absorptam esse. Quorum illi delirium imitantur, qui corpori Christi tam latos fines dant, ut illo credant aut omnes locos simul, aut numeros obsideri: Quod si confiteremur, humanam è Christo naturam eximeremus. Quemadmodum enim Dei natura sibi hoc assumit, ut per omnia permeet, sic humanæ semper illud attributum est, ut certis locorum finibus circumscripta sit. Quidam corpus ipsum sæpe dicunt, & subinde factum esse. Qui errores omnes sacrarum Scripturarum authoritate sic corrigendi sunt, ut Christus meliore natura Deus sempiternus accipiatur, & quidem æqualis sit Dei Patris: humanâ verò corpus habeat ex tempore factum, neque sæpiùs quàm semel, neque ex alia materia quàm ex Mariæ virginis vera, & sola substantia, ac quemadmodum reliqua humana corpora suis loci finibus circumscriptum.

¶ *De Spiritu sancto.* Cap. 6.

QUomodo verò hæc putida membra sunt ab Ecclesiæ corpore segreganda, quæ de Christo capite tam perversè sentiunt: sic illorum etiam est execrabilis impudentia, qui cum Macedonio contra Spiritum sanctum conspiraverunt, illum pro Deo non agnoscentes.

¶ *De peccato originis, libero arbitrio, & justificatione.* Cap. 7.

IN labe peccati ex ortu nostro contracta, quam vitiũ originis appellamus, primùm quidem Pelagianorum, deinde

de etiam Anabaptistarum nobis vitandus, & submovendus est error, quorum in eo consensus contra veritatem sacrarum Scripturarum est, quòd peccatum originis in Adamo solo hæserit, & non ad posteros transierit, nec ullam afferat naturæ nostræ perversitatem, nisi quòd ex Adami delicto propositum sit peccandi noxium exemplum, quod homines ad eandem pravitatem invitat imitandam, & usurpandam. Et similiter nobis contra illos progrediendum est, qui tantum in libero arbitrio roboris, & nervorum ponunt, ut eo solo, sine alia speciali Christi gratia, rectè ab hominibus vivi posse constituant. Deinde nec illi sunt audiendi, quorum impietas salutarem & in sacris Scripturis fundatam justificationis nostræ doctrinam oppugnant, in qua tenendum est, non operum momentis justitiam hominum collocari.

¶ *De perfectione justificatorum, & de operibus supererogationis.* Cap. 8.

ILlorum etiam superbia legibus nostris est frangenda, qui tantam vitæ perfectionem hominibus justificatis attribuunt, quantam nec imbecillitas nostræ naturæ fert, nec quisquam sibi præter Christum sumere potest; nimirum ut omnis peccati sint expertes, si mentem ad rectè piéq; vivendum instituerint. Et hanc volunt absolutam morum perfectionem in hanc præsentem vitam cadere, cùm debilis ipsa sit, & fragilis, & ad omnes virtutis, & officii ruinas præceps. Tum & illorum arrogantia comprimenda est, & authoritate legum domanda, qui supererogationis opera quædam importaverunt, quibus existimant non solùm cumulatè Dei legibus, & expletè satisfieri, sed aliquid etiam in illis amplius superesse quàm Dei mandata postulent, undè & sibi mereri, & aliis merita applicare possint.

¶ *De casu justificatorum, & peccato in Spiritum Sanctum.* Cap. 9.

ETiam illi de justificatis perversè sentiunt, qui credunt illos postquam justi semel facti sunt, in peccatum non posse incidere, aut si fortè quicquam eorum faciunt quæ Dei legibus prohibentur, ea Deum pro peccatis non accipere. Quibus opinione contrarii, sed impietate pares sunt, qui quodcunque peccatum mortale quod post baptismum à nobis susceptum voluntate nostra committitur, illud omne contra spiritum sanctum affirmant gestum esse, & remitti non posse.

¶ *De Missis & Purgatorio.* Cap. 10.

QUorundam nimis est curiosa perversitas, qui veniam quidem peccatorum expectant, sed hanc morte *Christi* per solam fidem ad nos accommodatam plenè non credunt, & omnibus partibus impleri: quapropter alia conquirunt sacrificia, quibus perpurgari possint, & ad hanc rem Missas exhibent, in quibus sacrificium Deo Patri credunt oblatum esse, nimirum corpus & sanguinem Domini nostri *Iesu Christi* verè, quomodoq; illi dicunt, realiter ad veniam peccatorum impetrandam, & salutem tam mortuorum quam vivorum procurandam, quibus etiam Regium tam latum dant, ut illis aliquando minui, nonnunquam omnino tolli Purgatorii tormenta statuant. Qua in re Sacrificium illud unicum (quod *Christus* Dei filius in cruce Deo patri repræsentavit & plenissimè exhibuit) largiter imminuunt, & sacerdotium quod unius Christi proprium est, ad miserabilem hominum conditionem devolvunt. Verum sacræ scripturæ solam *Christi* mortem nobis & delictorum purgationem reservant, nec ullum ponunt aliud Sacrificium quod ad hanc rem valere possit, imò de Purgatorio sane ipsorum ne una quidem Syllaba sacris in Scripturis invenitur.

¶ *De*

¶ *De incredulorum & impiorum damnatione.* Cap: 11.

HOrribilis est & inanis illorum audacia, qui contendunt in omni Religione vel secta quam homines professi fuerint, salutem illis esse sperandam, si tantum ad innocentiam & integritatem vitæ pro viribus enitantur, juxta lumen quod illis prælucet à natura infusum, Authoritate vero sacrarum literarum confixæ sunt hujusmodi pestes. Solum enim & unicum ibi *Iesu Christi* nomen nobis commendatum est, ut omnis ex eo salus ad nos perveniat. Nec minor est illorum amentia, qui periculosam *Origenis* hæresim in hac ætate nostra rursus excitant, nimirum omnes homines (quantumcunque sceleribus se contaminaverint) salutem ad extremum consequuturos, cùm definito tempore à justitia divina pœnas de admissis flagitiis luerint: Sed sacra Scriptura damnatos sæpe pronunciat in perpetuos cruciatus & æternas flammas præcipitari.

¶ *De Animarum interitu vel somno, & de Resurrectione.* Cap. 12.

QUidam impiè philosophantur Animas hominum ex hac vita migrantium, quando semel ex corporibus excesserunt, usque ad supremum ultimi Judicii tempus, vel somno involvi, vel prorsus ad nihilum recidere, tum autem cum extremi judicii dies erit, illas rursus vel è somno excitari, vel cum propriis corporibus ab interitu resurgere. Affinis est iis error de resurrectione, quam multi (cum *Hymenæo* consentientes & *Phileto*) perfectam jam esse dicunt & conclusam, quia solum debet ad animum referri, quem Christus (affusa nobis beneficio suæ mortis gratia) prorsus ex morte peccatorum excitavit. Sed hæc illorum abrupta est, & curta doctrina. Quemadmodum enim ipse *Iesus*

Chriſtus à morte ad vitam corpore integro, vero & perfecto revocatus eſt, nec ejus interim animus aut interiit, aut dormivit: Ita nos, qui membra ſumus Chriſti, poſt mortem quidem animo vivimus; caput vero noſtrum ſequuti, cum animis & corporibus ad extremum illud judicium conſurgemus.

¶ *De Magiſtratibus.* Cap. 13.

QUin & Anabaptiſtarum profligendus agreſtis ſtupor, qui negant licere Chriſtianis Magiſtratum gerere, quaſi propterea Chriſtus in terras deſcenderit, ut rerum publicarum adminiſtrationes aboleret. Imo vero Spiritus ſanctus ſtatuit Principes & Magiſtratus eſſe Dei miniſtros, ut benefactis favorem ſuum impertiant, & maleficia ſuppliciis conſtringant; quæ duo ſi rebus humanis abeſſent, maxima ſequeretur omnium rerum confuſio.

¶ *De communitate bonorum, & uxorum.* Cap. 14.

EXcludatur etiam ab eiſdem Anabaptiſtis inducta bonorum, & poſſeſſionum communitas, quam tantopere urgent, ut nemini quicquam relinquant proprium & ſuum: In quo mirabiliter loquuntur, cum furta prohiberi divina Scriptura cernant, & Eleemoſynas in utroque teſtamento laudari videant, quas ex propriis facultatibus noſtris elargimur, quorum ſanè neutrum conſiſtere poſſet, niſi Chriſtianis proprietas bonorum & poſſeſſionum ſuarum relinqueretur. Emergunt etiam ex Anabaptiſtarum lacunis quidam Nicolaitæ inquinatiſſimi ſanè homines, qui fœminarum, imò & uxorum diſputant uſum per omnes promiſcuè pervagari debere. Quæ fœda illorum & conſcelerata libido, Primum pietati contraria eſt & ſacris literis; deinde cum univerſa civili honeſtate, & naturali illa incorruptaque in mentibus noſtris accenſa luce vehementer pugnat.

¶ *De*

¶ *De Iuramentis, & participatione Dominicæ Cœnæ.* Cap. 15.

PRæterea nec Iuramentorum Anabaptistæ legitimum relinquunt usum, in quo contra Scripturarum sententiam & veteris Testamenti, Patrum exempla, *Pauli* etiam Apostoli, imò Christi, imò Dei Patris procedunt, quorum Iuramenta sæpe sunt in sacris literis repetita, deinde ab Ecclesiæ corpore seipsos segregant, & ad sacrosanctam Domini mensam cum aliis recusant accedere, séque dicunt detineri, vel ministrorum improbitate, vel aliorum fratrum; quasi priùs excommunicatio possit in quoquam intelligi, quàm Ecclesia sententiam excommunicationis contra illum direxerit, in qua pronunciatur illum non secùs vitandum quàm Ethnicum & publicanum.

¶ *De Ministris & Ordinibus.* Cap. 16.

SImilis est illorum amentia, qui institutionem ministrorum ab Ecclesia disjungunt, negantes in certis locis certos doctores, pastores, atque ministros collocari debere, nec admittunt legitimas vocationes, nec solennem manuum impositionem, sed per omnes publicè docendi potestatem divulgant, qui sacris literis utcunque sunt aspersi, & Spiritum sibi vendicant, nec illos solùm adhibent ad docendum, sed etiam ad moderandam Ecclesiam, & distribuenda Sacramenta; quæ sanè universa cum scriptis Apostolorum manifestè pugnant.

¶ *De Sacramentorum natura.* Cap. 14.

MAgna quoque temeritas illorum est, qui Sacramenta sic extenuant, ut ea pro nudis signis, & externis tantũ indiciis capi velint, quibus tanquam notis hominum Christianorum

stianorum religio possit à cæteris internosci, nec animadvertunt quantum sit scelus, hæc sancta instituta, inania & vacua reddere. Quæ cùm inter nos dispertiuntur, ut divini Spiritus fides confirmetur, erigitur conscientia, promissio etiam veniæ peccatorum per Christum facta intrinsecus exhibetur, extrinsecus verò istis Sacramentis quasi Sigillo quodam consignatur. Præterea verbo Dei quod intercedit & Symbolorum adhibitorum naturis erudiuntur fideles de pretio nostræ redemptionis per Christum comparatæ, Spiritus sanctus & gratia in mentibus fidelium ulterius instillatur, tum etiam fœdus quod per Christum inter Deum & nos ictum est, corroboratur, ut nobis ille proprius sit Deus, nos illi peculiaris populus; & astringimus nos ipsos ad peccatorum abolitionem, & integritatem vitæ suscipiendam. Quæ si rectè ponderentur, necesse est ut obmutescat illorum calumnia, qui Sacramentorum inopem volunt, & nudam naturam relinquere.

¶ *De Baptismo.* Cap. 18.

DEinde crudelis illorum impietas in Baptismum irruit, quem infantibus impartiri nolunt, sed omnino nulla ratione. Nec enim minùs ad Deum & Ecclesiam pertinent Christianorum infantes, quàm liberi quondam Hebræorum pertinebant, quibus in infantia cùm circumcisio adhiberetur, nostris etiam infantibus debet baptismus admoveri, quoniam ejusdem promissionis & fœderis divini participes sunt, & à Christo sunt etiam summa cum humanitate suscepti. Plures item ab aliis cumulantur errores in baptismo, quem aliqui sic attoniti spectant, ut ab ipso illo externo credant elemento Spiritum sanctum emergere, vímque ejus, nomen, & virtutem ex qua recreamur, & gratiam, & reliqua ex eo proficiscentia dona in ipsis baptismi fonticulis innatare.

innatare. In summa totam regenerationem nostram illi sacro puteo deberi volunt, qui in sensus nostros incurrit. Verum salus animarum, instauratio spiritus, & beneficium adoptionis, quo nos Deus pro filiis agnoscit, à misericordia divina per Christum ad nos dimanante, tùm etiam ex promissione sacris in Scripturis apparente proveniunt. Illorum etiam impia videri debet scrupulosa superstitio, qui Dei gratiam, & spiritum sanctum tantopere cum Sacramentorum elementis colligant, ut planè affirment nullum Christianorum infantem æternam salutem esse consequuturum, qui prius à morte fuerit occupatus, quàm ad Baptismum adduci potuerit: quod longè secus habere judicamus. Salus enim illis solùm adimitur, qui sacrum hunc Baptismi fontem contemnunt, aut superbia quadem ab eo, vel contumacia resiliunt: quæ importunitas cùm in puerorum ætatem non cadat, nihil contra salutem illorum authoritate Scripturarum decerni potest; immo contra, cùm illos communis promissio pueros in se comprehendat, optima nobis spes de illorum salute concipienda est.

¶ *De transubstantiatione in Eucharistia, & impanatione, ut vocant, corporis Christi.* Cap. 19.

OBrepsit etiam in Eucharistia periculosissimus error eorum qui docent, concionantur, & contendunt, virtute certorum verborum quæ minister ad symbola hujus Sacramenti insusurrat, panem converti, vel (ut ipsi loquuntur) transubstantiari in Christi corpus, & itidem vinum in sanguinem: quod sanè dogma, quoniam sacris literis adversatur, à natura Sacramenti discrepat, & verum Christi corpus ita depravat, ut vel divinam in illud inducat naturam omnibus locis diffusam, vel ex eo spectrum aut machinam quan-

dam comminiscatur. Totum hoc Papisticæ fæcis somnium auferri volumus, & naturā veram panis & vini in Eucharistia remanentē planè agnosci, quomodo Spiritus Sāctus apertis verbis attestatur. Itaq; nec in altū tolli Sacramentū hoc, nec circumferri per agros patimur, nec conservari in crastinū, nec adorari, deniq; nullā relinquimus majorē Eucharistiæ veneratioē, quàm Baptismi & verbi Dei: Symbola vero panis & vini, nisi pium & institutum à Scripturis usum communicationis retineant, non majorem æstimationem habere volumus, quàm panis & vinum habent, quæ quotidie inter nos in usu habentur. In eodem luto hærent, qui panis & vini substantiam in Eucharistia ponunt, sed vi consecrationis per ministrū appositæ, corpus & sanguinem Christi verum & naturalem adjungi putant, & cum Symbolorum naturis permisceri, & subter eas subjici, usq; adeo, ut sive pii sint sive impii, qui ad Domini mēsam se admovent, verum & naturale Christi corpus, & expressum ejus sanguinem unà cum pane & vino sumant. Verum Symbola Sacramentorum, quoniam res quas significant non intra se clausas realiter & substantialiter (ut loquuntur) continent; deinde cum sacris Scripturis determinatum sit, Christum suam in cœlum humanam naturam invexisse, nec cum illa sit in terras ante tempus extremi judicii descensurus. Præterea cum hæc commentitia naturalis corporis Christi præsentia nullum habeat majus momentum ad ædificationem nostræ Religionis, quàm hæc Christi præsentia quæ fide percipitur, imo multas secum afferat quæstiones inexplicabiles, ac assertiones falsas & portentosas; absurdam hanc doctrinam, qua Christi corpus & sanguis naturaliter & substantialiter (ut illi loquuntur) ad Eucharistiam adrepunt, & in ea includuntur, prorsus aboleri volumus: peregrinum enim est, & alienum à sacris literis

ris; deinde, contrarium humanæ naturæ veritati, quam Chriſtus aſſumpſit, & à conditione Sacramentorum longè diſſidens; poſtremò, communis quædam ſentina ſuperſtitionum multarum in Eccleſiam Dei comportatarum.

¶ *De Matrimonio.* Cap. 20.

IAm indè à primis Eccleſiæ temporibus magna fuit hæreticorum turba, quæ Matrimonium averſabatur ut fœdam rem & inquinatam, & vel funditus è cœtu fidelium auferebant, vel, ſi ſemel imbecillitati noſtræ permitteretur, tamen illud nullo modo repetendum eſſe putabant: quorum ſententia, quoniam à regula pietatis, quæ ſacris in literis lucet, vehementer abhorrebat, Eccleſiæ cenſura veteri jam olim exploſa eſt. Sed diabolus pro hac impietate aliam ſubjecit, nimirum ut omnes qui ſolitariam vitam profiterentur, aut ad Eccleſiæ adminiſtrationem aggregarentur, Matrimonii contrahendi facultatem in omne tempus amitterent. Quod eorum iniquum inſtitutum, quoniam pugnat cum ſacris Scripturis, aboleri penitùs, & pro nullo volumus haberi.

¶ *De Romana Eccleſia, & poteſtate Romani Pontificis.* Cap. 21.

ETiam illorum inſania legum vinculis eſt conſtringenda, qui Romanam Eccleſiam in hujuſmodi petra fundatam eſſe exiſtimant, ut nec erraverit, nec errare poſſit, cùm & multi poſſint ejus errores ex ſuperiore majorum memoria repeti, & etiam ex hac noſtra proferri, partim in his quibus vita noſtra debet informari, partim etiam in his quibus fides debet inſtitui. Quapropter illorum etiam intolerabilis eſt error, qui totius Chriſtiani orbis univerſam Eccleſiam ſolius Epiſcopi Romani principatu contineri volunt. Nos enim eam, quæ cerni poteſt, Eccleſiam ſic

definimus, ut omnium cœtus ſit fidelium hominum, in quo ſacra Scriptura ſincerè docetur, & Sacramenta (ſaltem his eorum partibus quæ neceſſariæ ſunt) juxta Chriſti præſcriptum adminiſtrantur.

¶ *De Prædeſtinatione.* Cap. 22.

AD extremum, in Eccleſia multi feris & diſſolutis moribus vivunt, qui cùm re ipſa curioſi ſint, differti luxu, & à Chriſti ſpiritu prorſus alieni, ſemper prædeſtinationem, & rejectionem, vel, ut uſitatè loquuntur, reprobationem in ſermone jactant, ut, cùm æterno conſilio Deus vel de ſalute, vel de interitu aliquid certi conſtituerit, indè latebram ſuis maleficiis, & ſceleribus, & omnis generis perverſitati quærant. Et cùm paſtores diſſipatam illorum & flagitioſam vitam coarguunt, in voluntatem Dei criminum ſuorum culpam conferunt, & hac defenſione profligatas admonitorum repræhenſiones exiſtimant, ac ità tandem, duce diabolo, vel in deſperationem præſentem abjiciuntur præcipites, vel ad ſoluram quandam, & mollem vitæ ſecuritatem, ſine aut pœnitentia, aut ſcelerum conſcientia dilabuntur. Quæ duo mala diſparem naturam, ſed finem videntur eundem habere. Nos verò ſacris Scripturis eruditi, talem in hac re doctrinam ponimus, quod diligens, & accurata cogitatio, de prædeſtinatione noſtra, & electione ſuſcepta ſit (de quibus Dei voluntate determinatum fuit antequam mundi fundamenta jacerentur.) Hæc itaque diligens, & ſeria, quam diximus, his de Rebus cogitatio, piorum hominum animos ſpiritu Chriſti afflatos, & carnis & membrorum ſubjectionem præſentes, & ad cœleſtia ſurſum tendentes, dulciſſima quadam, & jucundiſſima conſolatione permulcet, quoniam fidem noſtram de perpetua ſalute per Chriſtum ad nos perventura confirmat, vehementiſſimas

tiſſimas charitatis in Deum flammas accendit, mirabiliter ad gratias agendas exuſcitat, ad bona nos opera propinquiſſimè adducit, & à peccatis longiſſimè abducit, quoniam à Deo ſumus electi, & filii ejus inſtituti: quæ ſingularis & eximia conditio ſummam à nobis ſalubritatem morum, & excellentiſſimam virtutis perfectionem requirit. Denique nobis arrogantiam minuit, nè viribus noſtris geri credamus, quæ gratuita Dei beneficentia, & infinita bonitate indulgentur. Præterea neminem ex hoc loco purgationem cenſemus vitiorum ſuorum afferre poſſe, quia Deus nihil ulla in re injuſtè conſtituit, nec ad peccata voluntates noſtras unquam invitas trudit. Quapropter omnes nobis admonendi ſunt, ut in actionibus ſuſcipiendis ad decreta prædeſtinationis ſe non referant, ſed univerſam vitæ ſuæ rationem ad Dei leges accommodent, cum & promiſſiones bonis, & minas malis, in ſacris Scripturis generaliter propoſitas contemplentur. Debemus enim ad Dei cultum viis illis ingredi, & in illa Dei voluntate commorari, quam in ſacris Scripturis patefactam eſſe videmus.

¶ *Epilogus.*

POſſet magna colluvies aliarum hæreſium accumulari, ſed hoc tempore illas nominare ſolùm voluimus, quæ potiſſimum hiſce noſtris temporibus per Eccleſiam diffunduntur; fideles omnes in nomine Dei, & Domini noſtri Jeſu Chriſti obteſtantes, ut ab his opinionibus peſtilentiſſimis ſe longiſſimè abducant: & ab illis etiam vehementer contendimus, qui rempublicam & Eccleſiam adminiſtrant, ut iſtas hæreſes ex Regno noſtro penitùs evellendas, & radicitùs extirpandas (quantum in ſe eſt) curent.

DE JUDICIIS CONTRA HÆRESES.

¶ *Sub quibus Iudicibus cognoſcatur de hæreſi.* Cap. 1.

IUdicium de hæreſibus informatur quatuor rationibus; inquiſitione, vel accuſatione, vel Evangelica denunciatione, vel exceptione. Is qui vel accuſatione, vel inquiſitione, vel Evangelica denunciatione reus fit, quòd aliquam hæreſin, aut affirmaverit, aut defenderit, aut prædicaverit, aut docuerit, coram Epiſcopo vel Archiepiſcopo cauſam dicet: Qui verò loci privilegium habent, & exempti dicuntur, apud illos vel Epiſcopos vel Archiepiſcopos cauſam dicent, intra quorum diœceſes illorum exempti loci conſtiterint. Appellatio tamen reo conceditur, ab Epiſcopo ad Archiepiſcopum, & ab Archiepiſcopo noſtram ad Regalem perſonam.

¶ *Modus procedendi contra hæreticos.* Cap. 2.

PRimùm autem crimen hæreſis, quoties per inquiſitionem intentatur, ſive fama plenè contra reum comprobata fuerit, ſive reus in eo nullam exceptionem oppoſuerit, quantumcunque poſtea negaverit illos ad ſe articulos pertinere, tamen niſi fidejuſſores idoneos exhibeat, quòd juri ſtare velit, tantiſper in carcere poteſt ab Epiſcopo detineri, donec lis ad finem pervenerit. Si verò de errore confiteatur, & dicat ſe ab eo paratum eſſe decedere, dimittendus erit; hac tamen adhibita cautione, ut ſi quos vel ſermone, vel doctrina offenderit, aut corruperit, illis Ordinarii arbitratu ſatisfaciat, nè contagio ſerpat erroris, & foras ad multitudinem

dinem emanet. Præterea, qui propter crimen hæreſis in judicium à legitimo judice vocatus fuerit, ſi negligat, & animi contumacia non adfuerit in tempore; primùm in pœnam excommunicationis incurrat; deinde, quam primùm inveſtigari potuerit ab ordinario, & præhendi, conjiciatur in carcerem, donec locupletes interpoſuerit fidejuſſores, quod juri ſtare velit. Cum vero crimen hæreſis per inquiſitionem, aut Evangelicam denunciationem procedit, ſummatim tractatur, ſine ſolenni rerum ad judicia pertinentium apparatu.

¶ *De Hæreticis Reſipiſcentibus.* Cap. 3.

CUmq; omnia fuerint in utramq; partem in judicio diſputata, ſive reus fuerit convictus, ſive crimen ipſe confiteatur, primùm admonendus eſt ut ab errore deſiſtat quod ſi facturum ſe ſpoſponderit, juramento ſe ad id aſtringet; deinde pœnitentiæ fructus edet, & ita demùm dimittetur. Hoc tamen proviſo, fratrum ut offenſioni (ſi quæ fuerit) quantum in ſe eſt, medeatur, & quibus in locis errorem priùs diſſeminavit, in eiſdem publicè fateatur ſe in hæreſi verſatum eſſe. Quod ſi ſuam ad hæreſin pertinaciter adhæſerit, amandetur aliquandiu ad homines ſcientia præditos, qui illum in viam revocare poſſint. Et ſi illorum perſuaſu ſententia decedat, juramento interpoſito, quòd hæreſin velit relinquere, liberari poteſt, illa ſemper repetita conditione quam antè poſuimus, nimirum ut pœnitentiæ certa ſigna det, ac contraria doctrina fratres in illis locis erudiat, in quibus eos priùs hæreſi contaminaverat.

¶ *De contumacibus hæreticis.* Cap. 4.

QUi verò nec admonitionem, nec doctrinã ulla ratione admittunt, ſed in hæreſ proꝛſus induraverunt, primũ hæretici pronuncientur à judice, deinde legitimo feriantur

tur excommunicationis ſupplicio. Quæ ſententia cum lata fuerit, ſi infra ſpatium ſexdecim dierum ab hæreſi receſſerint, primùm exhibeant publicè manifeſta pœnitentiæ indicia; deinde ſolenniter jurent in illa ſe nunquam hæreſi rurſus verſaturos; tertiò contraria doctrina publicè ſatisfaciant, ac his omnibus impletis abſolvantur; ſed illis ſeria priùs & vehemens adhibeatur exhortatio, ut poſt illud tempus, cùm à præſenti errore, tum etiam ab omnibus aliis hæreſibus ſe longiſſimè disjungant: cum verò ſic penitus inſederit error, & tam altè radices egerit, ut nec ſententiâ quidem excommunicationis ad veritatem reus inflecti poſſit; tum, conſumptis omnibus aliis remediis, ad extremum ad civiles Magiſtratus ablegetur puniendus.

¶ *De his qui abjurant hæreſin.* Cap. 5.

QUi vero juramento ſe obligaverit ad repudiandam hæreſin, primùm profiteri debet, ſe ab hac hæreſi ſeparatim abhorrere, de qua præſens tractatio fit; deinde contrariam opinionem publicè affirmabit, & apertè teſtificabitur ſe tota ea in re hoc ſequi, & firmè tenere, quod ſancta, & univerſa Dei Eccleſia ſacrarum Scripturarum authoritate ſequitur & tenet, nec in hæreſin, à qua jam deſiterit, unquam rurſus ullo modo relapſurum.

¶ *Hæreſis quomodo probari debeat.* Cap. 6.

ET quoniam crimen hæreſis magnam atrocitatem, & ſummam contumeliam habet, ſolâ famâ plenè convinci non poteſt, nec aliis ejus generis ſemiplenis, (ut lex vocat) & curtis probationibus; ſed tamen hæc ipſa tantam vim habent, ut reo neceſſitatem afferant ſe purgandi: quæ ſanè purgatio, ſi ritè non poſſit ab eo impleri, condemnari reum in eo ipſo ſtatui oportet.

¶ *Iudicum*

¶ *Iudicum iniquitas quomodo punienda.* Cap. 7.

QUemadmodum hæreſes ex Regno noſtro prorſus (quantum fieri poteſt) excludendæ ſunt, ſummoperè cavendum eſt, nè quiſquam in periculum tam horribilis & invidioſi criminis ſine juſta cauſa vocetur. Itaque ſi judex, ſive quòd oderit quempiam, ſive pecuniam ut eliciat, aut ut illi moleſtiam exhibeat, iniquè litem hanc hæreſis intenderit, & in eo judicis culpa legitimis probationibus conſtiterit, arbitrio ſuperioris Judicis Supplicium de eo ſumetur.

¶ *Quomodo ferenda ſententia ſit, & quomodo interrogandi Teſtes.* Cap. 8.

CUm hæreſis crimen cognoſcetur, Judices inferenda ſententia Theologorum & jure conſultorum aliquot utentur conſilio, qui prius omnia cauſæ acta diligenter perſcrutati fuerint. Et teſtes qui adhibebuntur, ab ipſis Judicibus interrogari par eſt, niſi fortè morbus, aut aliqua juſta cauſa Judices impediverint. Qui ſi ipſi fortè impediuntur, duos ſubſtituant pro ſe viros honeſtos, quibus hoc Teſtimoniorum interrogandorum munus tuto committi poteſt.

¶ *Cùm lis in hæreſis cauſa pendet, & reus fugerit, quid ſit faciendum.* Cap. 9.

SI lis in hæreſis controverſia pendeat, & interim reus in alium locum dilabatur, ubi prior judex in jure dicendo pergere nequeat, poſtulabit judex, aut à Vicecomite, aut præfecto oppidi (quem Majorem vocant) illius loci in quo reus verſatur, ut ſibi reum & proprio foro reſtituendum curet, Vicecomes autem, ſive Major, cùm judicis ſententi-

am intellexerit, in literis judicis perscriptam, & ejus signo communitam, statim providebit ut reus apprehendatur, eúmque ad proprium judicem relegabit. Quod si Vicecomes, aut Major facere neglexerit, in eo ipso, quòd neglexit, protinus excommunicatus, & ab Ecclesia separatus esse judicabitur.

¶ *De his qui confessi, aut victi sint, quid statuendum sit.* Cap. 10.

QUI de crimine fuerit hæresis confessus, aut qui sic victus fuerit, ut sententia judicis contra illum processerit, & pronunciata fuerit, si nec appellaverit, nec intra tempus appellationi concessum respuerit, & arbitratu sui judicis pro crimine satisfecerit, ex illo tempore sit hac ipsa contumacia factus infamis; nec ad officia publica gerenda, nec ad consilia, nec ad testimonium dicendum, ullo tempore assumatur, imò nec Testamentum illi condere fas erit; præterea, quodcunque negotium illi cum aliis intercesserit, ipse quidem omnibus, illi verò nullus cogatur in judicio respondere. Crimen enim hæresis publicum esse statuimus, quoniam Dei Religio communis inter omnes cùm violatur, in eo publicè videtur omnibus injuria fieri.

¶ *De Ministris Ecclesiæ Resipiscentibus.* Cap. 11.

SI contingat Ecclesiæ ministros hæresis esse reos, & si in eadē convicti sententiam passi fuerint, & post deponant errorem, & resipiscant, tamen communi jure suam ad priorem administrationem Ecclesiæ non redibunt, quoniam Ecclesiæ ministros integra fama esse oportet, non solùm apud domesticos, & suos, verùm etiam externos. Quod licèt jure communi sic procedere debeat, tamen si hujusmodi tempora inciderint, ut Ecclesia bonis ministris admodum denuda-

ta

ta sit, aut quietis & concordiæ causa id requirat, Ecclesiastico judici id permittimus, ut quos verè suorum errorum pœnituerit, suos ad gradus & Officia redire sinat, ut ita necessitatibus Ecclesiarum succurri possit, neq; pax impediatur: in quo tamen hoc tenere volumus, ut ad ampliorem in Ecclesia locum quàm prius habuerint nunquam ascendant, nisi summa necessitas urserit, cui non possit ulla alia ratione occurri.

DE BLASPHEMIA.

¶ *Quibus in rebus versetur Blasphemia.* Cap. 1.

EX omni peccatorum genere nullum esse horribilius, nec in quo Dominus Deus noster vehementiùs indignatur, aut majore afficitur contumelia, nec in quod acerbum ultionis telum citiùs intorquet, quàm illud blasphemiæ scelus; quandò vel superbissimo contemptus proposito Deum aversantes, vel ferveſcente furoris impetu contra illum elati, convicium vel in illum, vel in illa quæ ad ejus divinam majestatem pertinent, evomimus: & hæc est inter blasphemiam & hæresin differentia, quòd blasphemia contemptu contumelias in Deum projicit, & iracundia, sed hæresis errore falsas opiniones suscipit, & inscienter.

¶ *Quomodo punienda sit blasphemia.* Cap. 2.

SIt igitur hoc à nobis constitutum, ut hæc execrabilis blasphemiarum impietas, quam primùm de ea ritè constiterit ab Episcopis, nulla ratione toleretur, sed eodem

ſupplicio confixa ſit, quo pertinax hæreticorum inſania plectitur. Nec immeritò, cùm ira Dei contra hunc blaſphemiæ furorem ſic priſcis temporibus exarſit, ut ad opprimendum, & obruendum hujus criminis reum, populorum, & integræ multitudinis concurſus eſſe voluerit, ut ſic, publica lapidatione facta, contereretur. Et ipſe Deus invectas à ſe publicas ſæpe calamitates atteſtatur, ut in illis blaſphemiæ flagitium ulciſceretur.

DE SACRAMENTIS.

¶ *Quid ſit Sacramentum.* Cap. 1.

SAcramentum (quomodo nos illud in hoc loco capimus) ſignum eſt inſtitutum à Deo quod videri poteſt, quo gratia Chriſti promiſſis & meritis ad nos profecta, condonatióq; peccatorum ipſis remiſſorum expreſſa conſignatur, quod duplicem in animis noſtris vim habet. Primùm enim horum externorum ſumptio, & attributarum illis propriè virtutum nobis recuperatæ ſalutis noſtræ pretium in memoriam revocat, & id, ut apertè profiteamur, efficit, deinde fidem acuit, & exuſcitat, & illi robur addit. Præterea charitate nos mutua conſerit, & in mentibus noſtris Dei timorem diffundit. Poſtremo vivam ad ſinceram & integram extimulat. Ex hoc genere circumciſio priſcis temporibus erat. Nunc baptiſmus, & Euchariſtia ſucceſſerunt.

¶ *Quid in Sacramento quærendum ſit.* Cap. 2.

AD Sacramenti perfectionem tria concurrere debent. Primum evidens eſt & illuſtris nota quæ manifeſtè

cerni

cerni possit. Secundum est Dei promissum, quod externo signo nobis repræsentatur, & planè confirmatur. Tertium est Dei præceptum, quo necessitas nobis imponitur, ista partim faciendi, partim commemorandi: quæ tria, cum authoritate Scripturarum in Baptismo solùm occurrant, & Eucharistia nos hæc duo sola pro veris & propriis novi Testamenti Sacramentis ponimus.

¶ *Quid sit Baptismus.* Cap. 3.

Baptismus est Sacramentum, quo secunda generatio nostra nobis externa consignatur conspersione, veniáque peccatorum indulgetur, & Spiritus sancti virtus infunditur, quemadmodum verbis comprehensum est in Baptismo propositis, ut erectior in nobis & perfectior esset fides. Dum autem in aquas demergimur, & rursus ex illis emergimus, Christi mors primùm & sepultura commendatur, deinde suscitatio quidem illius, & reditus ad vitam, ut istius mortis & vitæ monumentis recordemur, & palàm testificemur peccatum in nobis mortuum, & sepultum jacere, sed novum & salutarem Dei spiritum reviviscere in nobis, & refloreſcere; tinctoq; foràs externis aquis corpore, nostras intùs animas, absterſis peccatorum sordibus, puras & perpurgatas ad æternas & cœlestes oras se attollere.

¶ *Quid sit Eucharistia, quos fructus habeat.* Cap. 4.

Eucharistia Sacramentum est in quo cibum ex pane sumunt, et potum ex vino, qui convivæ sedent in sacra Domini mensa: cujus panis inter illos & vini communicatione obsignatur gratia Spiritus sancti, veniaq; peccatorum ad quam ex eo perveniunt, quod fide comprehendunt & percipiunt Christi sacrosanctum corpus respectu nostræ salutis

ad crucem fixum, & cruorem pro tollendis fusum nostris peccatis, ut Dei promissa palàm ipsa loquuntur. Deinde etiam his illustribus signis, quæ coràm cerni possint, instruuntur, & ad confitendum adducuntur, quòd Christus illos enutriat, & in illis remaneat; & ipsi vicissim in Christo collocati sint. Præterea discunt summam debere esse suam cum cæteris fidelibus viris omnium officiorum conjunctionem quoniam omnes membra sunt ad unum & idem Christi corpus agglutinata. Cum autem ad hæc omnia nec transubstantiatione opus sit, nec illa, quam fingere solebant, reali præsentia Christi; sed quidem potius hæc curiosa hominum inventa sint: primùm contra naturam humanam à filio Dei nostra causa sumptam; deinde cum Scripturis divinis pugnent, & præterea cum universa Sacramentorum ratione confligant, ista tanquam frivola somnia meritò desecanda curavimus, & oblivione obruenda; præsertim cùm magnum ex illis, & pernicioſum agmen superstitionum in Ecclesiam dei importatum fuerit.

¶ *Qui sunt admittendi ad mensam Domini.*

Cap. 5.

NEminem ad mensam Domini volumus admitti, donec fidem in Ecclesia professus fuerit.

¶ *Impositionem manuum esse retinendam.*

Cap. 6.

IN præficiendis Ecclesiarum Ministris (quales sunt Diaconi, Presbyteri, & Episcopi) ceremoniam manuum imponendarum retineri placet, quoniam illius in sacris Scripturis mentio sit, & perpetuum habuerit usum in Ecclesia.

¶ *Nuptias solenniter celebrandas esse.* Cap. 7.

NUptiarum solennes ritus in oculis omnis Ecclesiæ summa cum gravitate & fide collocari statuimus; quibus

quibus si quicquam absit eorum quæ nos nullis sancimus, pro nullis statim haberi placet.

¶ *Quo tempore confirmatio esse debet.* Cap. 8.

EPiscopis nostris damus jus illos confirmandi qui Catechismum didicerint, quod in his temporibus nostris præcipuè fieri debet, in quibus infantes baptizati suam ipsi fidem ac voluntatem adhuc profiteri non possunt. Itaque confirmationis eorum tempus hanc ad rem aptissimum erit.

¶ *Pastores visitare debent afflictos.* Cap. 9.

PAstores Ecclesiarum debiles, afflictos, & ægros diligenter visitent, & precibus illos ac solationibus, quantùm possunt, in difficillimis illorum, & periculosissimis temporibus sustentent.

¶ *Quomodo sit in his procedendum.* Cap. 10.

HOrum formulas universorum officiorum inclusimus in unum librum, qui de cæremoniis propriè tractat Ecclesiarum nostrarum: ex eo volumus rerum administrationem singularem depromi.

DE IDOLOLATRIA, ET ALIIS HUJUSMODI CRIMINIBUS.

¶ *Quæ vitia vitanda sunt in Ecclesia.* Cap. 1.

DEvitentur prorsus & exterminentur Idolorum cultus, magia, divinatio, sortilegium, & superstitiones: quibus se criminibus si quisquam contaminaverit, arbitratu judicum Ecclesiasticorum

sticorum pœnas det, quas si repudiaverit, ejiciatur excommunicationis fulmine ex Ecclesia: à quibus ut faciliùs nos abstineamus, singula separatim per se collocata definiemus.

¶ *Quid Idolorum cultus sit.* Cap. 2.

IDololatria, quomodo vulgò loquimur, cultus quidem est, in quo non Creator, sed creatura, vel hominis aliquod inventum adoratur.

¶ *Quid Magia sit.* Cap. 3.

MAgia pactum est, vel fœdus cum diabolo percussum, & ejus ministris, carminibus, precibus, characteribus, vel similibus impietatis instrumentis conflatum, quod vel ad futurorum casuum investigationem refertur, vel ad certarum rerum, quas expetimus, conquæstionem.

¶ *Quid divinatio sit.* Cap. 4.

DIvinatio rerum est secretarum prænuntiacio, mali cujusdam impii spiritus instinctu proveniens, & ex auguriis coagmentatur, auspiciis, & ominibus, & reliqua hujusmodi prava levitate: quam in reprehensionem illorum etiam incidit curiosum ingenium, qui specie figurarum Astrologiæ præceptis delimatarum, ut videri volunt, rerum, vel furto, vel alia ratione quacunque summotarum, deinde etiam actionum in omni vita susceptarum vias & eventus se scire profitentur.

¶ *Quid sortilegium sit.* Cap. 5.

SOrtilegium intelligitur cùm per sortes cujuscunque generis abditæ res patefactæ sunt, vel futurus præsentium factorum aliquis finis persignificatur.

¶ *Quid superstitio sit.* Cap. 6.

SUperstitio cultus est ad Deum relatus, immenso quodam proficiscens humano studio, vel animi certa propen-

penſione, quam vulgò bonam intentionem vocant, & ortum ſemper habet ex hominis ingenio ſeparatim ſine Scripturam divinarum authoritate.

¶ *Paſtoris in his criminibus officium.* Cap. 7.

PAſtores diligenter populum commonefaciant, ut ab his flagitiis, tanquam graviſſimis quibuſdam Chriſtianæ fidei peſtibus, ſe longiſſimè abducant, nec ullo reſpectu quarumcunque rerum (ſive lucrum, exempli cauſa, ſit, ſive voluptas, ſive ſit honor aut ſanitas, aut rerum abſtruſarum intelligentia, ſive quiſquam alius in animis obſtrepat, aut tumultuetur pravus affectus) unquàm hujuſmodi impulſu vitioſorum motuum diaboli vinculis ſe teneri patiantur, & ſuaviſſima Chriſtiana libertate deſiſtere.

¶ *Qui propter hæc crimina puniendi ſint.* Cap. 8.

POenas autem graviſſimas non ſolùm illis denuntiamus qui curioſis utuntur, & peſtiferis artibus, verumetiam illis qui tam ſceleratos artifices de rebus ſuis interrogant, vel illorum ullam operam, quacunque ratione, ſuas ad cauſas accommodant.

¶ *Damnum his artibus datum eſſe compenſandum.* Cap. 9.

SI quiſquam ſceleratis iſtorum artibus damnum ullum in frumento, fructibus, ædificiis, pecoribus, aut quibuſcunque bonis ſuis acceperit, id univerſum pleniſſimè cogantur reſtituere.

DE CONCIONATORIBVS.

¶ *Concionandi munus quale sit, & quomodo suscipi debeat.* Cap. 1.

QVoniam concionandi munus populo Dei maximè necessariũ est, Ecclesia nunquam destitui debet. Illud tamen diligentissimè providendum est, nè quisquam ad officium tam præclarum assumatur, nisi pietatem ad illum locum, & convenientem doctrinam secum adferat. Quod ut meliùs sciri possit, præsulum authoritatem ad concionatores in Ecclesiis disponendis intercedere volumus. Nec ulli permittimus ut hoc concionandi munus suscipiat, aut in eo se ipse collocet, nisi legitima potestate eorum, quorum interest, fuerit ad illud advocatus. In quorum tam Episcoporum diligentiam esse volumus, ut temerè non omnes adsciscant, quicunque se spiritu Dei jactant afflatos, sed illorum vitam & eruditionem considerent & perpendant, ut ex eo cognosci possit an illorum spiritus à Deo proficiscantur.

¶ *Concionatoribus errores esse cavendos, & errorum libros.* Cap. 2.

QVibus vero concionandi potestas conceditur, hi vehementer advigilare debent, ne vel errores disseminent in Ecclesia, vel inutiles quæstiones, hominum inventa & commenta, voces novas, aut ulla deniq; superstitionum fermenta; nominatim autem nec Anabaptistarum libellos authoritate publica toto damnatos in nostro Regno, nec aliorum quorumcunque quos sectarios vocant, vel jam explosa volumina, vel quæ posthac explodentur, aut ullo modo

do doceant, aut tradant, aut illorum nomina proferant, ad aliquam illius doctrinæ partem confirmandam de qua publicè concionatur.

¶ *Concionatorum mores & doctrinæ quales esse debeant.* Cap. 3.

IN concionatoribus, vitæ magistris, hujusmodi placabilitas & modestia debet inesse, nunquam ut acerbè contendant, nec inter se, nec alter in alterum maledicta intorqueat: quòd si fortè quispiam ex illis sit qui doctrinam impiã in concione pervulgaverit, admoneri debet, ut publicè suum errorem agnoscat; quod si recusaverit facere, judex illum afficiat hæretici pœna, nisi de sententia decesserit: & hoc etiam accuretur, ut ubi perniciosam hanc doctrinam consevit, ibi sanus & pius aliquis concionator ejus hæresin convincat, ne populus erroris venenum hauriens, à vera desciscat & communi fide: Concionatores acriter vitiorum improbitatem objurgent, sed in eo sic illis oratio progrediatur, nullius ut hominis occulta maleficia separatim & propriè demonstrent. Nec quemquam nominatim reum coram multitudine citent, nisi tam importunus quispiam fuerit, ut Ecclesiasticas admonitiones antegressas cõtempserit. Evidens etiam & apertus sit concionatorum sermo, non obscurus, nec perplexus, nec verba sponte sic involvant & implicent, ut æquè possint in utramque partem distorqueri.

¶ *Ad quos propriè concionandi munus pertineat.* Cap. 4.

ARchiepiscopi in hoc concionandi munere principat̃ habere debent. Succedant Episcopi, Decani & quicunq; sunt in dignitatibus (ut vocant) constituti: Nec hi solum in hac occupatione sanctissima debent esse, sed pastoribus

etiam& parochis eadem potestas in suis gregibus concedi debet,nisi justæ causæ subsint ob quas Episcopi sui silentium illis indixerint.

¶ *De convocandis per Episcopum concionatoribus.* Cap.5.

ET ut concionum sit uberior fructus,& concionatorum major consensus, Episcopus omnes concionatores quibus speciale privilegium,hoc est,præcipuam&peculiarem potestatem indulsit latè per universam diœcesim suam concionandi, certis temporibus ad se singulis annis congreget, cum illis de concionibus communicet, ac ex illis præ discat quæ vitia quibus in locismaximè frequentẽtur, & quibus remediis possit illis facillimè occurri, ut communi quadam conspiratione concionatorum improbitas coerceatur,& pietas dilatetur.

¶ *De his qui interesse debent concionibus.* Cap.6.

QVoniam præcipuus sabbatorũ cultus in præcipienda sacrarum Scripturarum scientia consistit,illos Ecclesiasticis feriri volumus, qui concionibus interesse nolunt, aut negligunt,nisi morbus illos impediat, vel necessarium iter, vel alia pietatis exercitia, vel aliqua hujusmodi negotia quæ omnino necesse est statim obiri. Et hoc in loco primæ partes nobilium,& principum virorum esse debent, vt suo pulcherrimo & honoratissimo exemplo, studia plebeiorum & inferiorum invitent: deinde præcipimus, ut propter majorem hujus rei disciplinam sanciendam, Magistratus, Iusticiarii, Præfecti civitatum, & reliqui, quocunque jurisdictionis nomine censeantur,concionibus interfint, nisi magna illos & omninò non præmittenda causa detineat.

¶ *Quid*

¶ *Quid de his ſtatuendum ſit qui in concione obſtrepunt.* Cap. 7.

SI qui tanta importunitate ſint, ut concionatore adhuc ex pulpito loquente, vel interfari, vel obſtrepere velint, vel ad illum aliquomodò allatrare, ab Eccleſia ſegregẽtur, & communionis ſint expertes, donec palàm crimen agnoverint & reſipuerint. Itidem quicunq; vel otioſe obambulando, vel intempeſtive garriendo, vel ex cœtu ſacro ſic emigrando, concionis ut contemptus in eo vel concionatoris deprehendi poſſit, vel quacunque alia ratione populum ad concionem attentum ſcientes & volentes averterint, aut interturbaverint, meritas hujuſmodi ſceleratæ levitatis pœnas dabunt, & Eccleſiæ in eo ſatisfacient, quòd eam ſub praviſſimo exemplo offenderint.

DE MATRIMONIO.

¶ *Matrimonium quid ſit.* Cap. 1.

MAtrimonium eſt legitimus contractus, mutuam & perpetuam viri cum fœmina cõjunctionem Dei juſſu inducens, & perficiens, in quo tradit uterq; alteri poteſtatem ſui corporis, vel ad prolem ſuſcipiendam, vel ad ſcortationem evitandam, vel ad vitam mutuis officiis gubernandam. Nam nullis promiſſis, aut contractibus matrimonium poſthàc procedere volumus, quotcunque verbis, & quibuſcunque concurrentibus, niſi fuerit hæc formula quam hic ſubjiciendam eſſe curavimus.

¶ *Matrimonium quomodo contrahatur.*
Cap. 2.

PRincipio, qui minister est Ecclesiæ, tribus dominicis, aut saltem tribus festis diebus publicè futuras nuptias in Ecclesia populo denuntiet. Deinde sponsus & sponsa se palàm in Ecclesia collocabunt, & coràm eas ceremonias & ritus obibunt quæ nostræ de rebus divinis sanctiones in hoc genere postulant: huic autem formulæ tantam authoritatẽ damus, ut quicquid præter eam dictum, gestumve fuerit, quacunque ratione matrimonium in eo non possit existere, sed omnia hujusmodi præparationes sint, aut præludiones quædam ad matrimonium, non autem ipsum matrimonium in illis inest. Itaq; liberæ solutæq; sint utræque personæ, nec altera potest ab altera matrimonii jus ullum postulare, donec, adhibito legitimo ceremoniarum apparatu, mutuam fidem coram Ecclesia certis verbis dederint & acceperint.

¶ *Corruptores mulierum quomodo puniendi.* Cap. 3.

NEc tamen illorum fœda libido gravi pœna carere debet, qui simplicitatem puellarum, & mulierum innocentiam circumveniunt, & illarum castitatem promissis & blanditiis obsident, donec turpissimè corporibus earum tandem illudant. Nam cum pudicitiæ thesaurum illis detrahunt, omnibus reliquis opibus & copiis precioſiorem, in graviores illos æquum est pœnas incidere, quàm fures, quorum in rebus externis peccat improbitas. Ecclesia igitur illos excommunicationis telo præcipimus extu bari. Nec ullum ad eas reditum illis esse, nisi velint illas uxores ducere, quibus abutebantur priùs ut scortis: verùm hoc si fortè fieri non potest, Iudices illorum bona agnoscent, & ex eorum diligenti consideratione tertiam partem ad mulieres

lieres sevocabunt quæ libidine sunt illorum inquinatæ. Quod si bona partitionem hanc non ferant, tamen ad prolem suis impensis sustentandam damnabuntur. Et præterea tantas sibi pœnas impositas habebunt, quantas judex Ecclesiasticus ad Ecclesiæ tollendam offensionem satis esse putabit, si divulgatum crimen eorum fuerit.

¶ *Matrimonium sine consensu parentum non valere.* Cap. 4.

QVoniam sacræ Scripturæ pietati, justitiæq; convenit ens est, ut matrimonia damnentur, & pro nullis habeantur, quæ vel liberi, vel orphani, nec scientibus, nec consentientibus aut parentibus, aut tutoribus contrahunt; Præcipimus ut nec liberi, nec orphani uxores ducant aut ineant, nisi authoritas illorum interceſſerit in quorum potestate sunt; quòd si fecerint, tales nuptias omnino non valere sancimus, & ad nihilum recidere. Quòd si parentes vel tutores in providendis nuptiarum conditionibus nimiùm cessaverint, aut in illis proponendis nimiùm duri & acerbi extiterint, ad magistratum Ecclesiasticum confugiatur, à quo partes eorum in hujusmodi difficultatibus agi volumus, & ejus æquitate totam causam transigi.

¶ *Ætas, tempus, & locus Matrimoniis quæ sint.* Cap. 5.

SEquitur, ut certã ætatem ponamus in qua nuptiæ concludi possint, & tempora designemus, ad quæ revocari debeant. Igitur fœmina cum ad duodecimum annum plenè pervenerit, virum sponsum; vir cum ad annum decimũ quartũ ascenderit, fœminam sponsã accipere potest. Nec annos hic inferiores ullo modo nuptiarum participes esse sinimus, tempora verò nulla sunt excepta ad celebrandas nuptias, modo sint hujusmodi, ceremoniæ ut admittunt in

in hac lege noſtra cõprehenſæ. In loco vel (ut vocant) parœcia ſemper hoc ſervari placet, ut is ſumatur ad nuptias in quo vel ſponſa vel ſponſus inhabitat. Et ſi quis miniſter illos in alio loco matrimonio conjunxerit, pœnas excommunicationis incurret.

¶ *De prohibendis nuptiis.* Cap. 6.

CVm in Eccleſia ſponſus & ſponſa convenerint ut matrimonio conjungantur, ſi ſe quiſpiam interpoſuerit eo tempore, cauſamq; afferat, aut afferre poſſe dicat, cur in matrimonio eſſe non poſſint, & hanc rem intra menſem proximè conſequuturum ſe probaturum eſſe ſpondeat, & niſi ita faciat ſatisfacturum ſe plenè pro omni apparatu qui fuerat in celebratione nuptiarum futurus, & ad id non ſolùm ſe, ſed etiam pro ſe fidejuſſores locupletes obligaverit, tum demum audiatur, & matrimonium totum menſem differatur. Hæc tamen dilatio, quoniam aliquando dolum malum habere poteſt & fraudem, ut interim novis nuptiis locus eſſe poſſit, ad tollendam aſtutiam omnem, hoc iſta lege præcavetur, ut pendente controverſia prioris matrimonii, totum menſem exitum illius expectent, nec ad ullas interim novas nuptias divertant. Quam conſtitutionem noſtram ſi levitate ſua violaverint, nomen omne hujuſmodi matrimonii damnamus & tollimus, & perſona quæ rea fuerit hujus defectionis, excommunicationis pœnam ſuſtinebit, donec perſonæ ſatisfecerit, à qua deſcivit.

¶ *Quæ matrimonium impediant.* Cap. 7.

QVorum natura perenni aliqua clade ſic extenuata eſt, ut prorſus veneris participes eſſe non poſſint, & conjugẽ lateat quanquam conſenſus mutuus extiterit, & omni reliqua

reliqua ceremonia matrimonium fuerit progressum, tamen verum in hujusmodi conjunctione matrimonium subesse non potest, destituitur enim altera persona beneficio suscipiendæ prolis, & etiam usu conjugii caret. Verùm si nota sit utrique perversitas hæc corporis, & tamen mutuus perduret de matrimonio consensus, nuptiæ procedant, quoniam volentibus nulla injuria potest fieri. Par est ratio corporum maleficis artibus excantatorum & enervatorum, in quibus quoniam fructus nuptiarum tollitur, ipsas quoque nuptias detrahi necesse est. Præterea matrimonium dissolvetur, si uni personæ de altera non constiterit, vel quæ fuerit vel qua conditione fuerit; conditionem autem hoc in loco capimus vel pro libertatis statu, vel servitutis.

¶ *Quæ difficultates non impediant matrimonium.* Cap. 8.

MVtis, & surdis qui mente consistunt, matrimonium permittimus, quoniam signis inter se voluntatem & consensum testificari possunt: furiosi verò, nisi quædam habeant furoris intervalla, quibus res suas ratione moderari possint, omninò à nuptiis summovendi. Cum his qui non sunt Christiana fide, Christianis matrimonium non instituetur. Nam cum liberos Christianos in fide Christiana par sit enutriri, magnus est metus, ne id, nisi utroque Christiano parente, ita esse non possit. Sed si contingat, ut eorum qui jam sunt conjuges diversa religio fuerit, non temerè distrahentur hujusmodi personæ, sed juxta *Pauli* doctrinam, respectu Christianæ charitatis tam diu cohærebunt, quàm diu persona quæ aliena religione est unà vivere, ac cohabitare sustinebit.

¶ *Omnibus permittendum esse Matrimonium.* Chap. 9.

QVoniam matrimonium legitimus & pius usus est, & turpitudinem multorum flagitiorum excludit, illa

quoties opus erit, modo ritè fiant, repeti posse volumus. Nec ullas personas, cujuscunque sint conditionis, ordinis, aut ætatis, à nuptiis abarcemus. Tamen Christianis fœminis quæ grandes sunt, & ætate multùm provectæ, consilium damus, & illas etiam magnoperè cohortamur, ne se velint cum adolescentibus matrimonio conjungere, cumque liberos ex illis habere non possint, cumque in illa levitate, magna sit & multiplex perversitas.

¶ *Polygamiam esse vitandam.* Cap. 10.

POlygamiam autem profligari legibus nostris volumus, & in eisdem nuptiis solùm ponimus unum, atque adeò unicum par; sic enim matrimonium fuit à Deo primò fundatum. Itaque si quis plures uxores acceperit, omnes posteriores amandet, & solùm retineat quam sumpsit primam (si maritum velit illum agnoscere) cæteris verò quibus abeundū est, singulis dotem dispertiat, & Ecclesiæ præterea satisfaciat, affectus illa pœna quam judex tanto sceleri convenire existimabit. Tum mulierum etiam nequitia supplicio castigabitur, si scientes ad eundem se virum contulerint, & si illarum in eo maleficio culpa illa deprehendi possit.

¶ *Propter contentiones & rixas non tolli matrimonium.* Cap. 11.

COncluso jam matrimonio si tales rixæ, contentiones, injuriæ, concertationes, acerbitates, contumeliæ, luxus, pravitates multiplicis generis tam vehementer exæstuant, ut in eisdem ædibus conjuges commorari nolunt, nec cætera matrimonii jura sibi mutuò præstare, pœnis implicentur Ecclesiasticis, & in easdem ædes compellantur, & etiam revocentur ad pia inter se communicanda matrimonii officia, modò nulli tales casus inciderint propter quos ipso jure divortium petere liceat.

¶ *Ma-*

¶ *Matrimonia vi & metu contracta non valent.* Cap. 12.

SVmmatim hoc ad omnia matrimonia pertinere volumus, ut si vis & metus illa coegerint, modò tanta fuerint ut in viros constantes juxta juris civilis doctrinam cadere potuerunt, omninò tales violentæ nuptiæ distrahantur, & pro nullis habeantur. Quanquam difficillimé quidem, & vix hæ difficultates ad matrimonium irrumpere possunt, si legitimos omnes ritus habeat, & totum perpolitum sit illa forma quam ante posuimus; tamen vis & metus si ulla ratione irruerint, matrimonium ex illis expressum prorsus dissolvi placet.

¶ *Ut matres propriis uberibus infantes alant.* Cap. 13.

INveteravit in uxorum moribus nimium mollis & delicata consuetudo, suam ut prolem à propriis uberibus ablegent & ad alias nutrices amandent; quæ res cum plerumque nullis probabilibus causis nitatur, sed tenera quadam suorum corporum indulgentia, fit ut sibi ipsæ parcant, & honestos & naturales educationis labores subterfugiant; & cum hæc inhumana matrum & degener ignavia multorum causam malorum afferat, ad officium concionatorum nostrorum arbitramur pertinere, matres ut cohortentur ne prolem in lucem editam inhumaniter destituant, & beneficium illis uberum suorum negent, quibus paulo antè beneficium impertiverunt suorum uterorum & viscerum.

DE GRADIBVS IN MATRIMONIO PROHIBITIS.

¶ *Inter personas non legitimas non debere matrimonium esse.* Cap. 1.

QVoniam matrimonium est legitima viri cum fœmina conjunctio, magna cautio adhiberi debet, ne tales personæ contra jus & fas ad nuptias accedant, & earum vinculo colligentur, quales divinæ leges, ad hujusmodi conjunctionis societatem admitti nolunt. Nam id si contigerit, regnum nostrum & Ecclesias in illo dispositas incestus contaminaret, deinde personas ipsas nefarias congressibus turpificatas necesse esset in Dei summum odium incurrere.

¶ *Consanguinitas & affinitas quid sint.* Cap. 2.

MVltiplices consanguinitatis, & affinitatis gradus sunt, in quibus matrimonium consistere non potest. Primum autem ut ipsa capita cognoscantur, consanguinitas in illis intelligatur qui majoribus eisdem procreati sunt, quibus nos generati sumus, vel propagatione carnis & sanguinis descenderunt. Affinitas verò per conjunctionem maris & fœminæ ingreditur: hæc autem duo capita consanguinitatis & affinitatis sic comparata sunt, ut primùm divinæ leges, deindè civiles in utroq; genere gradus annotarint, in quos matrimonium intrare nullo modo debet.

¶ *Divinum jus in Matrimonio prohibendo quale sit.* Cap. 3.

DEus in his gradibus certum jus posuit, Levit. xviij. & xx. capite, quo jure nos & omnem nostram posteritatem tenere necesse est. Nec enim hæc illorum capitum

præcepta

præcepta veteris Israelitarum Reipub. propria fuerunt (ut quidam somniant) sed idem authoritatis pondus habent, quod religio nostra decalogo tribuit, ut nulla possit humana potestas quicquam in illis ullo modo constituere. Itaq; Pontifex Romanus illam impiè sibi facultatem arrogat; & conscientias suas graviter consauciant, quicunq; vel à pontifice Romano, vel à quocunq; alio tales in hac causa dispensationes (ut vocant) conquirunt. Hoc tamen in illis Levitici capitibus diligenter animadvertendum est, minimè ibi omnes non legitimas personas nominatim explicari. Nam Spiritus sanctus illas ibi personas evidenter & expressè posuit, ex quibus similia spatia reliquorum graduum, & differentiæ inter se facilè possint conjectari & inveniri. Quemadmodum exempli causa, cum filio non datur uxor mater, consequens est, ut ne filia quidem patri conjunx dari potest. Et si patrui non licet uxorem in matrimonio habere, nec cum avunculi profectò conjuge nobis nuptiæ concedi possunt.

¶ *Regulæ observandæ in Iure Levitico.* Cap. 4.

VT ergo pellantur omnes errores, reliquæ nobis enumerandæ sunt, & intexendæ personæ, quæ paribus graduum finibus conjunctæ sunt cum illis personis quarũ sacræ Scripturæ mentionem certam faciunt; in quo duas Regulas magnoperè volumus attendi, quarum una est, ut qui loci viris attribuuntur, eosdem sciamus fœminis assignari, paribus semper proportionum & propinquitatum gradibus. Secunda Regula est, ut vir & uxor unam & eandem inter se carnem habere existimentur, & in quo quisque gradu consanguinitatis quemque contingit, eodem jus uxorem contingit affinitatis gradu, quod etiam in contrariam partem eadem ratione valet. Et istis finibus si nos tenebimus, plures non inducemus illegitimas personas quam

sacræ Scripturæ constituunt, & illos gradus integros & inviolatos conservabimus de quibus nobis Deus præcepit.

¶ *Enumeratio personarum in Levitico prohibitarum.* Cap. 5.

IN Levitico dispositæ personæ citantur hiis nominibus, mater, noverca, soror, filia filii, filia filiæ, amita, matertera, uxor patrui, nurus, uxor fratris, filia uxoris, filia filii uxoris, filia filiæ uxoris, soror uxoris. Personæ verò quas prætermittit Leviticus, hæ sunt. Socrus, avia, & quæ supra ea sunt directa via, quoniam omnes hujusmodi matrum loco nobis esse videntur. Et ex altera parte filia proneptis, & quæcunque infra sunt & ex illis procreantur; à quibus, quoniam filiarum similitudinem habeant nos abstinere debemus. Adjiciuntur fratris filia, sororis filia, & quæ recta linea descendendo ex eis procreantur, uxor filii fratris, uxor filii sororis, filia fratris uxoris, filia sororis uxoris, soror matris uxoris, filius leviri, filius gloris, maritus sororis patris, maritus sororis matris, maritus filiæ fratris, filius privigni, filius privignæ.

¶ *Quæ considerandæ sunt in superiore Catalogo.* Cap. 6.

ET hi superioris legis antegressi gradus duplicem considerationem habent. Primum enim non solùm in legitimis matrimoniis talem habent dispositionem qualem jam posuimus, sed eundem in corporum illegitima conjunctione locum habent; filius enim quo jure matrem non potest uxorem sumere, eodem nec patris concubinam habere potest; & pater quomodo filii non debet uxorem contractare, sic ab illa se removere debet qua filius est abusus. Qua ratione mater nec cum filiæ marito jungi debet

nec

nec etiam cum illo congredi quæ filium oppresserit. Secunda cautio est, non solùm istas maritis adhuc superstitibus disjungi personas quas diximus, sed etiam, illis mortuis, idem perpetuò valere. Quemadmodum enim horribile flagitium est in vita patris, fratris, patrui, aut avunculi, audere illorum uxores violare, sic post mortem illorum matrimonium cum illis contrahere parem turpitudinem habet.

¶ *Cognatio spiritualis non impedit nuptias.* Cap. 7.

SPiritualis illa, quæ vulgò dicitur, necessitudo, cum nec inducta sit sacris Scripturis, nec ullis fulciatur solidis & firmis rationibus, matrimonii cursum prorsus impedire non debet.

DE ADVLTERIIS ET DIVORTIIS.

¶ *Adulteria severè punienda esse.* Cap. 1.

TVrpitudo tam horribilis adulteriorum est, ut apertè decalogi præcepto confossa sit, & etiam veteribus divinis legibus per Mosen latis publica populi lapidatione obruta & consepulta esset: Denique jure civili etiam capite plecteretur. Rem igitur Deo tam odiosam & à sanctissimis majoribus nostris singulari cruciatu crucifixam, Ecclesiastici judices nostri non debent fine gravissima pœna dimittere.

¶ *Mi-*

¶ *Miniſtri de Adulterio convicti quomodo puniendi ſunt.* Cap. 2.

ORdiamur ab Eccleſiarum miniſtris, quorum vitæ præcipua quædam integritas eſſe deberet. Itaq; ſi quis ex illis adulterii, ſcortationis, aut inceſtus convictus fuerit, ſi propriam habuerit uxorem, omnes ejus opes, & bona devolventur ad eam, & ad liberos, ſi qui ſint ex ea, vel ex aliquo priore matrimonio legitimè nati. Si verò nec ſuam uxorem nec liberos habeat, omnes ejus facultates arbitratu judicis, vel inter pauperes diſpertientur, vel in alia pietatis officia conferentur. Deinde ſi quod illi beneficium fuerit, poſtquam adulterii vel inceſtus, vel ſcortationis convictus fuerit, ex eo tempore protinus illud amittat, nec illi poteſtas ullum aliud accipiendi. Præterea vel in perpetuum ablegetur exilium, vel ad æternas carceris tenebras deprimatur.

¶ *Laicus quomodo puniendus.* Cap. 3.

LAicus adulterii damnatus uxori ſuæ dotem reſtituito. Deinde bonorum univerſorum dimidiam partem eidem uxori concedito. Præterea vel in perpetuum exilium ito, vel æternæ carceris cuſtodiæ mancipator.

¶ *Vxores ſive Miniſtrorum, ſive laicorum, quomodo puniendæ.* Cap. 4.

VXores ex contraria parte, tàm laicorum quàm miniſtrorum, ſi crimen adulterii contra illas probatum fuerit, & judex adverſus illas pronunciaverit, dotibus carebunt, & omnibus emolumentis quæ vel ullo Regni noſtri jure, vel conſuetudine, vel pacto, vel promiſſo poterant ex bonis maritorum ad illas deſcendere, tùm etiam vel in ſempiternum exilium ejicientur, vel perpetuæ carceris cuſtodiæ mandabuntur.

¶ *Inte-*

¶ *Integra persona transit ad novas nuptias.* Cap. 5

CVm alter conjunx adulterii damnatus est, alteri licebit innocenti novum ad matrimonium (si volet) progredi. Nec enim usque adeo debet integra persona crimine alieno premi, cœlibatus ut invite possit obtrudi, quapropter integra persona non habebitur adultera, si novo se matrimonio devinxerit, quoniam ipse causam adulterii Christus excepit.

¶ *Reconciliationem esse optandam.* Cap. 6.

QVoniam in matrimonio summa conjunctio rerum omnium est, & tantus amor quantus potest maximus cogitari, vehementer optamus ut integra persona damnatæ veniam indulgeat, & illum ad se rursus assumat, si credibilis melioris vitæ spes ostendatur; quam animi mansuetudinem licèt nullæ possint externæ leges præcipere, tamẽ Christiana charitas sæpe nos ad eã adducere potest. Quòd si damnata persona non possit ad superiorem conditionem admitti, nullum illi novum matrimonium conceditur.

¶ *Nemo conjugem arbitratu suo potest relinquere.* Cap. 7.

MAgna res est, & ingentem affert totius familiæ perturbationem, cum uxor à viro distrahitur. Quapropter adulterii respectu, nemo suam à se conjugem authoritate propria removeat, & aliam adscilcat, nisi judex Ecclesiasticus totam causam ritè priùs cognoverit & definiverit. Quod si facere quispiam ausus fuerit, jus omne agendi adversus conjugem amittat. Iudex autem quoties alterum conjugem adulterii condemnat, alteri sinceræ personæ libertatem denunciare debet ad novum matrimonium

transeundi, cum hac tamen exceptione, certum ut tempus assignet in quo superiorem ad conjugem (si velit) redire possit; quod si tempore jam absumpto recuset facere, tum ad aliud matrimonium descendere potest. Et hoc tempus quod judex indulgebit, omninò volumus anni spatio vel sex mensibus definiri.

¶ *Divortium propter desertum matrimonium.* Cap. 8.

CVm alter ex conjugibus aufugerit, seque abalienarit ab altero, si persona absens possit inveniri, consiliis, hortationibus, & pœnis cogatur ut ad conjugem se rursus adjungat, & unà cum illo conventer vivat; quam ad rem si nulla ratione potest adduci, contumax in eo persona debet accipi, legumque divinarum & humanarum contemptrix: & propterea perpetuæ carceris custodiæ dedatur, & deserta persona novarum potestatem nuptiarum ab Ecclesiastico judice sumat. Cùm autem contumax non possit absens investigari nec erui, nec locus ullus in hoc crimine levitati vel temeritati relinquatur; Primùm absentem personam nominatim requiri volumus, illa juris formula, quam viis & modis appellant: Quo tempore si se non ostenderit, aut ejus aliquis vicarius qui causam ejus velit agere, judex illi biennium vel triennium indulgebit in quo persona possit absens se repræsentare; quo tempore consumpto, si se ipse non sistat, & justas afferat absentiæ tam diuturnæ causas, destituta persona nuptiarum vinculis liberabitur, & novum sibi conjugem (si velit) sumat. Desertrix autem persona, si judicio jam peracto novisque consequutis nuptiis, serò, post biennii vel triennii spatium expletum sui potestatem fecerit, in æternas carceris tenebras detrudatur, & secundum matrimonium pleniſſimo jure valeat.

¶ *Divor-*

¶ *Divortium propter nimis longam conjugis abſentiam.* Cap. 9

QVando non aufugerit conjunx, ſed militiam, aut mercaturam, aut aliquam habet hujuſmodi legitimam & honeſtam peregrinationis ſuæ cauſam, & abfuerit diu domo, nec illius vel de vita vel quicquam certò ſciatur, largientur alteri conjugi judices (ſiquidem hoc ab illis requirat) biennii vel triennii ſpatium in quo mariti reditum expectet. Quo tempore toto ſi non revertatur, nec de vita poſſit illius aliquid eſſe explorati, cùm diligentiſſimè de ea fuerit interim perquiſitum, alteri conjugi novas concedi nuptias æquum eſt; cum hac tamen conditione, prior ut maritus ſi tandem ſe repræſentet, uxor illum rurſus ad ſe recipiat, ſi quidem oſtendere poſſit culpa ſua factum non eſſe quod foras tam diu peregrinatus ſit; tantam enim & tam longi temporis abſentiam niſi plena magnaque cum ratione poſſit excuſare, cuſtodiam in perpetuam carceris dimittatur, nullum ad uxorem reditum habeat, & illa ſecundis in nuptiis ritè permaneat.

¶ *Inimicitiæ Capitales divortium inducunt.* Cap. 10.

INter conjuges ſi capitales intercedant inimicitiæ, tamque vehementer exarſerint, ut alter alterum aut inſidiis, aut venenis appetat, aut aliqua vel aperta vi, vel occulta peſte vitam velit eripere, quamprimùm tam horribile crimen probatum fuerit, ritè in judicio divortio volumus hujuſmodi perſonas diſtrahi: majorem enim conjugi facit injuriam perſona, quæ ſalutem & vitam oppugnat, quam ea quæ ex conſuetudine ſe conjugis eximit, aut corporis ſui poteſtatem alteri facit. Nec inter illos ullum conſortium eſſe poteſt, interquos capitale periculum cogitari cœpit & metui.

metui Cum igitur unà non possunt esse, juxta *Pauli* doctrinam dissolvi par est.

¶ *Malæ tractationis crimen tandem divortium inducit.* Cap. 11.

SI vir in uxorem sæviat, & acerbitatem in ea nimiam facto. um & verborum expromat, quam diu spes ulla placabilitatis est, cum illo judex Ecclesiasticus agat, nimiam ferociam objurgans; & si non potest monitis & hortationibus proficere, pignoribus oblatis, aut fidejussoribus acceptis, eum cavere compellat de nulla vehementi conjugi inferenda injuria, & de illa tractanda quomodo matrimonii intima conjunctio postulat. Quòd si ne pignoribus quidem, aut fidejussoribus coerceri potest maritus, nec asperitatem velit isto modo deponere, tum capitalem illum conjugis inimicum esse existimandum est, & illius vitam infestare. Quapropter divortii remedio periclitanti succurrendum erit, non minus quàm si vita manifestè fuisset oppugnata. Nec tamen præterea juris dempta est potestas coercendi uxores quibus modis opus fuerit, si rebelles, contumaces, petulantes, acerbæ sint & improbæ, modò rationis & æquitatis fines mariti non egrediantur. Et cum in hoc, tum in his superioribus delictis hoc teneri placet, ut solutæ personæ novas (si velint) nuptiarum conditiones legant, convictæ verò priorum criminum vel exiliis perpetuis, vel æterna carceris custodia plectantur.

¶ *Parvæ contentiones, nisi perpetuæ sint, divortium non inducunt.* Cap. 12.

SI minores quædam contentiones, aut offensiones obrepserint in matrimonio, *Pauli* sententia moderatrix earum esse debet, ut aut uxor marito se reconcilier, quod omnibus pœnarum & hortationum ordinariis, & extraordinariis

nariis viis procurari debet, aut absque novo conjugio manea', id quod & viro pariter faciendum statuimus.

¶ *Perpetuus morbus non tollit matrimonium.* Cap. 13

SI fortè conjugum alteruter perpetuum aliquem morbum contraxerit, cujus nulla levatio potest inveniri, tamen matrimonium in omnibus hujusmodi difficultatibus perdurabit. Quoniam hoc unum esse debet præcipuum & eximium matrimonii commodum, ut multa mala mutuis conjugum officiis sedari, leniriq; possint.

¶ *Durante lite quomodo rea persona sustentabitur.* Cap. 14.

QVoniam sæpè magnā controversiam habent, & longissimi sunt temporis lites adulteriorum, veneficiorū capitalium insidiarum, & malæ tractationis, vir uxorem interim honestis & convenientibus impensis sustentet, habita ratione dignitatis & conditionis in qua est.

¶ *Pœna falsæ accusationis.* Cap. 15.

MVltorum libidines hujusmodi pruritum habent, ut nova subinde matrimonia consectentur, & ad varias uxores devolare concupiscant. Quapropter falsas innocentibus calumnias struent adulteriorum, & aliorum hujus generis criminum, nisi sceleribus illorum suppliciorum acerbitate fuerit occursum. Itaque si vir uxorem adulterii, vel veneficii ream fecerit, & post causa cadat, dimidia bonorum pars ad uxorem devocetur. Nec in illis vendendi, distrahendi, legandi, permutandi, donandi, vel alienandi quacunque ratione jus ullum habeat, nisi uxor in id consentiat. Et uxor ex altera parte si maritum adulterii, vel veneficii, capitalis injuriæ vel malæ tractationis postula-

verit, & litem amittat, dote primùm careat; deinde orbetur omni emolumento quod jure per maritum debuit ad illam pervenire, nisi maritus illi sponte voluerit aliquid aspergere; postremò matrimonium inter illos, ita ut erat, integrum conservetur.

Si non conjunx conjugem, sed alterum ex his externa quædam persona reum faciat, & in judicio succubuerit, Ecclesiasticus judex illum arbitratu suo, magna tamen & acri pœna feriat, & etiam conjugi satisfaciat cui damnum dedit. Deniq; calumniatores hujusmodi nec ad Ecclesiam redeant, nec admittantur ad sacramenta, nisi famam ejus personæ, quam calumnia & mendacio dedecoraverunt, plenè restituerint quantum possint; & pœnitentia scelere digna perfuncti fuerint. Et has in hoc genere pœnas omnibus sive laicis sive clericis communes esse volumus.

¶ *Mariti pœna suadentis uxori adulterium.* Cap. 16.

SI maritus uxori suasor aut author ulla ratione fuerit adulterii committendi, damnabitur illa quidem adulterii, sed & maritus lenocinii reus pronunciabitur, & matrimonii conjunctione neuter liberabitur. Quod & de uxore similiter intelligi volumus.

¶ *Quæ pœna sit cum par adulterium est in utroque conjuge.* Cap. 17.

SI persona quæ fuerit adulterii convicta crimen in altero conjuge possit idem ostendere, & ostenderit priusquam conjunx ad novas nuptias diverterit, utriusq; conjugis culpa par in pares incidet pœnas, & prius inter illos firmum manebit matrimonium.

¶ *Recep-*

¶ *Receptatorum & fautorum adulterii quæ pœna sit.* Cap. 18.

NE illi quidem judicum Ecclesiasticorum diligentiam subterfugere debent qui receptatores sunt adulteriorum, aut illorum flagitia, ope, opera, vel consilio quacunque ratione procurant; quo in genere sunt exempli causa qui domum adulteris scientes expediunt, vel locum quemcunque, qui sermonum, literarum, aut munerum cujuscunq; generis sint internuncii. Quapropter omnem hujusmodi fæcem, quæ cœnum adulterii quacunque parte commovet, Ecclesiasticis pœnis & arbitriis etiam judicis constringendum esse decernimus.

¶ *Separatio à mensa & thoro tollitur.* Cap. 19

MEnsæ societas & thori solebat in certis criminibus adimi conjugibus, salvo tamen inter illos reliquo matrimonii jure; quæ constitutio cum à sacris literis aliena sit, & maximam perversitatem habeat, & malorum sentinam in matrimonium comportaverit, illud authoritate nostra totum aboleri placet.

¶ *Incestus & Scortationes laicorum quo modo puniuntur.* Cap. 20.

INcestus, nominatim autem is qui primum ad gradum ascendit, afficietur pœna sempiterna carceris. Deinde scortationes & vagæ licencioſæq; libidines omnis generis magna suppliciorum acerbitate comprehendantur, ut tandem aliquando radicitùs ex regno nostro extirpentur. Ecclesiastici igitur judices diligenter evigilent, ut quascunq; personas & cujuscunq; sexus flagitiosis & impuris libidinum congressibus implicatas in excommunicationem ejiciant;

ejiciant, nisi maturè moniti resipuerint. Et licèt se ipsi correxerint, tamen publicè cogantur Ecclesiæ satisfacere. Præterea decem libras in pauperum cistam, Ecclesiæ suæ propriam imponant, vel, si minores illorum facultates sunt, tantum imponant quantum de bonis illorum commodè detrahi potest.

¶ *Filius non legitimus quomodo sit alendus.* Cap 21.

FIlius ex adulterio susceptus, aut ex simplici scortatione, quemadmodum appellant, patris impensis alatur, siquidem is inveniri poterit. Qui si non poterit erui, mater suum ipsa fœtum propriis impensis sustentet.

DE ADMITTENDIS AD ECCLESIASTICA BENEFICIA. Cap. 1.

QVemadmodum reipublicæ status ruit, cum à stupidis & flagitiosis & ardentibus ambitione viris temperatur, sic Ecclesia Dei nostris hisce temporibus gravissimè laborat, quando illorum curæ committitur qui tam præclarum ad munus obeundum omnino sunt inepti: qua in re multùm, & longè longéq; plurimum ab illis beati *Pauli* formulis recessum est, de quibus ad *Titum* & *Timotheum* præscripsit. Quapropter huic tam insigni nostrarum Ecclesiarum cladi maturum aliquod remedium à nobis inveniendum est.

¶ *Diligenter in Ministros inquirendum*, Cap. 2.

OMnes quibus aliqua ratione sacerdotium obvenit, diligentissimè ritu, & præscripto legum nostrarum explorentur

plorentur & pernoscantur, ne temere cuiquam Episcopus manum imponat, & alienorum criminum particeps sit. Nec admittatur ullus ad Ecclesiam administrandam, nisi priùs ritè fuerit examinatus.

¶ *Patronorum officium.* Cap. 3.

PRæterea patronis beneficiorum Ecclesiasticorum præcipimus, ut omnibus seclusis, vel necessitudinum, vel quorumcunque respectuum affectibus, illorum rationem habeant qui munus hoc sacrum, ad quod adhibendi sunt, possint, & velint omnibus partibus implere. *Nec enim sacerdotia delata sunt ad patronos, ut illa circumciderent, aut de illis deprædarentur, sed ut illorum præsidio & fide tutò conquiescerent.*

¶ *Patronorum delinquentium pœna.* Cap. 4.

VEhementer patronorum interest, ne turpiter & avarè sibi quacunque conventione præcaveant in beneficiorum collationibus, de retinendis ædificiis, subducendis decimis, aut ullo se contaminent flagitioso quæstu. Quorum si quicquam in hoc genere fuerit contra leges nostras quacunq; ratione conventi, Patronus collocationis jus illius tẽporis amittet. Deinde qui jure fuerat collocationis usurus, quoniam ad iniquam transactionem suam voluntatem accõmodavit, & sacerdotio carebit quod illi designabatur, & ab aliis omnibus quæcõsequi poterat excludetur.

¶ *Sacerdotia vacua non esse oportere, neque antequam vacaverint conferri.* Cap. 5.

SAcerdotia diu vacua jacere non debent. Itaque nisi spatio sex mensium postquam vacua facta sunt, patroni no-

vos illis ministros designaverint, ipso beneficio designationis illo quidem tempore carebunt: & tamen in collocandis sacerdotiis nimium properari nolumus, nec patimur ut patroni certam illorum spem cuiquam ulla scriptorum, aut pignorum, aut pactorum cautione faciant, priusquam vacua sint. Nam hujusmodi conventiones magnam secum vim incommodorum afferunt. Itaque qui talem ullam sacerdotiorum minime vacuorum spem faciunt, jus collocationis illius temporis amittent, & qui ad nondum vacua sic aspiraverunt, ne ad vacua quidem post assumentur, & etiam ab omnibus aliis submovebuntur.

¶ *Jus designationis à Patrono ad ques devolvatur.* Cap 6.

QVoties Patronus designationis jus amittit, illud in Episcopum transire placet, qui spatio sex mensium si neglexerit, in vacuum sacerdotium idoneum aliquem imponere jus in Archiepiscopum transferetur, qui sex mensibus (à quo tempore certior factus est) illo jure si non utatur, nos illud ipsi nobis sumemus. Et si nobis etiam, ex quo id nominus, sex menses effluxerint sacerdotium vacuum non collocantibus, ad patronum rursus jus suum devolvetur, & sic in eodem semper orbe circumferatur illis quas nominavimus personis mutuò sibi succedentibus, donec tandem aliquis eorum præscripto tempore jus collocationis exequatur.

¶ *Cognitores adhibendos esse.* Cap. 7.

QVoniam explorandam esse diximus & excutiendam illorum doctrinam & probitatem qui sacerdotiorum participes erunt; primùm Episcopus ipse certos cognitores eligat. Deinde quoniam hæc tam peculiaris Archidiaconorum esse debet, illos in jure suo nolumus interpellare,

sed

sed universum hoc cognitionis negotium illis informandum, & pertractandum relinquimus, hoc interim proviso, collegas ut vocent ad se, quos Episcopos cognitores designaverit, quorum perspecta fuit gravis morum integritas, & in quibus sacrarum Scripturarum scientia cum usu conjuncta sit & peritia gubernandarum Ecclesiarum. Et enim Episcopum in primis optabile est ipsum (si fieri potest) in hoc cognitionis negotio versari. Munus enim hoc unum est ex omnibus summum & maximum in quo status Ecclesiarum præcipuè fundatus est. Quare si minutioribus in plærisque causis Ecclesiarum Episcoporum præsentia flagitatur, eam in hoc sanè principali munere desiderari minimè convenit.

¶ *Iuramentum cognitioni præponendum esse.* Cap. 8.

NOlumus ad cognitionem descendi, donec juramentum à petitore fuerit requisitum, ut verè sinceréque respondeat ad omnia quæ fuerint ab illo quæsita, modo præsentè ad cognitionem pertineant. Deinde in omnes vitæ partes diligenter inquiretur & in doctrinam penitus intrabitur, ne fortè vel insciția, vel scientia perversa laboret, aut corrupta.

¶ *In doctrina quid quærendum sit.* Cap. 9.

QVantum autem ad doctrinam illorum spectat qui unt ad Ecclesiarum moderationem admovendi, hiis potissimum viis cognitionem procedere volumus, ut eorum sententiæ de fide Catholica perveștigentur, & sacrosancto Trinitatis mysterio, quantum quidem in illis necessariò credendum, proximo loco de sacrarum Scripturarum libris quos canonicos appellant, qualemque credant & quantam sacrarum scripturarum authoritatem. Succedant controversiæ recentiores nostrorum temporum. In sum-

ma catechismum membratim, & per partes explicent, in quo præcipua religionis capita breviter decurrenda sunt.

¶ *Cognoscendum esse an hæretici sint.* Cap. 10

QVoniam autem planè sciri debet, an ulla sint infecti falsa doctrina, quærendum ex illis erit quid de materiis universis sentiant quas in caput de hæreticis conjiciendas curavimus. Et ad has interrogationes qui non convenienter & rectè responderint, cognitorum judicio, vel qui sacrarum scripturarum scientiæ sint expertes, repudientur. Si verò fuerint hæc in illis bene constituta, tum demum ad reliqua pergendum erit.

¶ *Cognitores quid primùm requirent.* Cap. 11.

ET primùm quidem cognitores ex illo sciscitentur, an ad illa beati *Pauli* præcepta se velit accómodare, quæ sunt ad *Timotheum* his verbis, *Tu verò vigila, in omnibus labora, opus fac Euangelistæ, ministerium tuum imple*, ut Ecclesiam suam, adquam apponetur, quantum vires ferent, assiduitate semper administret, & deinde satis illi planè & apertè declaretur officium quod in sacerdotio debet exercere.

¶ *Vnicum esse oportere sacerdotium unius ministri.* Cap. 12.

QVoniam multis sacerdotiis in unum ministrũ concurrentibus, singulis munus rectè perfectéque satisfieri necesse est, & minus viris doctis, qui adhuc egent, neque illis prospectum est, consuli potest, percontentur à candidato cognitores, an ullum habeat præsens sacerdotium: & si confitetur habere se, secundum non impetret quod ab illis petit: aliquin prius sacerdotium voluntas vacuum

fieri, acsi possessor ejus obiisset, ritq; patroni jus & officium loco ejus alium quempiam designandi.

¶ *Privilegia pluralitatum, ut vocant, tollenda.* Cap. 13.

PRivilegia quorum authoritate multa sacerdotia possint in unum ministrum confluere, posthac nemini volumus indulgeri. Attamen his qui hactenùs impetrarunt ut plura sibi permittantur administranda sacerdotia, nostram hanc legem fraudi esse nolumus, quo minus acquisitis privilegiis liberè fruantur.

¶ *Absentiæ quæ possint esse causæ.* Cap. 14.

QVicunq; vel annis fuerit gravis, vel morborum incursione multùm extenuatus, ut suo muneri fungi non valeat, vel si quamcunq; justam aliam habeat temporariæ cujusdam absentiæ causam Episcopo approbandam, propter quam illum aliquandiu sacerdotio necesse sit abesse, tamen hoc interim perspiciendum erit, ut probum & laudabilem vicarium suo in loco collocet. Et diligenter Episcopi vigilent, ne cujuscunq; rei respectu dolosè quisquam aut astute diutiùs quam necessitas urget à sacerdotio suo sinatur abesse.

¶ *Quo tempore sit adeundum sacerdotium.* Cap. 15.

QVoniam hoc à nobis priùs constitutũ est, ut unusquisque suo in sacerdotio permaneat, nisi temporaria quædam privilegia nonnullos aliquãdo liberaverint, hoc etiã adjunctum sit, ut cum peracta cognitione quisquam per ordinarii literas ad sacerdotium admittetur, duorũ mensium spatio continuò subsequentium in sacerdotium commeet, nisi morbus aut vehemens necessitas, cui parendum sit, illum distinerat; quòd si secùs fecerit, & sacerdotium præsens

illi peribit,& etiam ab aliis omnibus submovebitur.

¶ *Officium præbendariorum.* Cap. 16.

Immunitatem quandam omnium munerum habere solebant qui beneficiis priùs Ecclesiasticis fruebantur, curarum (ut ipsi interpretati & etiam loquuti sunt) expertibus: Nos autem prædidicimus Ecclesiarum utilitatibus omnes inservire debere, quicunq; vivunt Ecclesiæproventibus. Igitur tum canonicis, tum præbendariis, qui certa sibi non habent in Ecclesiis dispertita munera, negotiũ hoc damus, ut Ecclesias docendo, concionando, morbis vel rebus adversis depressos solando, reliquaque pietatis officia communicando sublevent, vel aliis quibuscunq; viis legitimis & rectis quas Episcopus & Decanus Ecclesiæ præscripserint.

¶ *Quinquennii absentiam præbendariis indulgeri.* Cap. 17.

Hoc autem illis indulgemus, qui vel ad præbendas, vel ad canonicatus, vel ad beneficia certorum munerum expertia sunt adserti, quinquennium ut doctrinarum studiis in Academiis impendant, hoc adjecto, singulis ut annis literas scribãt, cùm ad Episcopum, tùm ad integram societatem, quam capitulum vocant, in quibus fideliter rationem vitæ reddant, & morum & progressionis in doctrina. Cum autem absumptum est quinquennium, in sua beneficia vel Ecclesiastica munera rursus introire cogantur.

¶ *De natalibus ministrorum.* Cap. 18.

Postquam de vita plenè cognitum est, de religione, de scientia, de voluntate sacerdotium administrandi, & in eo remanendi, tandem etiam ad natales & ortus illorum descendatur. Et quanquam stupris parentũ & adulteriis filii non premuntur, quantum quidem ad immortalitatem vitæ cœlestis futuræ pertinet, tamen Deus, quoniam in

men

mensō quodam & grandi stuprorum & adulteriorū & flagitiosarum libidinum odio liberos vitio procreatos vehementer interdum affligit, & successores eorum obterit, & propter eandem patrum impuritatem filios in veteri Testamento ab Ecclesiæ administratione depulit; nos divinæ severitatis exemplum sequuti, tales vitio generatos filios à contrectatione munerum Ecclesiasticorum abarcemus, nisi forte singulares quidam existant eximiis donis instructi, quæ sic in illis luceant, ut priores natalium sordes obscurentur, aut virtutum præstantia compensentur, aut nisi summa sit in Ecclesia ministrorum paucitas.

¶ *Patronorum nothos ab Ecclesiarum cura removendos esse.* Cap. 19.

QVorundam tanta est patronorum impudentia, suos ut liberos ex adulteriis & stupris susceptos in illas Ecclesias intrudant, quarum ad illos jus designationis pertinet, qui cùm paternarum libidinum intempestivi testes sint, potiùs quàm Ecclesiarum apti ministri, peccandiq; quandam authoritatem afferat tam ingens illorum habita ratio, hujusmodi omnes beneficiorum collationes prorsus irritas esse volumus, & patronos pro eo tempore collocationis jure privari.

Vitiis quibusvis corporum ministros non arceri à Sacerdotio. Cap. 20.

OFfensiones corporum, quæ prius homines à susceptione munerum Ecclesiasticorum secludebant, tantum posthac momentū non habebunt, ut illis, cujuscunq; generis fuerint, vir doctus & probus ab administrando sacerdotio summoveatur. Illorum tamen diligens erit habenda consideratio, qui gerendi muneris Ecclesiastici facultatem vel omnino

omnino perimunt, vel planè corrumpunt, ut cæcitas lectionis officium tollit, ad quod *Paulus Timotheum* incitat: rursus in ministro si lingua sic titubaverit, vel adhæserit, vel quacunq; calamitate tantoperè vitiata fuerit, ut in concione à suis non poterit intelligi, fructum in illo maximum sui muneris interire necesse est. Præterea si vultu minister sic detorqueatur, spiritum adeo tetrum habeat & aspernabilem, ut homines ab illius consuetudine colloquioque resiliant, & ita nec publicum nec privatum, vel consilium vel solationem, aliorum necessitatibus impertire possit, desiderari pene omnia in illo videmus, quæ suum ad officium pertinent. Igitur has grandes, & immanes corporum clades qui sic inustas habēt, ut sacrarum in illis rerum libera non possit administratio procedere, minimè ad dignitatem sacerdotiorum gubernandorum perveniant: sed minutiores offensiunculæ licèt insperſæ sint, illos à sacerdotiis non distinebunt, nec earum deformitatem pecunia redimere debent.

¶ *Ætas ministrorum.* Cap. 21.

SEquitur ætas, quæ non est in Ecclesiæ ministris negligenda; quoniam annorum maturitas auctoritatem affert, & adolescentiæ temeritas occupationi sanctissimorum munerum & severitati vix convenire potest. Igitur in Episcopis, Decanis Ecclesiarum cathedralium, & Archidiaconis, quorum maxima perfectio morum esse debet, tricesimum annū expectari volumus, in parochis, ut vocant, vicesimū quintum, in prebendariis eundem, siquidem cura illis ulla certorum hominū commissa, quos & concionandi laborem, & sacramentorum communicandorum oportet subire, quoties vel Episcopi, vel præsides hæc illorum curæ committunt. Itaq; volumus illos respectu studiorum ad Academias ablegari, doctrinam enim & omnem reli-

quam

quam facultatem illos ſecum oportet adferre, priuſquã ingrediantur ad Eccleſiaſtica munera.

¶ *Ætas liberorum præbendariorum.* Cap. 22.

INliberioribus illis & ſolutioribus præbendis quæ certos greges non curant, juvenes collocari poſſunt qui vicesimum primum annum impleverunt, ſi cætera cognitores in illis animadverterint rectè comparata, quibus hoc etiam indulgeri poteſt, ut ſi diaconi fuerint, addiſcendarum cauſa ſacrarum ſcripturarum ad Academias aliquandiu diverſentur, ſed ille receſſus omninò debet quinquennii ſpatio definiri; quo exacto niſi presbyterii gradu initientur, & præbenda jam adepta privabuntur, & ad reſtituendos fructus ſuperioribus annis ex ea perceptos cenſuris Eccleſiaſticis adigentur.

¶ *Cognitorum qualis diligentia requiratur.* Cap. 23.

COgnitores ipſi magna vigilantia ſummáque debent aſſiduitate & integritate ſuum implere. Quod ſi quiſquam eorum prævaricatus fuerit, & vel quæſtu vel gratia de jure formularum deceſſerit, in hac univerſa cognitione præſtitutarum, non ſolùm ea dere Chriſto ſummo judici reſpondebit, verùm etiam Epiſcopi, cum requiſitus fuerit, cogetur judicium cenſuramque ſubire.

¶ *Forma juramenti miniſtrorum.* Cap. 24.

EXtremo loco cum finis erit totius cognitionis, ſi perſona videbitur ad ſuſcipiendum ſacerdotium apta, juramento tenebitur ad illa quæ ſequuntur præſtanda. Principio ſe permanſurum in recepta fide, veraque religione, toto vitæ ſpatio, piorumque ſemper inſtitutorum retinentiſſi-

tissimum fore: Monarchiam & tyrannidem Romani pontificis non agniturum: Regem Angliæ culturum, & veneraturum Ecclesiæ Anglicanæ summum caput in terris post Christum. Deinde reveren iam, fidem & summissionem suo exhibiturum Episcopo, quod omnia honesta, & sancta illius mandata nihil de jure diminuturum Ecclesiæ sibi commissæ, præterea nec anteà dedisse quicquam, nec postea daturum, aut de dando pactum intercessisse, vel intercessurum, vel ipso authore, vel alio quocunque procuratore, aut vicario, respectu præsentis sacerdotii quod jam sumit; & si quisquam illum celans hoc in genere quicquam molitus est, se, quamprimum norit, Episcopo renunciaturum, & ejus arbitrio censurum parto sacerdotio: tum autem non gravaturum se Ecclesiam suam novis, aut auctioribus pensionibus: Postremò, si fortè sacris ordinibus adhuc imbutus non sit, spatio sex mensium continuè subsequentium, Diaconum, & deinde spatio succedentis anni presbyterum esse futurum, vel quamprimum vicesimum quintum annum perfecerit, si fortè ante illud ad præbendam liberiorem (ut supra diximus) admissus fuerit.

¶ *De iis qui temerè in beneficia irrumpunt Ecclesiastica.* Cap. 25.

ET ne quis præceps in dignitatem, aut beneficiū irruat Ecclesiasticum, volumus ut quicunq; absque ordinarii authoritate, & literis illius subscripta auctenticis beneficium aliquod Ecclesiasticum occupaverit, non tantùm excidat à beneficio quod injustè invasit, absque spe ulla illius recuperandi, verùm etiam nullum aliud imposterùm consequi poterit, & ut ejus contumacia requirit excommunicabitur, & à ministerio Ecclesiastico suspendetur.

¶ DE

DE RENVNTIATIONE

vel deſertione Beneficiorum.

Cap. 1.

HVjuſmodi cauſæ poſſunt incidere, ſacerdotiis ut vel cedi ſponte poſſit,&, ut vulgò loquuntur, illis renuntiari, vel eorum etiam ut permutatio fiat:ſed hoc quoties uſu venier, omnem dolum, & avaritiam, & ſimoniam, non ſolùm crimen, ſed etiam ſuſpicionem, quantum fieri poteſt,abeſſe præcipimus.

¶ *In renuntiatione & permutatione, conſenſus ordinarii neceſſarius eſt, & ſine illo paciſcens, Simoniacus eſt.* Cap. 2.

NVnquam vel cedi placet beneficiis Eccleſiaſticis cujuſcunque generis fuerint, vel permutatione moveri propter ullam lucri, vel emolumenti ſpem objectam, nec ullum in hujuſmodi negotiis factum valeat, donec ordinarius illius Eccleſiæ proprius totam rem conſideraverit, & eam authoritate ſua confirmaverit. Quòd ſi quis temerè provectus ordinarii conſenſum in hac cauſa non adhibuerit, aut de lucro pactus fuerit, in eo ipſo,*Simoniæ* reus erit, nec ullum dimiſſi beneficii emolumentum unquam percipiet.

¶ *Reſignationis negotium non poteſt inchoari ſine authoritate ordinarii.* Cap.3.

ET quoniam vehementer placet omnes non ſolùm cauſas, ſed occaſiones maleficiorum amputari, nullam dimittendorum aut aliis permittendorum beneficiorum mentionem fieri patimur, ex qua pactum poſſit cum quoque conſequi,donec ordinarius hoc poteſtate ſua liberum fecerit. Nec ordinarius ex altera parte rem hãc procedere

sinat, nisi ipse qui beneficio cessurus est juramentum interponat, nec lucrum in hac re, nec ullam Simoniacæ perversitatis particulam interceſſisse vel interceſſuram.

¶ *Non licet sententiam cessionis mutare.* Cap. 4.

SI quis semel beneficio cesserit, & pòst consilium mutans ad illud reditum habere voluerit, frustrà sit hæc illius secunda & sera voluntas, nisi fortè talis aliqua subsit causa, superiorem ut ordinarius cessionem retexendam, & pro nulla putet habendam.

¶ *Cedi non posse beneficiis Ecclesiasticis per procuratores.* Cap. 5.

ET ut omnia prorsus in hoc negotio sincera sint, procuratores excludimus, nec eos ullo modo patimur ad sacerdotiorum dimissionem admitti. Quòd si aliquando contra constitutionem hanc nostram obrepserint vel irruperint, frustra sit illorum cessio, vel (ut vulgò loquuntur) resignatio.

DE PERMVTATIONE

Beneficiorum Ecclesiasticorum.

¶ *Quomodo permutatio procedat.* Cap. 1.

ECclesiastica beneficia, quocunque nomine censeantur, sine patrononum & ordinariorum authoritate permutari non licebit. Verùm quando locorum & Ecclesiarum ratio postulabit, ut qui uno loco minùs utiles esse videntur, alibi se valeant uti-

utiliùs exercere, potest Episcopus unum ministrum in alterius locum imponere, si voluntas id ministrorum ferat, & uterque locus in ditione sit Episcopi quam diocesim vocant.

¶ *Quomodo beneficia diversarum dioecesum permutari possint.* Cap. 2.

SI quando verò contingat Ecclesiastica beneficia quæcunque diversis in dioecesibus poni, de quibus cõmutandis cœptum est, ad exitum causa non perveniat, donec utriusque ditionis, vel dioecesis ordinarius authoritatem suam conjunxerit. Qua in re ut permutationum impensæ minuantur, & etiam in toto fiat negotio minus molestiæ, cujus in ditione minus beneficium inest, Ecclesiasticum is suum jus in alterum ordinarium transferat, qui suam ad propriam alterius delegatam, & quasi fidei commissam potestatem infundens, sua sententia totam permutationis causam concludet.

¶ *Quæ Beneficia possunt in omne tempus permutari.* Cap. 3.

ECclesiastica beneficia quæ sic comparata sunt ut Ecclesiæ vel collegia jus in illis proprietatis habeant, ordinariorum interposita ritè sententia, permutatione possunt in omne tempus ab una societate in aliam transferri.

¶ *Permutatio, si bona fide non fiat, nulla est.* Cap 4.

QVoniam iniquum est homines in eo circumveniri, quod illis pro beneficio jus indulget, præsertim cum sanctum est causæ genus, & ad Ecclesiam pertinet, instituimus ut quoties beneficiis Ecclesiasticis cessum est, si veros

ad dominos & permutationum authores non perveniant, sed ad alios astutè deterquentur, omnis hujusmodi fraus, quæ non directis fidei, sed fraudis obliquis viis incedit, prorsus tollatur, & ad nihilum recidat, talesque permutationes omnibus modis pro nullis habeantur.

DE PVRGATIONE.

¶ *Cur legitima purgatio sit instituta.* Cap. 1.

QVoniam omnes leges & instituta debent ad hæc duo capita referri, virtus ut veneretionem, & remunerationem habeat, vitium ut contumelia notetur & supplicio, quemadmodum his legibus nostris procuratum est, nimirum malorum ut improbitas pœnarum acerbitate devinciatur, ita nunc tempus est ad secundum ut descendamus, scilicet ut defensionem & præsidium innocentiæ comparemus & integritati. Tolerabilius enim est reum præteriri, quam bonum circumveniri, nec diligentius scelera peccatorum, quàm calliditates detractorum, ex republica debent excludi. Primum enim hoc in causa purgationis sit, ut si quis in suspicionem Ecclesiastici criminis venerit, & apud bonos & laudabiles viros publicè infamis esse cœperit, licèt planè non possit de crimine constare, tamen arbitratu judicis infamata persona suam defensionem instruat.

¶ *Quando purgationi locus est.* Cap. 2.

DEfensio, quam vulgò purgationem dicunt, habet propriè duo tempora, quorum alterum est cum adversus aliquis infamis rumor publicè dimanavit de aliqua persona, præsertim ad honestos, & bene moratos homines; alterum est

est quando reus aliquis in Iudicio factus est, & tamen legitimis probationibus convinci non potest, sed magnis interim & verisimilibus præjudiciis urgetur.

¶ *Quando purgatio non indicitur.* Cap. 3.

MAnifesto crimine nullus est defensionis locus, nec rursus ad purgationem reus tradi debet, cum infamia probabilibus causis non nititur, sed mendacio & calumnia; sed tamen reus ipse, si suæ confisus innocentiæ cupiat publicos honestatis suæ testes in judicium deducere, æquum est hoc illi concedi.

¶ *Damnatis in civili judicio non est opus Ecclesiastica purgatione.* Cap. 4.

MAgnam indignitatem nobis habere videtur, ut Ecclesiasticæ personæ, cum à civilibus nostris legibus capitalis criminis pronũciantur, rursus ad Ecclesiastici fori judicium relegentur, & purgentur. Nam acies in eo nostro videtur authoritatis præscindi & retũdi Etenim cum omnibus regni nostri ordinibus præficiamur, & imperitemus, quare nostra judicia ab Ecclesiasticis rescinduntur? Quisquis alterius retexit judicium, illum oportet majore esse superiorique loco. Non igitur nostra possunt judicia foro Ecclesiastico tolli, nisi nostra quoq; authoritas iatelligatur Ecclesiasticis judicibus subjacere. Proinde ne talis posthãc instituatur purgatio, mandamus, quamnon solùm in eo antehac Regali nostræ potestati largiter detrahebatur, verumetiam à justitia recedebatur, quoniam nulla potest ibi purgationis defensio superesse, certum ubi crimen antegressum est.

¶ *Quando præmonendus sit reus ante purgationem.* Cap. 5.

SI quis adversa fama fuerit, & quotidiè de illo minimè belli rumores increbrescant, sed tamen admodum suspicio-

cioſi,& is tum ſuæ famæ negligens fuerit, Epiſcopus terrorem Eccleſiaſticarum pœnarum objiciens, omnibus denunciet qui quicquam ſcire videntur, ut id proferant. Et ſi nullus hac ratione poteſt accuſator elici, perſonam infamatam ipſe primùm ſeparatim ad officium adhortetur; ſi non ita perficietur, duos aut tres teſtes adhibeat, quibus ſi non poteſt flecti, publicè cum illo agat: ad extremum ſi nec ita poteſt ad officium duci, illum vel à munere Eccleſiaſtico ſubmoveat, vel abarceat ab Eccleſiæ ingreſſu, donec legitimam ſuam infamiam perpurgaverit, ne ulla communis in eo ſit offenſio Eccleſiæ. Si verò peccatum erit atrocius, nimirum perjurii vel adulterii, commiſſumque jam antè peccatum dicatur, & magna fuerit in eo Eccleſiæ offenſio, tum protinus præciſa monitorum mora, Iudex illum ad defenſionem vel purgationem adigere poteſt. Monitorum enim locum in ſolutiore vita, mollioreque quam convenit habitu & conſuetudine, cæteriſque rebus ſuſpicioſis potiùs quammalis eſſe placet Purgationem verò judex præſcribere poteſt, licèt ſolennes legum ritus non antegrediantur, vel certi temporis ad accuſandum præparandi, vel ſuſpicioſæ perſonæ criminibus inquirendi.

¶ *Purgationem legitimam aliquando publica denunciatio præcedit.* Cap. 6.

CVm defenſio vel purgatio perſonæ adverſa fama laborantis inſtituitur, Iudex vel propriam ejus Eccleſiam, vel aliquam aliam illi maximè familiarem deligat, in qua maxima populi frequẽtia divinorum officiorum tempore coram omnibus proponatur, ut ſi quis inſtitutæ defenſionis ordinem, aut curſum impedire velit, aut ullo modo ſe in hoc negotio interpõere, loco, die, & tempore conſtitutis ſe oſtendat, & ibi quicquid ullaratione velit in hac cauſa purgationis afferre, coram judice ritè & pro-

promat. Et licèt judex præmittendam existimet hujusmodi proclamationem, tamen is qui adversa est fama, si remedium hoc valde flagitaverit, & suis impensis id procurare velit, illi concedi placet.

¶ *Quando suspenduntur nondum purgati.* Cap. 7.

RElegatio ab Ecclesia, quam suspensionẽ vocant, nunquam statim ante purgationem distringenda est, nisi sit immane facinus quod in suspitione est, aut ipse reus cui se defendendo supina fuerit & dissoluta negligentia.

¶ *Ratio purgationis.* Cap. 8.

HÆc formula purgationis esto. Defensor se crimen non admisisse jurato: defensoris liberatores, vel, ut vulgò dicunt, compurgatores credere se verum ejus Iuramẽtum fuisse juramento & ipsi affirmanto.

¶ *Quales esse debent purgatores.* Cap. 9.

PVrgatores omnes (ut usitatum vocabulum sumamus optimæ sint existimationis & perspectæ virtutis, ne perjurii cadat in illos ulla suspitio. Et qui pro aliena innocentia, præsertim suspecta, juramento spondebunt, debent talem cum illo habuisse consuetudinem & usum, ut illius vitam & conversationem norint, præsertim à tempore quo crimen commisisse dicitur.

¶ *Numerus purgantium.* Cap. 10.

NVmerus purgatorum Iudicis arbitratu constituetur hoc tamen retento, quod celebrior persona pluribus, obscurior paucioribus utetur integritatis suæ testibus. Et Episcopus aliquos Episcopos, & presbyter presbyteros, & similiter omnis defensor ex suo ordine pro se testem adferat.

¶ *Nemo debet cogi ad alium purgandum.* Cap. 11

QVanquam homines in certis cauſis ad teſtimonium licendum invit poſſunt trahi, tamen neminem volumus ad purgandum aliquem nolentem trudi.

¶ *Quando poſſit ab indicta purgatione appellari.* Cap. 12.

CVm Epiſcopus plures congregari jubet purgantes liberatores, quam æquitas aut defenſoris conditio fert, poteſt appellatione Iudicis acerbitatem declinare.

¶ *Quomodo purgandi ſint infames.* Cap. 13.

QVi ſuperiorum criminum convicti jure fuerint infames effecti, quoniam ad jurandum adhiberi non poſſunt juramento non liberabuntur, ſed illa ratione quæ judici videbitur optima.

¶ *Ritè purgatus per Iudicem famæ bonæ reſtituatur.* Cap. 14.

CVm is qui reuſit criminis factus legitimè ſe liberaverit, Iudex debet illum integrum & inocentem publicè pronuntiare, communem ut hominum improborum, & licentioſam dicacitatem authoritate ſolemnis ſententiæ refutet. Itaque cum perſona quæ rea fuit judicio plenè ſatisfecerit, diploma Iudex conficiat muneris ſui ſigno concluſum, in quo ſatisfactio reæ perſonæ continebitur. Et cum reus hoc poſtulaverit, Iudex primo quoque commodo tempore tradendum curet.

¶ *Occaſiones criminum prohibendæ ſunt.* Cap. 15.

QVoniamad maxima ſcelera gradibus quibuſdã aſcenditur, Iudex hos ipſos gradus incidat,&cauſas ãputet, quibus flagitia p oficiſci ſolent: Nominatim qui ſuſpectus eſt adulterii, Iudex domus omnis uſu interdicat,quo poſſit cum hujuſmodi fœmina intercedere; quod Iudicis mãdatum ſi neglectum fuerit, pœnam à ſe priùs inſtitutam ſine ullo fauore contemptori infligat.

¶ *Pœna ſe non rite purgantis.* Cap. 16.

SI defenſor purgationem omnibus partibus implere non poſſit, convictus exiſtimetur ejus criminis cujus antè quæſtio fuit.

Pœnarum varietas. Cap. 17.

CVm reus accuſatione convincitur, illum gravis pœna ſubſequatur,ſed inquiſitione ſi reus eſt evictus nonnihil illi debet parci,& magis etiam adhuc impe fiuſque i - dulgeatur, cum plenè ſe non potuit purgare. Quinq à n enim in his omnibus culpa deprehenditur, tamen ut p c- catorum, ita pœnarum gradus conſtitui debent.

Quantum efficiat purgatio. Cap. 18.

QVi purgationem inchoatam& curtam adducit,ſi cauſa ſit hæreſis, non ſtatim illum ad civiles magiſtratus oportet abripi, quoniam hujuſmodi deſtitutio, præſumptio aut præjudicium potiùs quam judicium eſt,&non directam veritatem,ſed obliquam habet probabilitatem.

Defensor quando sit beneficio privandus. Cap. 19.

SI quis ex Ecclesiastica secta, cum adversa fama laboret, se purgare debet, Ecclesiastico beneficio non excludatur, donec defensionem instituerit. In ea verò si defecerit, tum demum illi beneficium eripi potest, si peccati magnitudo tantam pœnam requirat.

¶ *Iudex purgantibus se potest aliquando subvenire.* Cap. 20

CVm pauper, obscura, vel ignota persona, non potest latis copiosè defensionem instituere, Iudex & hominis & causæ conditione perspecta, potest illum sublevare. Nam aut pauciores viros aut fœminas Iudex, si velit, admittet, aut etiam solo rei juramento contẽtus esse poterit.

¶ *Superstitiosas purgationes non valere.* Cap. 21.

QVoniam quantum licet veritatem consectamur, illa prisca defensionis remedia non admittimus quæ ratione & probabilitate non nituntur, sed in omnes partes æquè propendent, & insontes plerunque condemnant, ac sontes absolvunt, qualia sunt singularia certamina, flammæ, ferrum candẽs, vel effervescens aqua. Nam isto modo primùm Dei tentabatur omnipotentia, deinde non certitudinis hæc aut veritatis indicia, sed casus erant, & fortunæ ludibria. Omnis igitur hujusmodi pellatur anilis & superstitiosa defensio, quam si quis posthac attulerit, arbitratu judicis ab illo pœna sumetur. Et tamen legitimam idem defensionis formulam pòst adhibere cogetur.

DE

DE DILAPIDATIONIBVS.

¶ *In propriis Ecclesiis proprietarii debent vicario domum providere.* Cap. 1.

ECclesia quæ certum aliquem habet ac hæreditarium possessorẽ, si nec ædes habeat in quibus se vicarius collocare possit, nec convenientem areã in qua domus antè posita fuerit, si hæreditarius possessor, vel ædibus aliis, vel prædiis quibuscunq; fuerit instructus ad jus Ecclesiæ pertinentibus, vel ipsas ædes, vel solũ in quo domus ædificari possit, Episcopus ad vicarium authoritate sua sevocet, providens in hoc ut vicarius omni ex parte satis apte commodéq; habitabit. Et hæc quidem habitatio vicarii procedat impensis hæreditarii possessoris Ecclesiæ, ut intra triennium postquam ab Episcopo admonitus fuerit perfectè extruatur. In quo si possessorem Episcopus repugnare viderit, & duræ tractatiõis causam esse crediderit, vel Ecclesiæ fructus ab illo distineri curet, vel pœnis illum Ecclesiasticis devinciat. Quòd si fortè nec proprius Episcopus satis ipse vigilaverit, primarius Episcopus, quem Metropolitanum vocant, hanc causam, cum ad se perferetur, cognoscet ac dijudicabit.

¶ *Quomodo ruinosæ domus sunt resiciendæ.* Cap. 2.

QVibus autem in parœciis domus pastoribus aut eorũ vicariis præparatæ aliquando fuerint, sed priorum ministrorum vel negligentia vel nuditate aut planè ruerint ad terram, aut diuturnitate temporis non sit reliquum quo refici possint, Episcopus septimam annui portionem emolumenti apud sequestros faciet seponi, donec aut domus

mus nova omnibus ministri necessitatibus apta denuo construatur, aut ruinosæ ædes factæ tectæ fiant.

¶ *Qui silvas Ecclesiarum vastant quomodo corrigendi sunt.* Cap. 3.

SI quis arbores, arbusta, lucos, nemora, silvas, saltus, fruticeta, vel hujusmodi quascunq; lignorum opportunitates ullius ad se beneficii Ecclesiastici jure pertinentes, licentiosiùs quam necessitas tulerit sine consensu proprii illius ditionis Episcopi vendiderit, succiderit, amputarit, asportarit, aut quocunq; modo corruperit & vastarit, precium is universum, & æstimationem omnium hujusmodi lignorum distractorum & eversorum in cistam pauperum attributam plenè conferet: Præterea tantum in hac re successori satisfaciet, quantum Episcopus æquum esse putabit: & prorsus talis erit hujus causæ ratio, qualis priùs ædificiorum reficiendorum à nobis posita est.

¶ *De illis qui morientes ædificia relinquunt ruinosa aut eversa.* Cap. 4.

ITidem qui præsens est Ecclesiæ præfectus, cum migrat è vita, si superiorem templi partem quam Cancellam vocant, aut alias quascunque domos ad Ecclesiæ jus spectantes, ruinosas aut vitiosas reliquerit, aut prorsus eversas, successori licebit vel hæredes vel bonorum administratores, quocunq; nomine censeantur, propter damna ruinarum & vitiorum jure convenire. Spatium tamen possessionis erit considerandum. Quod si totum annum non impleverit, nihil postulabitur: quantum autem anno fuerit amplius, ad id æquitas Iudicis Ecclesiastici satisfaciendi rationem accommodabit. Deniq; si quicquam in talium ædificiorum impensas quacunq; ratione collatum fuerit, & id nunquam

in

in eo ministr collocarit, hæredes vel administratores annu nerent Succ ssori, ut is in tam bona causa superioris fidem l.berare possit.

Ruin e ædificiorum ad Ecclesias Cathedrales, Collegia, & Xenodochia pertinentium, quomodo resarciendæ sunt. Cap. 5.

EAdem quoq; sit lex de reædificandis & reparandis domibus quæ assignantur illis Ecclesiarum beneficiariis, quos vulgo Decanos, Præbēdarios, magistros collegiorū, aut hospitalium vocant, sive in urbibus, sive ruri sitæ fuerint: Illos tamen ad ædificia ruri sita, vel denuo extruēda vel reficienda astringi nolumus, quæ citra viginti recentissimos annos inhabitata non fuerint.

DE ALIENATIONE ET ELOCATIONE BONORVM ECCLESIASTICORVM.

Nihil alienari posse ab Ecclesia sine consensu ordinarii, & patroni. Cap. 1.

QVi gubernandis Ecclesiis admoti sunt, nec domos, nec agros, nec ullas Ecclesiarum possessiones aut fructus vendent, permutabunt, donabunt, aut quocunq; genere contractus vel conventionis in omne tempus abalienabunt, nisi suum patronus & Episcopus consensum interposuerint.

¶ *Elocatio quemadmodum fieri debeat.* Cap. 2.

OMnis emolumentorū Ecclesiasticorum locatio consistat intra decē annos, vel ultra decenniū non excurrat,

rat, nec Succeſſorum tempus occupet. Nam experientia ſæpiſſimè tales locationes coarguit, quod ſucceſſorum in illis jus apertè violatur ab his qui priores in illo munere verſati ſunt, niſi fortè neceſſaria fuerit vel utilis locandi cauſa propter ædiũ ruinas, aut agrorum ſterilitatem, & conductores ſe obligaverint addomos reficiendas, & agros excolendos. Et interim integrum Eccleſiæ pendant annuum vectigal quod ſuperioribus temporibus repræſentari ſolebat. Sed nec iſta quidem ullo modo procedant, niſi patronus in illis & Epiſcopus conſenſerint.

¶ *Quatuor alienationis cauſæ.* Cap. 3.

NOlumus ad alienationem bonorum Eccleſiaſticorum deſcendi, niſi ſubjecta ſit aliqua cauſa quæ neceſſitatem alienationis afferat. Prima tum intelligetur, cum Eccleſia ſic obruitur ære alieno, legitimis ut vectigalibus annuis ſe ipſam ſuſtentare non poſſit. Deinde ſi grandis & evidens utilitas invitabit, ſtatum annuum Eccleſiarum meliorem fieri facilè patimur. Pietatis etiam accedit tertia cauſa, liberandorum è ſervitute Chriſtianorum populorum, cum in poteſtatem hoſtium noſtræ Religionis inciderint. Quarta ponatur alienationis & ultima ratio, cum aliquid deſecatur hujuſmodi in quo premebatur Eccleſia potiùs quàm adjuvabatur. Neq; tamen ex his ipſis cauſis alienationem Eccleſiæ bonorum ſequi placet, niſi ſententiam Epiſcopus ſuam & patronus ad cauſam accõmodaverint.

¶ *Pœna contra leges alienantium.* Cap. 4.

QVoties autem permutatio, locatio, vel alienatio bonorũ Eccleſiæ ſecùs inſtituitur, quàm his legibus noſtris conſtitutum eſt, primùm ipſas conventiones univerſas ad nihilum recidere volumus, deinde Clericos ipſos hujuſmoid

jusmodi conventionum ulla ratione particeps sacerdotiis excludi placet.

DE ELECTIONE.

ELectionum vel in principibus Ecclesiis, quas Cathedrales vocant, vel in Collegiis & Scholasticorum cœtibus institutarum prorsus eadem formula sit, quæ domesticis singulorum Collegiorum institutis sancita est, nisi fortè quicquam illis reperiatur, quod Reformatæ in hoc Regno nostro Religioni, aut his nostris constitutionibus Ecclesiasticis repugnet.

DE BENEFICIIS ECCLESIASTICIS *sine diminutione conferendis.*

¶ *Nullæ debent esse mercaturæ Ecclesiasticorum munerum.*

Cap. 1.

FRustra legum est omnis præstantia, nisi flagitiosa quorundam & immanis avaritia, juris salubritatem ad sua commoda detorquentium, certis pœnarum vinculis cohibeatur. Etenim cùm hoc à majoribus nostris præclarè constitutum fuerit, ut Ecclesiarum Ministris uberes, & illorum conditioni cõvenientes fructus suppeditarentur, ex illis locis, ad quorũ moderationem appositi fuerint, recentioribus hisce temporibus, multorum tanta cupiditas Patronorum invenitur, o-

pes undique colligendi, Beneficiis ut ex ſuis, cum illa collocant, aliquem vel ad ſe vel ad ſuos particulam ſevocent.

¶ *Quotuplex ſit mercatura munerum Eccleſiaſticorum.*

Cap. 2.

QUidam fructus Beneficiorum ipſi colligũt univerſos, & eorum omnia emolumẽta vel ſibi vel ſuis ex pacto reſervant; Eccleſiæ miniſtris penſiones certas quaſdam aſpergentes, & illas multò minores quàm ratio benficiorum poſtulat: alii paulò mitiùs agentes, ſolam hujuſmodi terram ſibi pacto ſeponunt, quæ cenſeri poteſt & vulgò Gleba dicitur: Nonnulli domos accipiunt & ædificia quæ ſolebant miniſtris concedi: Reliqui penè omnes à miſellis miniſtris vel annuam penſionem comportant, vel, quas ipſa ratione debent, Decimas deducunt, vel aliquam certis Beneficiis illorum plagam vel apertam vel occultam injiciunt, uſq; adeo, propemodum ut nulli ſint qui beneficia integra & illibata cum univerſo jure cõmodorum omnium gratis in miniſtros Eccleſiarum conferant.

¶ *Pacta in muneribus ſacris interpoſita non valere.*

Cap. 3.

SUperiorum igitur difficultatum ut aliqua poſſit eſſe levatio, volumus & jubemus, ut ſive beneficia, ſive quæcunque ſint aliæ dignitates Eccleſiaſticæ, gratis condonentur, nec quicquam in illis ſit ulla ratione præciſum: & quicquid illo modo pactum aut conventum fuerit inter Patronos ipſos, & illos quorũ futura beneficia vel dignitates ſunt, ſive ſit inter illos ſolos actũ, ſive per alios irrepſerit, utrinq; ſuam ad id operam interponẽtes, omnia hujuſmodi pacta & conventa, vel ab ipſis, vel ab aliis, illorum reſpectu, quacunq; ratione vel jam inſtituta, vel quæ poſthac

hac instituentur, præsentis authoritate legis tolli præcipimus, & ad nihilum recidere.

¶ *Inquisitio Pactorum qualis esse debeat.* Cap. 4.

PLacet etiam quoties aliquis Ordinarius se repræsentat, ut priusquam ab illo fuerit ad ullam dignitatem Ecclesiasticam admissus, in illum Ordinarius inquirat, & quantum potest odoretur & pervestiget, an ulla fuerint pacta vel conventa hujusmodi qualia priùs posita sunt; & in illo volumus ab Ordinario requiri juramentum ejus qui admitti postulat,& non ejus solùm,sed quorumcunque aliorum quos aliquid in hoc negotio credit intelligere, ne solis juramentis Ordinarius, sed aliis omnibus viis rectis & legitimis veritatem hac in re persequatur.

¶ *Ordinarius ex probabilibus conjecturis purgationem jndicet.* Cap. 5.

QUum Ordinarius ad plenam & perfectam probationē Ministrorum pactorum pervenire non potest, & tamen ex negotii progressu vel ipse per se probabiliter suspicatur illa subesse, vel id ex credibilibus aliorum sermonibus conjectat, personam se offerentem non admittat, donec Canonum præscriptis se ritè perpurgaverit.

¶ *Pœna pacisentium qualis sit.* Cap. 6.

ORdinarius si certò cognoverit ulla ratione,quòd quisquam vel Beneficium, vel quamcunque dignitatem Ecclesiasticam iniquis pollicitationibus redemerit : Primùm evocabit ad se tam Patronum, aut Patroni vicarium, quā ipsum qui vel Beneficio vel dignitate sit donatus Ecclesiastica : Deinde cùm illorum mercaturā manifestis argumentis coarguerit & convicerit,personam donatam be-

neficio vel dignitate ſtatim de loco ejiciat, ad quem deviis & perverſis itineribus obrepſerat; quoniam quum Simoniæ labem in ſe conceperit, in ſacris rebus pretium interponens, non ſolum præſente conditione perſcelus occupata carere debet, ſed etiam nullius ex tempore illo Beneficii, vel dignitatis, vel muneris Eccleſiaſtici particeps erit.

DE DIVINIS OFFICIIS.

¶ *De temporibus divinorum Officiorum in Cathedralibus Eccleſiis, & Collegiis celebrandorum.*

Cap. 1.

IN principalibus Eccleſiis, quas Cathedrales vocant, & in Collegiis divina volumus officia quotidiè peragi, quemadmodum ratio dierum poſtulabit, vel Profeſtorum vel Feſtorum. Quapropter antemeridiano quopiam convenienti tempore preces quas appellant Matutinas recitari placet, appoſitis etiam illis quæ pro Communionis officio præſcripta ſunt. Et intercurrat in ſingulis diebus Mercurii & Veneris illa ſolennis ſupplicatio quæ Litania nominata eſt. Similiter tempore pomeridiano Veſpertinæ preces adhibeantur.

¶ *Qui divinis Officiis intereſſe debeant.*

Cap. 2.

OMnes quos Canonicos vocant, & Clericos, qui quidem Eccleſiarum impenſis ſubſtentantur, ad ſtatas preces conveniant, tam matutini quàm pomeridiani tẽporis, & illis indies interſint, niſi juſtâ abſentiæ poſſint excuſatio-

sationem afferre. Cæteri verò si non comparuerint, arbitratu Decanorum, vel illis absentibus suorum vicariorum, certa pecuniæ summa plectantur; sed tamen diebus Profestis illorum sanè studiis parcimus, qui doctrinæ causa se collocaverunt in Academiarum Collegiis, quos tamen & ipsos, in omnibus Feriis, universos, in sacris officiis adesse præcipimus, nisi ob concionandi munus abfuerint.

¶ *De sacra Communione administranda in Dominicis, & Festis diebus.* Cap. 3.

DIebus dominicis & festis Ecclesiarum, quas Cathedrales vocant, hunc in divinis Officiis ordinem esse jubemus, ut absolutis precibus matutinis, & decursa supplicatione, quam appellant Litaniam, Communio succedat: in qua faciliùs ut procedi possit, in nomine Dei cohortamur, & per ejus gloriam vehementer obtestamur, primùm Episcopus ipse, si fieri potest, ut adsit, deinde Decanus & Archidiaconus, cum ipsis Canonicis & reliquis omnibus Clericis qui participes sunt bonorum illius Ecclesiæ, pariter ad communionem cum ministro se congregent, tum ut exemplo suo cæteros ad idem officium invitent, tum ut in hac nota sciri possit, quod ipsi viva veraq; sint Christi & Ecclesiæ membra.

¶ *De sacrarum concionum tempore.* Cap. 4.

COnciones autem in his Ecclesiis antemeridianas sanè omnes tollimus, ne quisquã illarum occasione legitimè desit suæ Ecclesiæ: pomeridiani verò temporis horasecunda concionibus usq; ad tertiam serviat, & statim ad vespertinas preces descendatur.

¶ *De sacrarum lectionum pronuntiatione, & Psalmorum cantu.* Cap. 5.

IN divinis capitibus recitandis, & Psalmis concinendis, Ministri & Clerici diligenter hoc cogitare debent, non

ſolùm à ſe Deum laudari oportere, ſed alios etiam hortatu & exemplo & obſervatione illorum ad eundem cultum adducendos eſſe. Quapropter partitè voces & diſtinctè pronuntient, & cantus ſit illorum clarus & aptus, ut ad auditorum omnia ſenſum, & intelligentiam proveniant; Itaque vibratam illam, & operoſam Muſicam quæ figurata dicitur, auferri placet, quæ ſic in multitudinis auribus tumultuatur, ut ſæpè linguam non poſſit ipſam loquentem intelligere. Tum auditores etiam ipſi ſint in opere ſimul cum Clericis & Miniſtris certas divinorum officiorum particulas canentes, in quibus Pſalmi primùm erunt, annumerabitur fidei Symbolum, & gloria in excelſis, decem ſolemnia præcepta, ceteraq; hujuſmodi præcipua religionis capita, quæ maximum in communi fide noſtra pondus habent: hiis enim piis divini cultus exercitationibus & invitamentis populus ſeipſum eriget, ac ſenſū quendam habebit orandi, quorum ſi nullæ niſi auſcultandi partes ſint, ita friget & jacet mens, ut nullam de rebus divinis vehementem & ſeriam cogitationem ſuſcipere poſſit.

¶ *Ordo ſervandus in Parochiis urbanis.*

Cap. 6.

EAdem Parochiarum in urbibus conſtitutarum erit omnis ratio, Feſtis & Dominicis diebus, quæ priùs Collegiis & Cathedralibus Eccleſiis (ut vocant) attributa fuit niſi quòd concionandi partes antemeridiano tempore, ſi fieri poteſt, obibuntur, aut Homilia ſaltem Concionis locum occupabit, deinde cœna Domini ſumetur. Temporibus autem pomeridianis concio ſolis in Cathedralibus Eccleſiis inſtituetur, aut hujuſmodi convenientibus locis, ad quam ab omnibus undiq; concurri volumus. Itaq; manè Parochiarum miniſtri ſuum populum commonefaciant ut

ut ad id se præparent. Sed in frequentissimis & celeberrimis urbibus, ubi magnus est Parochiarum numerus, & immensum inter eas intervallum, & spisse populorum catervæ, pomeridianis concionibus propter Parochiarum situs & hominum abundantiam locum concedimus.

¶ *De Cœna Domini sumenda.* Cap. 7.

HOc erit omnium Ecclesiarum commune, quod nisi gravis aliqua causa postulet, Cœnam Domini solùm in Dominicis diebus & ad aliquam Domini propriam memoriam spectantibus sumetur: & nec eo quidem tempore procedi sinimus, donec legitimus numerus se obtulerit illorum qui Domini cœnæ participes erunt. Qui verò communionem accepturi sunt, pridiè debent in præsentia ministri se collocare, tempus ut sumere possit ad excutiendas illorum conscientias, & cum illis ut agat, si quid ab illis improbè vel superstitiosè gestum fuerit, in quo Ecclesiæ communis aliqua fuerit offensio: Deinde fidem etiam illorum exploret, ut vel insciti am illorum corrigat, vel contumaciam terreat, vel dubitationem confirmet. Nam ad sacrosanctam Domini mensam nemo debet assumi, cujus fides omnibus partibus perfecta non sit. Itaq; si quis ex illis, qui se ad Domini mensam præparant, in aliqua religionis parte vacillet, aut conscientia sauciata sit, liberum aditum ad Ministrum habeat, & ab illo consolationem & levationem ægritudinis capiat, & si plenè se Ministro probaverit, si opus fuerit, solvatur.

¶ *Deficiente Cœna Domini quid faciendum.* Cap. 8.

SI mensæ Domini legitimus convivarum numerus defuerit, nullã potius quàm solitariam esse volumus: sed Minister ingratam & impiam populi negligentiã acriter objurgabit,

jurgabit, quòd ab usu saluberrimi pretiosissimíque Sacramenti se removeant, nec ullo modo convenire solus ut in convivio, propter multos instituto, sedeat, sed has à Domino singulares animorum delicias, ad Christianam quandam omnium communitatem piorum relictas fuisse docebit: quòd si divinissimum hoc mentis pabulum immani scelere contemnant, vel horribili ingratitudine deserant, suam nullam sed illorum maximam & flagitiosam esse improbitatem; à se quidem omnia suppeditata esse, cœlestis ut iste cibus expediretur, angiq; se vehementer quòd illorum barbarus, & prophanus vel stupor, vel fastus epulas tam pias & necessarias distulerit, & se ab illis maximopere contendere, proximum ne Diem Dominicum ullo modo prætermittendum existiment. Præterea pauperum illis causam diligenter commendet, ut illorum necessitates sublevent.

¶ *Pomeridiano tempore quid faciendum sit.*

Cap. 9.

POmeridiani temporis horam primam Minister explicando Catechismo tribuat, & in ea re vel integram horam ponat, vel aliquid eo amplius, si videbitur, modò concioni non sit impedimento quam in Ecclesia Cathedrali populus expectabit; omnino enim illam præteriri non placet aut destitui. Catechismum pertractet vel ipse Parochus, vel ejus vicarius, & magnam in eo diligentiam adhibeat, summam enim utilitatem & præstantem usum habet in Ecclesia Dei frequens inculcatio Catechismi, quem non solùm à pueris edisci, sed etiam ub adolescentibus attendi volumus, ut in summa Religionis erudiantur, & puerorum piam assiduitatem sua præsentia cohonestent. Catachismo concluso, statim succedat Baptismus, si qui fuerint ad id præparati pueri.

¶ *Pre-*

¶ *Precibus vespertinis ratio collationum & disciplina succedunt.* Cap. 10.

COnfectis precibus vespertinis, ad quas ab omnibus post concionē in propriis Ecclesiis attendendas concursus erit, principalis Minister, quem Parochum vocant, & Diaconus, si fortè præsentes fuerint, vel absentibus illis, Ministri vicarius & seniores cum populo rationem pecuniarum ineant ad pios usus sepositarum, quomodo possit rectissimè collocari, & ad idem tempus disciplina reservetur: puorum enim publica fuit aliqua perversitas, quæ communem in Ecclesia offensionem incurrerit, ad peccatorum cognitionem revocentur, & eorum pœnas publicè dent, ut Ecclesia illorum salutari correctione conformetur. Deinde Minister cum senioribus nonnullis secedens consilium capiet, quomodo cæteri, quorum pravi mores esse dicuntur, & flagitiosa vita deprehenditur, primùm fraterna quadam charitate juxta Christi præscriptum in Evangelio conveniantur à sobriis & frugi viris, quorum monitis si se ipsi correxerint, Deo gratia diligenter est habenda: quod si perrexerint in scelere, pœnarum ea sunt acerbitate comprehendendi, quam Evangelio videmus illorum contumaciæ præparatam esse.

¶ *Excommunicatio quomodo sit exercenda.* Cap. 11.

QUum autem Excommunicationis fulmen vibrandum erit primùm Episcopus adeatur, & ejus intelligatur sententia: qui si consenserit, & authoritatem suam apposuerit, Excommunicationis formula coram universa peragatur Ecclesia, disciplinam ut in eo veterem, quantum fieri potest, introducamus.

¶ *Ecclesiarum rusticanarum ritus.* Cap. 12.

IN Ecclesiis rusticanis Festorum dierum matutinis temporibus homiliam in Communionem intexi volumus,

pomeridiano tempore descendetur ad Catechismum, ad quem ab illis etiam qui grandiores sunt attendi placet, & explicationem Catechismi relegamus ad Vicarium. Principalis autem minister, quem Parochum dicimus post conclusum Catechismum statim ad populum concionabitur, & illa finita preces vespertinæ succedent, & ad extremum adjicientur disciplinæ & procurationes nummorum publicè collectorum.

¶ *In Sacellis sacra non sunt tractanda.*

Cap. 13.

NOlumus in Sacellis, nisi singularis quædam necessitas urserit, administrari Sacramenta, nec reliquam in illis adhiberi sacrorum officiorum rationem, quoniam ita futurum esset ut proprias homines Ecclesias destituerent, & in solitudine relinquerent. Convenientissimum autem est fidei nostræ communitati singulas oves ad proprios pastores sevocari, separatimq; ab illis omnia pietatis & divini cultus adjumenta requiri.

¶ *In Privatis domibus Communio non celebrabitur.*

Cap. 14.

COmmunionis officium in domibus separatim non instituetur. Nam sæpe fit ut in angulis privatarum ædium errores & pestilentes opiniones insusurrentur, & ita sæpenumerò contingit, ut sacrosancta Dei cœna, quæ singularis est per se amoris, & conjunctionis, & charitatis testis & nota, quum in secessus privatarum ædium distrahatur, non solùm omnem propriam amittat & insitam vim, sed etiam hominum immani scelere degeneret in litis occasionem & discordiæ.

Quid

¶ *Quid in ægrotis & familiis nobilium teneri debeat.*

Cap. 15.

ÆGrotantibus tamen & vehementer debilitatis, Cœnam Domini flagitantibus negari nolumus. Principibus etiam & honoratis personis, quorum affluens in ædibus & copiosa multitudo, quibusque non licet ipsis, occupatione publica distractis, in cõmunibus Ecclesiis versari Cœnam dominicã domi percipere licebit, & omnẽ ibi reliquam sacrorum officiorum rationem cum domestico Ministro pertractare. Provisо, quod hoc privilegium nullam communis Ecclesiæ Pastoris utilitatem impediat.

¶ *Quæ communiter in omnibus Ecclesiis observanda sunt.*

Cap. 16.

DIligens autem inprimis cautio semper adhibeatur in Ecclesiarum omni genere, tum etiam in nobilium hominum familiis, denique locis universis in quibus sacra peraguntur Officia, ne quicquam contra præscripta procedat, & formulas illius libri nostra cõmuni lingua scripti, quem proprium & perfectum omnis divini cultus judicem & magistrum esse jussimus: qua in re quicunque peccaverint, Ecclesiasticorũ judicum arbitratu pœnas culpæ magnitudini pares sustinebunt. Si quæ verò alia incurrent vacua tempora, præter hæc quæ nos posuimus divini cultus, visitatione & consolatione debilium, ægrotarum, & afflictarum personarum cujuscunq; generis, & reliquis hujusmodi charitatis muneribus ea consumantur. Ad hæc accedat institutio domesticorum, disciplinæ labor, & opera lectionis, & omnino talis in summa Festorum temporum partitio sit, ut universa in meditatione tractationeque rerum sacrarum & divinarum abeant.

DE ECCLESIA, Et Ministris ejus, illorumque officiis.

¶ *De Ædituis.* Cap. 1.

AEdituus parochiarum alatur ſtipendio: Hujus erit pueritiam omnẽ parochiæ ſuæ ſibi oblatã in Alphabeto & Catechiſmo vulgari lingua informare, ut pueri cognoſcere incipiãt & quid ſit credendum, ac quomodo orandum, ac bene beateque vivendum. Qui autem id facere recuſaverit, & per duos menſes officium hoc ſuum neglexerit, per Epiſcopum aut loci illius Ordinarium, ſemel atq; iterum admonitus, amoveatur. Porrò ſi Parochiani conſuetum ſtipendium vel ſubtractum, vel imminutũ detineant, cenſura Eccleſiaſtica ad id præſtandum per Epiſcopum aut loci illius ordinariũ cogantur. Sin autẽ ſtipendii ſumma videbitur Epiſcopo nimium exigua, ejus erit pro arbitratu ſuo, amplitudinis parochiæ ratione habita, ex parochianorũ ſumptibus facere auctiorẽ. Et hujus etiã munus eſt tẽpla purgata conſervare, Biblia ſacra, & Paraphraſin, ac reliquos libros Eccleſiæ, ne vel lacerentur vel corrũpantur, diligenter curare: campanas, quibus populus vel ad conciones vel ad preces publicas evocantur, vel quãdo pro agente animã orandum eſt, vel gravis alioqui ratio aut neceſſitas humanorum caſuũ urget apto tempore pulſare; veſtes, & pocula, & alia quævis ornamenta ſacris uſibus aſſignata, ut pura, & nitida ſint proſpicere: & ſi quid ſit vel vetuſtate confectum, vel caſu detritum, vel neceſſitate aliqua immutandum, Gardianos ejus rei in tempore admonere: aquam ad Baptiſmum adhibere: panem & vinum ad Sacroſanctã cœnam Domini celebrandã præparare, ac paſtori tam in conjugio

jugio celebrando, quàm in cura & visitationis & funeris, & reliquis sacris functionibus, omnibus continenter ministrare, & studiosè inservire. Quibus in officiis tuendis si parùm diligens deprehendatur, Parochi & Gardianorũ erit, eum ad munus suum aut revocare, aut alium, cum semel atq; iterum admonitus fuerit, in ejus locum substituere. Et ad eosdem, Parochum inquã & Gardianos pertinebit, cum munus hujusmodi vacaverit, idoneum ad illud assumere. Qua electione si cõsenserint, ipsorũ judicio res definiatur.

¶ *De Oeconomis sive Gardianis Ecclesiarum & sacellorum.* Cap. 2.

RES omnes in templo necessarias Oeconomi parochianorum sumptibus parabunt: sic Ædituo tradent, ut omnino provisum sit ne quid detrimenti Ecclesiæ bonis adferatur: populum Dei sic in ordinem redigent, ut cum aut precationes publicæ, aut conciones verbi Domini, aut lectiones sacræ in Ecclesia fiant, utq; dum aut injunctiones nostræ, sive Episcopi, aut statuta aut mandata quæcunquæ recitentur, aut sacramenta Domini ministrentur, prorsus nullus audiatur in cœtu obambulantium, altiùs legentium, precantium vel loquentium, aut quoquo modo aliter obstrepentium, tumultus. Quod si quispiam Concionatori in Ecclesia obstrepere, aut Presbytero ministranti obsistere, aut ordinem quemcunq; à nobis in Ecclesia institutum impedire ausit, Gardianorum erit eum ab Ecclesia extrudere, nec illi reditus ad Ecclesiam nisi per Episcopum concedetur. Episcopi verò debent censura quavis Ecclesiastica tãquam freno injecto, præfractos ejusmodi majorem ad morum gravitatem & modestiam contorquere, & Gardianos, nisi id fecerint, Ecclesiasticis pœnis devincire. Gardiani à parochianorum majori parte eligentur, ac singulis annis circa Festum Natalis Domini rationem pastori, ac

parochianis acceptorum & expenſorum reddent. Et quoniam penes ſe detinent Eccleſiæ ſupellectilem, quæq; ipſi ab aliis qui ante ſe fuerunt in eo munere acceperunt, integra & illibata ſucceſſoribus conſignata relinquant. Et confectis rationibus ſi quicquam apud illos æris Eccleſiaſtici reſideat, per cenſuras Eccleſiaſticas id omne, citra Feſtum Paſchæ proximè futurum, cogantur reſtituere. Gardianorum officium per parochianos impoſitum qui recuſaverit, primo quoq; tempore decem ſolidos, ſecundo viginti, tertio quadraginta, ad Eccleſiæ operas perſolvet. Ad viſitationem ordinariam quamcunq; vocati ſi non acceſſerint & officium ſuũm præſtiterint, abitratu viſitatoris punientur.

¶ *De Diaconis.* Cap. 3.

DIaconus erit patronus pauperum, ut languidos confirmet, ſoletur vinctos, inopes juvet, eritq; pater orphanis, patronus viduis, & ſolatiũ afflictis & miſeris, quantum in illo eſt, omnibus. Nomina etiam pauperum Parocho diligenter deferet, ut ejus ſuaſu Eccleſia tota permota neceſſitatibus illorum proſpiciat, ne mendicantes laté fratres obambulent, eodem & cœleſti patre nati & pretio redempti. Paſtoribus ſuis, à quibus adſciti fuerint in ſacris precationibus & officiis perpetuò adſint. Lectiones ex verbo Domini quotidianas populo recitabunt, &, ſi quando neceſſitas incumbat, concionabuntur, & ſacramenta (modò id Epiſcopi aut Ordinarii permiſſione faciant) adminiſtrabunt. His officiis niſi diligenter eos invigilaſſe per Presbyteros Eccleſiæ demonſtratum ſit, Epiſcopi illos ad altiorem gradum non promoveant.

¶ *De Presbyteris.* Cap. 4.

IN Presbytero mores eluceant à D. Paulo deſcripti ad Timo. 3. & ad Titum primo. Gregem Dei ſibi commiſſum verbo vitæ ſubinde nutriant, & ad ſinceram tùm Deo

tùm

tùm Magiſtratui ac in dignitate poſitis obedientiam aſſiduè eliciant, & ad benevolentiam mutuam Chriſtianos omnes ſedulò invitent. Non ſint Compotores, non Aleatores, non Aucupes, non Venatores, non ſycophantæ, non otioſi, aut ſupini, ſed ſacrarum literarum ſtudiis & prædicationi Verbi & rationibus pro Eccleſia ad Dominum diligenter incumbat. Nullus expers conjugii, mulierẽ ſexaginta annis natu minorem in ædibus ſinat diverſari, niſi ſit ejus mater, aut amita, aut matertera, aut ſoror. Presbyter quivis Biblia ſacra habeat propria, non Anglicè modò, verùm etiam Latinè: veſtis ſit decens, & gravis, quæ Miniſtrum deceat, non militem, juxta arbitrium Epiſcopi.

¶ *De Archipresbyteris ſive Decanis ruralibus.*

Cap. 5.

DEcanatus quilibet Archipresbyterum ruſticanũ habeat, vel ab Epiſcopo vel Eccleſiæ Ordinario præficiendum. Munus autẽ ejus erit annuũ. Hic tanquã in ſpecula Presbyteris, Diaconis, Gardianis, & Ædituis, ut ſinguli quæ ad eorum munus attinent præſtent, perpetuò invigilabit. De Idololatris & hæreticis, de Simoniacis, de lenonibus & meretricibus, de adulteris & fornicatoribus, de his qui duas uxores ſimul habent atq; maritos duos, de Magis & veneficis, de calumniatoribus & baſphemis, de Sodomiticis & ebrioſis, de ultimarum voluntatum corruptelis & perjuriis, de injunctionũ aut noſtrarum aut Epiſcopi violatoribus, inquirat. Et vocandi ad ſe, examinandi horum ſcelerum ſuſpectos authoritatem habeat. Omnem accuſationis ortum, ſive per famam publicam, ſive deferentium teſtimonio probatum, vel ſuſpectum, Epiſcopo aut ejus loci ordinario infra decẽ dies in ſcriptis prodet. Qui autem venire ad eum recuſaverit, per apparitorem vocatus, tanquam

quam contumax cenſebitur Epiſcopi voluntatem omnibus ejus Decanatus Eccleſiis ſibi per literas ſignificatam, quanta poterit celeritate ſubinde exponi curabit: alioqui ſubibit ſupplicium contemptus. Officii ſui ſexto quolibet menſe Epiſcopum aut loci Ordinarium certiorem faciet, quot in ejus Decanatu conciones eo temporis ſpatio fuerint habitæ.

¶ *De Archidiaconis.* Cap. 6

ARchidiaconus ſit proximus poſt Epiſcopum, & ejus vicarium miniſter Domini, ſalvo tamen jure Decani quod ad Cathedralem Eccleſiam ſpectat. Ac propterea ſit Presbyter, & in perpetuis excubiis, ut qui in functionibus ſunt inferioribus diligenter ſuũ officium faciant. Sint itaq; oculi Epiſcopi. In Archidiaconatũ reſideant, concionentur, paſcant, viſitent. Quæ ſi non præſtiterint, niſi juſtam Epiſcopo reddiderint cauſam, ab eo cenſuris & pœnis Eccleſiaſticis ad hujuſmodi trudantur officia. Annis autem ſingulis bis, aut ad minimum ſemel Archidiaconatum ſuũ perluſtrabit. Archipresbyteros, & inferiores reliquos Miniſtros omnes non ſolùm ſuorum admonebit officiorum, ſed rationem etiam ab eis repetet, & de Templorum ac ædificiorum ruinis, & de theſauri pauperum diſtributione, & de bonorũ Eccleſiæ vel acceſſione vel deceſſione. Quod autẽ ſive in his rebus, ſive in illis quæ ad Archipresbyteri explorationem referuntur peccatum erit, per cenſuras Eccleſiaſticas corrigetur. Ipſe ſi ſe rectè non gerat, ab Epiſcopo caſtigandus pro meritorũ ratione eſt: Archidiaconus etiam ante viginti dies poſt viſitationem ejus abſolutam, omnes populi querelas, omnes offenſiones, omnes inferiorum Miniſtrorũ errores, omnem deniq; actionum ſuarũ ſeriem Epiſcopo deferet, ut per eum, tanquã per oculi organum, quid rectè, quid ſecùs, per univerſam Dioceſin geratur

ratur Episcopus videat. Et inter cætera illius erit Episcopo diligenter significare, quænam in dioceſi parochiæ ſint, ubi miſeris, egenis, & ægrotis non ſubveniatur, prout in Parliamenti conſtitutionibus nuper decretum eſt; ut ad officium ſedulò ac diligentius faciendum, cùm ordinarii, tum concionatorum monitionibus acriùs incitari poſſint.

¶ *De Eccleſiis Cathedralibus.* Cap. 7.

ECcleſia Cathedralis ſit ſedes Epiſcopi. Fundatorum ſtatua jam abhinc antea recepta retinebunt pura & integra, quemadmodum verbo Dei non adverſantur, & noſtris conſtitutionibus de religione vel editis vel edendis non repugnant. Hic Epiſcopum viſitare, morum vitia emendare, flagitioſos punire, & apertè reluctantes de loco dejicere, fas eſto.

¶ *De decanis.* Cap. 8.

DEcani quoq; cum in clero amplam dignitatem & locum honoratum in Eccleſia ſortiantur, presbyteri ſunto viri graves, docti, & magna prudentia inſignes: Cathedrales Eccleſias juxta illarum conſtitutiones regant: Collegio tum canonicorum tum aliorum Clericorum Eccleſiæ majoris præſint, neque diſciplinam labi ſinant; providiantque ſumma diligentia, ut in ſua Eccleſia ſacri ritus ordine ac juſta ratione peragantur, utque omnia ordine ac convenienti gravitate ad fratrum utilitatem fiant: ut Archidiaconi foras, ſic illi domi, hoc eſt, in Eccleſia Cathedrali & ejus Canonicis & clericis, Epiſcopo ſint adjumẽto, quaſi duo ejus membra utiliſſima & neceſſaria. Quare neque decani abeſſe debant à ſua Eccleſia, ſine maxima & urgentiſſima cauſa per proprium Epiſcopum approbanda.

¶ *De Præbendariis.* Cap. 9.

PRæbendariorum erit non modò ſacris Eccleſiæ Cathedralis intereſſe, ac ea viciſſim juxta conſtitutiones

collegii peragere, sed etiam efficere ut in suo collegio per doctum virum & peritum theologum sacrarum literarum interpretatio suscipiatur, atque id ter in hebdomada frequentetur. Hoc verò munus ipsi per se obeant, aut si quem ad id conduxerint, viginti libras annuatim suppeditent, sive ex communibus collegii proventibus, sive ex fructibus singularum prębendarum, aut, si commodius hoc videatur, certam quandam prębendā huic muneri addictam perpetuo habeant. Decanus item, & prębendarii, concionem habeant in Ecclesia Cathedrali singulis dominicis diebus, nec ab ea neq; à Theologica lectione licebit cuiquam Ecclesiæ Cathedralis clerico (si domi fuerit) abesse. Si verò absit stipendii unius mulcta feriatur, nisi Decano, vel si absit, ejus vicario, causam absentiæ suę probaverit.

¶ *De Episcoporum gradu, ac dignitate in Ecclesia.* Cap. 10.

EPiscopi, quoniam inter cęteros Ecclesię ministros locum principem tenent, ideo sana doctrina, gravi authoritate, atque provido concilio, debent inferiores ordines cleri, universumque populum Dei, regere ac pascere, non sanè ut dominentur eorum fidei, sed ut seipsos verè servos servorum Dei exhibeant, sciantque authoritatem & jurisdictionē Ecclesiasticam non alia de causa sibi pręcipuè creditam esse, nisi ut suo ministerio & assiduitate homines quam plurimi Christo jugantur, quiq; jam Christi sunt, in eo crescant & exędificentur, atque si nonnulli deficiant, ad pastorem Christum Dominum reducantur, & per salutarem pœnitentiam instaurentur.

¶ *De obedientia Episcopis exhibenda.* Cap. 11.

OMnes in Ecclesia cum pacē sectari debeant, & ad cōcordiam quantū licet incumbere, Episcopo qui Ecclesię

cleſiæ præficitur, non ſolùm Decanus, Archidiaconus, Archipresbyter, & reliqui miniſtri parebunt, ſed omnia etiam Chriſti membra ejus curæ commiſſa ſic ad ejus ſe voluntatem accommodabunt, ut & in his quæ juxta verbum Dei præcipiunt, & in illis etiam quæ mandabunt ad Chriſtianam diſciplinam, & ad noſtras Eccleſiaſticas leges pertinentia, paratiſſimè morem gerant.

¶ *De variis & multiplicibus Epiſcopi muneribus.* Cap. 12.

VErbi Dei ſanam doctrinam cum primis tum per ſeipſum, tum per alios, Epiſcopus tradat in ſua Eccleſia, quanta diligentia & ſedulitate fieri poteſt: ſacros ordines oportuno tempore conferat: ſed nemini, vel mercede conductus, vel temerè manus imponat: idoneos miniſtros ad Eccleſiaſtica beneficia inſtituat: indignos verò, ubi graves cauſæ ac morum perverſitas id requiſierint, ſubmoveat, & ab Eccleſiæ adminiſtratione dejiciat: Eccleſiæ teſtimonia & querelas de ſuis paſtoribus audiat: rixas inter miniſtros & Eccleſias ſubortas componat: vitia, & contaminatos mores, cenſuris Eccleſiaſticis corrigat: edicta ad meliorem vivendi formã præſcribat: eos qui pertinacitur & obſtinatè reluctãtur, excommunicet: pœnitentes verò in gratiam recipiat: dioceſim totũ, tam in locis exemptis quàm non, tertio quoque anno viſitet, & conſuetas procurationes accipiat: ut verò aliis temporibus quoties viſum fuerit, viſitet propter novos caſus qui incidere poſſint, ei liberum eſto, modò ſuis impenſis id faciat, & nova onera ſtipendiorum aut procurationum ab Eccleſiis non exigat: ſtatis temporibus annuatim ſynodos habeat: Illi quoque ſit curę ut in Catechiſmo inſtructos certo anni tempore confirmet: teſtamenta quoque approbet, Et demum omnia & ſingula

Epiſcopis curæ ſunto, quæ ad eos ex Dei præſcripto ſpectant, & noſtræ leges Eccleſiaſticæ illorum cognitioni & judiciis commiſerunt.

¶ *De familia Epiſcopi.* Cap. 13.

QUemadmodum neceſſarium eſt ut Epiſcopus ſit gravibus & ſanctis moribus ornatus, ita quoque familiam ejus gravem, modeſtam & ſanctam eſſe oportet, & quantū officia domeſtica patiuntur verbi Dei ſtudioſam, quoniam poteſt Eccleſiæ Dei ad varias oportunitates eſſe utilis: nam ex illius domo, tanquam ex theſauro, ſunt depromendi viri qui muneribus Eccleſiaſticis præficiantur. Et cerè apud Epiſcopum (ſi fuerit is qui decet eſſe) dogmata fidei probè ac ſolidè cognoſcere poterunt, & Eccleſiæ regendæ illius exemplo magnam ſcientiam colligere. Caveat autem ne otioſos, vanos, impudicos, aut aleatores nutriat. Alioquin ſi domui ſuæ præeſſe non novit, quomodo Eccleſiam Dei curabit? Et ſacellanos habeat circa ſe concionatores, qui non tantum ſacram Scripturam diſſeminent, ruſticanorum negligentiam & ceſſationem explentes, ſed qui etiam ad illud munus obeundum alios ex familia, quantum ingenio quiſque contendere poteſt, inſtituant. Hæc ſanè una eſt ratio inter alios ſubveniendi tantæ inopiæ bonorum atque fidelium Eccleſiæ miniſtrorum. Sic inſtituta fuit Auguſtini domus, & cæterorum patrum qui populo Chriſti ſancti præfuerunt. Sint adhæc uxores Epiſcoporum nequaquam leves, otioſæ, voluptatibus implicatæ, ne pretioſè nimis exornentur, Nam his rebus pii homines mirum in modum offenduntur, & impii Evāgelicæ doctrinæ inſolenter inſultant. Et quod eſt poſitum in uxoribus, ad filios etiam & ad filias attinet. Quæ verò comprehendimus iſto præſenti decreto de uxore, liberis, & familia Epiſcopi, pertinere volumus eadē æquabiliter ad decanos, archidiaconos, canonicos,

cos, parochos, & cæteros Eccleſiæ miniſtros. Et in ſumma vetent omnẽ ſuperbiam, faſtum, luxũ, & ineptias omnis generis, quibus eorum prædicatio & authoritas minui poſſit.

¶ *De collegiis Epiſcoporum curæ in Academia commiſſis.* Cap. 14.

ADhæc nonnulli Epiſcopi habent aliqua collegia ſcholaſticorum defenſioni atq; tutelæ ſuæ commiſſa. Ideo neceſſarium eſt, ut ea quàm diligentiſſimè curent, nam ibi quoq; Eccleſia habet ſuorum miniſtrorum alterum ſeminarium. Videant igitur diligenter, ut præfecti ſalubres in ſacra ſcriptura, & ſinceræ doctrinæ retinentes ſint, eamq; inter ſocios collegii ſui dilatent, hoſtes maximè pertinaces reprimendo & coercendo. Nam ſi hoc faciant, & ex altera parte ſtudioſos Evangelicæ pietatis tueantur, ſublevent, & juvent, brevi ſpatio temporis collegia perpurgabuntur. Non ſinat Epiſcopus in hujuſmodi collegiis lectionẽ theologicam, ſi qua ibi ſit, intermitti. Neq; ad illam patiatur admitti prælectorem, qui aut alienam doctrinam profiteatur, aut ſit nutantis & incertæ ſententiæ. Exploret an juſtus numerus Theologorum in collegio ſerveter. Inſpiciat interdum qui eorum proficiant, qui ſint ignavi, ut ſciat quos & quot miniſtros poſſit habere paratos cum neceſſitas Eccleſiæ poſtularit.

¶ *De reſidentia Epiſcoporum.* Cap. 15.

NEc etiam ullo modo Epiſcopi à ſuis Dioceſibus aut Eccleſiis debent abeſſe, niſi cauſa Eccleſiaſtica eos abducat, vel maxima reipub. neceſſitas. Et ubi in Cathedrali Eccleſia conſederint, parùm convenit ut Dominicis diebus in ſuis ſacellis officia ſacra tractent, vel ipſis interſint. Potiùs eant ad Cathedralem Eccleſiam, ibi vel ipſi concionentur, aut concionantem audiant, & ſacramenta in

communione vel ipſi miniſtrent, vel cum aliis percipiant. Sic enim coram eis res graviùs gerentur, & conventum ſacrum præſentia ſua ornabunt.

¶ *De coadjutoribus dandis.* Cap. 16.

QUemadmodum Epiſcopi miniſtris inferioribus, cum jam vel propter morbum deſperatum, vel propter ſenectutem, Eccleſiam miniſtrare diutiùs non poſſint, adjutores opponere debent: ſic etiam illis ob eaſdem cauſas ab Archiepiſcopo dabuntur, modò noſter conſenſus interveniat. Et ſicut ipſi poſſunt in ſua Dioceſi miniſtros pravos, gravibus cauſis id poſtulantibus, loco movere, ita ipſi ſciant ſe, ſi corruptam doctrinam tradiderint, ac pertinaciter defenderint, aut Eccleſiam flagitioſis & diſſolutis moribus offenderint, neq; moniti reſipuerint, authoritate noſtra deponendos fore, & ab Eccleſia ſubmovendos.

¶ *De Archiepiſcopis.* Cap. 17.

OMnia quæ de Epiſcopis conſtituta ſunt, ad ſe pertinere Archiepiſcopi quoq; ipſi agnoſcant, & præter illa munus eorum eſt in ſua provincia Epiſcopos collocare, cum à nobis electi fuerint. Utque totius provinciæ ſuæ ſtatum melius intelligat Achiepiſcopus, ſemel provinciam ſuam univerſam, ſi poſſit, ambibit & viſitabit; & quoties contigerit aliquas vacare ſedes Epiſcopales, Epiſcoporum locos non modò in viſitatione, ſed etiam in beneficiorum collocatione, & omnibus aliis functionibus Eccleſiaſticis, implebit. Quin & ubi Epiſcopi ſunt, ſi eos animadvertat in ſuis muneribus curandis, & præſertim in corrigendis vitiis tardiores & negligentiores eſſe, quàm in gregis Domini præfectis ferri poſſit, primùm illos paternè monebit; quòd ſi monitione non profuerit, illi jus eſto alios in illorum loco collocare. Appellantium etiam ad ſe querelas

querelas causasque audiet & judicabit. Episcopi suæ provinciæ, si qua de re inter se contenderint aut litigarint judex & finitor inter eos esto Archiepiscopus. Adhæc audiet & judicabit accusationes contra Episcopos suæ provinciæ: Ac denique si ullæ contentiones aut lites inter Episcopum & Archiepiscopum ortæ fuerint, nostro judicio cognoscentur & definientur. Archiepiscopi quoq; munus esto Synodos provinciales nostro jussu convocare.

¶ *De Synodis.* Cap. 18.

SI contigerit in Ecclesia gravem aliquando exoriri causam, quæ sine multorum consilio Episcoporum haud facilé possit finiri, tum Archiepiscopus, ad cujus provinciã ea causa pertinet, suos Episcopos ad provinciale consilium evocabit. Nec eorum quisquã recusabit venire modò valitudine adversa non impediatur; quod si morbo gravatus fuerit, alium pro se mittat, qui & suam excuset absentiam, & de his quæ tractabuntur pro se respondeat & defineat. Verùm consilia hæc provincialia sine nostra voluntate ac jussu nunquam convocentur.

¶ *De Synodo cujuslibet Episcopi in sua Dioceſi.*

Cap. 19.

QUilibet Episcopus in sua Dioceſi habeat Synodũ, in qua cũ suis Presbyteris, parochis, vicariis, & celericis, de his agat rebus quæ pro tempore vel constituenda sunt vel emendãda. Etenim aptissima profectò medicina Synodus est ad castigandam negligentiam, & tollendos errores qui subinde in Ecclesiis per diabolum & malos homines disseminantur, fietque ut per hujusmodi Synodos conjunctio & charitas inter Episcopum & Clerum augeatur & servetur. Nam ille suos Clericos propiùs cognoscet &

& alloquetur, atque illi viciſſim coràm eam audient, & quando rei natura poſtulabit interrogabunt.

¶ *De tempore & loco Synodi Epiſcopalis.* Cap. 20.

SIngulo quoq; anno Synodus ab Epiſcopo indicetur, curetq; diem conditã omnibus paſtoribus qui ſunt in agro per Decanos ruri ſparſos indicari; ſua verò in civitate per concianotorẽ Eccleſiæ Cathedralis, & Schædas foribus affixas, diem hujuſmodi pervulgari mandabit, toto menſe priuſquam Synodum inſtituat. Liberum verò ei ſit quemcunq; diem voluerit ad id accipere poſt Dominicam ſecundam quadrageſimæ. Et nihilominus prævideat ut parochi & vicarii tam maturè poſſint redire, ut die Dominica palmarum à ſuo populo non abſint. Locum verò in Dioceſi deliget ſibi Epiſcopus, quem omnibus qui acceſſuri ſunt judicaverit eſſe commodiſſimum. A Synodo verò nulli ex celericis abeſſe licebit, niſi cujus excuſationem Epiſcopus ipſe approbaverit. Et ipſe cum primis præſens adeſto Epiſcopus, & (quemadmodum par eſt) Synodo præſit: quem ſi graviſſima cauſa fortaſſis abeſſe coegerit, ejus loco Synodo præſit Archidiaconis.

¶ *De forma habendæ Synodi.* Cap. 21.

AD locum quem Epiſcopus aſſignaverit die condicta clerus adſit, & manè hora ſeptima ad templũ conveniat, primumq; in medio templo preceſquę Litanię vocantur ſolemni ritu decantabuntur. Deinde Archidiaconus, vel Epiſcopus ipſe, ſi adſit, concionabitur, idq; lingua materna, niſi aliter cauſa legitima ſuaſerit. Concione verò abſoluta, communio celebrabitur, qua peracta, Epiſcopus ad locũ aliquem interiorẽ cum toto clero migrabit, excluſis omnibus laicis, hiis exceptis quos ipſe manere juſſerit,

jusserit, omnibusque ordine considentibus maxima cum gravitate summaque pace de his agetur, quę maximè necessaria visa fuerint.

¶ *De rebus in Synodo Episcopali tractandis.* Cap. 22.

SI qua corruptio verę doctrinę obrepserit, coarguatur. In scripturis quę cum animarum offensione perperàm exponuntur, juxta fidei orthodoxę convenientiam explicentur: & quę fortassis non intellecta conscientias perturbant, fideliter excutiantur, & declarentur. Ceremonię impię & superstitiosę, si quę illapsę sint, auferantur. Ecclesiasticę querelę atque controversię audiantur, & quantum tempus feret, definiantur. Et inquiratur quam diligentissime an ritus omnium sacrorum officiorum juxta formam à nostris legibus prescriptam in Ecclesiis instituantur. Et in summa quęcunque ad utilitatem populi Dei visa fuerint pertinere, integra fide, ac singulari diligentia tractentur. Ibi de quęstionibus rerum controversarum interrogabuntur singuli presbyteri. Episcopus verò doctiorum sententias patienter colliget, neque dicentes, quoad finem fecerint, ab ullo assidentium sinat timere interturbari: nam (ut inquit Apostolus) Deus non est cõfusionis Deus, sed pacis.

¶ *De Synodo concludenda.* Cap. 23.

NOn permittat Episcopus ad multos dies proferri Synodum, sed illi quam primum fieri possit finem imponat, quia neque pastoribus neque gregibus conducit ut à se diu utrinque disjungantur. Sententiam itaque feret de litibus & querelis quæ illo brevi spatio temporis definiri poterunt. Alias quæ cognitione longiori opus habent, aut alio tempore ad suum tribunal judicabit, aut per archidiaconum cum Septembri mense ad visitandum dioceſim proficiſ-

ficiscetur, quid decreverit, significabit. De quæstionibus quæ ad doctrinã & ceremonias spectant Canones partim tunc publicè proponet, partim Archidiacono visitaturo publicè proponendos committet. Decreta verò illius & sententias vel in Synodo per ipsum, vel per Archidiaconũ in visitatione divulgatas, inferiores ministri ut validas & firmas retinebunt. Quòd si quid in eis vel injustum, vel absurdum contineri arbitrati fuerint, id ad Archiepiscopum deferant, cujus erit, ab Episcopo constitutum, decretum, aut sententiam vel cofirmare vel emendare, ita tamen ut qua parte illa non correxerit Archiepiscopus, vigorem suũ & robur retineant. Episcopus itaque in synodo suis promulgatis decretis atq; sententiis, ad curam & solicitudinẽ commissi gregis clerum adhortabitur, & cum pace & spiritu Domini eorũ quemq; ad suas ecclesias reverti jubebit.

DE ECCLESIARUM GARDIANIS.

GArdianorum munera hęc sũto, nempe Ecclesiarum bona, jura, debita & legata petere & administrare: adulteros, scortatores, incestuosos, obloquutores, divinatores, hęreticos, simoniacos, perjuros, & alios gravi infamia notatos in parochia morantes, vel delinquentes, ac in Ecclesia vel cœmiterio rixãtes sive pugnãtes, nec non eos qui divinis precibus, cultui sacro, vel divinis mysteriis, diebus dominicis & festivis, nullis propediti legitimis impedimẽtis, interesse noluerint, loci ordinario denũciare: alios verò inter divina in Ecclesia tumultuantes & cõfabulatione vel strepitu sacra mysteria perturbãtes, duabus vicibus ut fileant

aut adhortari. Quòd si eorum, vel unius eorum hortatibus non quieverint, infra mensem id loci ordinario, vel per seipsos, vel per literas, aut à rectore aut à vicario subscriptas, significari curabunt. Quæ crimina sic per gardianos delata & legitimis modis probata, pœnis ordinariorum judicio infligendis puniri volumus absque dilatione.

Præterea ad gardianos spectabit cancellæ, mansionum & domorum ad rectorem, vicarium, præbendarium, collegii vel hospitalis magistrum spectantium ruinas, & cæterarum rerum dilapidationes, defectus, & curatorum seu ministrorũ negligentias, & errores loci ordinario significari: Necnon Ecclesię parochialis navem, turrim, campanas, libros, & alia Ecclesiæ ornamenta, ac sacræ scripturæ sententias parietibus inscribendas, de pecuniis Ecclesię, quoties opus fuerit, reparare, vel ut fiant procurare, nec non cœmiteriũ clausura decenti cingere. Et si Ecclesię pecunię ad præmissa perficienda sufficere non valeãt, licebit eis cum consensu quatuor graviorũ parochianorũ per eos ad hoc diligendorũ, collectam singulis parochianis, modò se ipsos ante alios ad justam portionem solvendã obligẽt, pro ratione facultatum imponere. Quòd si parochiani collectam hujusmodi ad diem per eos constitutum solvere distulerint, seu contumaciter recusaverint, & per gardianos loci ordinario dilati fuerint, ad solvendam collectam hujusmodi cum expensis moderatis per censuras ecclesiasticas erunt per ordinarium compellendi.

Pecunia in pauperum cista piorum largitione reposita, ad festa Nativitatis Domini & Pentecostes, ac aliis temporibus, si necessitas postulaverit, per gardianos prędictos, de consilio rectoris, vicarii, vel parochi, & aliorum quatuor ex primoribus parochię per eos ad hęc vocandorum, inter pauperes parochię aut in alios pios usus, prout necessitas

postulat fideliter distribuantur. Gardiani ad ordinariorum visitationes, synodos, & capitula vocati, ut suarum administrationum rationem reddant, si necesse fuerit, & peccata in parochiis, in quibus degunt, commissa referant, per se ipsos comparere non detrectent.

Si verò gardiani in denuntiandis, vel reparandis præmissis, vel in aliquibus aliis faciendis quæ ad ipsorum officium spectabunt, negligentes extiterint, & loci ordinario per facti evidentiam, famam publicam, vel alicujus fide digni relationem constiterit aliquid in parochia corrigendum esse aut reformandum, id (mulctatis ante omnia gardianis negligentibus pœna pecuniaria arbitratu suo pauperum cistæ parochiæ illius persolvenda) ordinarius ipse ratione sui officii, licèt à nullo instigetur, si voluerit, corrigere & reformare poterit.

In capellis verò ultra unum miliare ab Ecclesia parochiali distantibus, eodem modo & forma gardianos eligi & creari volumus atque si in parochiis, paremque per omnia potestatem exercere valeant, & pœnis similibus subjaceant. Capellas verò ab Ecclesiis parochialibus ultra unum miliare non distantes (nisi incolæ per inundationem aquarum Ecclesiam parochialē multoties adire non valeant) penitus sublatas esse volumus, & ad Ecclesiarum parochialium usum omnia illorum bona converti.

¶ *De parochiarum limitatione.*

SI in foro Ecclesiastico de finibus parochiarum sit contentio, ea per judicem Ecclesiasticum, testibus & aliis probationibus legitimis terminabitur. Et quo magis parochiarum limites omnibus semper innotescant, decernimus ut singulis annis minister Ecclesiæ cum gardianis & aliis quatuor viris per gardianos nominandis, in hebdomada Pente-

Pentecostis totā parochiam circumeant, limitesq; & terminos pervideant, observentq; præsentes antiquos singularum parochiarum fines, in libroq; conscribi faciant quē in Ecclesiæ cista tutò reponent. Et si minister, vel alius ex prædictis, huic nostro decreto contumax & inobediens unquam repariatur, simulatque de ejusmodi inobedientia visitatori aut alii judici cuicunq; idoneo constiterit, in decem libris mulctabitur communi Ecclesiæ scrinio persolvendis: Ecclesiæ quæ per fructuum exilitatem idoneum ministrum sustentare nequeant per locorum Episcopos de consensu patronorum (salvis nobis decimis per Ecclesiam cui fuerit adjuncta annuatim solvendis) vicinioribus Ecclesiis uniri, & annecti permittimus. Quòd si patronus Ecclesiæ annectendæ prædictæ unioni consentire noluerit, tantum de suo patrimonio impertiat Ecclesiæ indigenti, quantum ad sufficientem sustentationem idonei rectoris, vel vicarii sufficere videatur, & ad id per loci ordinarium compellatur; latas insuper & spatiosas parochias, in quibus magna parochianorum pars ultra quatuor miliaria ab Ecclesia parochiali distare dionoscitur, dividi & separari per locorum ordinarios volumus, & inter diversos, rectores, vel vicarios distribui, ut magis expedire visum fuerit, salvis semper nobis Ecclesiæ decimis priùs taxatis, ac patroni Ecclesiæ jure conservato.

¶ *De scholis habendis in Ecclesiis Cathedralibus.*

Cap. 1.

UT verbi Dei cognitio retineatur in Ecclesia, quod absque linguarum peritia vix fieri potest, ut inscitia inter nostros homines, & præsertim ministros Ecclesiæ non regnet, doctrina deinde quæ donum spiritus sancti est ut quàm latissimè propagetur, & deniq; ut feliciora ingenia literarum institutione nutriantur & crescant, volumus

ut quælibet Eccleſia Cathedralis per univerſum noſtrum regnum ſcholam habeat, ut pueri, qui prima jam elementa præceptorum labore perdidicerunt, in ſcholis publicis deinceps erudiantur. Atq; Decano & capitulo erit curæ, ut vel ex communibus Eccleſiæ redditibus, vel ex propriis fructibus præbendarum, ſingulo quoque anno viginti libræ numerentur ludi-magiſtro, aut, ſi hoc fieri non poſſit, certa aliqua præbenda ad hoc deſtinetur, ut integri ejus fructus ſcholæ præceptori cedant: qui licèt à ſuis diſcipulis nullam mercedem capiat, non tamen prohibebitur à ditioribus accipere, ſi quid obtulerint, à pauperioribus nihil omnino ſumet, cum maximè ad eorum inopiam ſublevandam in Eccleſiis hoc inſtitutum ſervari decrevimus.

¶ *A quo ſcholæ præceptor ſit diligendus.* Cap. 2.

EXaminatio & admiſſio ludimagiſtri ad Epiſcopũ pertineat, quamvis in aliquibus Eccleſiis fortaſſis aliter fuerit hactenus conſtitutum. In eo verò probando hæc inprimis obſerventur. Sit in Evangelica doctrina ſincerus, moribus integris, vita gravis, grammatices & humanarum literarum peritus, atque valetudine tam firmus, ut docendi labores ferre valeat. Quæ ſi deeſſe viderit Epiſcopus, aut ſi priùs quidem ad tempus affuerint, poſtea vitiata eſſe & corrupta intellexerit, oblatum ſibi ad munus docendi non admittet, aut jam admiſſum ſubmovebit.

¶ *De viſitatione ſcholæ.* Cap. 3.

BIs unoquoq; anno loci ordinarius puerorum progreſſus in ſtudiis explorabit, atq; tunc ingenia quæ videbuntur ad literas nimis inepta, excludet libros parùm idoneos doceri non ſinet, ſed utiliores præſcribet; præceptorem

rem verò ignaviæ aut nimiæ cessationis suspectum coram Decano, vel eo absente, Vicedecano, & duobus Præbendariis arguet. Quod si bis frustrà fecerit, tertio delinquentem loco movebit.

¶ *Quæ in arbitrio sunt ludimagistri quoad scholam regendam.* Cap. 4.

RAtionem docendi servabit præceptor quam ad ingenium & indolem puerorum judicabit esse commodissimam, tot lectiones habebit quot esse utiles existimaverit, pro conditione ac progressione scholasticorum distinguet classes. Reliqua verò docendi, interrogandi, repetendi, stylum exercendi, tempora sic dispertiet, quemadmodum ratio videbitur illorum eruditionis, & ingenii postulare.

¶ *Quæ institutio Grammatices retinenda sit.*

Cap. 5.

MAndamus etiam, ut in singulis scholis non alia ratio Grammatices in usum assumatur, quam quæ jam olim à nobis proposita fuit & approbata.

¶ *De Catechismo ante omnia tractando.*

Cap. 6.

STatim post primorum perceptionem rudimentorum, singuli discipuli Catechismum Latinum discant, neq; ad sedes priùs transferantur sublimiores, quam ad Catechismi quæstiones respondere valeant.

¶ *Quid in schola sit agendum in primo ingressu matutino, & postremo egressu vespertino.* Cap. 7.

QUamprimùm hypodidascalus aut ludimagister ingreditur manè in scholam, recitabunt omnes discipuli simul clara voce lingua vernacula duodecim capita fidei, orationem

rationem dominicam,& decem præcepta legis,& ad finem cujuſq; præcepti dicent, Domine miſerere, & hæc noſtris ſuggere cordibus, atque hoc itidem ſub noctem facient priuſquam ſcholam egrediantur.

¶ *De cura in diſcipulos diebus feſtis.*

Cap. 8.

DOminicis autem & feſtis diebus conveniant pueri manè ad ſcholam,atque inde à ludimagiſtro ad templum deducantur,ac illic ſub ejus cuſtodia maneant,quoad ſacra fuerint abſoluta: idemq; pomeridiano tempore fiet, quando vel ad Catechiſmum, vel ad veſpertinas preces eundum erit: ſic enim cavebitur ne pueri timere à ſacris abſint, neve in templo ſtrepant, aut diſcurrant dum ſacra peraguntur.

¶ *De ætate puerorum admittendorum in ſcholam.*

Cap. 9.

CUm pueri ſunt in ſcholam recipiendi, non ſint minores octo annis, neque natu majores quatuordecim.

¶ *De conditionibus admittendorum diſcipulorum.*

Cap. 10.

NUllus puer in ſcholam recipiatur, qui non poſſit Anglicè apprimé legere, atq; Catechiſmum Anglicè editum memoriter recitare atque ſuum nomen propria manu ſcribere. Puer item qui non habet novum Teſtamentũ Anglicum ne admittatur. Nam ludimagiſter curare debet, ut dominicis diebus in eo ſe pueri ad annum exerceant. Quod idem fiet poſt annum in novo Teſtamento Latinè conſcripto. Cætera verò de ludimagiſtris & puerorum inſtitutione à ſtatutis Eccleſiæ cathedralis petantur,ſi qua ibi ſint, modò his noſtris legibus non repugnent.

DE

DE ACADEMIIS, ET PRIMUM DE PRÆFECTIS COLLEGIORUM.

CAP. 1.

CUrent fundatores, ut prefecti posthac sint Presbyteri, veramque religionem colant, & sanam doctrinam omnibus modis amplificent, & unoquoque anno singuli præfectorum in Ecclesia academiæ propria aliquando concionentur.

¶ *De justo scholasticorum numero in Collegiis retinendo.*

Cap 2.

SCholasticorum præscriptus numerus à statutis non imminuatur: qui tamen si quando vel annonæ nimia difficultate, vel alia quapiam necessitate maxima retineri non poterit, attamen in theologica facultate omnino plenus & integer servetur.

¶ *Scholasticorum negligentia coerceatur.*

Cap. 3.

QUi Theologiæ aut aliis generibus doctrinarum sunt addicti, si lectiones ad suam facultatem pertinentes tum publicas, tum sui collegii privatas neglexerint, parte sui annui stipendii ad arbitrium prefecti collegii mulctentur, nisi valetudine adversa impediantur.

¶ *De Theologis admittendis ad gradus.*

Cap. 4.

QUando Scholastici Theologi, vel Baccalaurei, vel doctores creabuntur, de capitibus in religione cõtroversis diligenter interrogentur, neque ad hos gradus admittantur, nisi legitimam veramque intelligentiam in capitibus

bus propoſitis & ſermone & ſubſcriptione velint agnoſcere.

¶ *Vt in Academiis non commorentur qui habent ſacerdotia.*

Cap. 5.

IN Academiis & collegiis non remaneant, qui ſacerdotia ſunt aſſecuti quibus animarum cura conjuncta eſt, cum illorum ad paſcendum gregem ſibi commiſſum præſentia requiratur. Quia tamen primitiæ ab eis ſolvendæ ſunt, primi anni reſpectu cum fuerint ſocii collegiorum, inde tantum emolumenti accipiant, quantum eis daretur ad anni totius impenſas ſuſtentandas, ſi in collegiis adeſſent. Qui verò præbendas nacti fuerint abſq; cura animarum, ſi primitias cogantur ſolvere, primo anno impenſis collegii ſui vivere poterunt, deindè ſuis Eccleſiis inſervire cogantur, niſi fortaſſe ab Epiſcopo & capitulo ſuo poteſtatem impetaverint cõmorandi ad aliquod tempus in Academia, ut rin capitibus de admittendis ad Eccleſiaſtica beneficia, & de prębendariis antea cautum eſt; quo tempore ſuis ipſorum vivent impenſis, neque à collegiis impenſas accipient, cum illis aliunde proſpectum ſit.

¶ *De adjuvandis ſcholaſticis pauperibus.*

Cap. 6.

PRovidendum eſt etiam ut ex legatis ad pias cauſas, & ex eleemoſynis extraordinariis aliquid ſubinde ſcholaſticis pauperibus diſtribuatur, his prę ſertim qui operam ſuã Eccleſiaſtico miniſterio addixerunt, & pręter ſui collegii ſtipendiũ nihil habent, quod eſt ſæpenumero admodum tenue, quoniam ſi rationibus his non foveantur, & excitentur illorum ſtudia, facilè ſuas voluntates ad alia detorquebunt, & Eccleſia miniſtris aptis diſtituetur.

DE-

DE DECIMIS.

¶ *Decimas esse solvendas.* Cap. 1.

QUoniam Dominus noster Jesus Christus hanc ipse legem sancivit, ut qui doctrinam inter homines Evangelii conferunt, ex docendi labore præsidia vitæ metant, & ejusdem Domini nostri testificatione, digni sunt mercede quicunque sunt in opere; porro divinum jus scriptum bovi trituranti cùm os obligari non sinat, nobis exemplum divinæ clementiæ repetendum est, & validè videndum, ne vel nimia nostrorum hominum avaritia, vel negligentia fiat, ut ecclesiarum nostrarum ministris justi & convenientes fructus ex sanctissimorum occupatione munerum non suppeditentur.

¶ *Decimæ prædiales quomodo solvi debent.* Cap. 2.

IGitur authoritate nostra constitutum sit, ut omnes singulique subditi nostri, locis & temporibus designatis & legitimis, decimas omnium rerum ex prædiis provenientium ministris seponant, sive fœnum sint sive fruges qualescunque quorumcunque locorum, sive crocus, sive canabis, sive linum, sive sint olera, vel arborũ fructus, vel aliæ cujuscunq; generis ex fundis utilitates exortæ; semper enim quamcunque rationem aut conditionem hæ commoditates habeant, decimas universorum integrè & expletè rebus ex ipsis exemptas, eadem specie qua priùs ex fundis colligebãtur, ministris repræsentari placet exceptis robustis & proceris arboribus quę vicesimum ad annum excreverint, & ædificiis aut melioribus reservatæ propositis, ad focum non pręparantur. Ex molendinorum fructibus, ex cespitibus, carbonibus effosis, ex lapidicinis, & aliis omnibus

bus hujus generis oportunitatibus decimæ sevocentur ad ministros. Similiter ex pascuis, vel cæteris quibuscunque terris, decimæ ministris eximantur, in quas equi, juvenci, boves, efficeta quæcunque animalia sunt missa. Decimæ deriventur etiam ex fœcundorum animalium quibuscunque fœtibus aut fructibus: & in hoc numero sunt, exempli causa, vaccæ, sues, oves, equæ, cygni, gallinæ, anseres, columbæ, cuniculi, damæ, pisces, apes, & alia paris conditionis animalia. Fructus ex iisdem animalibus, butyrum, caseus, lac consideratum sua natura, cum nec in butyrum nec caseum infunditur, lana, vel cera, quibus quidem ex fructibus universis, non minus quam ex ipsis fœtibus decimas plenè & particulatim, nullo nec dolo nec astutia, volumus ad ministrorum utilitatem secerni.

Denique totum jus decimarum ex omnibus & ex singulis prædiorum commodis & oportunitatibus percipiendarum, ad rationem & formam in Parliamento præscriptam quod anno secundo & tertio Regni nostri celebratum est, determinari volumus, & iisdem modis & pœnis procedere, quæ definita sunt in nominati Parliamenti tertio decimo capite. Quod Parliamenti decretum, & ejus singula verba ac sententiæ præsentem ad concludendam decimarum causam authoritatem firmam & prorsus inviolatam habebunt, non minus quam si fuissent huc infusa, nisi fortè sit in illis aliquid hujusmodi quod cum presentibus his legibus nostris manifestè pugnet: verùm illa Parliamenti decreta quoniam omnes decimarum repræsentandarum formulas in se non comprehendunt, & multæ dubitationes in hanc quotidie causam decimarum incidunt, de quibus in Parliamento nihil determinatum fuit, ad minuendas quæstiones istas curavimus intexi quæ sunt ordine consequutura.

¶ An-

¶ *Animalium decima annua quomodo juxta numeri rationem solvatur.* Cap. 3.

SI cuiquam obvenerint tantum sex vituli, vel pauciores sex, pro singulis vitulis duos denarios respectu decimæ ministro pendat: si septem erunt, unum ministro segregabit, & minister vicissim sex denarios æqualitatis constituendæ causa, personæ refundet à qua vitulum accepit. Eodem modo cum octo vituli fuerint, unus eximetur ministro: sed ille rursus cum quatuor denariis exuberantem decimam compensabit. Si verò novem vituli reperiantur, vitulum accipiens, duos tantùm denarios minister exhibebit. Quòd si decimarum malit plenum beneficium minister expectare, nec suo jure velit uti, donec legitimus decem vitulorum numerus expletus sit, commodum dilationis, ut multis in rebus jure Civili constitutum est, aliqua ex parte feret, hoc est, cum tempus legitimi numeri venerit, uno aut duobus exceptis, ex reliquis sumet decem vitulis quem voluerit. Et eandem illos rationem sequi volumus in pullis equinis, & consimilibus. De agnis verò, cygnis, & aliis animalibus quibuscunque, quorum similis est æstimatio, pro singulo quoq; denarius ultro citroq; dabitur cum pauciora quam decem fuerint. In cæteris autem minutioribus animalculis quæ tam exile momentum habent ut illorum decimæ certa ratione non possint iniri, consuetudini locorum stari debet. Qui tales animantes alienaverit priusquã ab illis decimæ percipiantur, decimam pretii partem ministro concedat. Cum autem possessor vel ad usum illa familiæ suæ peremerit, vel amiserit casu, tantum pro decimis minister feret quantum loci consuetudo postulabit.

¶ *Divisio decimarum qualis sit.* Cap. 4.

SI fortè contingat ut equi, boves, & illius generis animalia, quæ jus decimarum superioribus nostris legibus efficiunt

ciunt, ab unius parœciæ paſcuis in alia dimigrent, æquabilem decimarum partitionem inter illorum locorum miniſtros eſſe volumus, in quibus animalia ſe pabulo ſuſtentaverunt, inita temporum in utriuſq; paſcuis conſumptorum juſta ratione. Sed in hoc partitionis jure nolumus ex ovibus quicquam pro decima exigi à paſtore, niſi triginta dies in illius parochia reſtiterint. Quod ſi fines ac limites parochiarum in quibus oberrant animalia incerti ſunt, & liquere non poſſit quem ad locum jus decimarum infundi debeat, aut tempore colligendarum decimarum, non conſtet alteri parochiæ juſtè ſatisfactum fuiſſe in qua priùs fuerãt, illius loci miniſtro decimas adjudicari placet, in quo deprehenſa ſunt animalia legitimo decimarũ tempore. Cum autem communia duabus aut pluribus parochiis paſcua ſunt, in quibus ſparſim animalia degunt, aut ſi terræ veſtræ ſint & publicum uſum habentes, quas noſtro ſermone dicimus *waſte grounds*, in quibus nullum ſit proprietatis jus ullius certæ parœciæ, aut quando talis eſt vicinarum parœciarum inter ſe paſcuorum communicatio, mutuis ut vicibus in illis paſcuorum jus obambulet, certis anni temporibus humano quodam & commodo ſuæ propinquitatis reſpectu, tum ſegregetur ad illum locum decimarum jus in quo poſſeſſor animalium inhabitat.

¶ *Decima rerum alienatarum quomodo recuperetur.* Cap. 5.

MUlti decimarum vitandarum & eludendarum cauſa, vitulos, agnos, oves & cæterarum rerum fructus inter liberos, cognatos, & neceſſarios ſpargunt, priuſquã legitimum tempus decimarum advenerit. Quorum aſtutia quoniam Eccleſiarum noſtrarum miniſtros iniquum eſt circumveniri, libertatem illis damus in hujuſmodi decimarum

marum injusta divisinione vel à divisoribus ipsis decimas integras jure repetendi, vel ab his qui fructus ab illis acceperunt.

¶ *De commodis quæ proveniunt à sacris ritibus.* Cap. 6.

OMnes oblationes, fructus, & utilitates quæ solent ex ritibus matrimoniorum, levatarum puerperarum, funerum, & bonis defunctorũ, & aliis quibuscunq; religiosis officiis, ad ministros Ecclesiæ Anglicanæ venire, non adversante consuetudine locorum, & præscripta constitutione à nobis priùs ad has res accommodata, maxima fide volumus ad ministros affundi: quique deliquerint in hoc genere satisfactionis, illorum ab ordinario plectatur avaritia, donec officium plenè præstiterint.

¶ *De jure vicariorum.* Cap. 7.

VIcarius quoniam habitat in parœcia, & in illius curã sedulo incumbit, decimas, oblationes, pensiones, jura, fructus Ecclesiasticos, omnis generis, quæ vel à primo illius muneris fundamento, vel ex pacto, consuetudine, vel temporis beneficio, quod præscriptionem vocant, jure vendicare potest, accipiat. Et illi præterea generatim omnia largimur, quæ spatio decem annorum ante nostram divulgationem istarum legum sine contentione percepit & controversia. Nec vel pastor, nec quisquam alius, illũ ab illorum possessione depellet. Deinde terras exaret, si quas ad arandum aptas habet, nec decimas ex illis ullas repræsentabit, sive pastori ipsi, sive cuicunq; alteri.

¶ *Quando minister Ecclesiæ ex proventibus Ecclesiæ ali non potest.* Cap. 8.

PAstor cum exilitate fructuum necessitates suas cõmodè sustentare non potest, sive contingat illorum scelerata

rata cupiditate qui decimas illi ſubtrahunt, aut præcidunt, ſive quod tam minutæ ſunt decimæ & fructus, ut etiamſi juſtè perſolverentur, minimè illum poſſent alere, ſuam in hujuſmodi paſtorum difficultatibus pietatem Epiſcopus & authoritatem interponat, ut illis & illorum familiis poſſit convenienter proſpici. Quod expedire ſic poterit, ſi vel Epiſcopus omnibus neceſſitatem imponat paſtoribus in cauſa decimarum, & aliorum fructuum juſtè ſatisfaciendi; quod ſi adhuc ſatis non fuerit, hominibus parœciæ ſuadeat pro viribus, ut é facultatibus quæ ſuppetunt præter decimas tantum ſponte attribuant, quantum neceſſarium eſſe videbitur. Atq; hiis viis ſi non proficitur, tertia reperiatur minutorum aliquot ſacerdotiorum quæ ſunt in propinquis locis in unum corpus, & unam Eccleſiam conjungendi, quo paſtor rem ſuam familiarem bene alere, & nutrire poſſit. Sin verò miniſtri qui eguerint, vicarii fuerint, tum Epiſcopus illos adhortetur qui quacunq; cauſa fructus Eccleſiarum poſſident, viam ut aliquam reperiant, inopem vicarium, ac ejus familiam, quantum ſatis erit, ſublevandi.

¶ *De decimis colligendis in aliena parochia.*

Cap. 9.

SI quis aliena parœcia certum locum ad decimas colligendas, aut certam decimarũ portionem ſibi præſcriptione legitima vendicat, ei præcipimus, ne ullo prætextu alium quempiam locum ad colligendas decimas, neve alias decimas in illa parœcia uſurpare audeat.

¶ *Parœciæ ſolvendas decimas, non ſacello.*

Cap. 10.

SI fortè ſacellum aliquod in parochia ſitum fuerit, oblationes, decimæ, cæteriq; fructus Eccleſiaſtici non derivabun-

rivabuntur in ſacellum, ſed in parœciam confluent. Si tamen quicquam ſecus rite convenerit, æquum eſt ut fides pactorum ſervetur.

¶ *De locis qui ſunt à decimis liberi.* Cap. 11.

PRo agris, fundis, & loco quocunq; ſive hæreditario jure, ſive quavis alia juſta ratione poſſideatur, de cimas perſolvere nemo cogatur, ſi loca hujuſmodi per leges, conſtitutiones hujus Regni, legitima privilegia, ſeu præſcriptionem, & juſta pacta à decimis libera & immunia fuerint, modò ea de re fides Eccleſiaſtico judici evidenter fiat.

¶ *Conſuetudo compenſationis tenenda.*

Cap. 12.

QUibus locis conſuetudo fuit ut pro decimis aliæ res ſubminiſtrarentur, eandem poſthac teneri placet, ſi æqualis pro decimis compenſatio fiat.

¶ *Decimæ prædiales & perſonales quibus ſolvendæ.*

Cap. 13.

DEcimæ prædiorum, hoc eſt, quæ ratione prædiorum aut fundorum debentur, in illas parœcias immigrabunt, in quarum finibus prædia vel fundi conſtiterint. Decimæ vero perſonarum, hoc eſt, quæ perſonarum ratione ſumi debent, & oblationes omnes, in illas parœcias commeabunt, in quibus perſonæ decimas conferentes inhabitant, & rerum divinarum, & ſacramentorum participes fiunt, niſi vel privilegio, vel longi temporis conſuetudine ſecus obſervatum fuerit. Cum autem de prædiorum finibus ambigitur, quæ ad parœciam propriè ſpectent, Epiſcopus ad illam Eccleſiam fructus convertat decimarum, ad quam æquitate credit eas & jure pertinere.

¶ *Solvendas esse decimas Personales, juxta consuetudinem urbis London.* Cap. 14.

MAgnam indignitatem habet á tenuibus & laboriosis agricolis decimas annuas Ecclesiarum ministris suppeditari, mercatores autem opibus affluentes, & viros scientiarum & artificiorum copiis abundantes, nihil ferme ad ministrorum necessitates conferre, præsertim cum illis ministrorũ officio non minus opus sit, quam colonis. Quapropter, ut ex pari labore par consequatur merces, constituimus ut mercatores, pannorum confectores, & artifices reliqui cujuscunque generis ac omnes qui scientia vel peritia qualecunque lucrum percipiunt, hoc modo decimas persolvant: pro domibus nimirum atque terris quibus utuntur & illarum ratione decimas prædiales non solvunt, quolibet anno dabunt annuæ pensionis decimam partem.

¶ *Proprietarii quomodo decimas solvent.* Cap. 15.

QUòd si mercator, aut artifex, aut qualiscunq; negotiator, aut scientia vel peritia se sustentans, proprietatis jus ve' in ædibus habet in quibus inhabitat, vel in terris circumfusis, quibus ad mercaturam, artificiũ, vel peritiam utitur, hanc cum illis rationem iniri volumus, ut ex una parte minister, & ex altera parte possessor, singuli singulos arbitros sumant, & arbitri sumpti definiant quanti domus & terræ sint, & quo pretio locari possunt, & illius pretii decimam à possessore minister accipiet. Et inter duos arbitros si forte convenire non possit, ordinarius illius Ecclesiæ proprius tertium assignet virum gravem, & hujusmodi controversiarum callentem, & quod illi videbitur id in hoc negotio teneri placet.

¶ *Decimas utriusque generis solvendas esse.* Cap. 16.

MErcatores autem, artifices & reliquæ personæ quas diximus, cum decimas personales contulerint ea forma

ma quam ante posuimus, illas tamen prioris generis quas prædiales vocant, adjicient. Nam si domini sint agrorum, ovium, vaccarum, aut aliorum hujusmodi commodorum quæ superioribus nostris legibus decimarum jus efficiunt, pro illorum respectu ministris plenè volumus satisfieri.

¶ *Causa decimarum inter ipsos ministros, non progredietur.* Cap. 18.

QUoniam ecclesiarum ministri summa debent inter se charitate conjungi pacatamque vitam & tranquillam degere, magnum habet dedecus, ut propter decimarum fructus turpissimis altercationibus, & imm nibus etiam impensis inter se conflictentur. Ut igitur hujusmodi morum labes, & pernicioſa discordiarum exempla tollantur & exterminentur, hanc decimarum causam nullo modo patimur inter ministros ipsos consistere, nec unus illorum ab altero decimas ullorum respectu ecclesiasticorum fructuum excipiat.

¶ *Consuetudo non solvendi decimas invalida sit.* Cap.

CUm decimæ omni humano jure sine aliqua diminutione solvendæ sint, & salvatoris nostri Christi pastoribus ubique terrarum debeantur; Et cum pluribus in locis propter non solutas decimas animarū curā habentibus, adeò exiguū pretiū, ut ex eo nequeant congruè sustentari, relinquatur; itaq; fiat ut pauci inveniantur pastores qui ullā & modicam habent peritiam sacrarum literarum, cumque inter cætera quæ ad salutē populi Christiani spectāt pabulum verbi Dei maximè noscatur esse necessarium, osq; bovis ligari non debeat triturantis, sed qui altari servit, de altare vivere debeat; statuimus, ut consuetudine qualibet non obstante, integræ cujusque rei decimæ solvantur, omnemq; cōtrariam consuetudinem irritam esse decernimus.

¶ *De pensionibus.* Cap. 19.

QUoniam pensiones quę ad illos deferuntur qui aliis suis cedunt sacerdotiis, solent ignaviam illorum & avaritiam nutrire, qui laboris expertes lucri participes esse volunt, hujusmodi fucos aliorum sudores depascere non feremus. Itaque nullum cuiquam censum hujusmodi annuum relinquimus, nisi cujus vel propter morbum, vel propter senectutem habenda sit ratio: quę cum occurrunt impedimenta, proprius illorum locorum Episcopus adeatur, is tantum constituet pensionem quantam ęquam esse putabit, quam summa fide successor persolvet. Sed ętas & valetudo quam diu ferent, omnino nullum à sacerdotio ministrum discedere patimur, alioqui nullum ex relicto sacerdotio fructum cujuscunque generis jure vendicabit. Vicarii, quoniam in laboribus parœcię assiduè versantur, & tenues proventus ad se alendos & familiam plerumque habent, par est ut omni genere pensionum solvendarum eximantur. Statuimus itaque ut nullus pastor, patronus, aut quivis alius ab eis posthac nomine pensionis annuæ quicquam omnino exigat.

DE VISITATIONIBUS.

¶ *Cur Ecclesiæ visitandæ sunt.* Cap. 1.

ARchiepiscopi, archidiaconi, denique reliqui quorum interest, & qui jus ecclesiasticum, dicere possunt ecclesias suas visitent, & considerent, & solennes ac usitatos in illis cœtus in tempore celebrent, ut populus illorum

rum curæ commissus salubriter à pastoribus & ordine gubernetur, & ut assiduis ac piis ministrorum officiis Ecclesiarum ipsarum status rectè conservetur.

¶ *Quæ sunt in visitationibus quærenda.* Cap. 2.

HÆc autem in statis hujusmodi congressibus potissimùm quærantur: an sacræ Scripturæ diligenter & sincerè pertractentur: an apta sit & recta sacramentorum administratio: deinde disciplina qualis Ecclesiarum sit, & quantum habeat roboris: ac postremò formulæ publicarum supplicationum an rectè & tempestivè conserventur: & an cætera ritè peragantur universa, quibus Ecclesiarum procuratio continetur.

Forma visitationis. Cap. 3.

IAm ut ista faciliùs procedât, universa multitudo, quemadmodum usitatè fieri solet, maximéq; videbitur convenire, in unum aliquem locum congregetur, & interpositis syndicorum & aliorum juramentis solennium testium, crimina diligentissimè pervestigentur personarum omnis generis, quæ ad jus pertinent Ecclesiasticum, & cùm plenè fuerint intellecta, justas legibus pœnas dent, & acerbum ab illis supplicium capiatur.

¶ *Quæ sint, & à quibus præstanda.* Cap. 4.

DEinde providendũ erit, ut qui beneficiis Ecclesiasticis utuntur, omnes domos ad se pertinentes emendent, & reconcinnent, hoc excepto, quòd superiorum in Ecclesiis locorum, quæ cancella vocantur, instaurationem & refectionem non ad vicarios devolvi, sed ad rectores ipsos perpetuò referri volumus: Reliquæ verò templorum partes his qui in parœcia habitant, tuendæ corrigendæque

relinquentur: præterea cœmiteriis undiq; communiendis, vasis & instrumentis omnibus Ecclesiasticis perpurgandis, & suo in loco collocandis invigilabunt.

¶ *Punienda in syndicis negligentia.*

Cap. 5.

VIdendum etiam erit an in rebus fidei suæ commissis justè sint & diligenter versati. Quiq; non paruerint, aut officio functi non fuerint in omnibus illis causis quas antè posuimus, in excommunicationis pœnam incidant, aut ordinarii puniantur arbitratu.

¶ *Solvendam visitationibus justam mercedem.*

Cap. 6.

QUoniam autem labor præmia carere non debet, Archiepiscopus si provinciam, vel Episcopus Diocesim, vel Archidiaconus proprias sui muneris Ecclesias, aut alii suas, quocunque præfectorum Ecclesiasticorum nomine censeantur, visitent & perlustrent, & cætus ibi solennes & usitatos habeant, reliquosq; visitationis legitimos ritus adhibeant, omnibus fruantur emolumentis, quę pertinent ad communem hujusmodi negotiorum administrationem. Nec in hoc genere quicquam minuatur illorum quę vel consensu, vel consuetudine, vel quacunque legitima ratione solebant ad illos deferri. Et ut hac in re facilior sit progressio, si qui negligant, aut nolint hujusmodi mercedem expedire qualem visitationis munus postulat, potestas erit his qui visitandi labores obeunt, beneficiorum fructus segregare, reliquamq; omnem impedire utilitatem, imo verò pœnas etiam alias Ecclesiasticas expromere, donec sibi fuerit ab illis satisfactum.

¶ *Pri-*

¶ *Privilegia locorum exemptorum moderanda.*

Cap 7.

QUoniã libertates & immunitates Eccleſiaſticas licentioſam videmus ſæpenumero afferre peccandi ſecuritatem, volumus ut Epiſcopis liceat in omnia collegia, ſocietates, & cætus, quæ quidem in Dioceſibus illorum conſtiterint, quantumcunq; privilegiis præmuniantur, inſpectare, pœnaſq; peccatis illorum aſſignare, non ſolùm cõmunibus viſitationum, ſed omnibus aliis temporibus, cum magnitudo criminum poſtulabit; & eandem Archiepiſcopus in ſua provincia poteſtatem habebit.

¶ *Pœna peccatorum in collegiis, & hujuſmodi cœtibus, unde proficiſci debeat.*

Cap. 8.

CUicunque tamen hoc peculiare jus tribuitur, quod prærogativum vocatur, ut in aliquo collegio, vel certo cujuſcunque generis cætu ſeparatim juris dicendi poteſtatem habeat, & in coercendis maleficiis ſit fas ei jure ſuo uti, ita tamen ut diſciplinam vel Archiepiſcopi, vel Epiſcopi non impediat. Quapropter hanc rẽ ita moderamur, ut ſi primùm ille de ſuorum criminibus judicaverit, ejus ſit omnis illorum caſtigatio, niſi reus illam appellatione vitaverit. Si verò peccata priùs ad Epiſcopum vel Archiepiſcopũ perferantur, & illi cœperint cauſam cognoſcere, illorum judicio ſtari placet. Et hanc ſanè cautionem in ſolis criminum controverſiis dijudicandis ita teneri placet, ut cætera immunitatis jura & conſuetudines inviolata & ſalva remaneant.

DE

DE TESTAMENTIS.

¶ *Quid ſit Teſtamentum.* Cap. 1.

TEſtamentum eſt noſtræ volũtatis,& perfectæ mentis definita ſententia de rerum noſtrarũ poſt mortem collocatione, quoad nominat & inſtituit certum hęredẽ qui nunc executor vulgò dicitur. Teſtamenta verò quiſquis vel univerſa retexit, vel ullã illorum partẽ quacunq; ratione ſciens violat, anathemate percutiatur, & ex communitate Chriſtianæ ſocietatis exturbetur.

¶ *De teſtibus habendis.* Cap. 2.

TEſtamentum legitimis teſtibus communitum ſit, & hi nominatim ponantur, ipſe miniſter, & Eccleſiæ ſyndici quos gardianos appellant, aut duo vel tres aſſiſtantur viri ſpectatæ probitatis & exploratæ fidei, aut deniq; Teſtamentum ipſum manu teſtatoris, & duorum vel trium teſtium.

¶ *De teſtamento nuncupativo.* Cap. 3.

SI quis ex vita ſubitò migraverit, trium probatæ fidei teſtium conſenſus accipietur, licèt teſtamentũ ſcriptis mandatum non ſit. Et in utroq; teſtamenti genere, tam ſcripto, quam ſermone teſtatoris excepto, quod nuncupativum vocant, ſatis erit ſi teſtamenti ſui teſtator hæredem nominaverit.

¶ *Quod teſtamentum valere debeat.*

SEmper hoc tẽeri placet, ut omnis authoritas ad poſtremum teſtamentum accommodetur, & quæcunque ſunt antegreſſa pro nullis habeantur, niſi certarum in illis poſitarum rerũ teſtator apertè juſſerit in poſtremo teſtamento ratio-

rationem haberi. Quod si contigerit, illæ solum res consistent, de quibus separatim testator cavit.

De Codicillis. Cap. 5.

QUoniam sæpe contingit, ut perfecto concluſóq; testamento, multa testatori veniant in mentem, de quibus in testamento non præcaverit, & quæ vehementer ad illud apponi velit, propterea concedimus, ut ista posteriora non minùs habeant roboris, quàm ea quæ sunt in testamento collocata, si literis illa custodiri proviserit, aut à præsentibus duobus aut tribus probatæ fidei testibus petat, ut illa velint attestari.

Quo tempore liceat contra testamentum agere. Cap. 6.

SIquis contra testamentum in judicio quicquam afferre velit, vel id interponat cum tempus est comprobandi testamenti, vel anni spatio tempus hoc consequentis. Si verò longius expectat, excludatur causa, nisi fortè vel ætatis excusationem, vel longinquæ peregrinationis, ut de testamento nihil audierit, afferre & probare possit. Has autem excusationes ita volumus definiri, primùm quibus ætas est impedimento, tum demũ illos audiri placet, cum grandes erunt, & ad agendum maturi. Primùm autem ætatis legitimæ sument annum: quem si prætermiserint, agendi jus universum amittant. Qui verò mare transmiserint, hiis post reversionem sex menses indulgemus: cujus beneficio temporis si non utantur, illis etiam actio nulla relinquetur.

Quibus liceat vel non liceat testamentum facere. Cap. 7.

OMnes cujuscunq; sexus, vel conditiones sint, potestatem habebunt testamentorum instituendorum, nisi fuerit in his aliquid, quod præsentibus his legibus nostris

adversetur. Illos autem principio summovemus, qui sui juris non sunt, sed in aliena potestate detinentur, quales sunt nominatim uxor, servus, liberi minores annis quatuordecim, deinde furiosos non admittimus, nec mente captos, nisi fortè sanitatis hujusmodi tempora quædam intercurrant, in quibus ratione res suas moderari possunt. Arceantur præterea qui nec fari ipsi possunt, nec aliorū sermones intelligere, nec cogitationes suas literis mandare, nisi nutibus & signis utantur, tam evidentibus & perspicuis, ut idonei testes afferri possint illorum certæ voluntatis, & indubitatæ sententiæ. Porrò nec hæreticis testamentorum libertatem concedimus, nec his qui mortis vel exilii perpetui, vel sempiternorum vinculorum sententiam acceperunt. Careant etiam hoc beneficio qui concubinas ante extrema non dimiserint tempora. Fœminarumque ex altera parte similis sit pœna, quoties similis est causa; quas ad personas annumerentur, qui duas uxores eodem tempore comprehenderint, vel fœminæ duos maritos sumentes, nisi legitimum in priore persona divortium antegressum, posterioris jus conditionis firmum effecerit. Ablegentur etiam quicunque famosorum damnati sunt scriptorum, quomodocunque compositorum, qui meritriciam, vel lenoniā exercitarint, nisi publicas publicorum criminum pœnas subierint. Ad extremum & fœneratores, aut (ut crassissimè vulgari modo loquamur) usurarii, nisi fortè vel usuras refuderint, vel de refundendis plenè caverint, aut propter illas aliqua ratione alia integrè satisfecerint. His igitur omnibus positis personis, nec testamenti componendi, nec hæredē instituendi jus erit. Et generatim hoc intelligendum erit, testatorum illam esse conditionem exactiendam, & sequendam quæ jam morientium, non quæ longè antè testantium fuerit.

Quo-

Quomodo qui communi jure testamentum condere non possunt, tamen ad pias causas legata relinquunt. Cap. 8.

AD extremum vitæ tempus qui concubinam asservant, vel duas retinent uxores, itidem mulieres quarum similis pravitas est, ad pias causas bona sua possunt accommodare. Similiter qui meretriciam vel lenoniam publicè exercuerint aut fœneratores fuerint, nec ad bonam frugem unquam se revocaverint, tamen si piis officiis extrema voluntate sua quicquam impendant, honestas has, etiam in malis personis, cogitationes valere placet.

Quæ sint piæ causæ. Cap. 9.

AD pias autem causas hæ annumerantur, quum aliquid ad victorum levationem, ad pauperum recreationem, orphanorum, viduarum & afflictarum omnis generis personarum sustentationem confertur, nominatim & maximè quum ad puellarum tenuiũ nuptias, ad scholasticorum in Academiis degentium nuditatem propellendam, ad publicarum viarum refectionem quippiam testamento designatur. Quum autem quicquam superstitiosè potiùs quàm piè legatum fuerit, Episcopus authoritatem suam interponat, ut legatum pias in causas distribuatur.

Qualis distributio bonorum esse debeat, vel ex Testamento vel ab intestato. Cap. 10.

BOnorum vel testamento collocandorũ, vel sine testamento relictorum, hujusmodi partitio sit. Qui conjugem & liberos habet, tertiam bonorum partem ad uxorem segreget, liberis deinde suam tertiam assignet, & adhuc tertiã quæ supereſt portionem arbitratu suo collocet. Quòd si decesserit sine testamento, suas æquales tertias habebunt

uxor primum, deinde liberi, reliquam verò solam administratores tertiam partem dispertient. Quòd si proles testatori defuerit, apud uxorem dimidia bonorum pars resideat, & quod erit reliqui, quomodo voluerit de eo constituat. Et si moriens testamento destitutus fuerit, hoc idem reliquum in administratorum potestate solùm erit, uxoris salva semper & illibata sorte. Si verò testator sobolem ex uxore susceperit, & uxor, illa superstite, sit mortua, tum ad hanc ipsam sobolem dimidium placet omnium bonorum revocari, residuum autem ad voluntatem referatur testatoris, quem si forte mors sine testamento deprehenderit, jure sobolis inviolato, quod relinquetur ad authoritatem devolvatur administratorum. Fortunarum autem talis ratio debet iniri, semper ut æs alienum, & omnes funeris impensæ deducantur. Liberorum verò jus, quoniam propter variam eorum multitudinem incertum esse potest, æquitatis perpetua regula definiatur, ut quotcunque sint suam quisque pro priam habeat pro facultatum ratione particulam, nisi fortè pater in testamento nominatim aliquid secùs posuerit. Et quum tenuior erit parentum conditio, licebit filiis in tertia bonorum parte, cujus integrum jus habent, tantum parentes sublevare quantum illis videbitur. Quæ res ut faciliùs possit progredi, reliquas portiones quas uxoribus & liberis reservavimus, si locus eorum vacuus fuerit, ad parētes collocupletandos infundi posse placet. Denique si testatoris vel cum Testamento, vel sine Testamento morientis filiū etiam mors oppresserit, & is filius liberos habeat, quantum ex avi bonis ad filium erat descensurum ad nepotes proveniat, ut latissimè legum nostrarum humanitas dimanare possit.

Qui

Qui filii portione legitima carere possint.
Cap. 11.

NUllus filius in testamento patris prætermitti debet, nisi quem prius vel ante conclusum testamentum, vel in ipso testamenti condendi tempore disertis verbis pater exhæredaverit. Abdicatio tamen ipsa non valebit, nisi justam aliquam habuerit causam appositam: quas, ut planè cognoscerentur, hic ordine subjecimus. Itaq; primum & gravissimum est, si filius patri manum injecerit, deinde si gravi aliqua & insigni injuria volens & sciens violaverit, si criminis in foro coarguerit, non Reipub. causa, sed vel malitia vel odio intestino, si cum incantatoribus illi vel maleficis usus fuerit, si patris aut matris saluti tetenderit insidias, si cum noverca vel patris concubina iucestū commiserit, si calumnia famam patris oppugnaverit, aut ejus facultates obtriverit, si pro patre requirente vel fidejussor esse, vel vadimonium obire negaverit, si patri sit impedimento ne vel testamentum instituat, vel quacunq; ratione corrigat. Filia verò testamenti beneficio careat si meretriciis institutis vixerit, vel corpus pervulgaverit, cum interim pater honestam nuptiarum conditionem obtulerit. Nam pater si 25. annum in filia neglexerit, & matrimonium non præparavit, negligentia patris culpa filiam exolvet, aut saltem quam ipse tam grandem suo vitio virginem apud se detinuerit, eam nec familia nec testamento potest excludere. Plectetur etiam exhæredationis pœna filiorum ingratitudo, qui patres vel furiosos, vel mente captos non (quantum res illorum ferent) sustentaverint, vel si captivos aliquam non repererint liberandi viam, si prolabantur in hæresim & in ea permanserint: si lenoniis vel meretriciis artibus usi fuerint.

Parentes etiam pauperes, cur a filiis in testamento præteriri possint. Cap. 12.

PArentes ex altera parte si turpiter liberos destituāt, aut execrabili quodam & immani odio à se projiciant, vel in magnum vitæ periculum ejiciant, ab illis in testamento præteriri possunt. Si venenis aut artibus quibuscunq; magicis salutis damnum filiis inferre moliantur, aut uxoris pudicitiam expugnent: itidem si filiis testamentorum libertatem instituendorum interceperint, si furiosos illos non curaverint, si convicti fuerint hæresis & ab ea nolint removeri, causis omnibus hiis filii possunt ad parentes in testamento prætereundos uti, proviso semper in hiis duobus capitibus quod nomine patris etiam mater intelligatur.

Cur uxores præterire liceat in testamento. Cap. 13.

SEmper etiam uxorum in testamentis mariti rationem habere debent, nisi justa possit offensionis causa proferri, quam nec ipsam admitti volumus nisi firmis argumentis nitatur. Nec enim illis per calumniam jus suum eripi debet, quam & in filiorum, & in tenuium parentum causis æquitatem teneri volumus, ne ulla injuria jus suum amittant. Uxores autem mariti propter hæc excludere possunt, si vi in illos incurrerint, si quicquam ad eorum perniciem machinatæ sint, si maleficis aut magicis artibus se contaminaverint, si prudens & sciens uxor famam aut fortunas mariti calumnia, vel accusatione falsa perverterit, si viro fuerit impedimento ne testamentum vel perficeret vel emendaret, aut quacunque ratione commutaret, vel illum si furiosum, delirum, aut implicatum gravi morbo non foverit, si salutem ejus prodiderit ulla, nisi reipub. causa, si captivum vel pecunia uel aliqua ratione non recuperaverit

verit quantum quidem in se fuerit, si arripiat hæresim, nec ab ea dimoveri velit, si filiam vel quamcunq; domesticam quorumcunq; libidini patefecerit, aut objecerit, denique si digressa fuerit à viro, nec ad illum revocari possit.

Qui nec hæredes institui, nec legatorum participes esse possunt. Cap. 14.

NEc hæredes instituentur, nec ullo beneficio utentur testamentorum, qui pertinaces sunt hæretici, nec qui mortis sententiam acceperunt, aut exilii perpetui, vel æterni carceris, nec qui concubinatu se polluunt, nec duas qui conjuges uno tempore contra omne jus & fas conservant, nec fœminæ quarum in crimine pari par est culpa; annumerabuntur huc qui procuratorum ullo modo, vel sparsorum damnati sunt scriptorum infamium, quæ lex civilis famosa vocat, qui lenoniis, vel meretriciis institutis palam utuntur; pellentur etiam fœneratores ab omnibus testamentorum emolumentis. Tempus autem illud minimè spectetur, in quo testamentum est institutum, vel in quo testator est ipse mortuus, sed in illo tempore personarum mores excuti placet, in quo vel hæreditas ab illis est adeunda, vel legata ejus incipiunt deberi.

De iniqua vel impossibili conditione legati. Cap. 15.

SI quis rem certam in testamento cuiquam leget, conditionem iniquam, vel impiam apponens, legatarius rem amittet, nisi fidem suam interposuerit se conditionem repudiaturum: Ad quod si nolit adduci, legata res Episcopi arbitratu in pium aliquod institutum impendatur: si verò talis fuerit conditio quæ non possit præstari, frustrà debet addita videri; quapropter hujusmodi conditiones, nec hæredum jura, nec legatariorum impedient, præsertim hoc si ostendat-

oſtenderint ſe quidem, quantum in ipſis poſitum eſſet, elaboraviſſe conditiones ut procederent, nec illorum diligentiæ quicquam abſuiſſe.

Quando hæredes bona teſtatoris capere poſſunt. Cap. 16.

HÆredibus ad bona mortuorum aditus non erit, niſi commentarium ut quendam eorum conficiant, quem indicem vocant, & tantum ut ſumant quantum funeris impenſis ſatis erit, donec teſtamenta vel Epiſcopo, vel ejus ditionis proprio judici, quem ordinarium ſæpiſſime communi nomine dicimus, plenè probata fuerint, & donec ab hæredibus apud ordinarium ſyngrapha obligatoria præcautum fuerit, ſe toto in hoc negotio commiſſorum ſibi bonorum integrè & ſincerè progreſſuros, & rationem illi reddituros ſuæ fidei cum eam ordinarius popoſcerit, & ipſum ordinarium omni ratione ſalvum & quietum ſemper præſtituros. Nam Epiſcoporum eſt proprium teſtamenta confirmare, bonorum adminiſtrationem etiam deſignare, ſi teſtamenta mortuorum non extiterint. Itaq; nolumus hoc illorum jus loco movere, niſi ſingulare privilegium intercurrerit, aut aliquo conſenſu legitimo ſecus conſtitutum fuerit, vel aliqua conſuetudo recta, vel ſpatium temporis jure definitum (quam præſcriptionem vocant) hanc authoritatem ad alios, aut homines, aut locos deducat.

De mercede judicis & miniſtrorum. Cap. 17.

QUum bona teſtatorum ſummam quinq; librarum non tranſcendunt, nihil vel judici, vel ejus adminiſtris pro confirmatione teſtamentorum rependetur: ſcriba tantùm ſex denarios percipiet, quòd judicis ſententiam, & teſtamenti exemplar in acta retulerit. Judex autem hujuſmodi teſtamentum, quando firmum & ſolidum eſſe ſtatuit, appoſito

poſito ſigno gratis muniet: membranæ vero, ceræ, ſcripturæq; ſumptus ad illos æquum eſt devolvi ad quos ex eiſdem utilitas perveniet. Si vero teſtatorum facultates ultra quinque libras aſcendant, & tamen intra quadraginta libras ſubſiſtant, ad judicem & miniſtros quadraginta denarij ſeponentur, ex quibus duodecim eximentur ſcribæ, reliquum judici remanebit & ſuis adminiſtris. Cum autem res teſtatoris pretium quadraginta librarum ſuperant, ad judicem & miniſtros quinq; ſolidi corrivabuntur, de quo dimidium ad ſcribam perveniet: at in eo ſi non acquieſcet, hanc conditionem ſumet, ut pro decimo quoq; teſtamenti verſu denarium percipiat, proviſo quòd ſinguli verſus decem pollicum latitudinem exequent.

Quòd hæredes & adminiſtratores rationem reddent bonorum. Cap. 18.

NUlli privilegio tantum tribui volumus, ut hæredes bonorum (quos executores vocant) vel adminiſtratores à reddenda legatorum ratione abducat, quam in omnibus qui vel cum teſtamento, vel ſine teſtamento moriuntur conſtare placet. Quapropter qui talibus privilegijs præmuniti ſunt, eorum niſi beneficium deponant & repudient, nolumus illos ullum in tractandorum bonorum negotio jus habere, nec ad eorum adminiſtrationem quacunque ratione adhiberi.

De ſigillo defuncti. Cap. 19.

QUoniam multa ſolent aſtutè fieri quando ſignum hominis mortui interceptum eſt, jubemus ut quampr*i*mum aliquis exceſſerit è vita, ſignum ejus qualecunque ſit quod ad ſcripta ſolebat affigere, quandam in arculam vel crumenam ſeponatur, ubi tutò conſervari poſſit, & præterea trium ſignis honeſtarum perſonarum illa crumena vel

arcula obfirmetur, ut ita ſignum teſtatoris ſalvum ad judicem primo quoquam tempore deducatur. Quum vero vel herædes vel executores ſignum ad judicem deportaverint, ille ſtatim imaginem & formam ſigni pervertat, & deleat, materiam vero illis reſtituat, nec ullo modo ſibi reſervet.

De bonorum indicibus conficiendis. Cap. 20.

HÆredes vel adminiſtratores duos evocabunt ad ſe, qui vel aliquid teſtatori debebant, vel nonnihil ex ejus teſtamento percipient, aut hij ſi vel omnino affuerint negaverintve, duos exiſtimationis honeſtæ qui defuncto neceſſarij fuerint, vel omnibus hijs abſentibus duos cujuſcunque conditionis modò probos & integros, & hij rationes omnium rerum ſcriptis mandandas curent plenè & perfectè, quorum ſcriptorum vel ut vulgo dicunt inventariorum ſibi reſervent unum exemplar, alterum judicis fidei committent, qui cum juramentum ab illis de ſcriptorum fide & ſinceritate popoſcerit & acceperit, ipſa ſcripta promptè ſumet, comprobabit, & in tuto loco conſervabit, nam & teſtamentorum & judicium vel inventariorum (ut vocant) exemplaria diligenter à judice vel à judicis adminiſtris cuſtodiri præcipimus, ut hij quorum intererit quoties illa requiſiverint præſtò eſſe poſſint, quum autem hæc ſcripta poſtulabuntur ſtatim illa placet & alacriter exhiberi, & merces hijs rebus tranſcribendis illi ſit quam ante poſuimus, aut, ita ſi ſcriba ſibi voluerit ſatisfieri, numerum ſequutus verſuum pro decimo quoquam ſingulos denarios accipiat, & illa verſibus longitudo conſtet quam ante præſcripſimus. Quod ſi vel judicis vel adminiſtrorum avaritia plus ad ſe derivaverit quam nos aſſignavimus, & merces primum omnis ipſa detrahatur, deinde jactura ferientur decem librarum,

librarum, de quibus dimidium in cistam pauperum secedet, reliquum ad eum perveniet cujus negotium fuit, si reos facere velit & causam jure persequi.

Hæredes vel administratores solum indicium fidem sequi debere. Cap. 21.

ÆQuum non est ut vel hæredes vel bonorum administratores plus exhibere cogantur, quàm in illis scriptis reperitur, quos indices dicimus, si tamen ipsis indicibus plenè fides constiterit.

Dubitatio cum incurrit de testamento vel hæredibus, quid sequendum sit. Cap. 22.

QUum nec de testamenti pondere, nec de personis qui ad bonorum moderationem adhibendi sint in Ecclesiastico foro jure possit constare, Judex, ut interim de facultatibus nihil intercidat, illas fidorum sequestrorum custodiæ committet, donec aliquid in hijs rebus certi possit intelligi. Hæres autem si tempus ad cogitandum sumpserit, nec statim credat negotium tam implicatum debere suscipi, literas Ordinarius illi curet confici, quarum authoritate dissipatas testatoris facultates recolligere possit, modo scriptis legitimè cautum sit, ut hæres sex mensium spatio proximè consequuturorum, rationem omnium rerum reddat ullo jure testatoris à se conquisitarum, nec secus ad opes testatoris contrectandas intret, nisi perfecto bonorum omnium incorrupto veroque indice eo modo quo paulo ante est præscriptum. Hanc etiam rationem administratores sequentur, qui sine testamentis ad hominum facultates admoventur.

Pœna recusantium hæredum quæ sit. Cap. 23.

QUi nominatim in testamento constituuntur hæredes, quum Ordinarius illos admonuerit & certum tempus posuerit in quo debent testamenti tractationem suscipere, vel ordinarij monita licet non intercesserint, nec is quicquam in hac re cum illis egerit, si totos sex menses effluere sinant mortem testatoris exeipientes, & ad testamenti pertractationem se non adjungant, nec causam afferant justam qua cogantur ab illo abesse, statim Ordinarius illos à testamento discludat, nec quicquam ex eo patiatur ad illos emolumenti pervenire. Restituant autem & reponant plenè & integrè si quicquam prius in testamento delibaverint: & mortui propinquis hoc negotium à Judice committatur.

De distributione bonorum inter hæredes vel administratores. Cap. 24.

QUum plures hæredes vel administratores fuerint, æquas sibi bonorum particulas sument, alter ab altero quum injuriosè tractabitur, singulis ad suum jus recuperandum via esse possit. Ordinarius igitur hoc vehementer providebit, ut hæc inter illos bonorum æqualitas semper conservetur, nisi forte secus ipsi inter se pacti fuerint, aut propter viduam & filiorum causam consilium Ordinarius capiendum esse putet.

Quæ legantur pijs causis, quando solvenda sunt. Cap. 25.

QUam primum æs alienum fuerit dissolutum, statim hoc in pias causas collocetur quod illis testator impendit, in qua re si illi quorum interest ultra sex menses à testamenti approbatione tardaverit, Episcopus aut Ordinarius

rius Eccleſiaſticarum authoritate cenſurarum univerſam non ſolum ſortem, ſed acceſſiones etiam quaſcunque comportari curet, & ad teſtatoris voluntatem accommodari, niſi tempus ſolvendorum legatorum in teſtamento diſertè ſit expreſſum.

Moriens legatarius quando legatum tranſmittit ad hæredem. Cap.26.

POſtquam res legata deberi cæpit, ſi legatarius è vita prius excedat quam hæreditas adita fuerit, in legati jus hæres legatarij ſuccedet. Sed res legata tradi non poteſt, donec teſtamentum per judicem confirmetur.

Quando legatum ab hærede non ſolvitur. Cap.27.

HÆres neceſſitate ſolvendæ rei legatæ non tenetur, quum ea donatione legatario primum obveniens aut ulla lucroſa cauſa, poſt in ejuſdem legatarij poſſeſſione collocetur, nec enim bis in eodem beneficio quiſquam adjuvari debet, ſed quam rem legatarius ante pretio comparaverit, eam ſi dempto pretio teſtator donaverit, ejus benevolentiam emptio non impedit, quoniam in ea non lucrum ſed onus ineſſe videtur.

Quando legata non valent. Cap,28.

LEgata valere non poſſunt nec præſtari debent, quum legatarius à teſtatoris propoſito recedit, aut ſi conditio non extiterit ad quam legatum referebatur, aut ipſa ſi legata quocunque caſu vel fortuita calamitate prius effluant, & colliqueſcant, quàm hæreditas adeatur, aut ſi legata fuerint quæ ædificijs ſunt conjuncta niſi vel corruant vel diruantur ædificia.

Quando legata minui possunt. Cap. 29.

QUum hæreditas sic extenuata fuerit ut omnia legata plenè si representarentur, vel uxori vel liberis suum non possit jus integrum relinqui, tantum ex ea volumus decerpi, quantum ad explendam uxoris & liberorum sortem satis erit.

Quid a legatarijs promittendum sit. Cap. 30.

CUicunq; quicquam expressè legatum est, id illi non tradatur nisi legitimè præcaverit se restituturum quod acceperit, si certa fuerit hæreditas, & onera sustentare non possit.

De fidei commissis. Cap. 31.

QUoties vel hæreditas vel legata in testamento cujuscunq; personæ fidei committuntur, hoc est, illi sic ad tempus mandantur ut eadem post voluntate testatoris alio transferantur, fidei commissarij nec ad hæreditates ullo modo, nec ad legata admitti debent, donec vel fide jussionibus idoneis vel etiam pignoribus caverint, se salvas hæreditates & inviolata legata prorsus eisdem conditionibus esse representaturos, quas testator in suprema voluntate sua legitimè vel significavit vel expressit.

Quomodo sit utendum mortui bonis. Cap. 32.

HÆredes ex bonis testatoris nihil ad se vel pretio sevocent, vel inter se mutua donatione spargant, aut alio respectu cujuscunq; generis invadant, & quasi proprium assumant nisi quod vel in testamento fuerit illis aperte attributum, vel pro quo justum pretium numeraverint coram

ram idoneis testibus, qua formula bonorum etiam administratores uti placet.

Sine consensu nihil esse alienandum. Cap. 33.

DIstrahi nihil aut alienari patimur ex facultatibus testatoris cujuscunq; generis res aut possessio sit, nec scriptis quicquam acceptum ferri, vel ut vulgo loquuntur acquietantiam ullam dari vel ab hæredibus vel à bonorum administratoribus nisi communis sit omnium in eo consensus, qui juramento se prius obligaverint. Et qui secus fecerint illos excommunicationis pœna coerceri volumus.

Testamentum anno spatio impleri debet. Cap. 34.

HÆredes vel administratores cum ad testamentorum collocationẽ semel admoti sunt, intra spatium proximi succedentis anni, vel ut planius loquamur intra duodecim menses ex tempore quò testamentorum administrationem susceperunt, omnes rerum legatarum particulas emetientur, & quantum testatoris voluntas ac hæreditatis ratio ferent, totum hoc negotium illis commissum plenissimè conficient, quod si definito tempore munus hoc suum non concludant, cum Ordinarius illorum diligentiam excitarit, si illi poscenti justam non ostenderint causam suæ cessationis Ecclesiasticis supplicijs comprehendantur, & etiam omnibus careant fructibus qui fuerant ad illos ex testamentis perventuri.

Quando separatim hæres in testamento versari possint. Cap. 35.

SI complures fuerint hæredes vel administratores eodem jure constituti, contingatq; quempiam ex illis vel morte tolli,

tolli,vel neceſſaria noſtra cauſa peregrinari, vel ſic impediri ut intra ſex menſes aut nolit aut non poſſit operam cũ alijs ſuam communicare, reliquis licebit totum pertractare teſtamentum, & omnes res ad exitum perducere, nec enim tutum aut æquum eſt teſtatorum voluntatem ex uno religatam diu ſuſpendi, & res ejus incertas relinqui.

De ſucceſſoribus hæredum & adminiſtratorum. Cap.36.

QUum ſolitaria mulier (quam viduam appellamus) vel hæres vel bonorum adminiſtratrix inſtituta ſit, & eadem poſt, virum ſumpſerit,vir, ſive mortua, ſive ſuperſtite conjuge,per judicem qui adminiſtrationem vel exequutionem illam commiſit,trudetur ad omnem teſtatoris implendam voluntatem. Et hoc adeo in omnibus legitimis hæredum ſucceſſoribus teneri volumus,& quæcunq; priores onera teſtamentorum agnoſcebant,eadem intelligant poſteriores ad ſe pertinere, quantum quidem hoc anguſtia bonorum & hæreditatum fieri ſinet ad ſe quacunque ratione perlatorum.

Hæredes diverſarum dioceſium quomodo jure convenientur. Cap.37.

QUum plures hæredes ad unum teſtamentum confluxerint,licet in oris diverſis & dioceſibus ut vocant diffiti ſint,tamen ad illum judicem revocabuntur qui teſtamentũ confirmavit, & ejus authoritate ſuſcipient omnia munera, quæcunque ad hæredum fidem & officium pertinent,quod etiam de bonorum adminiſtratoribus intelligi volumus.

Quomodo ratio ſit ab hæredibus reddenda. Cap.38.

ORdinarij vel alij quicũq;judices,quibus confirmare licet ac conſignare teſtamenta,quibus bonorũ ſine teſtamento

mento relictorum commiſſa eſt authoritas, adminiſtrationis reſtituendæ poſt annum ab hæredibus & adminiſtratoribus ſui numeris geſti rationem flagitare poſſunt & debent. In quo ſi vident integrè illos & incorruptè verſatos eſſe, prorſus illos in omne tempus admittant. Hoc tamen excipimus ut ſi forte quicquam ex mortui fortunis non fuerit ut oportet diſtributum quod adhuc collocatum non ſit, vel ad eos deferatur qui in eo jus non habent, vel hæredes aut adminiſtratores arbitratu judicis id ad ſanctum aliquod propoſitum accommodent.

Pœna eorum qui teſtamenta violant. Cap. 39.

TEſtamentarij qui falſa teſtamenta ſubjecerint aut obligaverint, vel teſtamentum per ſe verum ulla ratione perverterint, vel addendo, vel demendo, vel mutando, vel interlineando vel quocunque genere fraudis aut depravationis vtendo, ſi tam atrocis flagitij manifeſte convincantur, pellantur tanquam falſarij omnibus in jure conceſſis muneribus, & omni careant emolumento corruptorum teſtamentorum.

Qui ſunt ſine teſtamento. Cap. 40.

TEſtamentum non dicuntur relinquere, primum qui ſcriptis non mandant, niſi ſubitanea irruat mors: deinde qui nominatim hæredem aliquem non ponunt, vel ſi negant hæredes qui relinquuntur & ſuſcipere nolunt, aut hujuſmodi ſint ut ſuſcipere non poſſint. Et ſine teſtamento judicandi ſunt eſſe quum teſtamentum tam male comparatum eſt, ut à judice legitimo confirmari non poſſit.

Teſtamentum vitioſum impleri debet. Cap. 41.

QUando teſtamentum pro nullo capitur & facultates diſtribuendæ ſunt ab adminiſtrationibus, hoc à judice debet ſummè provideri tantam ut teſtoris habeat voluntatis rationem quanto omnino maxima eſſe poteſt. Quanquam enim legitimum non fuerit teſtamentum, tamen legum civilium humanitatem libenter ſequimur, ut in proprijs bonis ultimas hominum voluntates & judicia nunquam ad ſe reditura (quantum fieri poteſt) firma & inviolata conſervemus.

Quibus adminiſtratio bonorum committenda ſit, & quid mercedis habere debeant. Cap. 42.

QUoties aliquis ſine teſtamento moritur ad honorem jus adminiſtrationem uxor primo loco ſumatur, ſecundo qui cognatione fuerint propinquiſſima, vel ſi judex cenſebit unà poteſt illos in hoc munere cum uxore conjungere, hoc tamen perpetuò ſtet, ut quibuſcunque fuerit munus adminiſtrationis attributum, fidejuſſores afferant prius, aut etiam pignora deponant quibus plene poſſit & legitime præcaveri quod in hoc negotio ſyncere ſit & ſine ulla fraude proceſſuri, quod ordinarij omnibus partibus incolumitatem præſtabunt, poſtremo quòd rerum geſtarum rationem redet quancunq; judex eam legitime popoſcerit. Quod ſi forte nonnunquam evenerit ut propter æqualem cognationis propinquitatem multorum ad facultates adminiſtrandas concurſus ſit, quoniam in illorum pari cauſa

cauſa par videtur jus requiri, tunc judex tanquam honorarius arbiter litem determinet, ſuoque arbitratu munus hoc adminiſtrationis aut uni illorum aut pluribus collocet. Cum autem in pari multorum cognatione aliquis unus exiſtit qui beneficium adminiſtrationis petit, vel in diſpari cognatione ſi multi cupiunt ad hoc negotium aſſumi, judex uxorem mortui poteſt & vel illum ſingularem virum ſi velit in hoc munere copulare, vel ex cæteris quoſlibet deſignare ſuo arbitratu, modo merces in hac re nulla intervenlat. Nec judici ex adminiſtratorum deſignatione lucri quicquam debet eſſe, niſi bona ſupra quinque libras non perveniunt ſex denarios accipiet. Quod ſi facultates quinque librarum æſtimationem vincant, & tamen quadraginta libris auguſtiores ſint ad judicem & ejus adminiſtros triginta denarij confluent.

Quæ deſunt huic capiti unde petenda ſunt. Cap. 43.

QUoniam acervi dubitationum, & controverſiarum in hoc teſtamentorum caput comportari ſolent, dum infinita virorum avaritia mortuorum voluntatem circumvenire molitur, omnibus partibus illorum perverſitati placet occurri. Quapropter quarum rerum in hijs conſtitutionibus medicina vel levato non poteſt inveniri, de illis ad juris Cæſarei authoritatem confugiendum erit, cum hac tamen exceptione nihil ut inde ſumatur hujuſmodi quod vel cum decretis hiſce noſtris Eccleſiaſticis pugnet, vel à municipali jure regni noſtri diſſideat.

De Pœnis Eccleſiaſticis.

Pœna culpæ par eſſe debet. Cap. 1.

QUoniam pœna culpæ par eſſe debet, Eccleſiaſtici judices diligentiſſimam cautionem adhibeant ut in criminibus plectendis, locum, perſonam, tempus & cæteras omnes flagitiorum circumſtantias conſiderent, & æquitatis regula ſupplicij magnitudinem definiant.

Idem crimen non debet bis puniri. Cap. 2.

ÆQuum non eſt ut in idem crimen bis animadvertatur. Itaque qui ſemel peccati pœnam his legibus noſtris dedit, non debet ab ullo judice Eccleſiaſtico, quocunque nomine appelletur, rurſus ad ſupplicium vocari, niſi forte rurſus ad eandem peccandi licentiam devolvatur, tum enim nova culpa novam pœnam requirit.

Clerici quomodo puniendi. Cap. 3.

QUi ſunt ex ordine Eccleſiaſtico, quos vulgò Clericos dicunt, ſi de ſuis ipſi criminibus confiteantur, aut in illis legitime convincantur, illorum proprij judices cum perſonarum omnes & cauſarum circumſtantias perquiſierint, vel temporarijs vel perpetuis vinculis illos arbitratu ſuo mandare poſſe concedimus.

Ætati nulli parcendum eſſe. Cap. 4.

IMpunitas delicti propter ætatem non detur, ſi quis ea ſit ætate in quam crimen quod intenditur cadere poteſt.

Pœna

Pœna debet authorem ſequi. Cap. 5.

POena ſemper authorem ſequatur, & in illo terminetur, ut non ulterius progrediatur metus quàm inveniatur delictum.

Iudices in veneratione eſſe debere. Cap. 6.

QUicunque Judicum dignitatem, ſermone, facto, vel actione violat, aut quicunque de illorum æſtimatione decerpit, ipſorum Judicum arbitratu contumaciæ pœnas & impudentiæ dentæ.

Gravidis fœminis parcendum ad tempus. Cap. 7.

GRavidarum mulierum uteris parci volumus, qui donec ſubſidant, nec grave ſupplicium ab illis ſumatur, nec ad tribunal ita pertrahantur, ut ullum ex eo fœtui periculum creari poſſit.

Vbi legitima deeſt, ibi ſit arbitraria pœna. Cap. 8.

SI quorum hujuſmodi peccata fuerint ut his legibus noſtris certæ pœnæ non conſtituantur, arbitratu judicis ſupplicium ab illis ſumatur.

Pœna minui potius quam augeri debet. Cap. 9.

INterpretatio legum pœnas minuere debet potius quam augere, benigniſſimam ut etiam in hac re Iuris civilis regulam ſequamur, quæ dubijs in cauſis clementiorem ſententiam eligit.

Institutio carceris qualis sit. Cap. 10.

QUoniam homines ad peccandum facile solent accedere, carcerem unum aut alterum, vel plures etiam si res poposcerit, in propria ditione quam dioecesim vocant Episcopus habeat, ut eò dimittantur qui se vitis in hijs legibus positis obstrinxerint, vel contumelioſe aut irreverentes contra judicem pro tribunali sedentem se gesserint.

Pecuniaria pœna quomodo admitti possit. Cap. 11.

POenitentias Ecclesiasticus nolumus in pœnas mutari pecuniarias, nisi aliqua gravis intercesserit & necessaria causa. Quoties autem ita fiat, omnes Rei nummos quibus crimen ejus plectitur in communem thesaurum quem Cistam pauperum vocant comportari placet, & eos ibi deponi ubi habitat, aut si crimen commissum est. Idque testatius ut esse possit, Ædituis vel Syndicis præsentibus generatur, & tempus sumatur celebrationis divinorum officiorum, & pecunias ibi manibus ipse suis collocet qui peccavit, & dies quidem sit festus, ut plures Reus testes facti sui colligat. Et is sit dies quem Judex illi præscripserit, vel Ordinarius reo certas constituas pias causas in quibus pecunia omnis expromi possit. Si quis autem culpam eandem geminaverit, nullum illi præsidium in pecunia relinquimus.

DE

De Suſpenſione.

Suſpenſionis varietas. Cap. 1.

PRincipio genus ipſum ſuſpenſionis ad utrumque ordinem pertinebit, Eccleſiaſticum, & Popularem, vel (ut res notior communibus vocabulis eſſe poſſit) ad Eccleſiaſticos & Laicos, & hujus pœnæ moderationis varietas erit ut aliquando Rei prorſus in Eccleſiam non introeant, niſi forte velint ad communicationem ſubauſcultare, nonnunquam ut ab uſu ſacramentorum abarceantur, & interdum ab adminiſtratione ſacramentorum excludantur. Cum igitur varia ſunt ſuſpenſionis genera, judex nominatim & expreſſe dicet cum hac pœna ream perſonam afficit, quam ex hijs potiſſimum velit intelligi. Nunquam tamen à familiari hominum commercio arcet ſuſpenſio.

Quæ cauſæ ſunt ſuſpenſionis. Cap. 2.

QUidam ſuis vitijs in pœnam ſuſpenſionis incurrunt cũ ad bonam frugem ſe ipſi revocant, aut impoſitas ſibi criminum pœnas ſuſcipiunt. Hij donec omnẽ expleverint integre judicis voluntatem & Eccleſiæ ſatisfecerin, ſi peccati magnitudo ſatisfactionem requirit, in hoc ſupplicio detinentur. Aliquando pertinacia vel negligentia Reorum hanc à rebus ſacris relegationem pati cogitur, cum judex in minore delicto fulmen excommunicationis virbrandi nõ portat, & ſæpe contingit ut licet crimina non poſſunt ipſa deprehendi, tamen ſuſpiciones, præſertim atrocium peccatorum, ſi modo longo tempore inveteraverint, & infamam attulerint, ab Eccleſijs amandandæ ſunt, quoniam magna ſequeretur bonorum perturbatio ſi cum hujuſmodi perſonis

nis infamibus sacramenta communicarent.

Quomodo terminatur suspensio. Cap. 3.

QUum homines ad tempus à sacris ablegantur vel ut [illegible] loquamur cum talis est ratio suspensionis, ut certum tempus habeant reditus ad Ecclesiam, quamprimum advenerit, absq; ulla relaxatione vel absolutione Reus liber erit. Sed tempus si non fuerit constitutum, sed institutum aliquid quod Reus suscipere debeat, nullo modo Reum mitti placet, donec Ordinarius ex eo perfectè intellexerit omnia ritè & ordine a se gesta esse, quæ illi mandata sunt. Quam rem si judici plenè probaverit, tum demum culpa illum evolvi patimur. Cujus autem in quæstionem bona fama vocatur, is tantisper hæreat in judicio, donec legitimè suspensiones amolitus sit, quibus oppugnatur.

Suspensus totum annum excommunicetur. Cap. 4.

SI quis a sacris relegatus adeo judicis sententiam contemnat ut relegatus annum integrum maneat, pellatur cœtu Christianorum, & in horribile supplicium excommunicationis detrudatur, & sacerdotio si quod habuerit, excludetur.

Quomodo puniri debent qui judicis sententiam violant. Cap. 5.

SI quãdo minister Ecclesiæ vel loco motus ab Episcopo, vel in formulam suspensionis prolapsus fuerit, & quicquam eorum audeat facere quæ sunt illi negata, nec se maturè corrigat, cum Episcopus illum officij admonet, & excõmunicationis pœna plectetur & desecrationis acerbitate vel degradationis, ut vulgo loquuntur, ut omnibus exuatur

tur ornamentis ſtatus Eccleſiaſtici. Si vero Miniſter non fuerit, ſed ex ordine laico, excommunicatione ferietur.

Pœna illorum qui ſuſpenſis aut excommunicatis contra leges favent. Cap. 6.

QUicunque publicas Preces, Sacramenta, aut ceremonias Eccleſiaſticas vel ipſi adminiſtrant, vel alijs adminiſtrandi authores fuerint, coram ijs qui pœna vel ſuſpenſionis vel excommunicationis correpti ſunt, aut illos in Eccleſia quicunque retentant, cum à miniſtris legitimè admonentur, niſi à miniſtro reprehenſi temeritate deſtiterint, excommunicationis & ipſi ſupplicio reprehendantur.

Pœna ſuſpenſorum & excommunicatorum ſi pertinaciter è Templo exire recuſent. Cap. 7.

QUi vero ab Eccleſia religati, vel quibus Eccleſia prorſus eſt interdictum, aut ut uſitatè loquamur, qui ſuſpenſi vel excommunicati ſunt, ſi (quando ſupplicij ratio poſtulet) ſe ab Eccleſia non abalienant, iſto modo contra illorum pertinaciam procedi jubemus: ſi ſunt ex ordine Eccleſiaſtico & beneficia habeant ulla Eccleſiaſtica, illorum emolumentis ad tempus denudentur Ordinarij arbitratu. Si fructus ad illos ex Eccleſia nullus redeat, omnes actiones Eccleſiaſticorum munerum erunt eis interdictæ: & licet prioribus vinculis liberentur ſuſpenſionis vel excommunicationis, tamen integrum annum in hac munerum Eccleſiaſticorum intermiſſione permaneant. Qui vero ſunt ordine laico ſi talis pertinaciæ rei fuerint, arbitratu judicis graviſſimè puniantur.

Quomodo ferenda ſuſpenſionis & Excommunicationis ſententia. Cap. 8.

CUi (qui plus eſt) excommunicare licet, illi (quod minus eſt) ſuſpendere licebit, ſed nullus harum pœnarum ſententiam publicè recitabit, niſi literis comprehenſam & Judicis legitimo ſigno munitam.

In morte Sacramenta ſunt concedenda. Cap. 9.

QUi criminum Eccleſiaſticorum rei ſunt, licet ab Eccleſiæ Sacramentis removeantur, tamen ex hac vita ſi forte migraturi ſint, & veræ pœnitentiæ ſigna dederint, Chriſtianæ charitatis eſt Sacramentorum illis uſum exhibere. Qui vero mortis ſententiam acceperunt, ſi in carcere detenti Cœnæ Domini participes eſſe non poſſunt, diligenter ab aliquo pio viro inſtrui debent Chriſtum ſacramentis alligatum non eſſe, ſed ab illo ſacramentorum authoritatem & vim proficiſci: quapropter ad illum ſi mentem ſurſum erigant, & in illius mortem ſtabili ac immota fide dirigant, Chriſti carnem manducaverunt, & ejus ſanguinem combiberunt. Qua in re ut melius confirmari poſſint, aliquem pium & doctum Eccleſiæ Miniſtrum ad eos adhiberi mandamus, qui unum vel duos dies ad illorum fidem confirmandam & exædificandam ſumat, priuſquam ad mortem trudantur, ut alacrioribus animis ex hac vita decedant, & patientiam ac ſolatium ex ſacris ſcripturis colligentes, ſcelerum deſperatione ſublata, fidenter ac certa ſpe ad Deum miſericordiæ patrem & Chriſtum noſtræ ſalutis authorem pergant.

De fructuum diductione vel ſequeſtratione, ut vulgò dicitur, propter varias cauſas.

Ratio ſequeſtrationis qualis eſſe debeat. Cap. 1.

QUicunq; beneficijs Eccleſiaſticis fruuntur, ſuperiorem templi partem, quam Cancellam vocant, ſartamtectam conſervare debent, & cæterorum etiam ædificiorum convenientem rationem habere quæ ſuam ad Eccleſiam pertinent. Præterea quæcunq; impenſæ ad illorum curam referuntur Eccleſiæ reſpectu, illas debent omnes facultatibus ſuis facere & ſuſtentare, ſive jus ita ſcriptum poſtulet, ſive legitima loci conſuetudo. Quod ſi recuſent facere, deducantur Eccleſiæ fructus, & ab illis tantiſper detineantur, donec integrè ſuum officium & expletè præſtiterint: & cumulentur alijs etiam Eccleſiaſticis pœnis, ſi judicibus id illos promereri videbitur. Quo in loco nullũ ut illis profugium relinquatur, fructus Eccleſiarum erui volumus, ſive proprietarius eos, ſive colonus, ſive quis illos alius aut perceperit aut percepturus ſit. Cum autem hæc fructuum erit diductio (quam vulgo ſequeſtrationem vocant) illi quorum fidei fructus committuntur, vel illorum legitimi vicarij, poſſunt eos deſtrahere, & pecuniam ita collocare quomodo neceſſaria poſtulat Eccleſiæ ratio. Et hoc etiam provideant fructuum diſtractores, ut omnia interim Eccleſiæ divina ſuppeditentur officia. Tandem verò cum omnibus legitimis impenſis abundè ſatisfactum eſt, fructus ad priorem dominum revolvantur. Colonus autem, vel cõductor, de veſtigali annuo tantum ad ſe derivabit, quantum

poteſt cum omni diductorum fructuum damno compenſari, quantumcunque ſcriptis Locatur de mercede integra ſibi præcaverit.

Sequeſtratio locum habet in litigioſo beneficio. Cap. 2.

SI jus incertum ſit Eccleſiaſtici Beneficij nec adhuc cum vacuum ſit conſtare poſſit ad quem Beneficium pervenire debeat, quamdiu controverſum eſt fructus de Beneficio deduci per judicem Eccleſiaſticum debent, & quamprimum cauſa legibus determinata fuerit, ſtatim ad legitimum dominum pariter cum omnibus emolumentis Beneficium commeet, exceptis impenſis quibus Eccleſiæ neceſſitatibus interim ſubſervitum eſt. Si quis autem ex litigatoribus Beneficium præoccupaverit & poſſederit, & poſt ſententia judicis contra illum poſſeſſorem proferatur, ille vero ſententiæ plagam appellationis remedio declinaverit, hujuſmodi Beneficij fructus quantumcunque poſſeſſi jure videntur deduci poſſe, etiam appellatione adhuc pendente, & minime terminata. Quanquam enim legum authoritas civilium multa poſſeſſoribus indulget, tamen ea contra Judicis ſententiam in cauſa ancipiti valere non placet.

De ſequeſtratione mulierum in cauſa nuptiarum. Cap. 3.

CUm de matrimonio lis incidit, & mulier loci vel incolarum difficultatibus oppreſſa, metu, vel mercede, vel aliqua prava cauſa videtur nonnihil ſubticere aut occulere, poteſt Eccleſiaſtici Judicis authoritate novas in ædes, aut aliud in oppidum tranſmoveri, donec de toto negotio concluſum ſit.

Præ-

Pœna delinquentium contra ſequeſtrationem. Cap. 4.

SI quiſquam ſequeſtratione ritè facta ſe interponat, aut contra legum in hac re conſtitutionem quocunq; modo tumultuetur, Eccleſiaſticis pœnis ejus importunitatem conſtringi oportet.

De ſequeſtratione fructuum poſt mortem poſſeſſoris. Cap. 5.

QUoties vacuum fuerit Beneficium Eccleſiaſticum, judex legitimus efficiet ut omnes vacui beneficij fructus deducantur, & ad tempus in tuto loco ſeponantur, quos univerſos plenè & integrè reddet is, in cujus cuſtodia conquieverunt: & quantum illis aberit, tantum & amplius etiam duabus partibus reſtituet: quæ ſimul omnia novum ad Dominum ſtatim, nulla niſi neceſſaria interpoſita mora, comportabuntur. Illas tamen impenſas judex æſtimet, quibus legitima præſidia cujuſcunq; generis Eccleſiæ ſubminiſtrata ſunt, ſive jus illa conſtituit, ſive legitima conſuetudo recepit.

De Deprivatione.

Deprivatio flagitiis atrocibus convenit. Cap. 1.

DEjectio de dignitate, vel ut vulgò loquuntur deprivatio, quoniam ſingularem quandam inter pœnas Eccleſiaſticis legibus conſtitutas acerbitatem habet, maximis & teterrimis vitijs eſt reſervanda. Quapropter iſta ſecuris in homicidis, adulteris, & hujuſmodi conſceleratis perſonis defigatur,

cum manifestis indicijs deprehensa fuerit illorum immanitas.

Deprivatio qualis sit in Episcopo. Cap. 2.

CUm Episcopus in amittendi Status sui periculum venit, Archiepiscopum & duos Episcopos alios arbitratu nostro sumi volumus, moribus & doctrina præstantes viros, qui judicium hoc exercebunt: & hi totam rem diligenter inspectam & consideratam prudentia & pietate sua definiant.

Deprivatio qualis sit in dignitate vel beneficio. Cap. 3.

QUando cuiquam vel diripi dignitas, vel eripi Beneficium Ecclesiasticum formula Deprivationis debet, principio proprius illum Episcopus ad se ritè evocet: deinde ad reliquum omne negotium pertractandum Episcopus adsit, & duos ad se doctos & integros Presbyteros asciscat, quorum authoritate & decreto stari placet.

Nunquam judex deprivationis sententiam pronunciet, nisi re apertissima. Cap. 4.

SEntentia deprivationis, quoniam cruenta est, & totum hominem conficit, tam horribile telum nec in venerandum Episcopi Statum intorqueatur, nec in sanctũ Ordinem quarumcunq; personarum Ecclesiasticarum mittatur, nisi reus vel trium vocibus idoneorum & locupletum testium convincatur, vel se ipse indicet, vel re tam evidenti & perspicua coarguatur, ut nullam omnino dubitationem haberi possit.

DE

De Excommunicatione.

Quid ſit Excommunicatio. Cap. 1.

EXcommunicatio (melius eſt enim parum latinè quam parum aptè loqui) poteſtas eſt & authoritas ad Eccleſiam a Deo profecta, quæ facinoroſas perſonas, vel de Religione noſtra corruptè ſentientes, & ad ſuam improbitatem adhæreſcentes a perceptione Sacramentorum, & etiam Chriſtianorum fratrum uſu, tantiſper ſommovet, donec ſenſus ſanos recollegerint, & ſalutarium cogitationum apta ſigna dederint, & pœnas etiam Eccleſiaſticas adierint, quibus ferocia carnis comprimitur, ut ſpiritus ſalvus fiat.

Quibus excommunicatio committitur. Cap. 2.

ECcleſia claves accepit à Chriſto, quibus, ligandi poteſtaś & ſolvendi continetur. Quoniam autem ad hæc rectè debet & ordine procedi, quemadmodum adminiſtratio Sacramentorũ, & ex ſacris ſcripturis concionandi munus, certis viris deferuntur: ita poteſtas Excommunicationis in miniſtris & gubernatoribus Eccleſiarum conſedit, ut illi ſacrarum ſcripturarum ſententia & regula diſciplinam in ſacroſancta domini cœna ſanciant & dijudicent quæ perſonæ menſa pellendæ divina, quæ ſint ad eam aſſumendæ: nominatim verò moderatores & Eccleſiarum duces ſunt Archiepiſcopi, Epiſcopi, Archidiaconi, Decani, deniq; quicunq; ſunt ab Eccleſia ad hoc munus adhibiti.

Quibus in cauſis Excommunicatio debet adhiberi. Cap. 3.

NOn debet excommunicatio minutis in delictis verſari, ſed ad horribilium criminum atrocitatem admovenda

venda est, in quibus Ecclesia gravissimam infamiam sustinet, vel quòd illis evertatur religio, vel quòd boni mores perverruntur. Illius autem generis sunt de quibus Paulus dicit, qui talia faciunt in regnum Dei non introibunt, vel regni Dei non erunt hæredes, vel quòd propter hæc venit ira Dei in filios incredulos. Hæc immania facinora telo debent excommunicationis confringi, ut qui sunt illorum rei, in hoc supplicium incurrant, nisi maturè bonam ad frugem se revocaverint, & cum arguuntur, se abhujusmodi sceleribus quamprimum alienant, ac etiam plene velint omne damnum luere, quod Ecclesia in illorum peccatis passa est. Etenim excommunicationis acerbitas nunquã expromi debet, nisi cum homines in sceleribus obdurverunt: quod duobus modis evenit, vel cum a salubribus se monitis avertunt & vocati se non ostendunt, vel si præsto sint & Judicum decretis stare nolint.

Excommunicanda persona debet ante sententiam admoneri. Cap. 4.

NUllus judex excommunicatione quemquam percutiet, nisi semel atq; iterum, & etiam tertiò si res id requirit, illũ prænonuerit, ut se ipse si fieri potest tempestivè corrigat. Tum etiam reo certum tempus ad deliberationem relinquatur, in quo secum ipse constituat utrum sanis consilijs obsequuturus sit. Sed qui ritè fuerit evocatus, si tempore suo non adfuerit, hujus pertinacia statim in Excommunicationem incidat.

Vniversitas aut collegium non potest excommunicari. Cap. 5.

INtegri cœtus, quos universitates vel Collegia vocãt, Excommunicationis pœna comprehendi non debent. Cum enim ibi varietas magna sit personarum cujusque generis, ali-

aliquorum innocentia violaretur: noſtra verò clementia potius malis parcit quàm bonos plectit. Itaque ſoli pœnis plectentur quicunq; in hujuſmodi cœtu ſoli peccaverunt.

Excommunicatio prudenter & deliberatè debet inſtitui. Cap. 6.

QUoniam ex pœnis omnibus Eccleſiaſticis acerbiſſimam ponimus Excommunicationem, acutiſſimum ejus mucronem ſine magna maturaq; deliberatione diſtringi nolumus. Ut autem in hac re vitioſiſſimos ſuperiorum temporum ritus emendare poſſimus, primum in nulla permittimus una perſona poteſtatem Excommunicationis collocari. Totius autem Eccleſiæ conſenſus quanquam inprimis eſſet optabilis, tamen quoniam difficillime colligi poteſt & conquiri, ſic Excõmunicatio procedat, ut Archiepiſcopus vel Epiſcopus vel alius quicunque legitimus Judex Eccleſiaſticus, unum ad ſe publicæ pacis noſtræ cuſtodem, quem vulgo Iuſtitiarium vocant, aggreget, ac proprium illius Eccleſiæ Miniſtrum in qua reus inhabitat, vel aliquem cui Miniſter ſuas vices committat: deinde ſumantur etiam duo vel tres, arbitratu Iudicis, docti beneque morati Presbyteri, quorum in præſentia, cum res ipſa diligentiſſimè tractata graviſſimèq; ponderata fuerit, tandem ad decernendam Excommunicationem deſcendatur.

De Excommunicatione ſcriptis mandata. Cap. 7.

SEntentiam non valeat Excommunicationis, niſi ſcriptis mandata fuerit: cujus exemplum incorruptè ſyncerèq; tranſcriptum Iudex Reo tradat, quo tempore id poſtulaverit, atque adeo intra ſex dies ſine ulla exceptione ſcriptum hoc reo requirenti concedatur.

Pœna Iudicis non legitimè Excommunicantis. Cap. 8.

QUicunque Judex vel Reum non præmonuerit, vel cæteras cautiones non adhibuerit, quas nos in hanc causam contulimus, primum in Ecclesiam toto mensis spatio non introeat, nisi sacræ Communionis percipiendæ causa, deinde Judex superior à quo petenti Reo succurretur, priorem contra leges progressam Excommunicationem universam retexet, Excommunicationis authorem ad solvendas omnes impensas injustæ litis damnabit, & etiam alias pœnas arbitratu suo cumulabit, ut metu Iudices conterreantur, ne tam magnam in calamitatem homines sine gravissimis causis detrudant. Cum autem Judex intellexerit quod cæcus & præceps in illo judicio ferebatur, & propterea sententiam vel temerè latam ipse per se tollere, priusquam ad superiorem Judicem Reus digressus fuerit, nec tamen is assentiri velit qui procuravit Excommunicationem, nisi Reus illi satisfaciat, & ad hoc auxilium superioris Judicis imploret, Judex inferior hanc ejus duram & acerbam appellationem negligens, sui potius commodi memorem quam communis inter Christianos charitatis, sententiam suam dissolvat, in qua manifestum animadvertit priorum suum errorem. Nam si addubitaverit, pignoribus à reo datis quod sententiæ & decreto superioris Judicis quem appellavit obediet, ita tandem Judex indictam à se prius Excommunicationem rescindat & aboleat. Quæ cum omnia rite fecerit, omni se legum nostrarum pœna liberabit.

Excommunicatorum denuntiatio.

QUum legitimus Judex Excommunicationis sententiã pronunciaverit, statim id significet Ecclesiæ in qua reus inhabitat, ut omnes ab illo tanquam à putri & projecto mem-

membro se abstineant. Nec una tantum Rei propria Ecclesia rei gestæ certior fit, sed disseminetur & emanet ad vicinos ministros & Ecclesias,ut majore sentiat ille pudore se undiq; excluſum & destitutum. Minister autem Ecclesiæ propriæ,cum ijs qui legitimè sunt ad hoc negotium adhibiti, consequente Dominico die, formula qua illi præscriptum est, Evangelio recitato, protinus Excommunicationem quibus verbis præscriptum est aptè & publicè coram Ecclesia expediat & legat,& populm condoce faciant Excommunicationis fulmine perstrictam personam ex Ecclesia quasi cadaver ejici debere, nec Cœnæ domini participem, nec divinorum officiorum, nec Christianæ societatis, sed à sinu communis Christianorum matris Ecclesiæ revulsam & abruptam, à corpore Christi,cœlo simul & terra esse exturbatam, diabolo & ejus cõscelerati ministris mancipatam,& sempiternis flammarum cruciatibus addictam,nisi maturè suam salutem Sathanicis ex vinculis expediat, viram suam salubribus institutis ad probitatem revocet,maximum ex superioribus peccatis dolorem capiat,& quantũ in se est omne damnum illius flagitijs Ecclesiæ datum nova innocentia & integritate compenset. Donec igitur Deo reconciliatus & Ecclesiæ fuerit, ea formula quam post subjiciemus pro Christiano fratre non accipiatur, sed tanquam extorris & naufragus & advena ignoti orbis obambulet,expers Cœnæ Domini & sacramentorum & divinorum quorumcunq; officiorum: Idem in alijs fiet Ecclesijs ad quas mandatum Judicis perveniet.

Excommunicatorum pœna. Cap. 10.

CUm excommunicato non resipiscente nec in Domini mensa scienter communicandum est,nec in ullis cum illo divinis officijs versandum Atq;ista quidem pœna nul-

la exceptionem habeat. Deinde ne cibum quidem aut potum unà cum illo capere, vel oſculari, vel ſalutare, vel ad ædes tuas invitare fas erit. In quo tamen debet indulgeri, nam Reus licet in ædes alienas commeare non debet, tamen propria eius domus ſolitaria non relinquetur, nec à pactis civilibus excludetur & uſitatis negotijs quibus neceſſariæ res humanæ vitæ ſuppeditantur: & ſi quis illum admonendi cauſa viſitaverit & ad probitatem reflectendi, non debet in officio tam pio impediri. Nec illos ad Eccleſiaſtica beneficia ſumi fas eſt, quos ad menſam vel ad colloquium adhibere nefas exiſtimatur. Et Beneficiorum authores illius temporis jus amittant. Quod ſi reus ipſe, priuſquam legitimè liberatus fuerit, ad Sacramenta vel communicanda vel adminiſtranda irrumpere audeat, ſi ex ordine Eccleſiaſtico Clericus fuerit, beneficio careat & officio dejiciatur: ſi ex promiſcuo populo, & vulgo dicitur Laicus, arbitratu legitimi Judicis graviſſimè puniatur.

Pœna communicantium cum Excommunicatis. Cap. 11.

QUicunque cum Excommunicatis non reſipiſcentibus in ullis actionibus ſe commiſcet niſi quas Excipiebamus, pœnam cum illis communem habebit, ſi ſemel admonitus ab illis non deflexerit.

Quamdiu vitandi ſunt Excommunicati. Cap. 12.

QUi Excõmunicatione fuerint ab Eccleſia dimoti, tamdiu ad ſocietatem Chriſtianorum fratrum non admittentur, quamdiu Eccleſiæ quantum poſſunt non ſatisfecerint, & Beneficiorum liberationes à legitimo Iudice impetraverint, aut ad minimum, fidem Iudici obſtrinxerint ſuam, legitimis ſe illius mandatis obtemperaturos.

Quid

Quid obſtinatis debeat Excommunicatis fieri. Cap. 13.

QUum in Excommunicationis acerbiſſima ſolitudine quadraginta dies reus jacuerit, & nullam levationis honeſtam & piam rationē exquiſiverit, Ordinarius qui prius Excommunicationi prefuit, literas noſtro munitas Eccleſiaſticarum cauſarum proprio ſigno noſtrum ad forum æquitatis tranſmittat, quod vulgo Cancellariam vocant, in quibus more regni noſtri pertinacia reæ perſonæ perſcribetur. Nos autem, quamprimum literas noſtras, ut in hujuſmodi cauſis fieri ſolet, ad Miniſtros legitimos, nimirum Vicecomites & Ballivos ut vocant perferri volumus, qui ſpatio quindecim dierum ſi reos non eruerint, cōprehenderint, & in carcerem condiderint, ſed illis vel avarè propter lucrum, vel injuſtè propter gratiam pepercerint, & jus longius indulſerint quàm hujus ratio decreti noſtri ferr, ſi fuerint apud legitimum Judicem in hac re convicti, triplum expēſarum omnium in Excommunicationis univerſo negotio collocatarum exolvent, & in illum Eccleſiæ theſaurum quem vulgo ciſtam pauperum vocant illud deponent, quē Ordinarius hoc beneficio digniſſimum eſſe judicaverit. Quod ſi per alios quindecim dies eorundem Miniſtrorum noſtrorum culpa, ceſſatum fuerit, illud triplum quod ſolvere debent, conduplicabunt. Deinde ſi prehenſos Reos & in carcere incluſos, nulla interveniente noſtrarum literarum authoritate, vicecomites aut cuſtodes liberaverint, aut elabi permiſerint antequam Epiſcopo Excommunicati ſe ſubmiſerint, & ſuperioribus impenſis plectentur, & decem addent alias libras arbitratu judicis in ciſtam pauperum infundendas. Si vero negent aut differant has ita pecunias ponere, quomodo nos hoc decre o noſtro juſſimus, cuſtodes publicæ noſtræ pacis invocati ſtatim opē ferant, niſi noſtræ

velint authoritatis contemptores haberi: quibus si ita visum fuerint in bona licebit & possessiones eorum intrare, & illa seponere & segregare, donec plenè sit ab illis omni ratione satisfactum.

Excommunicatus non liberatur nisi resipuerit. Cap. 14.

CUm ratio sacris in scripturis proposita, consuetudoq; sanctorum patrum, ab authoritate Scripturarum repetita non permittat excommunicatos liberari pœnarum suarum vinculis, donec violatam Ecclesiæ pacem & integritatem quantum in se est emendarint, & priori statui restituerint (nec enim æquum est illos in Ecclesiæ corpus inseri, donec peccata formulis Ecclesiasticis eluerint, nec salus ab Ecclesia unquam ostenditur nisi prius ad probitatem se ipse reus revocaverit) hæc igitur cum ita sint, Judex cum planè cognorit reum in Ecclesiæ disciplina mansuetè & clementer acquieturum, & si quem privatim offenderit, illi plene satisfacturum, tum demum ad Ministrum proprium curet reum remitti Ministrumq; certiorem faciat quomodo reus in loco suo rursus collocari possit, postquam Ecclesiæ se rite summiserit, ad extremum omni cum officio perfunctus sit, in Ecclesiam reus inducatur, & ibi rite à legitimo Ministro dimittatur, & ad veram Christianæ charitatis omnem societatem adhibeatur, nisi forte simulatio sit aliqua Rei in hoc negotio deprehensa, planèq; de eo constet quod non syncerè sed fugatè se gerat. Minister autem inprimis curet ut ad legitimum Judicem totam rem perscribat quomodo tractata sit, & Reus jam liber ipse novæ nuntius suæ fortunæ, se quam primum ad Iudicem conferat: vel sic * Ministrumq; certiorem faciat de ritu & forma pœnitentiæ, & de tempore quo Reus astrictus sit Ecclesiam quam malo exemplo

exemplo offenderit emendare. Miniſter vero & Syndici, aut præſtantes aliquot Parochiæ viri, imprimis curent ut ad legitimum Judicem bona fide & mature reſcribant an Reus mandatam à Judice pœnam ſummiſſè & plenè luerit, & externo corporis habitu animi verè pœnitentis ſigna declaraverit, an ſic ſe geſſerit ut aut contumaciæ aut ſimulationis notas aliquas palam oſtenderit. * Judex vero cum reum omni officio præſcripto perfunctum eſſe cognoverit, illum a vinculis Excommunicationis liberabit, curabitq; ut Miniſtri omnes qui Excommunicatum declarârunt jam rurſus liberatum & Eccleſiæ reconciliatum eſſe populo divulgent. Hæc vero ſemper ita procedant, niſi mortis periculum in Excõmunicatione reum deprehenderit, tum enim illum ſtatim dimitti placet, ſi promiſſis pignoribus caverit ſe integrè ſatisfacturum omni ratione ſi fuerit ſaluti reſtitutus. Cum autem convaluerit, ſi mutaverit ſententiam, & nolit Eccleſiæ diſciplinam ſubire, rurſus illius in Excommunicationem perfidia relabatur.

Cum appellatur ab Excommunicante quid fiat. Cap. 15.

PRonuntiata ſemel Excommunicationis ſententia, non poteſt quoquam niſi ab ipſo illo authore reſcindi, vel ejus legitimo vicario, niſi reus appellationis uſus remedio cauſam ſuperiorem ad Judicem tranſmoverit. Tum autem ſi Reus vel injuria ſe dicat Excommunicatum, vel injuſtè ab Eccleſia quam omnibus officijs legitime cõquiſierit, author Excommunicationis accerſetur, & niſi is quindecim dierũ ſpatio poſtquã ad cauſam dicendam evocatus fuerit, aperte poſſit oſtẽdere quod rectè & juſtè cõtra Reũ proceſſũ fuerit, ejus prior ſententia tanquã iniqua rejicietur & ad nihilum

hilum recidet. Verum author excommunicationis si superiori Iudici suam sententiam probaverit, rursus in ejus potestate Reus erit, pignoribus tamen ab illo interim providebitur ut impensæ præstentur, & ut omnibus qui violati fuerunt aut affecti injuria, satisfaciat, sed dum hæret in judicio hæc Excommunicationis causa, Reus authoritate superioris Judicis Excommunicationis supplicio potest eximi. Sed si post Reus litem amiserit, & in judicio succubuerit, vel ipse sibi diffisus deseruerit appellationem, tum aut spatio viginti dierum posteriorem damnationem vel relictam appellationem consequentium, omnia faciat perfectè & abundanter quæ superiori sententia peragere jussus est, aut si recusarit rursus in luto prioris Excommunicationis hæreat.

De reis qui mortis sententiam acceperunt. Cap. 16.

CUm Civilis magistratus aliquis flagitiosos homines adhuc non Excommunicatos præoccuparit, in carcerem abduxerit, hi si post sententiam mortis acceperint, & nos illis postea pepercerimus, nolumus tum indulgentia nostra Ecclesiæ disciplinam impediri. Iudex igitur Ecclesiasticus illos satisfactionis & reliquorum officiorum commonefaciat: quæ si non omnia rite perficiant, Excommunicationis virga tantisper flagellentur donec salubriores cogitationes susceperint.

Formula reconciliationis Excommunicatorum.

PRimum omni eo tempore quod ab Ordinario constitutum fuerit, Reus ad Ecclesiam accedens coram foribus subsistet, illo prorsus omni corporis habitu quem legitimus Judex assignavit. Pastor autem ex altera parte occurret, ac illum in Ecclesia frequenti cœtu sic affabitur. Vis nè frater

N.

N. in Chriſto chariſſime peccatum coram Deo tuum, & in hujus Eccleſiæ conſpectu confiteri, deteſtaríq; tandem ut animum intelligamus à pravitate, qua priùs tenebaris abalienatum eſſe, téq; ut rurſus ad eccleſiæ noſtræ ſocietatem aggregemus, à qua prius ſingulari perverſitate tua revulſus eras: & ſubjiciat reus, valde volo, méq; quamprimum ad ſuperiorem meam conditionẽ, unde turpiter & miſerabiliter excidi, Dei beneficio & veſtro revocari vehemẽter poſtulo. Tum paſtor eum in templum introducat, & ad omnem circumfuſam multitudinem hanc orationem habeat. Viri fratres adduximus ante oculos veſtros, & in veſtra præſentia collocavimus, quemadmodum muneris noſtri ratio fert, reum hunc fratrem noſtrũ, qui ſuos ut plane nobis probet emendatos ſenſus, & correctam morum labem, peccati ſui deformitatem qua Dominum communem noſtrum Deum, & ſacroſanctã hanc ejus Eccleſiam offendit, publicè coram vobis paratus eſt agnoſcere: quæ res licèt pudorem illi nonnullum allatura ſit, tamen Dei gloriam & Eccleſiæ noſtræ ſtatum vehementer amplificabit. Ad hoc igitur præbet ſe, vobiſcum ut rurſus coram Deo conjungatur, & fraternam recens intermiſſam, ut iterum neceſſitudinem colat: in quo meæ partes ſunt, ut ex ſacris apud vos ſcripturis repetam primum quod ſeperatim ac propriè de præſentis rei crimine ſtatui debeat, deinde quæ communis omnibus nobis de communi fragilitate noſtra cogitatio ſuſcipienda ſit. Principio ſacrarum ſcripturarum authoritas duo nos de peccato docet: alterum eſt quod omnes ſine ulla exceptione peccatorum in carcerem detrudimur. Alterum quod ad hunc finem vincula noſtra reſeruntur, non ut ſemper in illis jaceremus, ſed ut ex illis immenſam, & infinitam Dei patris miſericordiam propter Chriſtum explicaremus: quibus rebus facilè poſſumus intelligere quid

ipſi de noſtris, deinde de aliorũ criminibus cogitare poſſũmus,& quis in illis noſtri ſenſus eſſe debeat. Communitas enim illa peccãdi quæ priùs ad omnes pertinere dicebatur, in eo nos erudit, naturam ſanè noſtram univerſam ipſam per ſe ſemper ad omne flagitiorum genus ferre. Quapropter,offenſiones aliorũ miſerabiles nobis videri debent, nec fratres decet in officiis, vel claudicantes, vel ruentes, aut atrociter accuſare, aut ſuperbè deſpicere: ſed hoc potiùs Chriſtianæ conjunctionis eſt,ut non minor nobis in fratrũ ruinis quantũcunq; magnis & capitalibus dolor accideret, quam ſi nos ipſi concidiſſemus. Imò vero fratrũ in noſtrorũ occaſu, noſtram ipſi debilitationem, & præcipitationẽ cõtemplemur, & de illa flebiliter communi voce coram Deo patre noſtro cõqueramur. Nam illud ſi verè nobiſcũ cõgitamus,quòd omnium hominũ natura peccati dedecus concipit, in eo minus acerbè nunquã alios inſectabimur,in quo nos teneri videmus, imò potiùs manſuete & ſummiſſe gratias agemus, quòd in tam grande crimen ipſi non ſumus prolapſi, noſtræq; conſtantiam innocentiæ vehementiſſimis adeo & ardentiſſimis votis flagitemus. Et quoniam quidem omnes peccatorum mancipia ſunt illis in miſerabilem ſervitutem dedita,illa nos invicem reſipiſcentibus & ſupplicibus condonemus. Nam ſi ſecus faceremus, ipſi cõtra nos teſtimonium diceremus, in eo fraternam improbitatem accuſantes,in quo noſtra pravitas ſimiliter delinquit. Cùm autem in cœno peccatorum omnes ita volutemur, ut nulla noſtrorum operum perfectione,vel excellentia poſſimus ex illo extrahi,ſed ex ſola Dei patris propter Chriſtũ & gratuita miſericordia nobis levatio ſit, ut ejus ex eo nomen in ſumma celebritate verſetur, & ſempiterna gloria, maturus nobis ad pietatem & officium reditus eſſe debeat, & tempeſtivus ad ſingularem Dei miſericordiam reſpectus,

ctus, qui nos in chariſſimo filio & hærede Chriſto tam arctè complexus eſt ut omnem peccatorum noſtrorum pœnam in illum derivaverit, & acerbiſſimis ejus tormentis condonaverit, ſi nos in ſceleribus noſtris ipſi coarguamus, nec flagitiorum noſtrorum excuſationem quærentes culpam in Deum & divinarum legum acerbitatem deflectamus, ſed potius ad illos clementiæ theſauros confugiamus quos Deus pater in filio Jeſu Chriſto condidit, & ad illam perpetuo ſolam adhæreſcentes, ſalutarem ejus & propitium favorē uno conſenſu animorem firmè & ſincerè poſtulemus. Neq; verò lautus eſt in hiis rebus aut delicatus dominus & pater noſter Deus ut ad miſericordiam eliciendam aut emendicandum favorem pompa nobis & apparatu verborum opus ſit, animum enim expendit, verba non numerat, ſi nos intimis mētium fibris veram & ſævam conqueſtionem deprompſerimus, ac optima fide cōtra nequitiam noſtram ipſi conſtiterimus, & cum ea dimicaverimus, & ad ejus gratiam recolligendam certa ſpe vota fecerimus, præſtò ſtatim eſt Deus, etiam antequā invocetur, ad amplexus ſe noſtros offert, & voces antevertit priuſquam illas ulla ratione moliri poſſimus. Imò verò ſalubrem hanc & neceſſariam peccatorum agnitionem animis noſtris infundit, & hac diſciplina condocefactos ipſe ſuis humeris imponit, & ad beatiſſimum ovile ſunm devehit, & magis exultat in unica perſona tandem ad ſanitatem revocata quæ vera peccatorum agnitione, & morum emendatione ſe recuperaverit, quàm in nonaginta novem juſtis & perfectis viris quos prius regni ſui participes habuit. Hæc igitur cum ita ſint fratres chariſſimi: & collocatus hoc tempore ſit in conſpectu veſtro reus frater qui peccati ſui turpitudinem coram vobis agnoſcere, pœnamq; illius á Domino Deo cōmuni patre noſtro deprecari velit, veſtra in præſentia quam veluti ſanctiſſi-

mam Dei veneratur & reveretur Ecclesiam, & suppliciter petat ut hac submissa sui dejectione viam ad cœtum vestrum invenire possit, & ad superiorem suum inter vos ordinis fraterni locum pervenire, Christianæ vos ex vestra parte mansuetudinis recordari debetis, & vestra delicta cum hujus præsentis rei fratris nostri peccatis conjungere, perpetuamq; quandam, & similem nostrarum affectionum consuetudinem esse statuere, sed & arrogantiam nostram & spiritus frangat, & contumaciam minuat hujus abjectio nostri fratris, & sui despicientia, qui se quemadmodum ipse quodammodo deserit & fugit pudore vitiorũ confusus & perculsus, eadem vestra sit coram Deo scelerum memoria vestrorum, & verecundia. Deinde cum ad hujus rei publicam & apertam criminum confessionem attendentes, & illam optima fide propositã existimaveritis exemplo Domini Dei patris illum in humeros vestros injiciatis, fractaq; & quassata gravissimis peccatorum ruinis, ejus membra clementi fraternæ charitatis lenitate sustentetis, sic enim misericordiæ mutuis officiis peccatorum nostrorum onera sublevantes, legem illam Christi novam & auream faciendæ charitatis inter nos præclarè conservabimus, & proficiscantur ad Deum patrem cum hujus rei precibus vestræ preces, pregnant cum ejus lacrymis etiam vestri fletus, & ita demum certam divini favoris fiduciam animo suscipietis, quòd propter Christum immensam nobis & infinitam misericordiam impartire velit, omnes una cum hoc reo fratre nostro veniam peccatorũ expectemus, & id ipsi reum ad nos fratrem piè & officiosè suscipientes, nostris quõodo possumus studiis contestemur. Quæ majore ut in luce versentur, & faciliùs cerni possint, reum hunc charissimum fratrem, interposita mei muneris ratione, membrum assumamus & agnoscamus communis in Christo nostri corporis.

poris. Et intimus ut noſter affectus in hoc corporis noſtri recuperato mẽbro teſtatior ſit, publicis illũ & precibus & gratulationibus, & ad extremum etiam oſculis 'conſignemus. Tu verò mi frater primum & ante omnia in te ipſe deſcende, ac tuum ipſius animum teſtem & judicem adhibens, Deum omnibus partibus perſcrutare, cogitato coram Deo cõſiſtere, non coram hominibus ſolũ apparere, nec in hoc ſæculo tantum hæc cũ hominibus te tractare puta, ſed in cœlo præcipuè corã Domino patre noſtro. Quapropter diligẽtiſſimè tibi circumſpicienda ſunt omnia, ne religione mei muneris ad illudendum Deo & ſpiritu ſancto turpiter abutare. Certè quidẽ (mi frater) utcũq; nos tumultuamur miſeri, Deus nos erudiet. Itaq; vehementer, & iterum atq; iterũ provide, ne quicquam in hoc negotio ſanctiſſimo, veteratoriè, veldiſſimulãter feceris. Nos externi teſtes ſumus ſummiſſionis tuæ, quam cõtemplati ſumus, ſed Deus in ſecretos, & penitus abſtruſos mentis tuæ ſeceſſus intrat, & ulciſcetur graviſſimè ſi quicquã in te perfidiæ deprehenderit. Quapropter amplifica mi frater, quantũ in te eſt, Dei gloriam, quod uberrimè facies, ſi tuorum vitiorum ſordes vehementer & ſerio deteſtatus fueris, & prorſus eorum omnem memoriam abhorreas. Is enim maximus eſt divinæ gloriæ ſplẽdor, ut nos ipſi averſantes & abjicentes, Dei favorem per Chriſti filii ſanctiſſimũ nomen imploremus. Et hoc unum eſt excellens divinæ bonitatis lumen, ut ſpretis omnibus aliis & conculcatis, ſola Dei patris & gratuita miſericordia conſervemur, quam tibi ſalutem, & nobis etiam omnibus, largiatur Deus pater, cui cum filio ſit & ſpiritui ſancto, ſempiternus honos. Amen. Hanc orationẽ cum Paſtor explicuerit, reus in oculis & auribus Eccleſiæ circumfuſæ, verba quæ ſequuntur, clarè diſtinctéq; pronunciabit: Æterne Deus, omnium rerum author, & parens,

tu cœlum, & terram, & quæcunque collucentia sunt in illis ornamenta, jam inde ab initio tui nominis ad gloriam & usum vitæ nostræ præparavisti, tui nos ut honoris, & laudis, maximam semper rationem haberemus, & ad sanctissimam voluntatem tuam, omnes actiones nostras dirigeremus. Verùm ego teterrimus inter omnes & ærumnosissimus peccator, ab hoc tuo tam sancto salubrique cõsilio resiliens, tuam diviniſſimam majestatam, immani perversitate mea, gravissimè violavi, summoq; meo damno, & periculo purissimam illam innocentiæ vestem, qua me baptismi sacramento per Christũ servatorem nostrũ cooperueras, labe scelerum infeci, & pollui. Deinde ad extremum, à me perditè prorsus abjeci, meq; ab Ecclesia, cui per baptismum infundebar, perfidiosè disjunxi. Quo factum est, ut in miserabilem peccatorum servitutem detrusus fuerim, & à tua majestate nihil præter horribilem pœnam & sempiternum exitium expectare possim. Sed tamen ingenti promissorum tuorum fiducia, quibus favorem & veniam omnibus denuntias, quantumcunq; scelestis & flagitiosis, qui Christi merita certa fide prensantes, & ad illam semper incubantes, acrem & magnum ex suis criminibus dolorem accipiunt, & in illorum recordatione gemunt & lugent: peccatum coram te meum (mi pater) & coram his fratribus meis in hac Ecclesia præsenti tua collocatis, libenter profiteor, agnosco, detestor, & execror. Quapropter parce mihi, Domine Deus, miserere meæ prorsus miserabilis & afflictæ conditionis, tuam appello misericordiam infinitam, immẽsam. Teterrimus peccator, appello tuam cogitationẽ, superiorem misericordiam, O Deus pater, propter filium tuum & servatorem meũ Jesum Christum, qui pro communibus omnium peccatis, incredibili quodam humani generis amore ad atrocem, & infamem crucis mortem, trusus est, misere

rere

rere mei, mei inquam abjectiſſimi, & luctuoſiſſimi, & facinoroſiſſimi peccatoris, miſerere. Tuq; poſthac tantum robur mihi ſpiritus infunde, tuum ut ſemper nomen, perpetua beneficiorum tuorum memoria colam, & clementiæ tuæ laudem, actionum, & officiorum, conſtanti integritate, privatim, & publicè teſtificare, dilataréque poſſim.

Cum hæc recitarit, erectus aſtet, in altiorem aliquem locum tranſlatus, ex quo facilè videri poſſit, & audiri, clarè dicat, ea qua ſequuntur, & apertè.

FAteor ô viri fratres, fateor me, graviſſimis ſceleribus meis, & Deum meum imprimis, deinde vos etiam omnes incredibiliter offendiſſe, méque adeò fateor omnibus modis indigniſſimum, ut in Eccleſiam veſtram rurſus aſſumar, ac ad membra pretioſiſſimi corporis Chriſti annumeter, quoniam ſanctiſſima cœleſtis mei patris mandata flagitioſiſſimè ſceleſtiſſiméque, projeci & conculcavi, & Chriſti ſervatoris mei ſacroſanctum ſanguinem, quo ſum ex faucibus inferni ereptus, quantum in me fuit, immani flagitio prophanavi. Vobíſque fratres, peccandi licentiam, & impietatis exemplum, ſubminiſtravi.

Deinde ſuum intextat peccatum cujus reus eſt factus, & eo expoſito, ſic inſtituto ſermone pergat.

IN hac igitur mea tam inquinata vivendi ratione, mihi ipſe ſum gravis, & maleficii mei labes eſt ea quidem omnibus modis mihi intolerabilis, atque adeo vos omnes per Deum immortalem obteſtor, ne meo corruptiſſimo quiſquam exemplo maleficiũ ad hoc præſens meum, aut hujuſmodi aliud adducatur. Imo terreri potius miſeria vos mea decet

decet, nec ſimili vos dedecore contaminetis. Deinde ſuppliciter à vobis peto, per immenſam Domini noſtri Jeſu Chriſti charitatem, per ejus acerbiſſimam mortis in cruce perpeſſionem, qua totum genus humanum à diaboli vinculis liberavit, ut præſens hoc crimen meum condonetis, in quo præclariſſimam eccleſiæ veſtræ ſocietatem turpiter inquinavi. Deinde vos etiam magnoperè rogo, me rurſus, ut ad cœtum veſtrum, quantacunq; perverſitate fuerim, clementer aggregetis.

Tum paſtor, circumfuſam Eccleſiam ſic interroget.

VUltis (viri fratres) huic reo reſipiſcenti, ſuam condonare culpam, qua cœtum hunc veſtrum offendit, & ejus cauſam communibus veſtris precibus Deo patri commendare, ſuam ut illi miſericordiam impartiat, & quod nos hic in terris facimus, ille velit idem in cœlo confirmare? Reſpondeat populus, volumus.

Rurſus paſtor ſic interroget.

VUltiſne reum hunc in veſtrum cœtum recipere, chariſſimorúmq; poſthac in numero fratrum habere? Reſpondeat populus, volumus.

Tum paſtor reum in genua inclinatum, ſic alloquatur.

CHariſſime frater, quoniam in conſpectu totius eccleſiæ, profeſſus es maximum, & ſummum te tuo ex flagitio dolorem cepiſſe, & intimis propter illud ſenſibus commotum fuiſſe, præterea cùm eccleſiaſticæ diſciplinæ tranquille, & ſummiſſe ſubieris, deinde cum à Deo criminis veniam depoposceris, & tandem à fratribus demiſſè & ſuppliciter requiſiveris, vehementer ab illis contendens, ne tuo exem-

exemplo ad delinquendum abutantur, sed potius fruantur ad recte vivendum: deniq; cum illorum tibi charitas veniam concesserit, & ad suam societatem rursus apposuerit.

(¶ *Hic Pastor, rei capite contracto, ita pergat.*)

EGo te coram hac Ecclesia, cujus mihi administratio commissa est, tuorum poenâ delictorum, & excommunicationis exolvo vinculis, per authoritatem Dei, potestatem Jesu Christi, & Spiritus sancti, consentientibus hujus Ecclesiæ præsentibus membris, & etiam Ordinario suffragante, tibiq; rursus pristinum in Ecclesia tuum locum, & plenum jus restituo.

¶ *His rebus conclusis, pastor reum complectatur & osculo sancto fratrem agnoscat, eumq; manibus attollat, & medio templo prope mensam deducat, communioni præparatam, accinens interim* Te Deum, *vel* Gloria in excelsis, *vel ut maximè convenire videbitur, & chorus in alternis versibus perpetuo succedat. Ad finem pastor addat, Sit nomen Domini laude affectum; Respondeat populus, Ex hoc tempore usq; ad omnem æternitatem. Sequatur his verbis oratio.*

AGimus tibi gratias (clemētissime pater) quod hunc fratrem nostrū à lata via quæ sempiternum ad exitium descendit, maturè tua singulari misericordia revocaveris, & salutarem resipiscendi spiritū illi suppeditaveris, qui dux ad vitam æternam est, ut ex pestiferis diaboli paludibus emergens, in dulcissima Jesu Christi servatoris nostri pascua commigraverit, ac propriū se receperit ad gregem, a quo periculosissimè jam antè peregrinabatur. Itaq; tuū in perpetuo sit honore nomen, tua semper laus perpetua cōmemo-

ratione nostra dilatetur, tua nobis gloria continuis officiorum nostrorum sermonibus usurpetur, & frequentetur, cum in omni reliquâ infinitâ bonitate tua, tum in hoc particulatim fratre nostro, quem nostra communi lætitia & exultatione reduxisti in viam, ut ex ejus parte, recuperatâ salute, maximum gaudium caperemus: qui suâ prius calamitosissimâ ruinâ summum nobis dolorem afferebat. Quapropter quæ sumus, ut hæc ad te pro fratre nostro susa vota perveniant, & in illis ipse pondus & firmitatem esse velis, ut ille nobiscum, & nos unâ cum illo, timore, fide, spe, dilectione reliquorum, comprehensione tuorum mandatorum ad tuam voluntatem vitam omnem nostram conformemus, & in perpetua veneratione tui nominis semper acquiescamus. Animadverte Deus pater, animadverte, nobisq; spiritum tuum tuis famulis largire, propter Jesum Christum, qui tecum vivit & regnat, in unitate spiritus sancti Deus. Quum Pastor extremam hanc orationem terminaverit, ad reum jam planè reconciliatum se convertat, & cum illo vehementer agat, ne rursus ad peccandi licentiam recidat, ostendens quàm periculosæ sint secundæ ruinæ, quibus authoritate scripturarum, extrema necesse prioribus esse deteriora, deq; ea re publicam requirat professionem, quòd firmè secum ipse constituerit, quemadmodumà Deo se postulat & sperat adjuvari, diligentissimam & summam adhibere cautionem, ne Dei posthac iram incurrat, & à sanctissimis ejus mandatis tam longe peregrinetur ut rursus publico fidelium cœtu sit illi meritò carendum. Deinde & Deum ipse rogabit, & ad id communes Ecclesiæ preces postulabit, ut suum Deus hoc institutum constabiliat, & in Christo Jesu corroboret. Quoties aliquis excommunicatione, propter peccatorum magnitudinem ejectus ex Ecclesia, authoritate judicum ad hoc adhibitâ, rursus in

suum

ſuum cœtum hac quæ anteprogreſſa eſt formulâ receptus fuerit, crimine ſolutus, curet ut ad certum tempus ſibi præſcriptum Ordinarius ſuæ reconciliationis certior fiat, & illam ſyngraphâ ſubſcribat primùm ipſe paſtor, vel ejus vicarius, & aliquot ex graviſſimis & integerrimis in Eccleſia viris, qui rei geſtæ interfuerint, partim ut ipſa reconciliatio teſtatior eſſe poſſit, partim ut Ordinarius cum actum fuerit, intelligat, & in eo quod piè Chriſtianèq; factum eſt, communem cum aliis lætitiam percipiat.

DE IVDICIIS ET VBI QUIS AGERE VEL CONVENIRI DEBEAT.

¶ *Quid judicium.* Cap. 1.

IUdicium eſt actus legitimus rite ac ordine perveſtigandi & decidendi quæ in controverſia apud judicem producuntur.

¶ *De judiciis ordinariis.* Cap. 2.

ORdinaria judicia ſunt in quibus ea omnia requiruntur quæ in legitima cauſarũ cognitione obſervari debent.

Ordine omnis juris non ſervato, proceſſus redditur nullus, ſi judicium fuerit ordinarium. Cap. 3.

IN Judiciis ordinariis civilibus, ad pronuntiandum ſummam ſufficiat plena cognitio cauſæ. Verùm in criminalibus propter periculum, acerrima indignatio adhibeatur,

neq; in illis pronuntietur, niſi cognitio cauſæ habeatur pleniſſima, & probationes fuerint ipſa luce clariores.

¶ *De judiciis extraordinariis.* CAP. 4.

IN extraordinariis judiciis procedendi ordo non obſervatur, quo ad omnia. Deſcribuntur autem judicia ſummaria de plano, & ſine ſtrepitu, & ſine forma, & figura judicii.

¶ *De Iudiciis ſummariis* CAP. 5.

IN ſummariis judiciis, lites abſq; exacta probatione poſſunt definiri, ut ſi actio ſit ad exhibendum, & quo ad omnes alias quæſtiones quæ circa indagationem principalis cauſæ emergunt, modò tales fuerint ut earum definitio non pariat præjudicium litigantibus, quo minus jus ſuum alio judicio proſequi poſſint. Illa quoq; ſummaria ſunt judicia in quibus probationes adverſus abſentem admittuntur.

Proceſſus de plano, & ſine ſtrepitu judicii. CAP. 6.

QUandoq; de plano, vel (ut dicitur) ſine ſtrepitu procedi poteſt, quando à judice extra locum ordinarium, dum pro tribunali non ſedet, & feriis non obſervatis judicium agitatur, recipiendo libellum actionis, aut literas appellationum, & quicquid eſt eorum quæ parti adverſæ non pariunt præjudicium. Quanquam & integras cauſas nonnunquam de plano cognoſci poſſe volumus, ut cum levia delicta ſunt punienda, in quo tamen judicii genere cæteras obſervationes juridicalis proceſſus non volumus prorſus omitti.

¶ *Pro-*

¶ *Proceſſus abſq; forma & figura judicii.* CAP. 7.

PRoceſſus abſq; forma & figura judicii, tunc ſit, quando ea tantùm quæ ſunt juris naturalis in proceſſu conſervantur, & citatio legitimarum perſonarum, qua mandatum exhibeant qui poſtulare quippiam nomine alterius velint, petitio, defenſio & alia hujuſmodi. Ea vero quæ ſolius juris civilis & poſitivi ſunt, recitantur, ut libellus fieri ob neceſſitatem hominũ, conſtitutæ litis conteſtatio & ſimilia.

¶ *Quando procedere licet ſummariè & de plano, & ſine ſtrepitu ac forma judicii.* CAP. 8.

JUdex in cognitione cauſæ nequaquam pro ſuo arbitrio ſummatim de plano & abſq; figura & forma judicii procedat, ſed tantùm cum id ei nominatim à legibus noſtris permittitur. In cauſis beneficialibus, matrimonialibus, teſtamentariis, nec non decimarum, & uſurariarum, ac eas quoquo modo tangentibus, ſimplicitèr ac de plano, & ſine ſtrepitu & figura judicii proceſſus fiat. In aliis autem civilibus iudiciis, & criminalibus non notoriis, ordinem judiciorũ obſervari volumus, niſi ex conſenſu partium aliud ſtatuatur, vel ex commiſſione noſtra regali reſcribatur.

DE CRIMINIBVS.

CAP. I.

CRiminalia judicia tunc agi dicantur, quando in judicio ipſo de crimine agitur, vel animadverſione juridica puniantur, quod interdum fiat per accuſatores, quandoque per denuntiatores qui ad judicem de eo referant.

referant. Nonnunquam judex ex officio ſuo inquirat, non exiſtente accuſatore aut denunciatore. Aliquando verò per exceptiones inter litigantes objectas. An vero in his criminalibus judex ordinariè vel extraordinariè procedere debeat, partim ex legibus, partim verbis commiſſionis factæ ſibi, a nobis, intelligat.

¶ *De criminibus notoriis.* Cap. 2.

QUando crimen eſt notorium, non requiritur obſervatio judiciarii ordinis, ſed evidentia. Cum jam conſtet à quo crimen ſit commiſſum, ſatis eſto citari obnoxium ad audiendum ſententiam, ut ſi quis habeat, probabiles afferat cauſas, propter quas, ad hanc vel ad illam pœnam condemnari non debeat. Et ſi crimen ſit notorium, nulla tamen legitima ſui defenſio neganda eſt, cum de crimine conſtet notorio, ſeu citatus veniat, ſeu non veniat, contra eum ſummariè procedatur.

¶ *De crimine non notorio.* Cap. 3.

DE crimine ſi qua dubitatio fuerit, cum eam probationibus tolli ſit neceſſarium, & quidem luce clarioribus, judiciarium ordinem ſeveriſſimè ſervari volumus. Etenim error in his nonpoteſt eſſe niſi nocentiſſimus.

¶ *De criminale accuſatione.* Cap. 4.

AD accuſandum criminaliter nemo admittatur, niſi prius adſtrinxerit ad ſcribendum pœnam, cui accuſatus victus ſubjici debuerat, ſi ſuccumbat in judicio, & niſi fide juſſores dederit quibus de lite proſequenda caveat.

¶ DE

DE IVDICIIS.

Iudex non ſuus ex conſenſu ſit ſuus. Cap. 1.

IUriſdictio cujuſlibet judicis non ſui quitribunali præeſt, vel aliam juriſdictionem habet, ex partium litigantium conſenſu prorogari poſſit; at privatorum conſenſus judicem eum non facit qui nulli præeſt juriſdictioni, nec quod eis ſtatuit rei judicatæ continet authoritatem. Non ſolùm expreſsè, ſed etiã tacitè prorogatio fieri poſſit. Nam ſi litigatores judicem non ſuum ſcienter admiſerint, juriſdictionẽ illius prorogare intelliguntur. Si quis in aliquem judicem coram ipſo & cum ſuo adverſario conſentit, quod ob certam aliquam cauſam non poteſt in ea illum declinare, non videtur in judicem conſenſiſſe, qui edi ſibi genus apud eundem judicem deſiderat actionis.

¶ *De judiciis delegatis.* Cap. 2.

CUm judex ordinarius unum ex pluribus delegatis judicare vetat, cæteris id committere videtur.

¶ *Qui judices nequeant eſſe.* Cap. 3.

NON omnes homines indiſcriminatim judices eſſe poſſunt. Quidam enim naturâ impediuntur, ut ſurdus, mutus, & perpetuo furioſus, quia judicio carent. Quidam lege impediuntur, ut infames, quidam moribus ut fœminæ & ſervi, non quia judicium non habent, ſed quia receptum eſt ut civilibus non fungantur officiis. Quidam ut impubes & minor octodecim annis; tales enim judices eſſe non permittimus etiamſi ex conſenſu litigantium poſtulentur.

¶ *De*

¶ *De recuſatione judicis.* CAP. 4.

JUdex etiam ordinarius poteſt recuſari ex omni cauſa quâ veriſimiliter in favorem alterius partis inclinare præſumitur. Sed qui recuſat, cauſas debet exponere ac veriſimiles oſtendere. Si alter ex litigatoribus judicẽ ſolũ hæredem, vel ex parte executorem fecerit, alius judex neceſſariò ſumendus eſt, quia iniquũ eſt aliquem ſuæ rei judicem fieri. Obſervandum eſt ne is judex detur, quẽ altera pars nominatim petit; id enim iniqui exempli eſſe judicamus; niſi hoc ſpecialiter a nobis ob dignitatem judicis petiti permittatur.

¶ *Succedens judex ſupplere poteſt quod præcedens non præſtiterat. Mortuo judice, ſuccedens in ejus locum poteſt procedere juxta formam retroactam, prout ille potuit in cujus locum ſucceſſit.*

SI judex cui certa tempora præſtita erant, deceſſerit, & alius in ejus locum datus fuerit, tanta ex integro in perſona ejus præſtita intelligemus, quamvis delegans nominatim hoc in ſequenti datione non expreſſerit, quanta prior judex, qui deceſſit, præſtiterat: ita tamen, ut legitima tempora non excedant. Qui judex eſt in judicio poſſeſſorio, idem eſſe debet in petitorio, ne cauſæ continentia dividatur.

¶ *Tres judicii partes.*

TRes partes habet judicium: principium uſque ad litis conteſtationem: medium uſq; ad concluſionem in cauſa; & finem per ſententiam.

¶ *De citatione.*

PEr citationem inchoatur judicium, & juriſdictio perpetuatur, cum qui in jus vocandus eſt, non tribus edictis,

ctis, sed uno peremptorio pro omnibus (ut circuitus evitetur) vocari placuit.

¶ *Quando partes procuratores mittere possunt.*

IUris esse ambiguum non videtur, judicem ordinarium sive delegatum jubere non posse alterutram partium coram se personaliter comparere, nisi causa fuerit correctionis, vel nisi pro veritate dicenda, vel pro juramento calumniæ faciendo, aut alia juris necessitas partes coram eo exigeret personaliter præsentari. Principales personæ, non procuratores, aut advocati, super facto in judicio proposito, pro se ipsis respondere debent, si judex eas interrogandas vel examinandas fore duxerit.

¶ *Citatus comparere debet coram judice etiam non suo.*

SI quis ex aliena jurisdictione ad judicem vocetur, debet venire; judicis enim est existimare an sua sit jurisdictio; vocati autem est non contemnere authoritatem judicis. Nam & privilegiati in ea sunt causa, ut in jus vocati veniant, & privilegia sua allegent.

¶ *Mutatio loci post citationem, non sufficit ad declinationem fori.*

SI quis, posteaquam in jus vocatus est, alterius fori esse ceperit, exceptio illius fori non obstabit quòd ab alio sit jam præventus.

¶ *Citatis tutus sit ad judicem accessus & recessus.*

AD judicium Ecclesiasticum vocatus per judicem secularem, cujuscunque sit privilegii, eundo, stando, vel redeundo

deundo non moleſtetur, vel realiter capiatur, ſub pœna decem librarum applicandarum ciſtæ pauperum.

¶ *De ſolvendis impenſis.*

SI reus vocatus ad judicium comparuerit, & actor nihil objecerit, reus exhibitâ copiâ citationis, & fide factâ ſuper diem comparitionis, unà cum expenſis dimittatur. Eum quem temerè adverſarium ſuum in judicium vocaſſe conſtiterit, viatica litiſq; ſumptus adverſario ſuo reddere oportebit; victum victori judex condemnabit in expenſis, niſi juſta cauſa ei qui ſuccumbit, ſubveniat. Expenſas litis judicis eſt, poſt ſententiam, in executione taxare, & deinde juramentum ſuper veritate earundem, parti vincenti deferre.

¶ *De foro judiciali.*

JUris ordo eſt, ut actor rei, & non reus actoris forum ſequatur; rei quatuor rationibus forum ſortiuntur, in titulo de officio in juriſdictione omnium judicum, & ibi exponuntur. Cum reus poteſt conveniri in pluribus locis, tunc eſt in arbitrio actoris poſitum, ubi velit eum convenire. Clericus in foro civili, ſi quempiam convenerit, in eodem poteſt ab adverſario ſuo reconveniri, ac ibidem judicabitur, non tamen quo ad criminalia, ubi cœptum eſt ſemel, ibi & finem accipere debet.

¶ *Quatuor modis poteſt reus forum ſortiri.*

REi quatuor rationibus forum ſortiuntur. Aut propter domicilium (à judice quippe loci ubi quis habitat, eſt judicandus;) aut ob delictum commiſſum (ibi enim quis judicatur ubi peccatum admiſit, & deprehenſus fuerit;) Aut ob

ob locum ubi sita res fuerit de qua contenditur. Nam si de beneficio Ecclesiastico, aut de decimis agrorum aut domuum litigetur, judex loci earum rerum est adeundus. Aut propter locum contractus: siquidem ubi quis contraxit, plerumque de contractu est litigandum.

¶ *Ordinarius judex non potest mutare locum consuetum.*

ORdinarius judex in loco majorum jus reddere, & in eodem sententiam proferre debet, nisi de consensu partium alius locus deputetur.

¶ *De libello.*

ACtionem in libello actor non tenetur exprimere, sed factum ipsum, & rei veritatem purè, & simpliciter, ut ex eo jus agendi collocatur, narrare sufficit. Judex, quandocunque de ineptitudine libelli ei constiterit, reum absolvere debet: ita tamen, quòd si actor aptum & congruentem libellum porrexerit, reus nihilominus respondere teneatur.

¶ *Judicium quando solvitur.*

JUdicium solvitur vetante eo qui judicare jusserat, vel etiam eo qui majus imperium in eadem jurisdictione habet, vel etiam si ipse judex ejusdem imperii esse cœperit, cujus est qui judicari jussit. Si unus ex litigatoribus habens procuratorem, post litem contestatam decesserit, judicium non solvitur. Nam judex contra procuratorem, tanquam dominum litis, usque sententiam inclusivè procedere poterit: executio tamen contra executorem, seu bonorum administratorem demortui, & non contra procuratorem fiet.

¶ *De causis incidentibus.*

QUoties in causa, & lite pendente, coram judice, aliqua causa incidens seu emergens concurrit, nihil prohi-

bet, quin apud eundem judicem hujusmodi causa terminetur, licet principaliter semper eadem cognoscere non possit. Judicium valet super emergenti, etiam super quo judex non pronunciat, sed ultra processit.

¶ *Infra annum causæ omnes terminentur.*

CUm nonnunquam lites plus justo, per superfluas allegationes, & dilationes protelentur, ideo causas Ecclesiasticas omnes post litem contestatam, infra annum terminari volumus, aliàs peribit instantia. Si judex negligens causam, infra annum suâ culpâ non finierit, pœnâ viginti librarum, fisco nostro solvendâ, ultra interesse partium, punietur: & partes nihilominus, nisi inter se concordarint, pergant cœpta processûs forma litem prosequi. Si causa infra statuta tempora, propter unius litigantium negligentiam non terminetur, tum judex partem negligentem in expensis, & damnis adversario restituendis, ac in pœna decem librarum fisco nostro solvenda condemnabit, & partes nisi inter se concordarint, cœpta forma processûs litem prosequentur.

¶ *De officio judicis.*

JUdici in causa instantionata, cujus instantia elapsa fuerit, testes & instrumenta recipere, ex suo officio ut tollatur omnis suspitio, non permittitur. Judices oportet inprimis rei qualitatem plena inquisitione discutere, & tunc utramque partem interrogare sæpius, numquid novi addi desiderent: ac deinde tam in allegationibus facti, quàm juris pensatis suam sententiam definitivam in scriptis proferre. De qua re cognoverit judex, de ea quoque pronunciare per superiorem cogendus est.

Judex post conclusionẽ, in causa non potest ex suo officio ali-

aliquid facere, nisi super priùs actitatis, si fuerint obscura.

¶ *Pœna Iudicis scienter ferentis sententiam injustam.*

IUdex parti ad interesse tenetur, si evidentèr arguatur ejus sententia, vel gratia, vel inimicitia, vel etiam sordibus lata: tunc volumus ut veram æstimationem litis præstare cogatur.

¶ *Absens contumaciter, non est audiendus, si appellet.*

SCiendum est ex peremptorio absentem condemnatum si appellet, non esse audiendum, si modo per contumaciam defuerit; sin minus, audietur.

¶ *De nondum adultis.*

CUm quis ad ætatem adultam pervenerit, & à tutoribus liberatus sui juris esse cœperit, per se, aut per procuratorem, judicium suscipere posse certi juris est. At infra id tempus, pro se agere aut defendere non poterit, sed per tutores ejus lites (cum inciderint) agitabuntur.

DE OFFICIO ET IVRISDICTIONE OMNIVM JUDICUM.

¶ *Iurisdictio ordinaria & delegata.*

INter jurisdictionem ordinariam, & delegatam, hoc interest, quòd ordinaria vel lege, vel privilegio, compositione aut consuetudine: delegata verò ab homine datur & conceditur.

Jurisdictio Regis

REx tam in Archiep. Episcop. Clericos, & alios ministros, quàm in laicos infra sua regna, & dominia plenissimam jurisdictionem, tam civilem, quàm ecclesiasticam habet, & exercere potest, cum omnis jurisdictio, & ecclesiastica, & secularis, ab eo tanquam ex uno & eodem fonte derivatur.

Jurisdictio Archiepiscopi, Episcoporum, Archidiaconorum & aliorum.

ARchiepiscopi, Episcopi, infra suas diœceses, & capitulum, sede vacante, jurisdictionem ordinariam ex lege: archidiaconi verò ac cæteri ecclesiarum prælati solùm ex privilegio, compositione, aut consuetudine præscripta acquirunt & habent.

Jurisdictionem ordinariam ex privilegio, compositione, vel consuetudine præscripta, ante has leges nostras ecclesiasticas, per quemcunq; ecclesiæ prælatum acquisitam, in suo robore (ubi his legibus nostris non adversatur) permansuram fore judicamus.

Jurisdictionem ex privilegio, compositione, vel consuetudine præscripta, per Archiepiscopos, antehac infra suas provincias usitatam (si his legibus nostris non repugnet) non solùm consistere, sed etiam per eosdem in futurum exercere posse placuit.

Judicis officium.

COngruit bono & gravi judici, ex officio suo, curare, ut pacata, & quieta & ad pietatem dedita jurisdictio sit quam regit, quod non difficilè obtinebit, si sollicitè de malis hominibus conquirat, & prout quisq; deliquerit, in eum animadvertat, atque famâ, vel indiciis potest judex descendere ad inquisitionem.

Jurisdictio

Iurisdictio delegati.

CUi jurisdictio data est, ea quoq; concessa esse videtur sine quibus jurisdictio explicari non potuit, & ideò potest delegatus partes citare, & contumaces severitate ecclesiastica coercere, etiamsi literæ commissionis id non contineant.

Iurisdictio Episcoporum & Prælatorum.

HAbeant episcopi in suis diœcesibus, & alii ecclesiarum prælati, in suis jurisdictionibus, liberam potestatem de adulteriis, & sceleribus, quæ ad suum forum pertinent, inquirendi, ulciscendi, & judicandi, absq; impedimento alicujus. Et cum opus fuerit, judicium convocent seculare.

De loco judicii.

PLacuit, ut episcopus in quolibet loco suæ diœc. & archidiac. & alii prælati jurisdictionem habentes in locis solitis, per se, vel per alium, sedere pro tribunali, causas ecclesiasticas audire, delinquentium excessus corrigere, & cætera, quæ ad officium spectant, libere exercere possint. Nemo tamen pro tribunali, in quorumcunq; loco, sedere de consensu ordinarii loci, prohibeatur.

Archiepiscopi privilegium.

ARchiepiscopus potest eligi in judicem à subditis suffraganeorum, licet suffraganei ignorent.

Pœna in contumaces.

JUdices ecclesiastici in contumaces, & non obedientes, pœnas ecclesiasticas proferant, atq; ecclesiasticæ jurisdictionis contemptores hujusmodi pœnis coerceant.

Can-

Cancellarius.

VIcarius Episcopi judex est ordinarius, neque jurisdictionem habet subdelegatam.

Vicarii jurisdictio, eo mortuo qui eum fecit vicarium, desinit.

Ætas judicis.

JUdex non deputetur minor viginti quinque annis.

Quando impunè non paretur judici.

EXtra territorium jus dicenti impunè non paretur; idem est acsi supra jurisdictionem suam velit jus dicere.

De delegatione jurisdictionis.

MOre majorum ita comparatum est, ut is demum jurisdictionem mandare possit, qui eam suo jure, non alio beneficio, habet. Cui aliqua causa est delegata, illam alteri subdelegare non potest, nisi à nostra regia majestate causa fuerit ei commissa. Nam tunc non solùm delegare potest, sed etiam alios cogere ad causam acceptandum, quam ipsis delegaverit; si tamen industria personæ ejus in commissione causæ deprehendatur elector, ipsam totam delegare non poterit. Delegatus tamen nostræ majestatis Subdelegato suo non potest dare facultatem subdelegandi. Delegatus etiam majestatis nostræ non potest subdelegare, adjiciendo hanc clausulam, apellatione remota, licet ipse cum ea fuerit delegatus.

Solvi mandatū non dubitatur, si is qui mandaverit jurisdictionem, decesserit, antequam res ab eo cui mandata est, geri cœperit. Potest judex ordinarius suam jurisdictionem mandare, & aut omnem mandat, aut speciem unam. Nam & is cui mandata jurisdictio est, fungitur vice ejus qui mandavit,

mandavit non ſua. Delegatus regius vices noſtras gerit, unde in cauſa ſuperior eſt, & major illis quorum cauſam ſuſcepit terminandam. Ideò ſiquis litigantium rebellis, & contumax fuerit, ſecundum qualitatem facti, poterit à judice delegato per cenſuras Eccleſiaſticas coerceri, Delegatus poteſtatem habet non ſolum in partes principales, ſed etiam in alios qui ſuam juriſdictionem impediant, ac eos diſtrictione Eccleſiaſtica coerceri poterit. Delegatio facta dignitati, non expreſſo nomine perſonæ, ad ſucceſſorem tranſit, niſi fortaſſe in commiſſione fiat mentio antecactæ vitæ, doctrinæ, aut acuminis, & ſimilium, quæ perſonam, non dignitatem deſcribunt. Sin verò fiat per nomen proprium, morte delegati expirat.

Delegatio cauſæ illis quoq; perſonis fieri poteſt, quæ fuerunt inferiores partibus litigantibus. Si duobus cauſa committitur, etiamſi non inſeritur, ut unus ſine altero procedat in ea, nihilominus unus ex ipſis ſive ſuo conjudici, ſive alii, vices ſuas committere poteſt.

Si cauſa tribus committitur, cum clauſula, quòd ſi omnes intereſſe nequiverint, duo eam nihilominus exequantur, priuſquam de impotentia tertii appareat, duo nihil in cauſa agere valeant: ſed ſi aliquis ex ipſis cum poſſit, noluerit intereſſe, tunc duo in cauſa procedant, licet tertius ſit arguendus, pro eo quòd mandatum ſuperioris ſubterfugiat, aut contemnat, idem quoque per omnia dicimus obſervandum, in cauſa quæ committitur duobus, eo oppoſito, ut ſi ambo intereſſe nequiverint, alter nihilominus exequatur.

Juriſdictio pluribus delegata, ſine conditione, ſi non omnes intereſſe poſſint, qui valeant adeſſe, procedant, uno eorum mortuo expirat.

Si plures judices delegati fuerint, omnes oportet actis intereſſe, niſi expreſſum ſit in commiſſione, aliquo, vel aliquibus

bus eorum non valentibus adesse, reliquos debere in c iusa procedere: Quo tamen casu, collega sive collegæ debent à reliquis requiri, an possint an velint adesse.

Licet Delegatus ordinarii inferioris à principe subdelegare non possit, tamen unam speciem, sive aliquam partem ejusdem causæ committere licitum existat. Delegatum ordinarii inferioris à principe, ad universitatem causarum, subdelegare posse nõ dubitatur, cum ordinarius, & delegatus ad universitatem causarum in jure propemodum assimulantur. Delegatus si sit de jurisdictione delegantis, onus cõmissionis in se suscipere tenetur sub pœna contemptus.

Jurisdictio delegati re integra morte mandantis expirat.

SI quis se asserat esse delegatum principis, vel cum mandatis secretis missum, sciant omnes ei, cujuscunq; sit dignitatis non esse credendum, nisi id scriptis probaverit. Si delegatus pronunciaverit se jurisdictionem non habere, ipsam etiam de consensu partium, non reassumat.

Subdelegatus postquã cœpit causã cognoscere, non potest per delegantem removeri. Vicarius autem episcopi removeri potest quandocunq; voluerit Episcopus, quia non est ejus delegatus. Subdelegatui inferioris à principe aliquem articulũ causæ potest subdelegare, & actum (ut appellant) non jurisdictionem, quemadmodum est citatio, & similia.

Causa potest alicui delegari, hoc mandato, ne ad ejus decisionem procedatur, nisi adhibito consilio, vel delegantis, vel nominati alicujus prudentis viri, quod si fiat, necessarium erit, subdelegatũ priusquã sententiam ferat, consilium audire juxta mandatum: non tamen cogetur, juxta illud, ferre sententiam. Possit enim fieri, et esset injustum, & contrarium ordini juris, & sententia tum secundum conscientiam

ſcientiam tum ſecundum jura ferenda eſt.

Illi, cui commiſſum fuerit excommunicare, vel abſolvere aliquos, vel pro delictis pœnitentias injungere, liceat hoc demandare, quia non ſibi juriſdictio, ſed certum miniſterium potius committitur: & tamen excommunicare poteſt impedientes eum exercere ſuum miniſterium injunctum, ne illuſoria, & ſine exitu eſſet talis commiſſio.

A delegato ad delegantem appellari debere non ambigitur. Eſt receptum ut ſi major, vel æqualis ſubjiciat ſe juriſdictioni alterius, poſſit & pro eo & adverſus eum jus dici.

Audiat judex tantum ea quæ ſuæ ſunt juriſdictionis.

PRimùm debet judex, quando audit, id explorare, an juriſdictio earum rerum, perſonarum, aut criminum, quæ in judicio proponuntur, ad ſe pertineat: cûq; illi conſtiterit ea ſuæ juriſdictionis eſſe, judicandi munus aggrediatur: ſin verò animadvertit ad ſuam juriſdictionem non pertinere, cauſam remittat ad proprium judicem, reum ab obſervatione ſui tribunalis abſolvat, & actorem in expenſis, ſi quæ interceſſerint, condemnabit.

De foro competenti.

CLerici litigaturi ſuum Epiſcopũ, ſeu ejus vicarium adeant, & abſq; illius conſenſu, & voluntate in nullũ aliũ judicem conſentiant. De criminibus merè eccleſiaſticis nemo quenquã, niſi apud judicem eccleſiaſticum conveniat.

Cauſæ Eccleſiaſticæ.

HAe ſunt verò cauſæ ſubſequẽtes juriſdictionis eccleſiaſticæ, beneficiales, matrimoniales, & divortii, cauſæ teſtamentariæ, & bonorum adminiſtrationis defunctorum, ſubtractionis legatorum, mortuariorum, decimarum, oblationum

tionum,& aliorum jurium ecclesiasticorum,necnon & usurarum, & hæresium,incestus,adulterii,fornicationis, sacrilegii,perjurii,blasphēiæ,fidei læsionis,diffamationis,& cōvicii,injectionis manuum violentarum in clericum, perturbationis divinorū morū,correctionis & reformationis cōputus ecclesiarū, & œconomorum,causæq; debiti ecclesiis earumq; ministris,reparationis, & dilapidationis ecclesiæ, cœmiterii,ac aliorū ædificiorum ecclesiasticorum. In hiis namq; causis cum suis incidentibus, emergentibus, dependentibus, & connexis quibuscunq; atq; in omnibus aliis causis, quod ad correctionem peccati spectat, judex ecclesiasticus,& nullus alius se intrōittat, cognoscat,aut judicet.

De recusatione judicis.

ORdinarius judex quando ut suspectus recusatus fuerit, expeditum,& consultum, id est,ut sine mora causam alicui deleget, in quē partes tanquā in non suspectum consētiant. Quod si justa aliqua ratione motus facere nolit,causas suspitionis à recusante, corā se jubeat assignari, de quibus an justæ sint, cognoscent, pronunciabunt arbitri, vel à litigantibus,vel à judice,& reo (si nullus fuerit actor)electi,& ne res diutius protrahatur, terminus arbitris est præfigendus,quo de causa suspicionis constituāt,an justæ vel injustæ videantur, qui si non concordarint,una pars unum, & altera alterum deleget, qui intrà certum terminum pronuncient. At si non consenserint,ad se tertium advocent,& quod duo decreverint, id esto judicatum. Et si definitum fuerit suspicionis causas non esse justas, tum ordinarius munere suo fungatur. Sin vero pronuncientur justæ,ordinarius,aut litigantes transmittat ad superiorem judicem, vel det illis delegatum, in quem tanquam in non suspectum consentiant. Cum verò judex ordinarius fuerit vicarius Episcopi,

aut

aut inferior episcopo, tum episcopus ipse de causis suspicionis judicabit, neq; arbitros adhibere opus erit, nisi episcopus fortè extra diœcesin fuerit, aut in loco multo distanti agat, nam tunc arbitri, prout dictum est, eligentur.

Causæ recusationis.

CAusæ, quibus judex recusari potest, permultæ sunt, ut si recusans cum judice, tanquam cum privato, causam habeat: si judex cum recusantis dignitate causam habeat: si judex noluit recusantem admittere ad osculum pacis, vel ea exhibere illi officia, quæ his præstare mos est, qui sunt paris aut consimilis gradus. Si judex minatus fuerit parti, se velle illi nocere, si præbeatur occasio: si noluerit eum salutare, ut antea consueverat: si judex cum inimicis recusantis frequenter versatur: si mortem aut gravia damna conatus est inferre: si accusavit eum criminaliter: si judex sit dominus partis adversæ: si sit ejus vasallus: si sit ejus suffraganeus: si consanguineus: si fuit advocatus partis adversæ in eadem causa: si judex habeat cum alio consimilem causam: potest deniq; judex recusari, si partis sit socius, aut si concanonicus, aut si simul habitet, aut si partis fuerit Doctor, aut discipulus, & siquæ aliæ inveniuntur causæ harum similes.

A judice juste recusato potest appellari.

JUdex suspectus, qui recusatus fuerit justè, ac secundum formam nostrarum legum, si recusationem non admiserit, ab eo appelletur.

Episcopus non delegat causam extra diœcesin.

ORdinarius non delegat causas ad se pertinentes ad locum extra diœcesin, nisi fortasse partes tum temporis ibi commorentur.

Episcopos negligentes Archiepiscopus corripiet.

SI Episcopus fuerit negligens in administranda justitia, pertinet ad ejus Archiepiscopum ipsum compellere ad jus dicendum, illique terminum præscribet, quem si non observaverint absque legitimo impedimento, non modo censuris ecclesiasticis puniet, verùm & in æstimationem justam litis damnabit.

De delegatione ad tempus.

INstantia elapsa, judex in causa nihil ulterius aget. Quæ prius tamen acta fuerunt non peribunt, sed ad litem prosequendam, sub altero judice, inservient: Siqua tamen post instantiam fiant, pro cassis & irritis habebuntur. De causis quæ infra certum tempus decidendæ committuntur statutum est, quòd nisi dies præfixus de communi consensu partium prorogetur, transactum mandatum expirat.

Judex non habenti advocatum providere potest.

QUoniam litigando pars compelli non potest ad respondendum, nisi advocatum habeat, ad officium judicis non pertinebit advocatum illi parti providere, quæ advocatum habere non potest, & si videatur, suum domesticum dare poterit. Potest etiam cogere quem voluerit alium advocatum, ad patrocinandum indigenti pro congrua mercede quam potest ei solvere, & si omnino solvere non possit, ad gratis patrocinandum.

Judex fugientem repetere potest a judice loci ad quem fugiat.

QUando grave delictum commissum fuerit, judex ejus loci potest petere à judice loci, quò reus fugiat, ut illum ad se mittat.

Judi-

Judices mutuo opem ferre debent.

SEntentia lata à judice loci, ubi delinquitur, vel ubi domicilium habetur à reo, executioni mandetur (si oportuerit) à judice, in cujus ditione rei sita sunt bona, modò à judice, qui sententiam tulit, id requiratur: quandoquidem judex unius dioceseos non potest exequi in alia dioceſi.

Judex aliis excommunicatum absolvendi jus committere potest.

JUdici, qui absolvere ab excommunicatione potest, aliis hujusmodi absolutionem committere liceat.

Pœna arbitraria.

VBi certa pœna in jure non reperitur, judex ordinarius, sive delegatus arbitrariam imponere potest.

Judex appellationis non probabit testamentum, neq; bonorum administrationem concedet.

SI quæstio super viribus testamenti, sive super administratione bonorum defuncti concedenda, coram judice ordinario fuerit, & in causa illa appellatio ad superiorem interposita extiterit, judex ille superior super justitiæ causa pronunciare habet, & is ordinarius, ad quem pertinet, debet testamentum probare, seu administrationem concedere, ac alia requisita & ea necessaria in ea parte facere, in quibus judex appellationis nullo modo, sine expresso consensu ordinarii, se intromittat.

De prorogatione jurisdictionis judicis delegati.

PEr procuratorē non habentē mandatū, jurisdictio delegati, de re ad rem, prorogari non potest, cū procurator-

tor ad illa ſolummodo intelligatur conſtitutus, quæ in commiſſionis literis inveniuntur expreſſa, niſi dominus hoc ſcit & patitur.

Excommunicatus ab uno, ab alio abſolvi non poteſt.

EXcommunicatus à ſuo judice ab aliis eſt vitandus, nec judex alter eum abſolvere poſſit, niſi ſit ſuperior, qui per viam appellationis, querelæ aditus fuerit.

De Litis conteſtatione.

Litis conteſtatio quid ſit?

LItis conteſtatio eſt fundamentum judicii, ex ea enim verè demum lis exiſtit, & in ea verſatur oriturque ex congruo reſponſo rei, ſeu ad libellum, ſeu ad petitiones, vel in ſcriptis datas, vel in ſcripta juſſu judicis, redactas: neque reſpicit litis conteſtatio incidentia, vel emergentia, ſed principale caput controverſiæ. Et quando in forma, & figura judicii procedendum eſt, ſi omiſſa fuerit inanibus laboribus & ſumptibus vexantur litigantes.

De confeſſione.

CUm libello jam oblato reus confitetur, ex illius confeſſione, lis eſt conteſtata, ſiquidem judex ea habita, poteſt ad ſententiam ferendam progredi: Sin verò confeſſio præcedat oblationem libelli, ex ea non fit litis conteſtatio, neq; ſententia fertur, ſed tantum judex reo præcipere debet, ut intra certum tempus, quod debuerit, perſolvat. Siquis ad libellum, vel ad petitiones reſpondeat, præmittendo proteſtationem, qua ſe affirmat per illas reſponſiones in animo non habere, ut litem conteſtetur, lis non erit conteſtata.

Con-

Conteſtatio litis non requirit præſentiam actoris.

COnteſtatio litis etiam abſente actore, fieri poteſt, modo libellus datus, aut petitiones in ſcripta redactæ, quas judex reo proponere poſſit ad reſpondendum in judicio. Nam ſi ſequatur reſponſum, quo vel affirmetur, vel negetur petita, ſive proteſtatione alieni animi à lite conteſtanda, lis (quamvis actor abſit) erit conteſtata.

In reſponſione, quæ requiritur ad litis conteſtationem, minimè refert, ſive per verba credulitatis, ſive per verba veritatis, reſpondeatur à reo.

Quare ſit litis conteſtatio.

LItis conteſtatio in cauſis idcircò exigitur, ut inde liquere poſſit, quænam ſit inter litigantes, de principali negotio, controverſia, quod niſi planis, & perſpicuis verbis, cum petatur, tum reſpondeatur, fieri non poterit. Ideo à judice omnes ambiguitates, & obſcuritates hinc removeri volumus.

Reus in litis conteſtatione certum dabit reſponſum.

SI reus ad petitiones reſponderit, ſe illas neq; fateri, neq; negare, quoniam perinde eſt, ac ſi nihil reſpondiſſet, ad certum aliquod reſponſum urgeri debet.

Reus ad ſingulas petitiones ſeorſim reſpondebit.

CUm in libello multa petuntur, non eſt permittendum, ut una reſponſione reus omnia ſimul in univerſum neget. Sic enim facilè judicium eluderetur, nec de lite, inter actorem, & reum, conſtaret: neq; judex poſſet litem juſta ſententia dirimere. Nam ſæpe contingit, ut ex multis petitionibus,

bus, aliquæ veræ ſint, aliquæ falſæ, ad quas cum una eademque reſponſione ſatisfieri non poſſit, volumus, ut reus de ſingulis ſeorſim reſpondeat.

Contumax contra ſeipſum præjudicium facit.

PEr contumaciam non comparentis, minimè fit litis conteſtatio. Verùm contumax habebitur, vel pro confitente, vel pro negante, prout magis in ejus præjudicium vergit.

Exceptiones dilatoriæ litis conteſtationem impediunt.

DIlatoriæ exceptiones litem prorſus non conteſtantur, imò ſi probatæ fuerint (ſaltem ad tempus) vetant ne lis conteſtetur, quia circa principale negotium controverſiæ non verſantur, de quo propriè fieri debet litis conteſtatio.

Similiter exceptiones peremptoriæ.

QUædam exceptiones peremptoriæ litem, ne conteſtetur, impediunt, ut exceptio tranſactionis rei judicatæ, & lites finitæ. Quare judex de exceptionibus dilatoriis, & his peremptoriis, quæ litis conteſtationem impediunt, ab initio cauſæ cognoſcere, & pronunciare debet. Aliæ autem exceptiones præter enumeratas, litis conteſtationem (ſi objiciantur) non prohibent.

Teſtes ante litis conteſtationem non admittuntur, ad probandum cauſam principalem, ſed ad probandum exceptiones dilatorias, & peremptorias.

TEſtes ante litis conteſtationem poſſunt admitti, non ſanè quoad principale totius cauſæ caput, ſed ad probandas, vel improbandas exceptiones dilatorias, & peremptorias,

rias, quæ litis conteſtationem impediunt.

Teſtes ad perpetuam rei memoriam ante litis conteſtationem admitti poſſunt.

QUamvis communi regula, teſtes ante litis conteſtationem recipi non debeant, attamen, ſi de morte illorum timeatur, aut abſentia diutina, ſive periculum fuerit, (quando negotium perplexum eſt, & involutũ) ne rerum geſtarum, & ordinis obliviſcantur, ad teſtandum recipientur ſenes valetudinarii, & quorum vel diuturna abſentia, vel oblivio ſuſpecta eſt, & cum lis non adhuc fuerit conteſtata, præmiſſâ nihilominus partis citatione, quæ ſi haberi præſens non poſſit, actorem oportebit ſuum convenire adverſarium, tempore, quod judex illi aſſignabit, computando à die, quo primum convenire poterit, vel illi ſaltem (cum poſſibile fuerit) hujuſmodi teſtium admiſſionem renuntiare, quod ſi facere neglexerit recepta teſtimonia non valebunt.

In quibus cauſis teſtes admittantur, de principali cauſa, ante litis conteſtationem.

POterunt etiam de principali capite negotii, admitti teſtes, abſq; litis cõteſtatione, cum agitur de electione prælatorũ, de poſtulationibus, proviſionibus, dignitatibus, perſonatibus, officiis, canonicatibus, præbendis, ſeu quibuſvis beneficiis eccleſiaſticis, decimis, uſuris, & notoriis, quibus addimus etiam matrimoniales cauſas. In his enim ſimpliciter de plão, abſq; forma & figura judicii, procedi permittimus. In criminalibus actionibus, quando crimen eſt notorium, teſtes recipiendi non ſunt, niſi lis fuerit conteſtata, cum is, cujus agitur cauſa, in iis graviſſimè periclitatur.

Quando non requiritur litis conteſtatio.

NOn requiritur conteſtatio litis, ubi non agitur contra certam perſonam, ſed tantum judici concluditur: quāvis aliorum utcunq; utilitas, & præjudicium attingatur. Item ubi cauſa merè ſpiritualis fuerit, quæ abſq; alicujus incommodo tractetur, in ſententiis interlocutoriis, & ſententiis cenſuræ, nec non quæſtionibus emergentibus, in omnibus notoriis, & ſummariis proceſſibus. Atq; cum jus agendi ad publicum commodum dirigitur. In inquiſitione criminum ſi eam quiſpiam impetravit, & ejus proſequutor fuerit, litis conteſtatio adhibeatur: ſed ſi judex, ex officio ſuo, ſponte moveatur, litis conteſtatione minimè opus erit. Ubi litis conteſtattio non requiritur, volumus, ut primus actus, qui poſt litem conteſtatam fieri ſolet (ut eſt receptio teſtium, & id genus alia) exceptiones dilatorias, quas ipſa litis conteſtatio excludere ſolebat, penitus excludat, vimq; & effectum ipſius litis conteſtationis, etiam in cæteris omnino habeat.

Vel de litis conteſtatione ſic ſcribatur.

QUandoquidem in cauſis ad forum noſtrum Eccleſiaſticum pertinentibus quibuſcunq; nullus libellus ſed petitio duntaxat ſimplex in actis redacta, requiratur, ſtatuimus, quòd nec litis conteſtatio in præfatis cauſis, quoviſmodo exigatur, ſed abſq; ea ad finem uſque cauſarum, omnino procedatur. Volumus atuem, quòd primus actus, qui hoſt litem conteſtatam fieri ſolet (ut teſtium receptio & id genus alia) exceptiones dilatorias, quas ipſa litis conteſtatio excludere ſolebat, penitus excludat, vimq; & effectum ipſius litis conteſtationis etiam in cæteris omnibus habeat, & obtineat.

De

DE JVRAMENTIS ET PERJURIIS.

De differentia juramentorum. Cap. 1.

QUemadmodum juramenta, quæ ad Dei gloriam, vel ad fratrum utilitatem aliquid afferunt, Christianis concessa sunt (modò suscipiantur in judicio, justitia, & veritate) sic illa jurandi levitas, ex animis & sermonibus nostris exterminari debet, quæ familiaribus & quotidianis in colloquiis nostris volitat. Posterioribus enim istis Dei reverentia minuitur, & in perjuria facilè incurritur. Quare qui perversa jurandi consuetudine contaminati sunt, & moniti, ab ea absterreri non possunt, illos (quoniam Dei nominis contemptores sunt & divinarum rerum) justo supplicio coerceri oportet.

De pœna temerarii juramenti. Cap. 2.

QUi temere jurántem audierit, aut sine justa causa, quãcunque personam statim eam admoneat, ut duodecim denarios proximo die dominico conferat in communem thesaurum, quem cistam pauperum vocant, & in illius loci cista pecuniam deponat, in quo jurandi crimen est admissum. Et hoc si facere persona rea neglexerit, nomen ejus ab illo, qui audierit, ad Ordinarium deferatur, is ad se personam evocabit, & illi culpæ pœnam publicè implendam præscribet, nec tamen à mulcta duodecim denariorum liberabitur.

Forma publicæ pœnæ. Cap. 3.

PUblica pœna temerè jurantis hæc erit, ut nudo capite astet ante suggestũ, & altiore loco quã sunt cæteri, tantisper donec homilia die dominico recitatur, & illa termi-

nata, ſtatim in eodem loco confiteatur, ſe temeritatis ſuæ vehementer pœnitere, qua, ſine cauſa, jurando Dei ſacroſancto nomine ſit abuſus.

Formà legitimi juramenti. Cap. 4.

LEgitimum autem juramentum, iis verbis, & nullis aliis, ſuſcipi volumus: Ita me Deus, per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, adjuvet.

Perjurium quid ſit. Cap. 5.

UT faciliùs à ſcelere perjuriorũ abeſſe poſſimus, primum explicanda nobis erit ejus natura, deinde patefaciendũ quàm gravis in eo ſit dei offenſio. Perjurium autem eſt mẽdacium juramento confirmatum, vel juramenti liciti violatio. Perjurus autem is habetur, qui ſciens, & propoſito fallendi juramẽto quemquam doloſe circumvenit, aut qui volens juramentum licitum violat, aut qui jurans verba tam perplexè involvit, ut juramenti ſenſus non percipiatur, contra quam fraudem, hanc regulam ſemper tenere volumus, ut id juraſſe credatur, quod is, ad quem juramentum referebatur communi loquentium more intelligit.

De judicibus juramentum poſtulantibus. Cap. 6.

GRaviſſimum eſt perjurii crimen, primum enim contra dei præceptum eſt, deinde deus in eo rei falſæ teſtis adhibetur. Poſtremò juramentum, quo veritas, res humanæ ſocietati maximè neceſſaria, confirmari debet, ad ſuffulciẽda mendacia, detorquetur. Cum igitur tam vehementer in perjuriis peccetur, judicis in poſtulandis juramentis, non ſunt faciles, præſertim cum ex juramentis, perjuria conſequutura non obſcurè conjiciunt.

De

De pejerantium pœna.

CLerici, qui scientes & volentes juramenta de rebus licitis, & honestis interposuerint, si fidem post fefellerint, quam servare poterant, aut si juramento cõfirmaverint, quæ cum jurarent, ipsi falsa esse sciebant, primum ordinis gradu pellantur, in quo sunt: deinde beneficiis, ut vocant, excludantur, & non solum præsentibus careant, sed etiam ab his omnibus, quæ fortè consequi poterant, perpetuo summoveantur. Laicus, qui fuerit in crimine perjurii convictus, si facultates judici videbuntur hoc ferre posse, decem libras in cistam conferet, pauperem ejus loci, in quo perjurium est admissum, & publica confessione, coram Ecclesia, suam sibi culpam displicere cõtestabitur, si verò rei convicti, non sint tantæ opes, ut mulcta possit ad decem libras pervenire, tum in ecclesiæ conspectu, publicè crimen suũ agnoscat, & ante suggestum astet capite & pedibus nudis, toto tempore, quo vel homilia perjurum tractans recitatur, vel concio peragitur, atque hæc universa patiatur isto modo, tribus diebus dominicis continuè succedentibus, & in cistam pauperum conferet, quantum ejus facultates judicabũtur ferre posse. Judici tamen ecclesiastico potestas erit, ut pro circumstantiarum ratione, sua sapientia, vel demat de præscripta pœna, vel ad eam addat. Interim hoc ipsis judicibus nostris vehementer imperamus, ut in hoc horribili crimine perjurii, cujus nullum modum, aut finem homines inveniunt, non conniveant. Nam si quicquam eorum neglexerint, quæ à nobis in hoc genere proposita sunt, jam antea denũtiamus, illas hanc illorum flagitiosam socordiam, in summũ incursurum nostrũ odiũ. Quin & hoc æquissimè videtur à nobis adjiciendum esse, ut quicunq; causam perjurio scientes dederint, eisdẽ pœnis comprehendantur, quibus perjurii convictos ante subjecerimus. Hoc autem summatim ad omnes per-

pertineat, in quibus crimen perjurii convincitur, ut infames sint, nec ad testimonium dicendum admittantur, nec unquam post tempus perjurii, juramentum illis deferatur, nisi fortè oneris juramentum sit, in quo suam ipsi causam deteriorem faciant. Deniq; quicunq; perjurio alteri damnum dederit, cogatur illi penè pro damno satisfacere.

De legitimis juramentis non detrectandis. Cap. 8.

NEc tamen iis perjurii pœnis homines ab omni genere juramentorum abalienari volumus. Itaque siquis, authoritate legitima jurare, vel juramento interposito respondere jussus sit, judici hoc ritè postulanti non negabit, & si fortè negare voluerit, in eo contumax censebitur, & excommunicationis pœnam sustinebit, si major sit quatuordecim annis, & mente integra.

De fide læsa. Cap. 9.

FIrmissimum est vinculum humanæ societatis, fides, quapropter in ea custodienda, legibus homines constringi debent. Itaq; si pacta vel promissa non consistant, nec impleantur, in quæ vel à juratis, vel non juratis consensum est, vel seriò tantum affirmantibus, illos qui fidem hujusmodi suam fefellerint, primum arbitrariis pœnis, à judiciis ecclesiasticis, affici volumus: deinde cogantur, ut illis personis plenè satisfaciant, quæ sunt illorum perfidia deceptæ.

Exceptiones in perjurii, & fidei læsæ culpis, quæ sint. Cap. 10.

VErùm superiores hæ leges 2. exceptiones habere debẽt. Altera est, illos non debere perjuros videri, nec fidei læsores, qui cũ omnia summa fecerint, ut juramentum, & fidem

dum ſervarent, tamen aliqua ſunt hujuſmodi ratione impediti, quam vitare non poterant. Iſtis enim ſatis erit, judicibus probare ſuam voluntatem & operam: ſecundo loco, nec illi ſunt fidei læſores, aut perjuri cenſendi, quibus exciderunt ſubitò, nec cogitantibus, nec opinantibus, promiſſa rerum iniquarum, inhoneſtarum, aut quæ fieri non poſſunt, vel ſi primum recta fuerint, & progreſſu temporis in hanc abſurditatem degeneraverint. Hoc tamen poſito, & retento, quòd volens & ſciens, qui rem inhoneſtam, injuſtam, aut quæ fieri non poſſit, juraverit, aut promiſerit, illum quidem hoc crimine non teneri, ſi jurata non præſtet; ſed tamen Eccleſiaſtico judici juſtas temeritatis ſuæ pœnas daturum eſſe.

Generalia juramenta, & promiſſa qualia eſſe debent.

Cap. 11.

QUi ſummatim jurat, vel promittit ſtatuta, vel conſuetudines Eccleſiarum, capitulorum, univerſitatem, vel hujuſmodi quorumcunq; locorum, vel ſocietatum, ſe conſervaturum eſſe, non poteſt talis juramenti, vel promiſſi authoritate compelli, res ut iniquas ſuſcipiat, aut eas, quæ fieri non poſſunt. Nec enim jurantis vel promittentis animis ullum honeſtum, ad talem perverſitatem reſpectũ habere poteſt. Quapropter in concluſionibus talium juramentorum, & promiſſorum, hoc attexi placet. Hæc omnibus partibus ſervabo, quibus cum ſacra ſcriptura, cum legibus, civilibus, & Eccleſiaſticis hujus regni conſentient, & quantum vires meæ patientur.

DE JVRAMENTO CALUMNIÆ.

Tam actor, quam reus initio litis, præstet juramentum calumniæ. Cap. 1.

QUoniam calumniantes odimus, & summo studio & cura aversamur, libidinem eorum, qui facilè ac temerè ad litigandum procederint, reprimere sum mopere cupientes, necessarium duximus & præsentem legem ponere, per quam sancimus, quòd non aliter neq; actor, neq; reus in quibusvis causis ecclesiasticis, (nam & in iis frequenter calumniari solet) ad litis certamina admittatur, quàm si in ipso litis exordio, jusjurandum calumniæ subeat uterq;.

Judex cum primum ad munus admittitur, præstet juramentum de calumnia. Cap. 2.

IUdex licet de calumnia in singulis causis non juret, tamen hoc juramenti genus, quoad omnes causas, in universum à se tractandas, ab initio cum suscipit, judicandi munus præstare debet.

Forma juramenti calumniæ. Cap. 3.

TAm actor, quàm reus, cum de calumnia jurant, hæc præcipuè testentur, se putare justam habere causam, nolle in universa actione (quæ subsequutura est) quicquam calumniari, nilq; largitos esse, aut largituros, aut per se, aut per alios, vel ad judicem vel ad alios corrumpendos, per quos judicium administratur: nolle tergiversari, aut dolos in probationibus nectere, neq; dilationes, vel in fraudem adversarii, vel ad protrahendam litem, petere, & deniq; se fideliter esse responsuros his omnibus, quæ in judicio (modò ad causam pertineant) ab ipsis requirentur.

Ju-

Juramentum malitiæ. Cap. 4.

LIcet juramentum calumniæ ſemel exigatur quoad totam cauſam, poſt litis conteſtationem: attamen juramentum malitiæ, in omnibus litis partibus exigi poteſt, cũ judici viſum fuerit, neq; manifeſtum perjurium timetur.

Diſcrimen inter juramentum malitiæ & juramentum calumniæ. Cap. 5.

IUramentum malitiæ à juramento calumniæ hoc differt, quòd hoc juramentum non (ut illud) ad totam litem refertur, ſed ad illud tantum, quod tunc malitioſe agi præſumitur, debetq; is, à quo exigitur, jurare, ſe non eſſe conſcium ſibi ullius malitiæ, aut fraudis, qua ſtudeat, in eo quod proponit, aut agit, adverſarium circumvenire. Poteſtq; hoc juramenti genus, & ante litis conteſtationem, & poſtea exigi, non ſolum à dominis litis, ſed etiam ab eorum procuratoribus, & ſubſtitutis, ut dictum eſt, quoties præſumptio eſt, malitioſe agi.

Juramentum aut per dominum litis fiat, aut per procuratorem. Cap. 6.

DOminus cauſæ de calumnia jurare debet, quando facilè haberi poteſt, alioqui juramentum ſufficiet procuratoris, modo ſpeciale mandatum habeat ad jurandum in ea cauſa de calumnia. Attamen ſi à domino fuit, ante diſceſſum, univerſalis conſtitutus procurator negotiorum ejus, non erit opus ſpeciali mandato. Si domini litis de calumnia jurarunt, & deinde ſuos procuratores inſtituerint, ad litem proſequendam, procuratores etiam de calumnia jurare debebunt, ſed ad hoc ſpeciali mandato non opus erit.

Jurans debet non levem habere causæ notitiam. Cap. 7.

OEconomum, seu procuratorem, aut syndicum, qui ad jurandum de calumnia est admittendus, justam, & non levem causæ notitiam habere oportet.

Mortua altera parte successor idem præstabit juramentum. Cap. 8.

QUando is qui litem instituerit, mortuus fuerit, hæres, aut successor ejus, qui litem est prosequuturus, juramentum calumniæ præstare debet, licet qui mortuus est juraverit.

In appellatione jurandum. Cap. 9.

IN appellationis quoq; causa de calumnia jurandum est, quamvis ab initio institutæ litis juratum fuerit.

Recusans juramentum calumniæ causa cadat. Cap. 10.

IS à quo juramentum calumniæ, seu malitiæ requiretur, si recuset ipsum præstare, causa cadet, sive reus fuerit, sive actor.

Juramentum calumniæ non est omittendum. Cap. 11.

SEd quia veremur, ne forsitan partes collusione quadam utentes remittant sibi invicem hujusmodi sacramentum, & vel pacto sanctionem nostram deludant, præcipimus (quando quidem non pro commodo privatorum tantùmodo, verum etiam pro communi utilitate, præsentem legem posuimus) quòd judices minimè patiantur jusjurandum istud, nedum expresse, sed ne tacitè quidem remitti, sed illud (ut præmittitur) omnino exigant; & nullo modo prætermittant

termittant. Est enim hoc juramentum calumniæ, inter legitimas observationes judiciorum numeratum. Quòd si judex neglexerit, præsertim à parte monitus, sententia ejus jure cassabitur.

DE PROBATIONIBVS.

Probatio quid sit. Cap. 1.

PRobatio est rei dubiæ, per legitima documenta, ostensio.

Reo confidente non est opus probatione. Cap. 2.

QUid est opus causam in examen trahere, quam reus sua confessione certam facit, & indubitatam? proinde non est quærenda probatio, cum reus id quod contra eum principaliter propositum est, fatetur. Probationis facultas amplianda potius quàm restringenda est, ut veritas in omnibus causis eluceat.

Species probationis. Cap. 3.

SIve igitur per testes, instrumēta, præsumptiones, judicia aut famam, probationes offerantur, prudens judex, cui multum quoad hoc tribuendum esse judicamus, facilè existimabit (pensatis rerum & personarum circumstantiis) quatenus cuiq; credendum sit. Neq; enim ad unam probationis speciem judex sese alligare debet, sed ex justa animi sui sententia æstimabit, quid aut credat, aut parum probatum sibi videatur, cum intelligat, multa sæpe conjunctim evincere, seorsim verò accepta nequaquam fidem facere.

Probatio non eſt admittenda, niſi reo præſente, aut per contumaciam abſente. Cap. 4.

QUanquam verò judici, & non parti, fides facienda ſit, volumus tamen aliquod probationis genus adverſus aliquem admitti, vel exhiberi, niſi ipſe aut præſens fuerit, aut per contumaciam abſens.

Probatio facienda eſt in judicio coram judice. Cap. 5.

PRobatio recipienda eſt coram judice, & in judicio, non extra judicium, neque coram notario aut tabellione.

Actori, non reo intereſt probare. Cap. 6.

ACtore non probante, reus etiamſi nihil præſtiterit, abſolvendus eſt, niſi tantæ adverſus ipſum præſumptiones inſurgnat, ut in eum probationes transferri poſſint. Alioqui enim non convenit, ut actore palam profitente, ſe probare non poſſe quod aſſeveravit, reum neceſſitate monſtrandi contrarium aſtringat: cum per rerum naturam factum negantis nulla probatio ſit. In negativis tamen, coarctatis loco & tempore, veterem modum probandi obſervari volumus.

Contrariæ probationes. Cap. 7.

SI ab una & eadem parte, contrariæ probationes aliquando producãtur invicem ſibi ipſis & merito derogare debent. At ſi à diverſis partibus contraria fortaſſis allegantur, & proponentibus hujuſmodi probationes adhibitæ fuerint, fortiori probationi adhærendum erit. Sed ſi de ea nõ conſtet, favendum eſt reo, niſi favor reipublicæ, ſalus animarum, aut natura cauſæ aliud ſuaſerit.

In-

In communibus judiciis tam reo, quam actori incumbit probatio. Cap. 8.

IN communibus judiciis, tam actor, quàm reus probationibus onerantur, iſq; vincet, qui meliores, & efficaciores probationes attulerit. Sed ſi omnia hujuſmodi æqualia ſint, pro poſſeſſore judicabitur, niſi favor cauſæ aliud ſuaſerit.

Poſt publicationem, non licet contrarias probationes afferre. Cap. 9.

SI de impedimento aliquo, etiam in cauſa matrimoniali, probationes aliquæ publicatæ ſunt, nõ licebit alteri parti contrarias probationes aliquando inferre, vel producere.

In omni actu judiciali adeſſe opo tet aut notarium aut duos teſtes. Cap. 10.

IN recipiendis probationibus, atq; in omnibus aliis actibus judicialibus, judex debet publicum notarium, aut duos loco illius, hõeſtos viros adhibere, per quos cuncta quæ aguntur fideliter ſcribi mandamus, ut ſi quæ poſteà ſuper actitatis oriatur controverſia, ea penitus per ipſa originalia publica & communia tollatur.

Affirmanti incumbit probatio, non neganti. Cap. 11.

UT creditur, qui pecuniam petit, numeratam probare cogitur, ita rurſus debitor, qui ſolutam affirmat, ejus rei probationem præſtare debet. Ei enim incumbit probatio, qui affirmat, non qui negât.

Aliena a cauſa nihil probant. Cap. 12.

PRobatiões verò, vel neceſſariò, vel præſumptivè inferre debent,

debent, id, de quo agitur. Quæ verò aliena sunt à causa, seu controversia, nihil probant.

Accusatores in judicium deferre non debent rem, quæ probari possit. Cap. 13.

SCiant cuncti accusatores, eam se rem deferre in publicam notitionem debere, quæ munita sit idoneis testibus, vel instructa apertissimis documentis, vel judiciis ad probationem indubitatis, & luce clarioribus expedita.

Testes Synodales. Cap. 14.

TEstibus tamen synodalibus, ac aliis probationibus ex magnis & vehementioribus suspicionibus exortis, antequam vim, veteremq; authoritatem reservamus.

Officium injunctum quisq; probare tenetur se implevisse. Cap. 15.

QUotiescunq; aliquis ex officio sibi injuncto, aliquid facere tenetur; Ipse semper probare debet quòd officium suum hujusmodi, ac onus injunctũ fideliter adimplevit, vel per eum non stetit, quo minus adimplevit.

Monumenta publica. Cap. 16.

CEnsus & monumenta publica potiora testibus esse censemus.

Reus potest probandi onus in se suscipere. Cap. 17.

POtest reus onus probandi in se assumere, & docere de jure suo, licet ad hoc nullo jure astringatur.

Reus exceptiones suas probare debet. Cap. 18.

QUi dolo aliquid factũ esse dicit, seu excipit, ipse de dolo docere

docere debet. In exceptionibus quoq; omnibus reus actoris partes ſuſtinebit, ipſamq; exceptionem (ut actor ſuam intentionem) implere cogetur, qui mutatam voluntatem dicit, probare hoc neceſſe habet.

Ad probandum ea quæ nihil cauſam juvant, nemo admittatur. Cap. 19.

AD probationem illius rei, nemo admitti debet, quæ etiam probata nihil relevaret, ne & partes inanibus expenſis onerentur, & lites plus juſto differantur.

Quando confeſſio omnibus probationibus ſit præferenda. Cap. 20.

PRobationes omnes confeſſioni partis merito cedere debent. Sive igitur contra inſtrumenta, teſtes, aut ſententiam, in favorem ſuum introductam, ſive latam, aliquid confitetur, locum ſemper obtinebit, contrariis probationibus obſiſtentibus, niſi animæ periculum in cauſa vertatur, aut leges confeſſioni hujuſmodi reſiſtant, & niſi confeſſio pro cauſa confitentis faciat.

Probationes valent etiam nullo deſignato termino ad probandum. Cap. 21.

PRobationes non cenſentur reprobatæ, licet ſine aſſignatione alicujus termini, aut nulla ad probandum conceſſa dilatione, factæ reperiantur.

Probationes inductæ ad unum effectum valent ad alium. Cap. 22.

PRobationes inductas ad unum effectum facere fidem ad alium effectum inter eaſdem perſonas æquum eſſe judicamus.

Alleganti ſtatuti ignorantiam non facile creditur. Cap. 23.

ALleganti conſtitutionis, aut ſtatuti ignorantiã, non eſt credendum, niſi probationem ſuæ ignorantiæ adducat, aut præſumptiones veriſimiles, quibus judex (conſideratis rei & perſonæ circumſtantiis) poſſit in plenam probationem alleganti ignorationem juramentum differre.

Probatio per jaramentum. Cap. 24.

QUando aliquid ad conſcientiam ſolam pertinet, per juramentum admittitur probatio.

Aliquando negativa probanda eſt. Cap. 25.

AB ea parte quæ dicit adverſarium ſuum ab aliquo jure prohibitum eſſe, ſpeciali lege, vel conſtitutione id probari oportet. Idem reſpondendum eſt, ſi quis neget aliquid rectè factum, ipſam præſtare debere probationem.

Antiquitatis probatio. Cap. 26.

IN finibus ac rebus antiquis probandis, fama, ac teſtes de auditu, libriq; antiqui, ſine ſuſpitione aliqua confecti, cuſtoditi, & reperti poſſunt judicem ad credulitatem adducere, ut rectè, pro ſic probante, ſententiam ferat, niſi adverſæ partis fortiores probationes aliud requirant.

Acta judicii fideliter cuſtodienda. Cap. 27.

ACta judicii plenam inducunt probationem, volumus igitur eadem omnia, & ſingula fideliter deſcripta, ac more ſolito, clauſa tranſmitti ad judices appellationis, illud requirentes, ſeu exigentes ut ex illis colligant, an per inferiorem judicem rectè judicatum exiſtat.

De

DE POSSESSIONE.

Cap. 1.

POſſeſſori non incumbit onus probandi, res poſſeſſas ad ſe pertinere, cum actore in probatione deficiente, dominium apud poſſeſſorem manere debeat. In poſſeſſionis jure is ſuperior, & victor exiſtimabitur, qui de antiquiore poſſeſſione, fidem facere poſſit, maximè ſi illa aliquo titulo juſtificata ſit, niſi altera pars meliores & efficaciores probationes introduxerit, poſſeſſionem ſuam juſtificantes.

Res alienas poſſidens, licet juſtam cauſam tenendi fortaſſis non habeat, non niſi intentionem ſuam implenti reſtituere cogitur.

Si fraude, vel violentia, poſſeſſionem rei alienæ aliquis nactus fuerit, illa poſſeſſio non ſolum illi non proderit, ſed eum fortiori probatione aggravat, ſi ipſe rem ipſam, vel ſuam, vel ſibi debitam poſtea affirmet.

DE FIDE.

De fide inſtrumentorum. Cap. 1.

IN perſequendis litibus, eandem vim obtineant fides inſtrumentorum, & depoſitiones teſtium.

Inſtrumenta publica. Cap. 2.

INſtrumentorum alia ſunt publica, alia privata. Publica quæ à notario noſtra authoritate creato, cum ſubſcriptione teſtium fiunt. Quæ autem noſtri, alicujuſvè Archiepiſcopi, Epiſcopi, Archidiaconi ejuſvè commiſſarii, ſeu officialis

ficialis, aut alterius cujuſcunq; publicum gerentis officium ſigilli appenſione muniuntur, autentica rectè nuncupẽtur.

Inſtrumenta privata. Cap. 3.

SCripta privata dicimus, quæ à privatis perſonis cõficiũtur, nec aliquo publico, ſeu autẽtico ſigillo coadjuvãtur, quæ niſi ex Archivo publico cauſam in ſe complectentia, proferantur, vel alii probata fuerint, fidem facere nolumus.

Privata ſcripta non valent, niſi trium teſtium ſubſcriptione firmentur. Cap. 4.

PRivata ſcripta, quibus inter aliquas perſonas contrahitur, tum in judicio valida ſunto, & robur habento, ſi trium teſtium ſubſcriptione firmentur, ne manus ambiguitate, atq; characterum collatione, cum utriuſq; partis periculo ſit laborandum, néve perfidè negandi, quæ acta ſunt, detur occaſio.

Libri mercatorum. Cap. 5.

EXemplo perniciosum eſt, ut ei ſcripturæ credatur, qua unuſquiſq; annotatione propria debitorem ſibi aliquẽ conſtituit, unde neminem ex ſuis ſubnotationibus, debiti probationem præbere poſſet oportet, mercatorum tamen & aliorum artem aliquam approbatam exercentium, libris, & rationibus, cum aliis adminiculis, plenam fidem adhiberi volumus.

Modus conficiendi inſtrumenta. Cap. 6.

IN conficiendo inſtrumento, hanc ſeriem obſervari volumus, ut ſcriba cum primis à dei nomine auſpicetur, annum domini ſubdat, regis nomen, titulum, & regni annum, poſthac menſem, & diem ejus, & nomen loci, ubi contractus initur. Deinde narrentur, quæ ſunt exponenda, teſtes ad-

adſcribantur, aut ſubſcribant. Notarii quoq; obſignatio, cũ ſubſcriptione, ac proprio ſigno, in fine adjiciatur, ſcriptura cum alieno ſigillo minuta non minorem facit fidem, quàm ſi proprio eſſet obſignata, ſi hoc ipſum, & cauſa in eadem exprimatur.

Scripturarum comparatio. Cap. 7.

SCripturæ legitimo modo comparatæ ſemiplenam faciant probationem.

Inſtrumenta ipſa in judicio exhibenda ſunt. Cap. 8.

INſtrumento publico cauſam ſuam probaturus, ipſum exhibeat in judicio, exemplaria nempe nihil faciant, niſi cõgrui judicis authoritate deſcripta fuerint. Inſtrumento ſemel in judicio producto, viſo, ac prælecto, ſufficiat verum ipſius exemplum, fideliter cum originali authoritate judicis collatum actis judicii eſſe inſertum.

Inſtramenta quando exhibenda ſunt. Cap. 9.

UNuſquiſq; inſtrumenta, uſq; ad concluſionem in cauſa, vel in cauſis, in quibus non concluditur, uſq; ad ſecundam termini, ad audiendam ſententiam, aſſignationem exhibendi facultatem habeat. Et non poteſt, niſi judici, qui de cauſa cognoſcit, ex juſta cauſa aliter viſum fuerit.

Contraria ſcripta. Cap. 10.

SIbi imputet, qui contrarias inter ſe ſcripturas, in judicio protulerit, fidem ſibi invicem derogantes, cum in ipſius fuerit poteſtate quam maluerit non proferre.

Inſtrumenta publica valent mortuis teſtibus. Cap. 11.

SCripta publica, propter mortẽ teſtium in eiſdem deſcriptorum

ptorum, deficere nulla ratio permittit.

De exuſtis aut amiſſis inſtrumentis. Cap. 12.

SIcut iniquum eſt, inſtrumentis vi ignis conſumptis, debitores renuere ſolutionem, ita non ſtatim caſum conquerentibus facilè credendum eſt. Intelligere itaq; debetis, non exiſtentibus inſtrumentis, aliis argumentis probare debere fidem petitionibus adeſſe. Apud eos, qui rem geſtam ignoraverunt, amiſſorum inſtrumentorum habita teſtatio, nihil ad probationem veritatis prodeſſe poteſt.

De inſtrumentis ſuſpectis. Cap. 13.

INſtrumentum, ſi in loco minus ſuſpecto ſit abraſum, per hoc non cenſetur vitioſum, nec corruit ex fractura ſigilli: Si loco ſuſpecto, inſtrumentum, vel raſurâ, vel lituram habeat aut aliud aliquod notabile vitium, corruptum quidem eſt, & improbatur. Verùm non in univerſum, ſed ſolùmodò quoad illud caput, ubi vitium eſt deprehenſum. Quo verò ad alia capita, poſt fidem facere ſecus tamẽ ſtatuimus, cũ aliqua ſua parte, inſtrumentum falſum convincitur, quoniam tunc totum ſuſpectum redditur, & ut falſum improbari poteſt. Si ſculptura ſigilli, ejus dignitati vel officio, qui impoſuiſſe dicitur minus conveniat, inſtrumentum redditur ſuſpectum. Cum chartam ſcriptura multo vetuſtiorem vel diſſimilitudinem in cera videas, inſtrumentum non immeritò ſuſpectum habeas. Inſtrumenti fides, in quo una litera, vel ſyllaba alterius loco apponitur, vel deeſt, ſi de ſenſu liquere poſſit, per hoc non vacillat. Propter falſum latinum, ex unius literæ, vel ſyllabæ appoſitione, loco alterius, aut literarum tranſpoſitione, vel ſimilibus reſultans inſtrumẽtum corruere nolumus.

Inſtru-

Instrumenti improbatio. Cap. 14.

SI aliquod instrumentum, quasi falsum improbare in judicio quis voluerit, primum juramento se obstringat, quo se nil calumniandi causa esse ducturum testetur, alioqui non audiatur.

Ad aliquod instrumentum improbandum, quatuor aut quinq; testes ad minimum exigantur, qui sint probatæ fidei, & judici omnino videantur idonei.

De instrumentorum custodia. Cap. 15.

SI de tabulis testamenti, vel aliis instrumentis communibus deponendis agatur, & dubitetur, apud quem ea deponi oporteat, semper seniorem juniori, & ampliores honoris inferiori, & marem fœminæ præferemus.

Instrumentum à diversis tabellionibus factum. Cap. 16.

INstrumentum ab aliquo tabellione inceptum, nec dum vel propter subitaneam fortasse mortem, vel propter diuturnum impedimentum perfectum, authoritate ordinarii, & iis requirentibus, quorum interest, potest à quovis alio tabellione perfici, perpetuum ut habeat fidem.

Descriptio vetusti instrumenti. Cap. 17.

SI instrumentum propter vetustatem vel aliam justam causam describi petatur, congruo judici offeratur, qui si diligenter inspectum in nulla sui parte viciatum reperierit, per publicam personam præcipiat describi, eandem authoritatem per hoc cum originali habiturum.

Antiquitatis probatio. Cap. 18.

IN factis antiquis, & quæ hominis excedunt memoriam, libros antiquos, & id genus alias privatas scripturas in Archivo-

Archivo publico aliàs fideliter cuſtoditas plenam fidem facere ſtatuimus.

Scripturis autenticis detrahitur fides, ſi unus ex teſtibus contradixerit. Cap. 19.

SIgillis autenticis, ac inſtrumentis, quibus ipſa appenduntur, ſeu adhibentur, conſuetam fidem volumus adhibere donec per probationes contrarias reprobentur, meritoque fides illius inſtrumenti vacillabit, cui vel unus teſtis in eodem deſcriptus contradixerit.

Adverſarius non eſt cogendus in medium proferre quod contra ſe faciat. Cap. 20.

ACtori deliberandum eſt antequam agat, quibus probationibus uti voluerit, fruſtra expectaturus, ut adverſarius ſuus cogatur aliquid, quod contra ſe faciat, in medium proferre. Civilium tamen legum diſpoſitioni, quoad inſtrumentorum editionem, per hanc legem nolumus derogari.

De rationibus defuncti. Cap. 21.

RAtiones defuncti, quæ in bonis ejus inveniuntur, ad probationem ſibi debitæ quantitatis, ſolæ ſufficere non poſſunt, nec etiam ſi in ultima voluntate, defunctus certam pecuniæ quantitatem, aut etiam res certas ſibi debere ſignificavit.

DE CRIMINE FALSI.

Crimen falſum quid ſit, & quando committatur. Cap. 1.

CRimen falſi, veritatis eſt immutatio, quæ dolo malo fit, & cum jactura fratris conjungitur, & cum in

in verbis tum in scriptis committitur: deniq; in omnibus quæ in judicio, & usu publico rata & firma esse debent, principio in hoc crimen incidunt, qui falsa testimonia dicunt. Deinde qui mercede etiam adducuntur, vel ut testimonium non ferant, vel ut ferant.

In eodem crimine sunt, qui testamenta, supremas hominum voluntates, codicillos, acta, instrumenta, syngraphas, vel alia ejus generis quascunq; probationes, ex quibus in judiciis fides fieri possit, nunciaverint, vel ulla ratione perverterint, vel ad opprimenda, vel occulenda ista celaverint, diffregerint, combusserint, aut sponte summoverint, aut quoruncunq; scriptorum hujus generis signa corruperint, seu ipsa scripta deleverint, seu quocunq; modo interleverint, nec solum authores ipsi sunt rei, verumetiam, & illi tenentur, qui scripta vel adulterata, vel ullo modo deprivata descripserint, obsignaverint, recitaverint, & induxerint, allegaverint ad judicium, vel qui talia scripta fieri pronunciaverint aut consenserint ut fierent, modo scientes, hæc egerint, & dolo malo. Tenentur etiam, quicitationes, inhibitiones, decreta, edicta, acta, vel scripta sive civilis fori, sive ecclesiastici, malitiâ violaverint quocunq; modo, vel eorum obsignationes, & signa seu corruperint, seu pro veris falsa subjecerint. Hoc falsi crimen etiam in illis hæret, qui nomina ponunt in scriptis absentium, quasi præsentes fuissent, vel ipsa nomina distorquent, pervertunt, aut immutant dolo malo. Idem, qui falsas literas, vel edicta falsa, in nomine judicum, tam civilium, quàm ecclesiasticorum mittunt aut divulgant. Ad illos etiam crimen falsi pertinet, qui signis quomodocunque detractis, aut dimotis, alienas literas patefaciunt, licet sint fortè privatorum hominum, & eas vel ipsi legunt, vel adversario ejus, à quo sunt scriptæ, legendas ullo

modo curant, aut permittant: illo semper proviso, quòd scientes & dolo malo faciant: hujus etiam criminis rei sunt, qui apud se deposita quæcunq; instrumenta, cum illis, qui contrarias etiam partes tuentur, communicant, nisi judicis assensu fecerint, aut illius, qui instrumenta deposuit, & cui subserviunt. Eadem est illorum causa, & par culpa, qui testamentum clausum, aut quomodocunq; involutum explicant & evolvunt, si fraus suberat, & si nullum, in patefaciendo, jus habebant, ut id justè possent facere, quod eodem modo valet in his, qui codices rationarios, præsertim mercatorum, quacunq; ratione corrumpunt, vel folia ex illis aliqua eximunt. Participes sunt hujus criminis ipsi etiam notorii, & scribæ, cum testes scriptorum adhibent rerum omnium quæ tractantur, ignaros, si scientes hoc, & dolo malo fecerint. Similiter peccant, qui supplicando, aut petendo quippiam à principibus, metuuntur, seu veritatem ad rem præsentem necessariam tacent.

Omnis igitur ad principes talis obreptio justissimum habere videtur hoc supplicium, ut illis omnibus careant, ad quæ non veritate, sed mendacio, & simulatione perveneriint. Deinde involvuntur omnes in hoc crimen, qui literas, instrumenta, syngraphas, & hujus generis alia quæcunq; scripta, cum illa sciant vitiata, vel depravata esse, tamen eadem apud se detinent, & illa nec rumpunt, nec exurunt, nec ullo modo abolent; imò ne notam quidem apponunt ullam, quâ secerni possint: Nam damnum ex illis, ad posteros sæpe descendit. Deniq; illos etiam æquum est huc annumerari, quorum tam insatiabilis & hians cupiditas est, ut eandem rem solidam & integram, diversis pactis distrahant, & diversis hominibus divendant.

Hujus

Hujus criminis rei & suspecti quomodo convenientur. Cap. 2.

HOs igitur ac eorum similes, contra quos falsi crimen objici potest, judex istis quatuor rationibus conveniet, per inquisitionem nimirũ, aut accusationem, vel exceptionem, vel denunciationem. Qui verò falsi non obscurè suspectus fuerit, eum judex apprehendi curabit, & apprehensum non liberabit, donec illi de veritate planè constituerit.

Convictorum pœnæ. Cap. 3.

QUi verò accusati fuerint, & legitimè convicti, si conquiri possint, & inveniri, pœnas ecclesiasticas subibunt judicum arbitrio ritè pronunciatas. Deinde fructibus carebunt, & emolumentis quæ fuerant ex scripturis corruptis, aut ullâ ratione perversis, ad se perventura, & illis etiam, quæ jam pervenerint. Præterea cogentur, quantum facultates sinent, illis omnibus plenè satisfacere, quorum conditio illorum fraude, ulla in re, deterior facta est. Infames etiam erunt, officiis, & beneficiis, si quæ sunt, removebuntur, & pellentur, & nec officiorum, nec beneficiorum unquam capaces erunt, ex eo tempore, quo in hoc genere criminis convicti damnatiq; sunt. Et si ministri fuerint, munere quo funguntur in Ecclesia, eos excludi oportet.

De scriptis corruptis quid statuendum sit. Cap. 4.

QUoniam diximus falsariis quid faciendum sit, consequens est ut videamus, quid de scriptis ipsis statuendum sit, quæ quoniam corrupta depravataq; sunt, nullius illa momenti, aut ponderis esse volumus, nec in judicium introduci, quin & illud præcautum sit, ut sententia si fuerit à judicibus aliqua, vel falsorum testium, vel scripturarum violatarum

latarum authoritate, perlata, revocetur eadem, & retaxatur, & omnino pro nulla sit, & alia nova pronuncietur, quæ conveniens sit regulæ veritatis & justitiæ.

Fraus & dolus malus spectantur in crimine falsi. Cap. 5.

INterdum evenire potest, ut aliquis non dolo malo, nec sciens, sed ignorans, & ipse deceptus ab alio, falsum instrumentum pro vero sumat, & eo utatur; quòd si accidat, et is qui scripto sit usus, innocentiam in hac re suam judici probare possit, illum omnino volumus hoc crimine liberari, quod nunquam consistere potest, nisi fraus, & dolus malus ibi concurrerint.

Scribæ vitium negligentiâ inductum quomodò puniatur. Cap. 6.

ACcidit etiam, ut cum ex Archetypo, vel (ut vulgo nominant) originali describitur aliquod instrumentum, scriba negligẽs, et non satis animadvertens erret, aut aliquid secus ponat, quod in originali collocatum est. Quòd si nulla fraude factum esse, nec dolo malo, scriba defenderit, & obtinuerit, falsi quidem non damnabitur, sed tamen negligentiæ pœnam dabit, quam judex assignaverit. Etenim illum oportet in eo vigilare, ut suam scripturam, ad primum exemplum diligenter accommodaret, scriptum autem ipsum in quo sic aberratum est, nullam omnino fidem habere potest.

Sigilla universitatum & societatum sine consensu præfecti, & majoris partis universitatis non valent. Cap. 7.

SIgilla capitulorum, ecclesiarum, universitatum, hospitalium, et aliarum id genus societatum, non opponentur, ad ullum diploma vel scriptum quodcunq; nisi præsens sit, aut con-

consentiat qui in societate præfectus est cæteris, & nisi cum præfecto conspiret, etiam major pars canonicorum, vel sociorum, vel collegarum, vel ejus cujuscunq; universitatis, penes quam eo tempore rerum gerendarum authoritas est. Quia in re qui secus fecerint, aut fieri procuraverint, acerbè judicum Ecclesiasticorum arbitratu puniantur, & instrumenta vel diplomata, vel scripta cujuscunq; generis secus obsignata, quàm præcepimus, ut falsa removeri volumus, & pro nullis haberi. Et si fortè per illa quicquam damni fuerit cujusquam rebus illatum, pro illo plenè satisfiet ab his, qui vel ipsi consignârunt, vel effecerunt, vel consenserunt, ut consignarentur scripta secus, quàm à nobis prius est constitutum.

DE TESTIBVS, EORVMVE DICTIS.

Quando testes examinandi sunt ante litem contestatam. Cap. 1.

COnsiderandum est, an probatio per testes fienda sit in causa principali, an in causa accessoria, & emergenti. Si in causa incidenti, & accessoria (cujusmodi sunt, quæ oriuntur ex oppositis exceptionibus dilatoriis, et declinatoriis judicii, atq; etiam peremptoriis quibusdam, ut est exceptio trãsactionis rei judicatæ, litis finitio per jusjurandum) non est opus ut expectetur litis cõtestatio, quia tales cõtroversiæ obstant, quo minus fieri judicium de principali quæstione possit, nisi de illis prius cõstet id quod constare non potest, si non offerantur probationes. Necesse est itaq; testes, ad probandas tales exceptiones, ante litis contestationem in principali causa factam admitti. In causa verò principali regulariter non admittitur testium probatio, nisi

nisi lis contestata sit, quia ante litis contestationem constitui non potest, quæ sit inter litigantes principalis controversia. Ineptus itaq; est judex, qui admitteret ejus rei probationem fieri, de cujus controversia nondum ei satis constaret. Nonnunquam tamen & principalis negotii testes recipiuntur ante litis contestationem, sed hoc fit certis solùm ex causis, & ex beneficio quodam juris, ut si quis diuturnam absentiam, aut mortem metuat eorum, quibus compertum sit negotium, quod in controversiam venire possit, curare potest, ut ad æternam memoriam publico instrumento eorum testimonia describantur, vel si lis jam nota sit, ut à judice examinetur, lite nondum contestata. Ubicunq; autem id fuerit factum, necesse est ut depositiones testium consignentur, & quàm primum fieri possit, denuncientur illis, quos metuat, quis sibi futuros adversarios ea in re, nec publicentur, donec elapsus sit annus post receptionem talium testium, aut lis sit contestata, ne fraudi sit illis ignorasse, ea de re, receptos esse testes.

Dilatio ad producendum testes. Cap. 2.

EA pars cui incumbit probatio, potest petere sibi dari dilationem à judice, ad producendum testes, quam ei dare judex tenetur, adhibitâ competenti moderatione temporis, secundùm spatia, quibus distat testium habitatio à judicis domicilio. Et dum durat tempus datæ dilationis, potest producens vel una, vel terna vice, ad judicem nomina eorum, quos producturus est testes, referre; quarta vice hoc ei conceditur, nisi juret de calumnia.

Articuli probationis. Cap. 3.

RElatis ad judicem nominibus testium, simul exhibenda sunt capita dicendi testimonii.

Testium citatio. Cap. 4.

PRoducens verò testes curet eos à judice citari, & eis certum constitui tempus deponendi suum testimonium. Suspecti enim habentur testes, qui se ultrò obtrudunt judici, ad perhibendum testimonium. Ad fidem tamen rei gestæ etiam non rogati testes sufficiunt.

Adversæ partis citatio. Cap. 5.

NOn solùm autem testes, sed et pars, contra quam illi producuntur, vocanda est ad audiendum; & videndum testes produci, generali clausula citationum adjecta: quod sive venturus sit, sive non, tamen judicem processurum in causa, quantum de jure possit. Estq; simul ei facienda copia articulorum, quos ille, qui testes produxit, judici exhibuit, ut si ei libeat, interponere possit suas interrogationes.

Interrogationes. Cap. 6.

INterrogari autem potest & de personæ fide, & de negotii circumstantiis. Ad personæ fidem spectant explorandam studia, mores, voluntates, fortunæ, ætas, cognatio, totiusq; vitæ conditio. Ad negotii verò circumstantias pertinent quomodo in ejus rei notitiam testis pervenerit, an ipsi negotio interfuerit, an ab aliis acceperit, & quare factum quodq; sit, quo tempore, quo loco, quâ spe, quo consilio.

Dilatio ad interrogationes concipiendas. Cap. 7.

AD has autem interrogationes concipiendas, itidem potest peti dilatio à parte, contra quam testes producuntur. Non autem debet judex interrogationum copiam facere parti producenti testes, ne eos ex his ad respondendum instituat.

Pro

Protestatio in exhibitione interrogationum. Cap. 8.

POtest quòq; pars in exhibitione interrogationum, protestari, quòd eatenus velit admittere testes productos, ut sibi salvum maneat jus reprobandi eorum personas, & dicta, per alios testes. Nisi enim quis ante publicationem testimoniorum, de reprobatione testium, protestatus fuerit, postea non auditur, nisi juret se nulla malitia, nec dolo ad protrahendam litem, ad faciendam talem reprobationem, induci, & nunc primum se id reperisse, quod testibus objecturus sit.

Juramentum testium. Cap. 9.

REquiritur autem, ut testes juramentum præstent antequam quicquam deponatur, quia testi non jurato, quantumvis religiosus ille fuerit, non creditur in alterius præjudicium. Jurabunt autem totam dicturos veritatem, quam norunt, de re super qua jurant, nec ullam admixturos falsitatem, quòd pro utraq; parte dicent veritatem, quam sciunt ad negotium pertinere, etiam non interrogati, & quòd nec pretio, nec amore, aut odio, nec timore, aut commodo quocunque dicent testimonium. Nihilominus partibus invicem renuentibus ut non jurent testes, creditur etiam non juratis. Juramentum testium extendere volumus ad omnem causam, & etiam interrogatoria quæcunq; legitimæ rei, nisi specialiter super uno articulo producantur.

Diebus feriatis non juretur. Cap. 10.

TEstes diebus feriatis juramentum ne præstent, cum de processu juris sit & actus judicialis. Examinari verò testes jurati quocunq; tempore possunt, quia examinatio testium non est judicialis actus, sed seorsim, & secreto loco fit, ut

ut liberiores sint testes, ad dicendum testimonium. Nam testimonium habetur pro nullo, quod palam omnibus dictum est.

Delegatio examinationis. Cap. 11.

POtest autem judex, vel ipse testes examinare, vel id munus alteri committere, verùm is, qui commiserit testium examinationem, non potest porrò alii delegare, quia ejus industria videtur esse electa.

Rejectio testium quando fienda. Cap. 12.

TEstes admitti volumus ad dicendum testimonium, etiamsi contra eorum personas objectum sit, nisi objecta sit eis excommunicatio, aut apponens afferat promptam suæ oppositionis probationem.

Testes per judicem cogendi sunt si venire recusant. Cap. 13.

SI qui testes requisiti venire recusaverint, hi judicis authoritate compellendi sunt, cum non minus ferè delinquat is qui veritatem supprimere conatur, quam qui falsò deposuerit.

Qui in testimonium venire cogi non possunt. Cap. 14.

TEstes non temerè evocandi sunt per longum iter, multoq; minus milites à suis signis vocandi sunt, perhibendi testimonii causa.

Ad nobiles & debiles eundum est, pro illorum examinatione. Cap. 15.

SI testes in majori aliqua dignitate constituti fuerint, aut aliquo naturali in evitabilivè impedimẽto detenti, ut ad

judicium congruè & commodè venire non possunt, tunc judex aut eosdem descendat, aut examinationem illorum bono viro committat.

Officium testium. Cap. 16.

Officium testis in hoc maximè versatur, ut de rebus sibi bene notis veritatem exponat. Prohibemus igitur, ne qui testes cujuscunq; status, conditionis, seu nominis existant, judicandi officium in se assumant, neq; de criminibus aliquibus aliquid statuant, nec etiam inquirant, nisi ad mandatum illius judicis, qui cognitionem ipsius causæ in qua aliquid agere conantur, habere dignoscantur, sub pœna contemptus.

Qui à testimonio repellendi sunt. Cap. 17.

Repelli volumus à testimonio, omnes de crimine aliquo famoso condemnatos, inimicos capitales domesticos, quibus imperari potest ratione patriæ vel dominicæ potestatis, parentes etiam, & eos qui loco parentum sunt impuberes, ac mente captos, palam quæstum facientes, proxinetas, & causarum solicitatores in illis causis, quas solicitasse noscuntur (nisi utraq; pars consentiat.) Nec non eos, qui in re sua testimonium dicere conantur, à testimonio penitus arceantur. De criminibus autem suspecti mercenarii (aliâs probi, & honesti) amici, mulieres, consanguinei, cum quibus matrimonium de jure divino non prohibetur, qui ante alteram partem testimonium dixerint, ad testimonium admitti possunt. Sed bonus judex ex fide, dignitate, moribus, gravitate constantiaq; illorum, ac rei, de qua controvertitur, mole, facilè existimare poterit, quid aut credat, aut parum per ipsos probatum opinari debeat.

Que-

Quorundam teſtimonia repellenda ſunt. Cap. 18.

QUi falſo, vel varia teſtimonia dixerint, vel utriq; parti cauſam prodiderint, quiq; ob teſtimonium dicendum, vel non dicendum, pecuniam recepiſſe judicati fuerint, non ſolum fide omni carebunt, ſed etiam à judicibus condignè punientur, & parti læſæ ſatisfaciant.

Qui à teſtimonio repellendi ſunt. Cap. 19.

PArticeps criminis, minorq; viginti annis, in criminalibus cauſis, teſtimonium reddere non debent. Nec is etiam qui ante in ſimili cauſa teſtimonium in eum dixiſſe probabitur. Procuratores, advocati, cæterique negocia alicujus gerentes, ad teſtimonium pro dominis ſuis non admittantur.

At ſi adverſa pars coram teſtimoniis uti voluerit, veritatem, quam noverint, poſt depoſitum officium, dicere cogentur.

Teſtes de univerſitate. Cap. 20.

SInguli de univerſitate aliqua poſſunt eſſe teſtes, in cauſa ipſius univerſitatis, ſi non principaliter de jure ipſius teſtis agatur, aut de ſingulari ſuo, & non univerſitatis commodo, agatur.

Teſtes domeſtici quando adhiberi poſſunt. Cap. 21.

VSu compertum eſt, nonnullos ſive tædio prioris conjugii affectos, ſive ſpe ſecundi magis proſperi matrimonii ductos, crimẽ adulterii cõjugibus ſuis impingere. Sit igitur judex in hac parte prudẽs, nec facilè ſibi imponi permittat, nec quibuſcũq; credat, qui ſuſpicione aliqua laborẽt quivè dictorum ſuorum probabilem aliquam, & cõcludentem rationem nõ attulerint. Sed quãdo de natura iſtius actus

non solent testes adhiberi, domesticis (aliâs honestis, & fide dignis) credi potest, nisi partis accusatæ bona fama, & inculpata vita, conversatioq; honesta præponderet.

Qui semel approbat personam testis, semper videtur approbare, nisi nova emerserit exceptio. Cap. 22.

QUi approbat personam testis, in uno actu, approbat eam in omni alio, nisi nova infirmandi causa supervenerit. Ideo contra personam testis, quem quis semel produxerit, non potest apponere, nisi causa de novo emerserit, contra ejus tamen dicta licebit opponere.

In aliena causa plures testes ex eadem familia adhiberi possunt. Cap. 23.

NIl obstat, quo minus plures etiam testes, ex eadem familia, alieno negotio semper possunt adhiberi.

Testis alicujus scripti propter crimen postea commissum aut patefactum rejici non debet. Cap. 24.

SI quis ex testibus, testamenti quidem, aut alterius cujusquam instrumenti, confectionis tempore (in quo ipse testis describitur) liber, aut ab omni crimine alienus communi hominum æstimatione, & opinione habebatur, testimonium ipsius ex crimine aliquo latenti, seu ex delicto aliquo postea detecto, patefacto, seu commisso infici non debet, nec quicquam fidei illius detrahendum est, nisi testator, per tres menses, à crimine hujusmodi patefacto supervixerit, nec alium loco illius submittendum curaverit.

Qui

Qui pœnitentiam egerunt, ad teſtimonii fidem reſtitui poſſunt. Cap. 25.

CÆterùm cum nos ſemper, pro pietate noſtra, in ſubditos noſtros magis cupiamus eos ſemper lucrari, quam in deſperationem adigere, ſi quis criminoſus crimini ſuo penitus renunciaverit, ac condignam pœnitentiam eccleſiæ judicio, pro eodem peregerit, ac ad frugaliorem vitam redierit, teſtimonii tunc dicendi facultatem illi reſtituendam duximus.

Quibus teſtibus fides ſit habenda. Cap. 26.

TEſtibus juratis, & non teſtimoniis convenit fidem adhibere, illis tamen teſtibus credendum eſt, qui concludenter aut præſumptivè, rem, de quâ agitur, approbant.

Super eiſdem aut contrariis articulis non licet ſæpius teſtes producere. Cap. 27.

QUicunq; ſemel, aut plures teſtes aliquos produxerit, ac teſtificata tractaverit, aut quoquo modo eadem didicerit, non habebit ipſe licentiam, vel eoſdem, vel alios ſuper eiſdem, vel directo contrariis articulis, producendi.

Quando teſtes repeti poſſunt. Cap. 28.

TEſtes plenè examinandi ſunt, nec à ſuis negotiis ſæpe avocandi, ſi tamen aut dolo judicis, aut negligentia, debito modo examinati non ſunt, id parti rectè libellanti, ſeu articulos proponenti nocere nõ debet, quin eidem teſtes repeti poſſunt. Cæterùm ſi partis culpa, ut negligentia, defectus aliquis in teſtium dictis deprehendatur, illi nuſquam ſuccurretur, nec ipſis teſtes poſtea repetiri, ſive ex officio, ſive ad ejus inſtantiam aliquid ſibi prodeſſe poterunt.

Pœna testium perjurantium. Cap. 29.

SI quis posthac adeò officii sui immemor fuerit, ut aliqua affectione ductus falsa, aut multa varia reddidisse deprehendatur testimonia, is extraordinariè, pro arbitrio judicis, quem in hac parte offenderit, punietur. Volumusq; omnes ministros nostros, in excutione pœnarum, hujusmodi falsis testibus inflictarum, sive infligendarum, ad requisitionem dictorum judicum, promptos ac paratos semper esse, sub pœna contemptus.

Quando testis rationem sui dicti reddere teneatur. Cap. 30.

TEstis in actis omnibus, sensu corporeo perceptilibus, debet reddere rationem dicti sui, per illum sensum, ita demum si fuerit interrogatus. At in rebus sensibus hujusmodi nõ subjectis, debet rationẽ reddere non interrogatus.

De testibus extra judicialibus. Cap. 31.

DIctum testis judiciale non tollitur, per dictum suum extrajudiciale contrarium, sed, nisi aliquam justam rationem, quòd tam varia aut repugnantia protulerit testimonia, reddere idẽ testis poterit, multum fidei illius detrahetur.

Testibus expensæ sunt solvendæ. Cap. 32.

QUotiescunq; testes à suis negotiis, pro ferendo testimonio, avocantur, id fieri volumus expensis partis eos producentis, qui expensas illorum, tempore accepti itineris donec iterum ad habitationes suas reversi fuerint, sustinebit.

Reprobatorii testes non sunt per alios reprobandi. Cap. 33.

REprobatorii reprobatoriorum testium admittendi nõ sunt, ne si producendi quartos, contra tertios, & sic dein-

deinceps licentia tribueretur, negotium longius quàm par est, protelari contingeret.

Dicta testium interpretanda sunt, secundum loquendi consuetudinem. Cap. 34.

TEstium dicta non cavillanda, sed potius benignè interpretanda sunt, maximè verò secundùm communem usum, ac ipsius testis loquendi consuetudinem.

Quando dictum unius testis suppletur per dictum alterius. Cap. 35.

DIctum quoque unius testis suppletur, per dictum alterius testis, plenius deponentis, interpretationemque à pleniori illo dicto meritò recipiet, si modo constet, quòd de uno, & eodem facto deponere conentur.

Testis inconstantia. Cap. 36.

TEstes qui adversus fidem testationis suæ vacillant, audiendi non sunt.

Pars intentionem suam obscuram interpretari potest. Cap. 37.

SI testes clarè de re aliqua testificantur, quæ obscurè fortassis à parte proponebatur, potest tamen pars suam intentionem interpretari, ut dicta testium illi prosint.

Testes pro utraquè parte deponere debent, si requiratur. Cap. 38.

TEstes pro utraque parte deponere debent, si requirantur, vel à judice, vel à parte non producente, licet à parte principaliter producente expensas recipiunt.

Examinatio testium. Cap. 39.

NOtarii opera, et nõ industria, in examinatione testiũ videtur electa, ideò ad mandatum judicis debẽt scribere dicta testiũ, etiã extensivè, prout unusquisq; loquutus fuerit

cum

cum in verbis omissis plus aliquando efficaciæ reperitur, quàm in iis, quæ à notariis quibusdam describuntur.

Testes singulares. Cap. 40.

TEstes singulares nihil probant, adeo ut veteres non permittebant juramentum, etiam in defectu probationis, tales testes producenti, deferre, nisi hujusmodi singularitas tendat ad unum & eundem finem, quod & non approbamus.

Variatio testium. Cap. 41.

SI qui tamen testes deponant, de aliqua summa debita, aliqui de majori, aliqui rursus de minori, ac in una aliqua summa, numerus sufficiens concordat, potest illis judex fidē adhibere, si nihil aliud est, quod illorum fidei detrahat.

Testimonia de scire & credere. Cap. 42.

LIcet testes sæpe adeò rudes sunt, & ignari, ut nihil distinguant inter verba veritatis assertiva (ut scio) ac illa, quæ nihil necessariò ponunt (ut credo videtur, & recordatur) tamen nolumus fidem hujusmodi testibus adhiberi, si ipsi de natura horum verborum, à judicibus nostris admoniti, (quod semper fieri volumus) congrua non reddiderint testimonia. In casibus tamen illis, in quibus veteres leges fidem hujusmodi testimoniis adhiberi voluerunt, idem observandum duximus.

De testibus examinatis coram arbitris. Cap. 43.

TEstibus examinatis coram arbitris, non tenetur quis stare, coram judice, si vivunt, sed potest petere eos iterum examinari, si velit. Sed si sunt mortui, nō requiritur ulterior examinatio, sed standum erit eis, sicut si coram judice fuissent recepti, salvo tamen jure objiciendi contra personas & dicta.

Quomodo judex de multis testibus judicabit. Cap. 44.

SI testes omnes ejusdem honestatis, & existimationis sunt, & negotii qualitas, ac judicis etiam motus, cum iis concurrat, sequenda sunt omnia testimonia. Si verò ex his quidam illorum aliud dixerint, licet impari numero, credendum est, quòd naturæ negotii convenit, & quod inimicitiæ aut gratiæ suspitione careat, confirmabitq; judex motum animi sui ex argumentis, & testimoniis, quæ & rei aptiora, & vero proximiora esse compererit, neq; enim ad multitudinem respici oportet, sed ad sinceram testimoniorum fidem, & testimonia, quibus potius lux veritatis asciscit.

Variatio testium quando non noceat. Cap. 45.

SI testes in circumstantiis non necessariis (ad quas simplices homines non solent magnopere respicere) varii aliquando inveniuntur, in rei tamen, de qua agitur, substantia conveniant, plena fides illis adhibenda est. Neq; enim omnis varietas reprobata est, sed ea tantum, quæ contrarietatem quandam, & incompassibilitatem in se contineat, nihilq; nocet narrandi diversitas, cum eadem dicuntur.

Præferendi sunt testes qui absolvunt his qui condemnant. Cap. 46.

CUm ad absolvendum potius quàm ad condemnandum promptiora sunt jura nostra, volumus, quòd si testes aliqui faciant pro bona fama, seu innocentia alicujus, ac rursus alii pro mala fama, seu noxa, quòd præferantur hi qui pro innocentia fecerint, modo aliàs ipsi testes inter se æquales fuerint.

De numero testium. Cap. 47.

QUanquam quibusdam legibus ampliſſimis numerus teſtium definitus ſit, tamen hanc licentiam ad ſufficientem numerum coarctamus, ut judices tamen moderentur, & cum ſolum numerum, quem neceſſarium eſſe putaverint, evocari patiantur, ne effrænata poteſtate ad vexandos homines ſuperflua teſtium multitudo protrahatur. At ubi numerus teſtium non requiritur, duo teſtes probabunt.

Judex teſtibus jubere poteſt ſilentium, & mutare articulorum ordinem in examinatione. Cap. 48.

IUdicis eſt cuncta rimari, & varietatem plena inquiſitione diſcutere, ideò ei permittimus ut jungat teſtibus, juramenti religione, ne dicta ſua conteſtibus, aut aliis quibuſvis propalent, ac ut teſtes (non obſervato ordine articulorum) ſuper omnibus examinare poſſit, prout ei videbitur.

In animæ periculo juramentum exigi poteſt. Cap. 49.

SI acta nihil probaverint, judex juramentum exigere poteſt à parte principali, ubicunq; animæ periculum vertitur.

Teſtimoniorum copia partibus non eſt neganda. Cap. 50.

JUdex poſt teſtium publicationem, teſtimoniorum copiam facit partibus petentibus, ipſo retinente originale. Et judicis eſt illis conſtituere terminum, intra quem publicata teſtimonia evertant, aut teneantur, cum hac interminatione,

one, quòd si istud facere neglexerint, deinceps non sit admissurus, ut id faciat.

Testimoniorum publicatio. Cap. 51.

EXaminatis testibus, ea pars cui maximè interest testimonia esse nota, petere potest à judice, ut ea publicentur. Id vero ut ritè fiat, necesse est partes citari ad audiendum testimonia publicari. Ita vero fiet publicatio, si aut ipse judex, aut publicus notarius præsentibus partibus palam testimonia recitat, aut coram exhibeat chartam, in qua ea discripta sunt, & clara voce testetur in ea contineri depositiones testium productorum fideliter annotatas, quas sua exhibitione publicatas velit. Postea judex partibus constituet terminum, intra quem, accepturi sunt exempla testimoniorum, & alium terminum, intra quem disputaturi sint, si velint.

Testium productio post testimoniorum publicationem. Cap. 52.

QUamvis partibus non regulariter permittatur, ut post testimoniorum publicationem, denuò alios testes producant: Judex tamen ratione sui officii, non solum potest post testimoniorum receptionem, sed & postquam in causâ concluſum est, testes examinatos potest denuò interrogare de re, quem sua depositione non satis declarasse videtur, si ejus notitia necessaria, aut utilis appareat ad causæ cognitionem. Et si judex ex scripto hoc non faciat, possunt partes petere à judice, ut id fiat.

Quando admittitur probatio post testium publicationem. Cap. 53.

RUrsus si post testium publicationem, quisquâ probare aliquid voluerit, quod in prioribus suis articulis, quo-

ad necessitatem facti & probationis, inesse dignoscatur, id ei nullatenus permittatur. Sed si quod inopinatum, & de quo quis facile cogitare non poterat, à diversa parte probatum fuerit, quod causæ alterius magnopere noceat, non incongruum esse putamus, id à parte læsa (si potest) reprobatum iri, publicatione testium non obstante. In causis etiam matrimonialibus, favore animarum olim constitutum erat, ut testium publicatio, aliorum testium productioni non obstaret, quòd nos moderantes ita temperamus, ut publicatio in his causis non noceat. Si testes illi post publicationem producendi omni exceptione majores fuerint, ac tales, qui omni careant suspicione, ac quibus meritò credendum est, alioqui judex eos vel non admittat, vel fidem, quam voluerit, illis adhibere poterit.

Neque testes, neq; dicta testium refelli possunt, post primam assignationem ad audiendum sententiam. Cap. 54.

Si quid in dictis testium à veritate alienum deprehenditur, aut persona illius reprobari aliquando possit, id usquè ad primam assignationem ad audiendum sententiam proponi permittimus, sive quis protestatus fuerit contra eos, sive non est protestatus.

Officium judicis in examinandis testibus. Cap. 55.

Pertinet autem peculiariter ad officium judicis, diligenter testes examinare de singulis negotii circumstātiis, ut quod per partes, vel earum advocatos omissum fortè sit, in articulis, & interrogatoriis cupiendis, illud ipse suppleat.

De

De consuetudine.

Consuetudo quid sit. Cap. 1.

CONsuetudo est jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur cum deficit lex; seu jus quoddam moribus, seu usibus populi totius, vel majoris partis, ratione initiatum, continuatum, & constitutum, legis habens authoritatem. Ex non scripto enim jus venit, quod usus approbavit. Nam diuturni mores consensu utentium comprobati legem imitantur.

Consuetudo non valet contra rationem, aut legem. Cap. 2.

QUamvis consuetudinis, usq; longævi non sit utilis authoritas, veruntamen non est usq; adeo valitura, ut aut rationem vincat, aut legem, seu juri positivo præjudicium generare debeat.

Consuetudo non valet contra jus divinum, aut naturale. Cap. 3.

CUm peccata tantò sint graviora, quantò diutius infœlicem animum detinent alligatum, nemo sanæ mentis intelligit juri divino aut naturali (cujus transgressio periculum salutis inducit) quacunq; consuetudine (quæ dicenda est verius in hac parte corruptela) possit aliquatenus derogari. Quælibet enim consuetudo, quantumvis vetusta, quantumvis vulgata veritati omnino postponenda, & usus, qui veritati est contrarius, est abolendus.

Statuta & consuetudines ecclesiæ cathedralis non sunt mutandæ, sine Episcopi & Capituli consensu. Cap. 4.

QUia novitates sæpenumero pariunt discordiam nō immerito statuendum videtur, ne quis episcopus absq; cōsensu capituli, statuta, aut cōsuetudines ecclesiæ cathedralis

immutare, aut novas facere possit: Itidem nec capitulum, sine Episcopo. Quòd si aliter facta fuerint, decernantur irrita, nisi statuta, & consuetudines hujusmodi priores verbo Dei, aut Ecclesiæ ædificationi repugnent.

De Præscriptionibus.

Præscriptio quid sit. Cap. 1.

Præscriptio est jus quoddam, ex tempore congruens, authoritate legum vim capiens, pœnam negligentibus inferens, & finem litibus imponens. Quod non in totum à naturali jure recedit, nec per omnia ei servit. Quemadmodum enim natura æquum est, neminem debere locupletari cum alterius jactura: ita naturali rationi congruum est, & negligentibus pœnam inferri, & finem litibus imponi.

Præscriptio decimarum in aliena parochia. Cap. 2.

Si una Ecclesia decimas in alterius parochia, quadraginta annos possederit, volumus de jure meliorem conditionem fieri possidentis: quia quadragenalis præscriptio omnem prorsus actionem excludat.

Malæ fidei possessor præscribere non potest. Cap. 3.

Nulla antiqua dierum possessio juvat aliquem malæ fidei possessorem, nisi resipuerit, postquam si aliena noverit possidere, cum bonæ fidei possessor dici non potest. Derogandum enim erit omni constitutioni, atq; consuetudini quæ absq; mortali peccato non potest observari. Oportet igitur eum, qui præscribit, ut in nulla temporis parte,

parte, rei habeat conscientiam alienæ, sitq; in bona fide constitutus, sine qua nulla valet præscriptio Ecclesiastica.

Interruptio tollit præscriptionem. Cap. 4.

SI de præscriptione, & interruptione, mota fuerit quæstio cum receptis testibus, seu probationibus (quæ recipi debent ab utraq; parte) probata fuerit interruptio, præscriptio non tenebit.

Contra visitantes nemo præscribere potest. Cap. 5.

QUia secundum Apostolum, qui spiritualia seminat, non est magnum, si metat carnalia (cum nemo suis stipendiis, militare cogatur) statuimus, ne subditus contra superiorem visitationem, aut procurationem ratione visitationis debitam, in seipso præscribere possit. Allegantes igitur se non meminisse procurationem solvisse, aut petitam fuisse, audiendos non fore decernimus. Sed negantes pœna condigna afficiendos, nec non ad condignam satisfactionem compellendos, quacunq; præscriptione temporis non obstante, statuimus.

Præscriptio Ecclesiarum vel decimarum in aliena diœcesi. Cap. 6.

EPiscopum qui ecclesias, & decimas in aliena diœcesi se legitimè præscripsisse proponit, oportet hujusmodi præscriptionis titulum allegare, & (cum jus commune contra ipsum faciat) probare. Nam licet ei, qui rem præscribit ecclesiasticam, si sibi non est contrarium jus commune, vel contra eum præsumptio non habetur, sufficiat bona fides. Ubi tamen est ei jus commune contrarium, vel habetur præsūptio cōtra ipsum, bona fides nō sufficit, sed est necessarius titulus, qui possessori causam tribuat, præscribēdi, nisi tanti tem-

temporis allegetur præscriptio, cujus contraria memoria non existit.

Præscriptio vel interrumpi potest, vel cessare, vel impediri. Cap. 7.

PRæscriptio aliquando cessat, aliquando interrumpitur, sed non idem æstimandum, quando cessat, & quando rumpitur. Cessare præscriptio dicitur, quando propter aliquod privilegium personæ cujus res est, aut conditionem ipsius rei, non habet locum præscriptio. Similis huic cessationi videri potest impeditio, quando præscriptio quasi interfistit, ut cum propter publicum aliquem motum judicia exercere, & jus suum requirere nòn licet, ut in tempore belli, vel quando in loco jus nõ redditur, & defectu judicis, vel reip. atq; tempore pestis. In quibus casibus et similibus, præscriptio non prorsus intermoritur, sed vi quadam impedita interquiescit, & præsertim cum actoris protestatio intercedit. Interrumpi verò naturaliter præscriptio dicitur, cum cœpta retrahitur, ne progredi possit. Id verò fit cum possessio nobis non vi legitima, quam vocant compulsiva, sed violentia eripitur. Et ratio est, quia sine possessione præscriptio non procedit. Est autem in naturali interruptione hoc regulare, quòd ea prodest omnibus, qui habent jus in re. Rumpitur etiam præscriptio, quando is, cujus res est, illam contestata lite, in judicio repetit, quamvis litem non perficiat. Item per alluvionem maris, aut fluminis, per solutionem pensionis, aut partis debiti, per secundam cautionem à debitore factam. Impeditur ad hæc præscriptio, ne currat, quando is, cujus res est, illam non potest repetere ut sunt impuberes, quiq; adhuc sub aliena potestate continentur, & furiosi, quibus etiam adnumeres excommunicatos: Nam dum ita sunt, non audiuntur sua repetentes. Præscriptioni

ſcriptioni conjunctæ cum bona fide, nemo per ſuum pactum poteſt renunciare, cum præſcriptio ſit propter bonũ publicum inventa, ne ſcilicet dominia rerum ſint incerta, & jus publicum pacto privatorum non remittatur. Ad præſcribendum in rebus corporalibus, ut eſt ſervitus prædii, juriſdictio, & conſimilia, non requiritur poſſeſſio, ſed ſcientia, & patientia adverſarii. Interrumpitur quoq; præſcriptio, ne currat proteſtatione coram judice, vel ſi ejus copia non fiat coram notario, & teſtibus, quo proteſtationis genere principes inter ſe utuntur, ad impediendam præſcriptionem, cum ſeſe non poſſint convenire ſub judice, qui ſit utrique parti communis.

Quietè dicitur quis poſſidere, quando non vocatur in judicio, ſyncerè autem quando cum bona fide: bona autem fides in dubio præſumitur, & quando non habetur notitia rei alienæ. Mala verò probatur variis modis, primò per confeſſionẽ propriã poſſidentis: Secundò per famã, quæ erat in vicinia. Tertiò per denunciationem factam tempore cõtractus. Deniq; per incidentes conjecturas, & ſi contra jus fuit acquiſita, & non obſervata juris ſolennitate. Præſcriptio contra bona Eccleſiæ, vel pia legata, non currit minor quadragenaria, poſtquam elapſam, poteſt Eccleſia in integrum reſtitui: ſi tamen reſtitutio intra quadriennium petita fuerit. Nam poſt hoc tempus nõ audietur. Mala fides præſcriptionem impedit, priuſquã terminus ejus elabatur. Ac cum perfecta fuerit præſcriptio, bonam habens fidem conjunctam, ſi poſteà res præſcripta noſcatur fuiſſe aliena, minimè cogitur, qui præſcripſit eam, reſtituere. Nam quando novit alterius eam fuiſſe, jam non alienam, ſed ſuam cœperat poſſidere. Nam leges & jura ei addixerunt. Qui alieno nomine poſſidet, non præſcribit uſu capionis, triũ annorum ſpatium aſſignatur: præſcriptionis autem, quoad præ-

ſentes decem, quoad abſentes viginti, longior eſt triginta, longiſſima verò 40. annorum, utq; uſucapio ad res mobiles pertinet, ita præſcriptio ad immobiles.

DE VIOLENTA PERCUSSIONE CLERICORUM.

Vis contra clericum quibus pœnis afficiatur. Cap. 1.

QUicunque manus violentas in clericum ſciens injecerit, niſi voluerit arbitratu judicum Eccleſiaſticorum ei ſatisfacere, pœnitentiamque ſubire tam atroci ſcelere dignam, in excommunicationem ruet. A qua nullo modo patimur illum ſublevari, donec pœnitentia plenè ſit perfunctus, ordinarii ſui arbitratu indicenda.

Quæ ſunt exceptiones in hac cauſa. Cap. 2.

QUoniam omnis honeſta ratio relinqui debet, expediendæ ſalutis, ſiquis ſe legitimè defendens, aut juſtitiæ ſerviens, ad vim contra clericum progreſſus ſit, ſi coram Ordinario ſuo patefecerit vim, his cauſis profectam eſſe, quas poſuimus, omninò illum liberari volumus, & ſine pœna dimitti. Eſto quoq; par clericorum pœna, ſi violentas manus in laicos homines injecerint.

De Præſumptionibus.

Præſumptio quid ſit? Cap. 1.

PRæſumptio eſt alicujus rei, ex variis circumſtantiis collecta, conjectura.

Præſumptio temeraria & probabilis. Cap. 2.

TEmeraria præſumptio ex mera ſuſpicione proficiſcitur, & nulli veſtigio rei geſtæ incūbit. Probabilis verò rei

rei veſtigiis inhæret, licet per ſeipſam, non tollit dubitationem, ſed tantum credulitatem iuducat.

Probabilis præſumptio, vel unius teſtis aſſertione, aut aliqua ſemiplena probatione adjuta, plenam fidem facit. Temeraria verò prorſus eſt rejicienda.

Præſumptio violenta. Cap. 3.

VIolenta præſũptio eſt, quæ judiciis adeò apertis innititur, ut id quod eſſe contenditur, inde quodammodo neceſſariò ſequi videatur. Judex non ad unam ſpeciem probationis animum ſuum coarctabit. Et ideo in cauſis, quæ de ſua natura directè probari nequeunt, præſumptionibus ferendã ſententiam, adduci poterit. Ex violenta præſumptione judicem poſſe ferre ſententiã exemplo regis Salomonis docemur, qui cauſam inter duas mulieres audiens, atq; naturali unius amore, alteriuſq; odio erga infantem, veram matrem diſcernẽs, eundum mulieri, quæ diviſionem abhorrebat, adjudicavit. Curet attamen judex, ut violenta præſumptio qua motus eſt ad ferendam ſententiam, ſcripta extet in actis, quò appareat ſententiæ latæ fundamentum.

Probatio carnalis copulæ per præſumptiones. Cap. 4.

VIolenta præſumptione probari carnalem commiſtionem nullus dubitet, veluti ſi maſculus & fœmina, ſolus cum ſola, nudus cum nuda, in eodem lecto jacentes deprehenſi fuerint. In probanda commixtione maris & fœminæ, ſufficiat probatio actuum propinquorum ad eam, dum tamen teſtium accedat credulitas. Uxor cui maritus non abs re denunciabit, ne cum eo, quem ſuſpectum habuerit, colloqueretur, ſecretóve conſortio uteretur, ſi mariti denũnciationem ſpernat, adultera cenſeatur.

Quis ſit habendus pro patre. Cap. 5.

EIus filius eſſe præſumitur, in cujus domo, & cujus ex uxore quis naſcitur, licet uxor forſitã tẽpore conceptionis

cum alio concubuerit, nisi mariti diuturna absentia adversavè valetudo, aut alia justa causa, aliud suadeat.

Præsumptio mali animi. Cap. 6.

IS qui contra legum interdicta, quicquam molitur, malam fidem semper habere præsumatur. Deprehensi in delicto semper præsumitur malus animus. Itaque qui cum nocuisse alicui joco se id fecisse dicit, tanquam obnoxius tenetur, nisi suam probet innocentiam.

Præsumptio boni animi. Cap. 7.

PEr exteriora, quæ intus sunt præsumatur. Quemcunq; igitur studere virtutibus, præsertim simplicitati, & modestiæ videris, hujus bonum & rectum esse animum intelligas. Ex transacta cujuslibet vita dignoscere possumus, quid de subsequenti ejus conversatione præsumimus. Quia præteritorum consideratio nos instruit de futuris.

Qui ad objecta crimina tacet, suspectus est. Cap. 8.

SIquis ad crimina, quæ sibi fuerint objecta, vel proposita in judicio ad respondendum, taceat, præsumptionem haud levem præbet defensionem se non habere.

Qui subterfugia quærit, malam causam habere præsumitur. Cap. 9.

QUisquis dilationibus judicum subterfugere conatur, is malam causam semper fovere præsumatur.

Quando ignorantia non est præsumenda. Cap. 10.

EAquæ publicè aguntur, & quæ quis indagare debet, nemo ignorare censetur.

Latere

Latere non potest vicinos, quod ad nos in longinquo pervenit, vicinis enim cum res præsumatur, notiores esse, quam remotis, illis cum primis creditur.

De fama. Cap. 11.

COmmunis & pervulgata fama de aliquo gravem inducit præsumptionem.

Præsumptio continentiæ. Cap. 12.

NOn præsumitur incontinens in senili ætate, qui in juventute continuit: atque id maximè si divinarum literarum studiis incumbit, & eo genere doctrinæ apprimè fuerit ornatus.

Præsumptio ex habitu. Cap. 13.

TAlis quisque præsumitur in quali habitu reperitur.

Præsumitur neminem velle perdere sua. Cap. 14.

PRæsumitur neminem esse, qui sua bona velit aut prodigere, aut perdere.

Præsumitur non mutari voluntatem, nisi probetur. Cap. 15.

QUilibet præsumitur manere in eadem voluntate, qua semel fuisse constat. Proindè qui mutatam asserit voluntatem, probare debet.

Judicis sententia præsumitur bona. Cap. 16.

PRopter religionem judicantis, semper pro ejus sententia est præsumendum, nisi per appellationem fuerit suspensa.

Præsumitur pro scripto. Cap. 17.

PRæsumitur pro scripta, nisi aliud actum, aliúdve scriptum esse probetur.

Præsumptio juris & de jure. Cap. 18.

PRæsumptio non est tanti momenti, quin contraria probatione elidatur, nisi sit præsumptio juris, & de jure quam sola ejus confessione, de cujus commodo agitur, tolli posse putamus.

Pares præsumptiones se mutuo conficiunt. Cap. 19.

DUæ præsumptiones paris potentiæ invicem se collidunt, & major minorem vincit, prorsusq; enervat.

Præsumptio infirmitatis tollitur per actum. Cap. 20.

PRæsumptionem infirmitatis tolli per exercitium actus non compassibilis cum infirmitate, manifesti juris est.

Judex ex circumstantiis judicabit. Cap. 21.

SI probationes rei, & actoris, tantum præsumptivè concludant, judicis est, ex diligenti circumstantiarum consideratione judicare. Ut cum vir se sponsam suam cognovisse affirmat, illa verò illud negat, matronæq; aliquæ, quæ corpus inspiciebant cum illa consentiant, judex considerata opportunitate cognoscendi, mora, & diutina cõversatione, & ætate utriusque, & matronarum fide, & peritia, quid sequendum sit judicabit.

De Diffamationibus.

Obtrectatores legibus esse puniendos. Cap. 1.

QUoniam omnes Christiani mutua charitate veros se debent Christi discipulos esse ostendere, coercenda quorundã improborũ malevolentia est, qui fratres odio tam capitali prosequuntur, ut illos falsis criminibus calum-

lumnioſè velint opprimere. Quo fit ut legum fræna illorũ licentiæ ſentiamus injicienda, quorũ mẽtes Chriſtiana charitas, quæ prorſus illis abeſt, mollire nõ poteſt, & quos ipſũ per ſe nõ movet officiũ, illos juris acerbitate denũciemus.

Obtrectatores quando, & quomodo puniantur. Cap. 2.

PRimum igitur hoc conſtitutum ſit, ut quicunq; malitioſa voluntate, ac dolo malo famam cujuſquam crimine conficto, ac ementito violaverint, aut ullo modo ut violaretur effecerint, aut ſermone contumelioſo contra quenquam utuntur, aut libellum famoſum, vel ipſi componunt, aut ſcribunt, vel ab aliis compoſitum, aut ſcriptum cũ invenerint, non continuò rumpunt, aut ignibus cremant, ſed divulgant, aut in lucem proferunt, aut proferendum curant, primum quidem ab eo cui hæc facta eſt injuria (ſi modò velit injuriam proſequi) deducantur ad Eccleſiæ Paſtorem, & Seniores, qui talium obtrectatorum importunitatem vehementiq; ſermone perterrefaciant. In quorum authoritate ſi acquieſcere velint, & hominis exiſtimationem quam antè calumniis oppugnaverant, recolligere parati ſint, quantum in ſe eſt, & recuperare, in eo ipſo cauſa terminetur: Nec ille, qui calumniis fuerit appetitus, ullam ſuis obtrectatoribus exhibebit aliam moleſtiam, nec illos ad judices Ordinarios trahet. Nam præcipua ſemper ratio ſalutis animarum eſſe debet, & ſumptus non neceſſarii, quantum licet, ſunt amputandi. Verùm hujuſmodi calumniatores, & obtrectatores, ſi nolunt ſalutaribus paſtorum & ſeniorum præceptis inflecti, tum demum ad ipſos judices Eccleſiaſticos illorum nomina deferantur; apud quos (cum manifeſtis probationibus, de calumniis illorum, & obtrectationibus plenè conſtiterit) damnentur ſententia judicum ad illas pecuniarum ſummas in ciſtas pauperum infundendas, quæ ſuarum Eccleſiarum propriæ ſunt, quas

quas illorum opes commodè videbuntur ferre posse, & etiã excõmunicationis pœna plectantur, à qua nullo modo volumus illos liberari, donec arbitratu judicis ecclesiastici satisfactum est illi, cui injuria facta est, & etiam ea perfuncti sint pœnitentia, quæ tanto crimini convenire videbitur.

Qui probant crimen objectum, non puniantur. Cap. 3.

QUoniam reipublicæ vehementer interest, ut crimina suppliciis coerceantur, & sua cuique justa defensio reservetur, constituimus, ut siquis aliquem reum fecerit accusatione, denunciatione, vel exceptione, vel alia quacunq; ratione legitima, & solenni, judicique criminis objecti fidem fecerit, illum (quoniam non calumniam, sed veritatem sequutus sit) omnium legis istius pœna liberari debere. Si verò, qui accusaverit, fuerit causa dejectus, pœnis legis teneatur, nisi possit ostendere, quòd non proposito maledicendi, nec calumninandi voluntate, sed aliqua justa ratione fuerit ad hoc institutum adductus.

De Dilationibus.

Dilatio quid sit? Cap. 1.

DIlatio est agendi facultas, infra tempus, vel à legibus, vel ex conventione partium præscriptum.

Dilationum species. Cap. 2.

DIlationum alia est legalis, quæ à legibus definitur. Ad appellandum enim, & petendum restitutionem in integrum, & similia tempus à legibus præscribitur. Judicialis quæ datur arbitrio judicis. Conventionalis, quæ terminum habet

habet ex conventione partium. Ex dilationibus judicialibus citatoria datur à judice, ad comparendum. Deliberatoria oblato libello datur ad deliberandum de his, quæ petuntur, vel de cedendo, vel de lite ſuſpicienda. Recuſatoria terminum concedit, ad proponendas exceptiones omnes, & ad declinandum, ſeu differendum judicium. Probatoria datur ad probandum, & allegandum in cauſa. Definitoria datur ad negotium definiendum. Judicatoria datur condemnatis ad patiendum, vel ſolvendum judicata. Appellatoria datur ad appellandum.

Dilationes quantum fieri poteſt amputandæ ſunt. Cap. 3.

MAterias dilationum ubiq; amputare volumus, & hac ratione judicibus non concedimus dandæ dilationis, quoties voluerint, facultatem, ſed quatenus rerum urgentiſſima ratio, & neceſſitas deſideratæ inſtructionis exegerit. Idcircò non niſi juſta de cauſa petenti, bonaq; fide imploranti dilatio concedi debet. Proinde ſi morandæ ſolutionis gratia, à debitore falſi crimen objicitur, nihilominus, ſalva executione criminis, debitorem ad ſolutionẽ compelli volumus. Et idem in conſimilibus faciendum exiſtimamus.

Certa dilationum ſpatia. Cap. 4.

QUamvis jure antiquo receptum ſit, ut quælibet citatio ſpatium decem dierum concedat, & dentur ad deliberandum viginti dies, pro teſtibus, & inſtrumentis producendis, quando fuerint in provincia tres menſes: quando in locis provinciæ contiguis, ſex: quando in tranſmarinis regionibus, novem. Actori verò contumaci triginta dies. Iſtas nihilominus dilationes judicum arbitrio (ratione habita perſonarum, locorum, & cauſarum) magis minuſvè cõtrahi volumus. Prorogari verò nullo modo. Cumq; judex

quas illorum opes commodè videbuntur ferre posse, & etiã excõmunicationis pœna plectantur, à qua nullo modo volumus illos liberari, donec arbitratu judicis ecclesiastici satisfactum est illi, cui injuria facta est, & etiam ea perfuncti sint pœnitentia, quæ tanto crimini convenire videbitur.

Qui probant crimen objectum, non puniantur. Cap. 3.

QUoniam reipublicæ vehementer interest, ut crimina suppliciis coerceantur, & sua cuique justa defensio reservetur, constituimus, ut siquis aliquem reum fecerit accusatione, denunciatione, vel exceptione, vel alia quacunq; ratione legitima, & solenni, judicique criminis objecti fidem fecerit, illum (quoniam non calumniam, sed veritatem sequutus sit) omnium legis istius pœna liberari debere. Si verò, qui accusaverit, fuerit causa dejectus, pœnis legis teneatur, nisi possit ostendere, quòd non proposito maledicendi, nec calumninandi voluntate, sed aliqua justa ratione fuerit ad hoc institutum adductus.

De Dilationibus.

Dilatio quid sit? Cap. 1.

DIlatio est agendi facultas, infra tempus, vel à legibus, vel ex conventione partium præscriptum.

Dilationum species. Cap. 2.

DIlationum alia est legalis, quæ à legibus definitur. Ad appellandum enim, & petendum restitutionem in integrum, & similia tempus à legibus præscribitur. Judicialis quæ datur arbitrio judicis. Conventionalis, quæ terminum habet

habet ex conventione partium. Ex dilationibus judicialibus citatoria datur à judice, ad comparendum. Deliberatoria oblato libello datur ad deliberandum de his, quæ petuntur, vel de cedendo, vel de lite suſpicienda. Recuſatoria terminum concedit, ad proponendas exceptiones omnes, & ad declinandum, ſeu differendum judicium. Probatoria datur ad probandum, & allegandum in cauſa. Definitoria datur ad negotium definiendum. Judicatoria datur condemnatis ad patiendum, vel ſolvendum judicata. Appellatoria datur ad appellandum.

Dilationes quantum fieri poteſt amputandæ ſunt. Cap. 3.

MAterias dilationum ubiq; amputare volumus, & hac ratione judicibus non concedimus dandæ dilationis, quoties voluerint, facultatem, ſed quatenus rerum urgentiſſima ratio, & neceſſitas deſideratæ inſtructionis exegerit. Idcircò non niſi juſta de cauſa petenti, bonaq; fide imploranti dilatio concedi debet. Proinde ſi morandæ ſolutionis gratia, à debitore falſi crimen objicitur, nihilominus, ſalva executione criminis, debitorem ad ſolutionē compelli volumus. Et idem in conſimilibus faciendum exiſtimamus.

Certa dilationum ſpatia. Cap. 4.

QUamvis jure antiquo receptum ſit, ut quælibet citatio ſpatium decem dierum concedat, & dentur ad deliberandum viginti dies, pro teſtibus, & inſtrumentis producendis, quando fuerint in provincia tres menſes: quando in locis provinciæ contiguis, ſex: quando in tranſmarinis regionibus, novem. Actori verò contumaci triginta dies. Iſtas nihilominus dilationes judicum arbitrio (ratione habita perſonarum, locorum, & cauſarum) magis minuſvè cōtrahi volumus. Prorogari verò nullo modo. Cumq; judex

eas multum contraxerit, cauſas exprimat, quæ in actis inſerantur, ut appellandi materia præcidatur. Appellatoria tamen dilatio judicis arbitrio non mutabitur. Semper enim erit quindecim dierum, qui neque contrahentur, neque ampliabuntur.

Dilationes quæ ad cauſæ cognitionem pertinent, judice ſedente, & parte adverſa præſente, fiant. Cap. 5.

DIlationes citatoriæ, atque deliberatoriæ, licet à judice non cedente, ſed ambulante in loco judicii, concedi poſſint. Attamen quæ cauſæ cognitionem requirunt à judice ſedente dari volumus, & dum adverſaria pars adeſt, ut ſi reclamet, & de dilationibus hujuſmodi quæſtio emergat, ſententia judicis lis dirimatur.

Si judex tempore probationum præſcripto jus non dicat, pars ad tempus amiſſum reſtituetur. Cap. 6.

SI tamen non ſtat per partem, quò minus facere poſſit ſuas probationes in dilatione ei data, ſed ſtat per judicem, quia non reddit jus in illo die, tunc non eſt danda nova dilatio. Sed volumus partem eandem reſtitui ad tempus amiſſum.

Terminus dilationis utrique parti communis ſit. Cap. 7.

UBicunque à judice data erit dilatio, ſtatuimus, ut idem terminus ſit communis utrique parti. Ita ut utraque poſſit in illo probare. Sed ſi is, cui data eſt dilatio, re integra, renunciaverit dilationi, adverſarium ratione ejuſdem dilationis poſſe probare volumus.

Dilatio certum tempus præſcribere habet. Cap. 8.

VOlumus dilationem à judice partibus datam, certam eſſe, vel per numerationem dierum, vel ad certum tempus.

Data dilatione ceſſat judicis officium, dum durat dilatio. Cap. 9.

DAta dilatione, judicis officium conquieſcere decernimus, donec petiti temporis, defluxerint curricula, feriis illi tempori non excludendis, ſed connumerandis.

Qui prodiderit acta, ad aliam probationem non admittitur. Cap. 10.

SI quis probaverit intentionem ſuam per teſtes, vel per aliud ſimile, & poſtea prodiderit acta, etiam ſi caſum poſſit probare, nullum eſſe ei amplius dandam dilationem volumus.

Libellus ſi in citatione inſeratur, excludit dilationem ad deliberandum. Cap. 11.

CUm in citando, exemplum libelli reo tranſmittitur, vocaturq; ad reſpondendum, deliberatoriæ dilationes ei non dabuntur, modò citatio æquum, & decentem contineat terminum, alioqui dilationes ad deliberandum habebit.

In cauſæ initio non dabitur actori tempus, ad deliberandum. Cap. 12.

DEliberatoriæ dilationes ab initio cauſæ actori nõ conceduntur. (exiſtimatur enim venire inſtructus) Attamen, ſi reus excipiat, vel illum reconveniat, dilationem aliquam ad deliberandum jure habebit.

Mutatio libelli non semper requirit novam dilationem, ad respondendum. Cap. 13.

SI libellus mutatur in eo quòd non alterat primam petitionem, quo minus de ea certus esse possit reus, non erunt novæ dilationes deliberatoriæ concedendæ. Nam cum plenè quis potuit instrui per primum libellum, licet aliquid addatur, quod non mutat naturam negotii, novæ non erunt impartiendæ dilationes.

Prorogatio dilationis. Cap. 14.

PLures dilationes quàm leges nostræ permittunt, nolumus alicui dari, tamen decernimus eas posse prorogari ex causa, & illæ non erunt novæ dilationes, sed priores prorogatæ. Prorogatio enim debet fieri antequam primum tempus dilationis sit finitum, tempore autem toto finito, nolumus tunc posse habere locum prorogationem, sed erit nova dilatio.

Secunda dilatio ex causa dari potest. Cap. 15.

SEcundam dilationem ex causa dandam esse statuimus, & hoc solummodo respectu temporis, in quo impeditus fuit aliquis, & respectu ejus rei, in qua fuit impeditus. Et ideò si aliquis impeditus fuerit, producere unum testem, & procuravit quantum potuit, in prima dilatione eundem producere, dabitur nova dilatio ad producendum illum testem, & non alios, quos non procuravit in prima dilatione producendos.

Dilatio potest quando revocari. Cap. 16.

DIlatio, quæ de partium consensu data est, altera parte invita, nō debet sine causa revocari, sed quādo judex ex officio

officio ſuo dilationem præfixit, ſi cauſa tollatur, quæ illum movit, cum poteſt revocare.

Dilatio data reo ad jurandum intelligenda eſt dari actori ad probandum. Cap. 17.

DEcernimus dilationem datam reo ad jurandum, etiam intelligi debere datam actori, ad probandum per teſtes, vel inſtrumenta.

Dilatio quando reus opponit exceptiones. Cap. 18.

UTriq; parti dilationem dari debere de juribus ſuis decernimus, quando reus opponit exceptiones.

Dilatio ad conſulendum. Cap. 19.

POteſt à principio dilatio peti ad illos cõſulendos, quorum conſilium arduitas cauſæ requirit. Et quos aliqua ex parte negotium tangit, ut ab eis, is qui citatus eſt, informetur. Si pendente cauſa, ſuper quopiam emergente, poſitiones offerãtur dandæ ſunt induciæ procuratori, ut dominum ſuum conſulere poſſit, ſi tale ſit emergens, ut probabiliter nihil ab initio de hoc ſcire potuerit, dominus conſtituens. Nam ſi ab initio prævideri potuiſſet, & à cauſa principali perſpicuam dependentiam haberet, tempus ei ut dominum ſuum conſulat, non dabitur. Eſt enim quòd dominus ſibi imputet, quare ab initio, ut debuit, procuratorem ſuum plenè non inſtruxerit.

Citatio peremptoria. Cap. 20.

CItationi peremptoriæ nimis brevis terminus non aſſigatur, niſi maxima neceſſitas id ſuggerat. Alioqui parti ſic vocatæ licebit appellare.

Propter injustas dilationes licet appellare. Cap. 21.

SI judex absque causa, & injustè, dilationes vel contrahat, vel ampliet, ab eo licet appellare.

Citatio terna. Cap. 22.

CItatoriæ dilationes aut sunto tres, aut una esto peremptoriè inscripta, sed quæ spatium temporis id concedat, quod tribus æquari, & congruere possit.

Præter citatoriam primam & secundam dilationem, aliæ sunto peremptoriæ, licet fortasse non sic inscribantur. Cap. 23.

Absens reipublicæ causa a judicio excusabitur.

ABsens reipub. causa tantisper à terminis in judicio sibi præfixis excusatur, quamdiu causa absentiæ durat.

De remoto ab administratione. Cap. 24.

DE lapidatione suspectus, & ob id ab administratione remotus quamvis nondum sit restitutus, in judicio respõdere cogitur, neq; restituetur, nisi causa cognita absolvatur.

Quando idem terminus duobus actis præscribi potest. Cap. 25.

LIcebit eundem teuminũ duobus actibus præfigere, quãdo simul, & in idem tempus possunt concurrere, ut ad producendum testes probatorios, & ad producendũ reprobatorios. Nihil enim vetat judicem testes admittere simul, super principali, & reprobatorios. At si actus ordine successivo sint explicandi, eundem terminum communem habere non poterunt. Judici licet dilationem dando, vel adhuc pendente, quæ jam data est, terminum ad alium actum successivè explicandum statuere, tam eidẽ quàm alteri parti: quoniam

niam ſic dilationi jam conceſſæ, nullũ fit præjudicium, ut ſi decem dies, ad inſtrumenta producenda, & quinq; ad teſtes aſſignentur, non enim hii ſe mutuo actus impediunt. At ſi unus actus pendet ab altero, id facere non convenit. Malè quippe darentur decem dies, ad poſitiones producendas, & decem ad intentionem probandam, quia poſitiones fortaſſe tam erunt claræ, ut probatione non egeant, vel adeò erunt ineptæ, ut omnino ſint repudiandæ:

Judex uni parti parcere non poteſt, in alterius partis præjudicium. Cap. 26.

TAmetſi judex propitius nonnihil poteſt reo contumaci parcere (unum ſcilicet aut alterum diem illum, poſt terminum peremptorium, expectando) id tamen in præjudicium partis ne faciat, neq; ita ut impenſas non jubeat recompenſari.

Diebus feriatis judicia non fiant. Cap. 27.

FEriis inſtitutis ad honorem dei, ut ſunt omnes feſti dies, à litibus, & judiciis abſtineri volumus, neque teſtes his temporibus dicent teſtimonia, atque proceſſus tunc facti, & ſententia lata non valebit.

Repentinæ feriæ, quæ juſſu noſtræ Regiæ Majeſtatis indicuntur, vel ob res fœliciter geſtas, vel propter inaugurationem regni, vel publicas ſupplicationes, feriis inſtituris ad honorem dei ſunto pares, & ejuſdem rationis, utq; illis cõtendere non licet in judicio, (etiam volentibus partibus) ita in iſtis non concedatur.

Quæ in feriis liceant. Cap. 28.

IN feriis, quæ ad pacem & concordiã pertinent, fieri permittimus, ut juramenta, facta, tranſactiones. Licebit etiã his diebus miſerabilium perſonarum cauſas agere.

Citationes

Citationes non fiant diebus feriatis. Cap. 29.

CItationes, quæ fiant die feriato, nō valent, & cum nominatim diem feriatum præfigunt ad comparendum, sunt temerariæ. Proinde citet judex ad certum diem, & adjiciat, quòd si dies is fuerit feriatus, proximo venias.

De messe & Vindemia. Cap. 30.

HIs feriis, quæ ad hominum utilitatem sunt institutæ, ut messis & vindemiarum, partes pro suo arbitrio renunciare possint. Quòd si faciant, & processus judicialis, & sententia lata valebit. Testes autem compelli non possunt, ut diebus testificentur, si nolint.

Feriis hominum causa institutis, non solum partes renuntiare queunt, sed certis de causis cogi possunt, ut ad judicium veniant, ut si res tempore sit peritura, nec patiatur moram. Ad hæc, sententia, quæ ante has ferias lata fuit, per eas mandari potest executioni, & gravia in Deum scelera cognosci possunt, & puniri.

De certis feriis. Cap. 31.

TOto quadragesimæ tempore, septem diebus post resurrectionis festum, & septem diebus ante natalem domini, quiescant judicia.

De Exceptionibus.

Exceptio quid sit. Cap. 1.

EXceptio est defensio, qua conventus in judicio conatur agentem à se depellere, atque ab actione, vel ejus effectu excludere.

Excep-

Exceptiones peremptoriæ & dilatoriæ. Cap. 2.

PEremptoriæ exceptiones, ſi probentur, ſuſceptas actiones ſeu lites penitus tollunt. Dilatoriæ vero illas tantùm differunt. Et inter dilatorias, aliquæ appellantur declinatoriæ, ſumunturque ab obſervatione judiciorum, à ratione perſonarum, loci, & temporis, ac reſcripti, & judicium conantur declinare.

Exceptiones reales & perſonales. Cap. 3.

REales exceptiones ita rebus, de quibus agitur, cohærent, ut ad omnes illos devolvantur, ad quos res extenduntur, de quibus agitur. Exceptio enim, quæ convenit reo, convenit etiam ejus fide juſſori. Perſonales autem ſic certè alicui perſonæ ſunt propriæ, ut ad alios non tranſeant.

Exceptiones peremptoriæ ſemper poſſunt objici. Cap. 4.

EXceptiones peremptoriæ ſunt perpetuæ. Nam ſemper obſtant agentibus, neque illis præſcribitur, quo minus in omni parte judicii actori objici valeant.

Quæ exceptiones ſint temporariæ. Cap. 5.

DIlatoriæ, atq; declinatoriæ exceptiones temporariæ ſunt. Nam illis qui utuntur, cauſari ſolent tempus, aut ſolutione condictum (aut intra quod leges agere prohibent) nondum elapſum eſſe, vel conditionem appoſitam nondum extare, vel judicem non eſſe competentẽ, & alia id genus. Exceptiones hujuſmodi actorem in perpetuum non vetant, quin agat; ſed ob mutationem rerum & temporum facile poteſt contingere, ut ampliùs locum non habeant. Sunt etiam ea de cauſa temporariæ, quoniam ſi quis

eis non utatur tempore, à jure præſcripto, illis deinceps uti non poterit.

Declinatoriæ exceptiones quando ſint opponendæ, & quando probandæ. Cap. 6.

OMnes exceptiones declinatorias (cum proceſſum judicii impediant, non autem cauſam perimant) ante litis conteſtationem, vel primum cauſæ actum, ſi lis non ſit conteſtanda, proponi volumus. Et ſi quis ante litem conteſtatam, vel primum actum, eas proponere omiſerit, illis poſtea non utatur: Quoniam eas prætereundo actis videtur conſenſiſſe. Atque hujuſmodi exceptiones, cum objectæ fuerint, probari à reo volumus, priuſquam vel ad litis conteſtationem, vel ad primum cauſæ actum veniatur.

Exceptiones dilatoriæ quando proponendæ, & probandæ. Cap. 7.

DIlatoriæ verò exceptiones (quibus non proceſſus judicii, ſed actoris intentio impeditur) cum ad negotium, & rem, quæ agitur, pertineant, & ipſæ proponantur ante litis conteſtationem; ſed eas probare nullus reus cogatur, antequàm ipſe actor ſuam intentionem probare cœperit. Attamen etiamſi poſt litis conteſtationem proponantur, non erunt repellendæ à judicio.

Declinatoria exceptio contra judicem ante omnes alias proponenda. Cap. 8.

EXceptio declinatoria, quæ contra judicem eſt, non ſolùm ante litis conteſtationem debet proponi, ſed ante omnes alias, ſive dilatorias, ſive declinatorias. Nam ſi de aliis incipiat reus reſpondere in judicio, judicem videbitur ut ſuum approbare.

Terminum

Terminum esse proponendum à judice ante litis contestationem, ad omnes dilatorias exceptiones proponendas. Cap. 9.

NE dilatoriis exceptionibus lites malitiosè protrahantur, judici mandamus, ut, ante litis contestationem, certum aliquem terminum præscribat, intra quem si reus omnes dilatorias non opponat, deinceps de iis non audiatur, nisi fortassis aliqua ex tempore oriatur inter agendum, aut si prius fuit, reo non erit cognita, aut si fuit cognita, tunc non habuit, ex quo illam probaret, quod postea illi occurrit. Qua de re, priusquam audiatur, juramento malitiæ interponat.

Tempus proponendarum exceptionum peremptoriarum. Cap. 10.

PEremptoriæ exceptiones, quæ judicium impediunt, & causam perimunt, ut exceptio rei judicatæ, transactionis & litis finitæ, possunt & ante, & post litis contestationem opponi. Quæ verò solùm causam, & negotium perimunt, ut exceptio pacti de non petendo, & similia, rectè opponuntur lite demum contestata.

Quæ exceptiones per totam causam objici possunt. Cap. 11.

EXceptiones excommunicationis, & falsi procuratoris, per totam causam objici possunt.

Exceptio excommunicationis infra octo dies est post probanda. Cap. 12.

VT verò lites plus justo nõ protelentur, præcipimus, ut is qui excõmunicationẽ objicit, speciẽ illius, & nomẽ excõmunicatoris exprimat, scitur' eã rẽ se deferre debere in

publicam notionem, quam intra octo dierum ſpatium (die in quo proponitur minimè computato) probare valeat apertiſſimis documentis. Quòd ſi non probaverit, judex in cauſa procedere non omittat, reum in expenſis, quas actor ob hoc diebus illis ſe feciſſe docuerit, præhabita taxatione condemnans.

De exceptionibus mixtis. Cap. 13.

EXceptiones mixtæ, quæ ſic dicuntur, ut partim dilatoriæ ſunt, & partim peremptoriæ, ſi poſt litis conteſtationem proponantur, vim dilatoriarum non habebunt, ſed tantùm peremptoriæ cenſebuntur.

Dilatoria judicii proceſſum impediens omiſſa in prima inſtantia, in appellatione non poterit objici. Cap. 14.

EXceptio dilatoria, quæ judicii proceſſum impedit, in cauſa principali non oppoſita, in appellatione objici non poterit.

Peremptoriæ omiſſæ in prima inſtantia poſſunt in appellatione objici. Cap. 15.

SI peremptoriæ exceptiones in inſtantia omiſſæ fuerint, & quidem non ex malitia, neque ad vexandum adverſarium, in appellatione produci poterunt. Non autem declinatoriæ, aut dilatoriæ illæ exceptiones, quæ judicii proceſſum elidunt; ſed illas tantùm licebit objicere quæ negotium ipſum, & rei ſummam ſpectant, modò priùs ex malitia non fuerint omiſſæ.

Quid ſit replicatio & quando ſit probanda. Cap. 16.

AD reorum exceptiones, actores replicationes adhibere ſolent, quæ nihil aliud ſunt, quam allegationes actorum,

actorum, per quas exceptio ſolvitur: neque actor cogi debet ad ſuam replicationem probandam, niſi priùs reus probaverit exceptionem.

An judex de replicationibus pronunciare debeat. Cap. 17.

VT judex de replicationibus pronunciet, non eſt neceſſarium: quia vires earum ſatis intelligi poterunt, cum judex de ipſis exceptionibus conſtituerit, an admittendæ, vel repudiandæ ſint.

Quantum poſſit replicatio paris criminis. Cap. 18.

REplicatio paris criminis repellit excipientem. Nam exceptio alicujus criminis ab illo non debet opponi, qui eodem laborare convincitur.

Neque excipiens, neque replicans omnia fatetur, quæ dicit excipiendo vel replicando. Cap. 19.

EXcipiens non eſt cenſendus fateri omnia, quæ in ejus exceptione includuntur, quemadmodum & actor non omnia judicabitur fateri, quæ in replicatione continentur.

De exceptione contra teſtes, cujuſcemodi ſit, & quamdiu valeat. Cap. 20.

EXceptio contra teſtes cũ non ſit dilatoria, indirectè, & obliquè eſt peremptoria: Nã ea ſpectat ut probationẽ tollat, qua ſublata jus actoris eliditur. Ea verò duplex eſt, nam vel contra perſonas teſtium excipitur, cum criminoſi dicuntur, vel aliqua alia ratione non idonei, vel contra teſtium dicta, ut cum falſi arguuntur. Exceptio igitur contra perſonas teſtium uſq; ad ſententiam poteſt objici, & probari. Poſtea verò non audietur, niſi ad appellationem ventũ fuerit. Ibi enim poterit objici. Si verò excipiatur, teſtes falſum

falſum dixiſſe, uſque ad viginti annos locum habet exceptio, nedum in appellatione, quod tamen accipi volumus cum in agendo non fuit propoſita. Nam ſi tunc objecta eſt, & non probata, minimè valebit ejus vis ad annos viginti, ſed tantùm in appellatione repeti poterit.

De exceptione contra teſtes, & replicatione teſtium. Cap. 21.

TEſtis contra quem excipitur de crimine, ſi contra excipientem de eodem crimine replicet, ob id non admittetur ad teſtimonium. Quia non relatione criminis reus purgatur, ſed ſi ſe innocentem oſtenderit,

De Sententia & re judicata.

Judex quando allegata & probata ſequi poteſt contra conſcientiam. Cap. 1.

UTile eſt, quod à doctis & ſapientibus præcipitur; ne quis in judicando ſequatur aliquam ſuam cogitationem, quam ſecum domo attulerit in judicium, ſed ſecundum allegata & probata pronunciet. Sed hæc regula locum habere debet quando judex levibus quibuſdã argumẽtis ductus exiſtimat aliter ſe rem habere quàm probatũ ſit. Nam iſto caſu potiùs ſequi debet allegata & probata, quã ſuam opinionem & cõſcientiam, ex quadam imaginatione concepta. Si verò judex habet conſcientiã rei indubitatã, tunc nullo modo debet aliquid ſtatuere cõtra eã, propter allegata & probata. Sed & in hoc caſu rurſum diſtingui debet. Nam ſi judex habeat conſcientiã cõtra reũ, & tamẽ in actis reus probatur

tur innocens, tum propter ſuam conſcientiã, qua ſcit eum innocentem, condemnare eum non debet, ſed illum, ſecundum id quod probatum eſt, abſolvere. Quia etiam hoc faciat, non tamen poteſt dici eum contra conſcientiam feciſſe, cum reum non ut innocentem, ſed ab inſtantia judicii tantùm abſolvat. Si verò judex habeat conſcientiam pro reo, contra allegata & probata, tum non debet contra indubitatam conſcientiam in cauſa decernere. *Quia judici credendum eſt, qui allegat conſcientiam in præjudicium alterius, ſi eam probare poſſit. Videtur redundare

Quoniam judex non poteſt ſupplere omiſſa in facto, ope ræpretium eſt judicare, quonam modo poſſit conſcientiam ſuam pro reo contra allegata & probata adducere, ut non impingat in conſtitutiones, quibus prohibetur aliquid ſupplere in facto. In tali igitur caſu judex per conſultationem ſuperiori judici declaret ſuam conſcientiam. Petat igitur à parte urgente, ac precibus inſtet, ut det ſibi ſpatium conſulendi ſuperiorem judicem, cui ſui, cum expoſuit conſcientiam, poteſtatem facit, ut ſe tanquã veritatis teſtem audiat, ac deinceps juxta allegata & probata ſententiam pronunciet; neq; ut judex factum ſupplet, ſed ut miniſter juſtitiæ cavet, ne ejus culpa innocentia proximi oneretur.

Judex primùm certam exquirere debet facti notitiam. Cap. 2.

JUdex in hoc potiſsimũ incumbat, ut ante omnia certus ſit de facto, & præcipuè in criminalibus quoſvis audiat, innocentiam cujuſvis probaturos, donec in plenam cauſæ cognitionem veniat. Nam in judiciis ordinariis judices jubentur plena inquiſitione rei qualitatem diſcutere. In criminalibus verò judiciis tam clara requiritur facti notitia, ut non permittatur juramenti dilatio, in defectu apertarum probationum, ſicut in cauſis civilibus.

Deinde

Deinde exquirat quod in facto jus sit. Cap. 3.

POst certam facti cognitionem, proximum est ut sententia, qua declaraturus est jus, facto probato sit conveniens, & juri atque consuetudini, quibus quæque regio aut civitas in ea specie facti utitur. Si verò neque ex lege, neque ex consuetudine manifesta, judici constare possit, quid in casu proposito pro jure habendum sit, procedendum illi est, de similibus ad similia jura, donec argumento aliquo, ex usitato jure ducto, constituere possit quid eum sequi in pronunciando oporteat.

Si ambigat, favendum est reo. Cap. 4.

SI verò neque id quidem consequi sua investigatione, aut peritorum consultatione possit, tum in dubio juris potiùs pro reo, quàm pro actore pronunciandum est, nisi actor foveat causam favorabiliorem.

Quid sit sententia. Cap. 5.

HActenus traditum est, quæ sunt judici considerandæ, antequã ad ferendam sententiã progrediatur. Statuendũ nunc est de ipsa sententia, ut intelligi possit, quæ pronunciatio judicis mereatur dici sententia. Ea solũ pronunciatio judicis meretur dici sententia, qua finis imponitur controversiæ legitima disceptatione in judicium ductæ.

Quomodo sententia recte feratur. Cap. 6.

STatuim⁹ igitur, ut in observatione solennitatis circa ferendas sentẽtias, partes ad sententiam audiendã citentur. Alioqui (cum maximi præjudicii sit sententia) eam, partibus non citatis, pro nulla haberi volumus. Deinde statuimus, ut præsentibus partibus, vel altera contumaciter absente, sententia à judice tribunali, vel alio loco honesto

vel

vel publico ſedente, promulgetur quodque ſententia concepta ex breviculo, in quo eſt deſcripta, per judicē aut tabellarium recitetur, judice clarè atteſtante, ſe juxta recitata ex ſcripto, de cauſa pronunciare, niſi talis ſit caſus, de quo verbo tenus, abſque breviculo, liceat pronunciare.

Si lis debeat per ſententiam dirimi inter contendentes, neceſſe eſt ejus orationem non eſſe exegeticam, ſed definitivam, & deciſoriam. Porrò non ſufficit ſententiam eſſe abſolutoriam, vel condemnatoriam, niſi in ea etiam diſertè res exprimantur, ad quas præſtandas, aut ferendas, reum condemnet, aut à quibus eum liberet. Eſt enim judici omnino conandum, ut quam fieri poſſit, ſententiam ferat certam; & præcipuè ſecundum libelli petitionem, dirigenda eſt certitudo ſententiæ.

Vitandum quoq; eſt ratione certitudinis, quæ in cauſarum deciſione requiritur, ne ſententia ſub conditione feratur. Operæpretium non eſt ut cauſa, quæ judicē movet, ut ſententiā ferat, in ſententia exprimatur. Verū ſi propter ineptitudinē libelli lata ſit ſententia, tunc neceſſe eſt ut cauſa ineptitudinis ſententiæ inſeratur, qua reus ab inſtantia judicii abſolvatur. Sed tamē eſt neceſſariū in cauſa approbationis, ut judex ad quem appellatum eſt, ſemper inſerat cauſam in ſententia. Nam judicare eum oportet, quare latam ſententiam ab inferiori judice, vel approbet, vel improbet.

Sententiarum ſpecies. Cap. 7.

FOrma ſententiarum generali abſoluta, tandem ad ſententiarum ſpecies eſt deſcendendum, & primùm de interloquutoria eſt decernendum, quia ad eam ordine procedendi in cauſis priùs pervenitur.

De ſententia interloquutoria. Cap. 8.

SEntentiam igitur interloquutoriam eam eſſe decernimus, qua aditus ad principalis cauſæ cognitionem paratur.

ratur. Id verò duobus fit modis, aut enim judex ſimpliciter aliquid imperat litigantibus ut faciant, aut remoras exceptionum (quas utrinque attulerunt) ſua pronunciatione aufert, ut abſque obſtaculis ad deciſionem principalis cauſæ venire poſsit. Unde eam ſic definiri volumus. Interloquutoria ſententia eſt, quæ inter principium, & finem cauſæ fertur, ſuper iis quæ incidunt, vel emergunt, citra principalis cauſæ cognitionem. Talis igitur ſententiæ non ſit tanta vis, quanta in definitiva. Nam ea lata ſemper poteſt revocari per judicem, niſi per eam juſſerit partem alteri aliquid reſtituere, vel dare. Tunc enim judex eam revocare non poteſt, quia definitivæ ſpeciem habet, ut cum propter aliquam contumaciam, aliqua pars alteri condemnatur in expenſis ſolvendis, aut ſi juſſerit expoliatum reſtitui in poſſeſsionem, priuſquam procedatur in petitorio. Idem cenſendum eſt de omnibus exceptionibus peremptoriis. Niſi enim lata de eis ſententia firma haberetur, at judici liceret, quoties illi viſum eſſet, eam revocare, tum incerta admodum eſſet progreſſio ad principalis cauſæ deciſionem.

De ſententia definitiva. Cap. 9.

IMpenſius verò in ſententia definitiva (qua de principali cauſa pronunciatur) operam navari decernimus. Nam ſi quid ex illis, quæ circa actus, aut quæ in ipſa forma orationis obſervanda eſſe judicavimus, omiſſum ſit, tanquam illegitimam eam rejiciendam eſſe volumus.

Sententia definitiva retractari non poteſt niſi contra jus divinum feratur. Cap. 10.

POrrò ſi nihil talium in ſententia definitiva deſideretur, ut tanquam illegitimo modo lata, pro nulla haberi poſsit,

posſit, nec ab ea intra ſpatium, quo appellari permiſſa eſt, appellatum ſit, tunc eam in rem judicatam tranſire volumus, hoc eſt, talem conſequi authoritatem, ut contra venire nemo poſſit: nec judici quidem liceat eam revocare, mutare, aut aliquam ejus partem tollere, vel emendare, ſive bene, ſive male ſuo officio in ea parte ferenda functus ſit. Sed in hac regula magnopere obſervandum, quòd ſententia contra jus litigantium male lata tranſeat in rem judicatam, modò ab ea appellatum non ſit. Sed ſecus eſſe ſtatuimus, ſi ſententia manifeſtam iniquitatem continens eſt ipſo jure nulla, nec debet quis jure cogi, ut ei ſter, etiamſi ab ea appellare ſit prohibitus. Proinde ſententia, quæ ſine peccato mortali ſervari non poteſt, rectè à judice revocatur, & à litigantibus tanquam nulla negligitur, quia tranſire in rem judicatam non poteſt, propter offenſionem conſcientiæ, licitè etiam judex mutabit ſententiam, ſi viderit eam obeſſe reipublicæ.

Judici quando liceat ſententiam mutare, addere, & minuere. Cap. 11.

VItium grammaticum, ſi quod eſt in verbis ſententiæ, illud per judicem tolli liceat. Porrò judex ſententiam definitivam latam non ſolum mutare, ſed & ſupplere in pronunciando, de acceſſionibus & immunitionibus actionum, ſi tamen eadem die, qua ferat ſententiam, id ab eo fiat, & antequam pronuncietur in actis id petitum ſit. Nephas enim videtur, peracto ſemel in judicio, iterum permittere, ut ex ſopita lite, nova lis de actionibus & immunitionibus actionum moveatur.

Aliàs immutationibus.

De impugnatione ſententiæ. Cap. 12.

PORRÒ nobis nunc pergendum eſt, ut de impugnatione ſententiæ interloquutoriæ,& definitivæ decernamus. Cum proclive admodũ ſit falſam ſententiam ferre, operæpretium eſt modos quoſdam tenere, quibus occurri ei poſſit, ne nobis fraudi ſit illius ratihabitio, aut noſtra in ea admittenda ſupinitas. Cæterùm antequàm quis conetur ſententiam impugnare, videre debet,an ſecundũ allegata, & probata,& ut exigunt jura & conſuetudo,atq; legitima forma, cum obſervatione ſolennitatum lata ſit. Nam ſi tale quid circa eam non obſervatum eſſe appareat, non eſt opus eam impugnare,quia ipſo jure illam pro nullo haberi volumus,quæ manifeſtum juris errorem continet,adeò ut nec in rem judicatam tranſeat, etiamſi ab ea appellatum non ſit, aut provocatio ab ea facta deſerta ſit. Igitur contra quem talis ſententia lata eſt,defendere ſe nullitatis exceptione poteſt, ſi ex ea conveniatur; & talis exceptio competit illi perpetuò, hoc eſt, quadraginta annis, quibus omnis actio & obligatio tollitur.

In caſibus, quibus judex ſententiam ſuam revocare poteſt, ſententiæ ejus emendationem ſimpliciter petitam eſſe ſufficiat. Quia in talibus caſibus,aut evidens eſt cauſa ejus revocãdæ, aut ſolennitas proceſſus judicari nõ requiritur. Sed ſi ratione nullitatis petatur mutari,aut corrigi ſententia,neceſſe eſt errorem, aut fraudẽ judicis legitimis documentis declarari,ut cauſa, propter quam contenditur, fiat manifeſta.Et probandũ erit, ſi quid eorum,quæ ad cognitionem legitimã neceſſariò requiruntur, à judice neglectũ fuerit,ut ſi amiſſa ſit citatio partiũ,aut nõ oblatus libellus, aut lis non conteſtata,aut de calumnia non juratũ, aut ſententia nõ ſit lata ſecundum legitimam formam, quæ ſupra

eſt

est descripta, tunc ea debet dici nulla. Quia ea judiciorum rectè constituendorum causâ observari jubentur, ut judex rectè & ordine pervenire in causæ notitiam possit.

Quoties verò exigit casus, ut de nullitate sententiæ pronuncietur, nõ apud alium judicem superiorem, sicut in appellationibus, sed apud eundem, qui de causa principali judicavit, causa agenda est. Sed hoc tunc solũ fit, quando coram Ordinario causa agitata est, non cum apud de legatum judicem. Nam ejus jurisdicti) extinguitur, cũ ab eo male judicatum est; quoad sententiam definitivam & non interloquutoriam, revocare potest, neq; propter illã officio suo est functus: verũ si definitiva sententia male judicavit, potest ab eo ad delegantem appellari, ac peti, ut aut ipse causam cognoscat, aut alteri eam cognoscendam demandet.

Subsidium impugnationis sententiæ. Cap. 13.

RElíquum est ut de subsidio impugnandæ sententiæ aliquid decernamus, quod huc videtur referendum, nempe querela falsi. Nam & illud subsidium generaliter omnibus competit, qui falsorum instrumentorum, aut testium authoritate, & subornatione, se judicio succubuisse ostendere possunt: si in perveſtigatione causæ cognitum de crimine falsi non sit, & apparet judicem specie talium probationum deceptum esse, tunc propter odium ejus criminis, non solùm jubemus sententiam rescindi, antequàm ab ea appellatum sit; sed volumus, ut p.ostquam ea transierit in rem judicatam, læsus per eam in integrum restituatur, ut denuò experiri judicium possit. Ac si quid secundum eam solutum sit, licet ei illud repetere.

De re judicata. Cap. 14.

DEcisio litis est res judicans, sed illud quod in ea decisione statuitur, sit res judicata, si ea ritè & legitimè

facta ſit, ita ut tanquam nulla impugnari poſſit, nec ab ea appellatum ſit.

Quando res inter quoſdam judicata præjudicat aliis. Cap. 15.

ET cum tanta ſit vis rei judicatæ, obiter cõſiderandum venit, an illis ſolum ea præjudicet, inter quos judicatũ eſt, an illis etiam, quos controverſia, de qua judicatum eſt, vel ratione cõmunis rei, vel contractus contingat. Videndum igitur quàm latè jus ſententiæ ſe extendat, ad nocendum aliis vel eos juvandos. Eſt generalis regula, quod res inter quoſdam geſta non nocet aliis. Et habet hæc regula locum ſive in judicio, ſive extra judicium aliquid actũ ſit. In re autẽ in judicio acta, hoc addendum eſt regulæ: quòd ne tum quidem nobis præjudicent acta aliorum, ſi noſtro nomine quid fecerint, ſi id ſive noſtro mandato, aut ratihabitatione factum ſit. Licet autem hæc regula ſit generalis, attamen ſi quid fiat (me ſciente, & non prohibente) ab eo, qui commune jus, in ea re, de qua actum eſt, mecũ habeat cum potuerim eum prohibere, tum ſententia contra eum lata mihi præjudicium parit: ſecus eſt, ſi ejus molitionem neſcierim, neque poteſtatem eum prohibendi habuerim.

Suntq; caſus, in quibus ſententia ſimpliciter omnibus præjudicat, quorum intereſt non eſſe ita judicatum, ſi ea in rem judicatam tranſiit: ut ſi quærela in officioſi teſtamenti, reſciſcum ſit teſtamentum, ea, quæ ex ejus diſpoſitione, nomine legatorũ debita fuiſſent, ſi contra illud non fuiſſet judicatum, peti non poſſunt, imò etiam ſoluta repetuntur. Cum ubi majus eſt periculum, ibi cautius eſt agendum æterniq; tribunal judicis illum reum non habere certum ſit, quem injuſtè judex condemnat, maximo perè cavendum eſt eccleſiaſticis judicibus, atq; prudenter attendendũ, ut in cauſarum quibuſcunq; proceſſibus nihil vendicet odium,

vel

vel favor uſurpet, ſed timor exulet, præmium aut expectatio præmii juſtitiam non evertat: ſed ſtateram in manibus geſtent acceptationem perſonarum non habentes, lances pro libramine appendentes, ut in omnibus, quæ in cauſis agenda fuerint (præſertim in concipiendis ſententiis & ferendis) præ oculis habeant ſolum deum, illius imitantes exemplum, qui quærelas populi (tabernaculum ingreſſus) ad dominum referebat ut ſecundum ejus imperium judicaret. Quiſquis enim judex ordinarius ſive etiam delegatus, famæ ſuæ prodigus, & proprii perſecutor honoris, contra conſcientiam, & contra juſtitiam, in gravamen alterius partis quicquam, per gratiam, vel per ſordes in judicio fecerit, per annum ab executione officii, noverit ſe remotum, ad æſtimationem litis, quam læſerit, nihilominus condemnandus.

De Appellationibus.

Appellatio quid ſit. Cap. 1.

APpellatio (ut à definitione incipiamus) eſt à minore ad majorem provocatio, & per eam legitimè interpoſitam, & prounciatam, & juriſdictio judicis quo ad illam cauſam ſuſpẽditur, & ipſius cognitio, & examen ad ſuperiorem transfertur. Diſtinguitur autem in judicialem, & extrajudicialem.

De appellatione judiciali. Cap. 2.

APpellatio judicialis eſt, cum in judicio provocatur ad ſuperiorem judicem à definitiva: ab interloquutoria, vel à gravaminibus, quæ in agendo cauſam quandoq; partibus infliguntur. Cumq; appellatur à definitiva ſententia ſufficit dixiſſe, ab iniqua hac ſententia appello. Sed quando ab interloquutoria, vel gravamine aliquo provocatur, cauſa amnino aſsignanda eſt, quæ vera ſit, juſta, & expreſſa.

Et

Et ſi propriè loqui velimus, appellatio non eſt, niſi in judicio. Quæ verò fit extra judicium, provocatio dici poterit.

De appellatione extrajudiciali. Cap. 3.

EXtrajudicialis appellatio eſt à præſenti, ſeu veriſimiliter futuro gravamine, ad ſuperiorem provocatio, antequam ad judicium veniatur, in qua probabilis, & veriſimilis ratio debet aſsignari; quæ ſi reddita fuerit, cauſam ad ſuperiorem judicem transfert. Et appellatione hujuſmodi pendente, nil in appellantis præjudicium tentari poteſt à judice, à quo eſt appellatum.

Appellare licet etiam in cauſis extrajudicialibus. Cap. 4.

IN actis extrajudicialibus appellare licet, ut ab electionibus, poſtulationibus, proviſionibus, & cæteris hujuſmodi. Sed interponere oportet appellationem infra dies decem, à notitia, qua quis gravari ſe intellexit. Nam elapſis decem diebus, per viam appellationis non ampliùs audietur: ſed per alia remedia juris petere poterit, ut integrum reſtituatur, & revocetur gravamen.

Quæ ſit vis appellationis extrajudicialis. Cap. 5.

APpellatio extrajudicialis, ſi interponatur ex probabilibus & veriſimilibus cauſis, adeò devoluit cauſam ad ſuperiorem, ut actus geſtus contra eam ſit nullus. Undè ſi quis appellaverit, ne poſſeſsione moleſtetur, cũ ſe moleſtãdum veriſimiliter ſuſpicetur, ſi ea ſpoliatur, reſtituitur ante omnia in ſtatum, in quo erat tempore appellationis emiſſæ.

In extrajudiciali appellatione, ſi appellans, & ejus adverſarius diverſos habeant judices, licebit appellanti ad eum

eum revocare, qui ſibi ordine competit, & valida erit ejus appellatio.

In judicio non licet appellare à futuro gravamine. Cap. 6.

IN judicio non poteſt appellari à gravamine futuro etiam ſub conditione: ut ſi ne gravaveris, appelles, ſed debet priùs expectari gravamen, & poſtea appellare: ut enim à futuro gravamine appelletur, ſolum extra judicium conceditur.

Si appellatio ſcripta porrigatur judici, ſatis eſt, nec requiritur ut coram eo legatur. Cap. 7.

APpellatio in ſcriptis judici porrecta non poteſt, quòd coram eo lecta non fuerit, legitimè impugnari.

Quid agendum ſit, ſi juſtus metus impediat ab appellando. Cap. 8.

SI juſtus metus vel judicis, vel adverſarii, vel municipalis legis, quæ prohibeat ab aliquibus cauſis appellari, fortaſſe impediat quenquam ab appellando, excuſabitur: & eſſe volumus ac ſi appellaverit, modo coram judice proteſtetur, à quo gravatur, de metu ſi audeat, & fieri poſſit, vel ejus copiam habeat. Quod ſi non eſt auſus, & copiam illius non habuit, ſi fieri poſſit coram judice, ad quem decernit appellare, ſuam interponat appellationem. Quòd ſi non ſuccedat, ſatis ei tunc eſto, coram uno aut pluribus viris bonis, notorio adhibito, ac teſtibus, de hoc metu proteſtari, appellare, & cauſas, propter quas appellarit exprimere: atq; ab eo, vel ab eis, apoſtolos obtinere, cor ã quibus appellat. Curandũ tamen eſt, ut judici appellatio hujuſmodi quoquo modo, intimetur intra decem dies, à gravamine, vel à ſen-

tentia. Alioqui si ad ulteriora, in causa procederet, quæ ageret non essent invalida. Adversarii verò præsentia, dum sic appellatur, non est necessaria. Sufficit enim ut ei fiat intimatio. Cum verò neque justus metus obstat, & judicis copia potest haberi, semper coram eo tam judicialis, quàm extrajudicialis appellatio fieri debet, atque in scriptis porrigini si à definitiva sententia statim, ut dictum est, unica voce sit appellatum.

Quibus casibus appellare non licet, aut frustra appellatur. Cap. 9.

NEque à correctione, neque ab executione licet appellare, nisi modus excedatur, atque tunc causa, & ea quidem vera exprimenda est. In notariis etiã prohibemus appellationem, à pœna quoq; juris non licet appellare: sed à sententia judicis appellatur, qua pronunciavit litigantem in pœnam juris incidisse. In omnibus, in quibus jura prohibent appellationem, judex non cogitur ei deferre, cum interponitur, nisi causa disertè exprimatur, atque isto casu appellando, à definitiva sententia, causam exprimere necessarium est, cum aliâs non requiratur. Ad hæc in his, quæ dilationem temporis non admittunt, appellatio non recipiatur. Si appellatio est manifestè frivola, judex eam admittendo non rectè agit. Tertiò appellare ab eodem articulo, vel ab eadem sententia, non licet. Ab arbitrio appellare etiam non licet, neque in enormi, & gravi scelere. Qui appellat, post decem dies, non audiatur per viam appellationis, quamvis conqueri possit, & alia ratione agere, ut in integrum restituatur. In civilibus unus pro alio non appellat, nisi ejus interfit. Cum quis in judicio confessus fuerit, non admittitur ejus appellatio, modo per ipsum, non per procuratorem sit confessus, neque confessio per tormenta, aut eorum metum sit extorta: imo etiam id requiritur, ut de eo,

eo, quod est confessus, in judicio sit convictus, & appellationi foventi aliquam injustitiam, vel iniquitatem nunquam est deferendum: neq; recipietur appellatio, quando à nostro regia Majestate causa sub de legata est, sub conditione, ut inde non appelletur.

Quando ante sententiam definitivam liceat appellare in causis Ecclesiasticis. Cap. 10.

IN causis Ecclesiasticis, ante sententiam definitivam appellare, sive querelare prohibemus, nisi à sententia censurarum, aut correctionis, ubi modus excedatur: aut ubicunq; damnum, aut gravamen illatum per appellationem, à definitiva non est reparabile. In quibus casibus appellare, & etiam querelare ante sententiam definitivam licebit.

Quo ordine appellandum sit. Cap. 11.

AB Archiadiaconis, Decanis, & his, qui sunt intra pontificiam dignitatem, & jurisdictionem Ecclesiasticam habent, ad Episcopum liceat appellare, ab Episcopo ad archiepiscopum, ab archiepiscopo verò ad nostram majestatem. Quo cum fuerit causa devolueta, eam vel concilio provinciali definire volumus, si gravis sit causa, vel à tribus quatuorve Episcopis, à nobis ad id constituendis. Quibus rationibus cum res fuerit definita, & judicata, per appellationem amplius cognosci non poterit. Observari tamen præter hæc volumus, ut si causa fuerit subdelegata, semper ad subdelegantem appelletur, à quo si rursus fuerit appellandum, ordo jam descriptus conservetur.

Quomodo à pluribus judicibus appelletur. Cap. 12.

SI plures judices fuerint lata ab eis sententia, vel gravamine aliquo inflicto, cum omnes simul baberi

non possint, coram majori parte illorum appellare licebit, & Apostoli peti seorsim ab eis poterint. Sed tamen appellatio ipso, delatio ad certum judicem, & præfixus terminus adversario, si non adfuerit, sunt intimanda.

Qui per appellationem in una causa liberatus à suo judice, in aliis tamen ei debet respondere. Cap. 13.

PEndens appellatio non est sufficiens, & idonea causa, ut judex, à quo appellatum est, in aliis causis repudietur. Unde cum quis duas, diversasq; causas habet sub eodem judice, licet quoad unam earum appellaverit, de altera tamen cogetur judici respondere à quo appellavit.

Non obstat prior appellatio deserta, quando propter novum gravamen rursus appellari possit ab eodem judice. Cap. 14.

QUi appellavit, & appellationem deseruit, rediitq; ad judicem, à quo appellavit, si rursus ab eo gravetur, denuò poterit appellare.

In causa communi plurium, unius appellatio alios etiam juvat. Cap. 15.

SI ex pluribus una sententia condemnatis, qui communi interesse jure jubentur, idemque habent negotium, & eandem causam defensionis, unus appellaverit, ejus victoria proderit aliis. Et si fortasse is unus qui appellavit, cæteris tacentibus & scientibus appellationem deserverit, quivis alius ex illis eam prosequi poterit.

An juramentum interpositum prohibeat appellationem. Cap. 16.

SI quis juraverit se staturum judicatis, & definitis in aliquo judicio, quoniam juramenta semper ad causas honestas

neſtas contrahenda ſunt, & verisimiliter cogitatas, ideò ſi eveniat, ut ſententia, vel mandatum judicis, & honeſtatis, & juſtitiæ limites excedat, licitè qui juravit inde poteſt appellare, cum juramentum iis caſibus non urgeat. Verùm ſi hoc non accidat, ſua ipſius promiſſione aſtringitur, ut non appellet.

Ob ſuſpectum locum licet appellare. Cap. 17.

LOcus judicii exercendi, ad quem judex citaverit, debet eſſe tutus domino & omnibus his, qui pro eo interveniunt, ut ad locum poſſint ire ſecurè. Aliàs propoſito exceptione de loco ſuſpecto liberè licet appellare.

Tam in majoribus, quam in minoribus cauſis licet appellare. Cap. 18.

ET in majoribus, & in minoribus cauſis, appellandi facultas non denegetur. Nec enim judex injuriam ſibi fieri debet exiſtimare, eo quòd litigator appellat. Quia quantitas cauſæ non facit, quarè ſit appellandum, ſed iniquum gravamen.

Qualis cauſa reddenda ſit in appellationibus. Cap. 19.

QUum ſit extra judiciũ appellatio, cauſa poteſt aſſignari, quæ ſit generalis, & incerta, reſpectu perſonarum ſeu gravaminis, cũ fiat ſæpiſſimè de futuro, quod minimè poteſt determinatè ſciri. Sed in appellatione judiciali, quãdo reddenda eſt cauſa, illã & certam, & ſpecialem eſſe oportet, cũ ſẽper fermè ſit vel de præſenti, vel de præterito gravamine. Præterea in judicio, cauſa appellandi debet eſſe

vera. Sed extra judicium satis est, quòd causa sit verisimilis & probabilis, ut putà verisimiliter timui graviari in possessione alterius rei, licet adhuc non sum gravatus, tamen extra judicium possum appellare.

Cum appellatur á definitiva licet aliter agere quam in aliis appellationibus permittatur, Cap. 20.

IN appellatione à definitiva sententia, cum non sit necessarium causam exprimere, appellans, cum unam causam exposuerit in agendo, aliam poterit prosequi, & post eam, aliam, quoad ei suppetent. Sed in aliis appellationibus, cum debeat causa exprimi, non poterit citra expressam, alia tractari in prosecutione.

Coram quo judice appellationis causa sit proponenda, & coram quo justificanda. Cap. 21.

CAusa appellationis, cum est experimenda coram judice, à quo appellatum est, proponentur, nisi metus obest, & si copia ejus haberi potest: sed coram judice, ad quem appellatum, justificabitur.

Si exceptiones legitimæ cum probationibus offerantur judici, si rectè fuerint, & litit æ, appellatur, & justificatur appellatio. Cap. 22.

EXceptiones legitimæ, & earum probationes, quando judici oblatæ fuerint, si ab eo non admittantur, justa causa præbetur appellandi, quin & appellatio coram judice, ad quem provocatum est, propter hoc justificabitur, licet veritas exceptionis non probetur. Non tamen volumus sufficere appellanti, si dicat se materiam sive exceptionem legitimam, & veram proposuisse & appellasse, nisi doceat propter exceptionem non admissam, appellasse.

Justi-

Justificata appellatione, non est probata obiter exceptio. Cap. 23.

COnstituimus præterea, ut talis oblatio probationis justificet solum appellationem, quoad devolutionem causæ, non autem ut exceptio habeatur pro probata, in prejudicium partis adversæ.

Ob quas alias injurias, & cavillationes judicis licet ab eo appellare. Cap. 24.

PRætereа si judex procedat ad ulteriora, exceptione vel materia neglecta, licet expressè eam non repulerit, potest ab eo appellari. At hæc si judex non procedat ad ulteriora, sed supersedeat, vexando excipientem, vel materiam proponentem, quàm sæpè citat ad audiendum deliberationem suam, vel ad idem sepè assignavit terminum, tunc volumus, quòd si judex, bis humiliter requisitus non pronuntiat, possit ab hoc gravamine appellari.

Quomodo in diversis appellationibus processus justificetur. Cap. 25.

ET licet processus primi judicis justificari, vel impugnari non possit, quando appellatur ab interloquutoria, nisi ex actis coram eo in appellatione, tamen in appellatione à definitiva sententia, potest judex ad quem, ex novis actis corã eo habitis, suum processum justificare, & contrarium primæ sententiæ pronunciare. Quia non allegatum, vel probatum in causa principali, potest allegari, & probari, in causa appellationis.

Ad quid inventæ sunt appellationes. Cap. 26.

APpellationes non ad deprimendam cujusquam justitiã sunt inventæ, sed ut gravamen impositũ reparetur,

&

& ad corrigendam iniquitatem, & imperitiam judicis, & nonnunquam ad ipsius afflicti succurrendum inscitiæ. Nam in appellatione persæpè locum habet, quod jactatur non probatum, probabo, & quod non est oppositum, opponam. Etenim quæ in prima instantia sunt omissa, frequenter in secunda locum habent.

In causa appellationis aliquæ exceptiones repeti possunt, quæ in prima instantia locum non habuerunt. Cap. 27.

Cum peremptoria exceptio in instantia non fuit admissa, interposita appellatione à definitiva sententia in causa appellationis, denuò poterit abjici & probari. Idemque licebit si eadem exceptio peremptoria in priori instantia, vel negligentia, vel oblivione omissa fuerit: verum exceptiones illæ quæ in priori instantia necessariò erant opponendæ, ante litis contestationem, in causa appellationis objici non poterunt.

Lapsus termini quandoque non obest. Cap. 28.

Lapsus termini ad appellandum vel appellationem siniendum, non præjudicabit appellanti, quo minus ex causa legitima audiatur, saltem per beneficium restitutionis in integrum, & fiet restitutio usque ad tantum tempus quantum fuit tempus impedimenti. Quia si impedimentum non fuisset, habuisset effectum suum appellatio: volumus tamen ut suam diligentiam ostendat infra tempus impedimenti, quia aliter constare non possit impedimentum causam præstitisse, neq; sufficit probare impedimentum fuisse nisi doceator id impedimentum fuisse causam non agendi, quod probatur probando tunc temporis diligentiam.

Ter-

Terminus ad appellandum eſt decem dierum. Cap. 29.

APpellationes & nullitatem querelas infra decem dies, utiles, à tempore notitiæ latæ ſententiæ, aut gravaminis, à quo per conſtitutiones noſtras appellare, ſive querelare licet coram judice, à quo provocatur, fieri volumus.

De terminis ad proſequendam & ad finiendam cauſam appellationis. Cap. 30.

CUm quis appellaverit, vel de nullitate conqueſtus fuerit, niſi infra duos menſes à tempore appellationis, ſive querelæ interpoſitæ, eandem proſequutus fuerit, & judicem à quo, de proſecutione hujuſmodi per citationem, vel inhibitionem ſuperioris, certiorem fecerit, ac infra ſex menſes, à fine ipſorum duorum menſium numerandos, ipſam appellationem, ſive querelam (legitimo impedimento ceſſante, quod à judice à quo appellatum eſt, approbandum erit) finiri obtinuerit, ſententiæ contra eum prius latæ ſtare compelletur. Et habebit ejus appellatio deſerta cenſeri. Terminum verò ad proſequendam litem datum à lege concedimus, cum à judice, tum ab appellante poſſe imminui, non autem prorogari.

Lata ſententia definitiva non eſt ante decem dies mandanda executioni. Cap. 31.

ILlis decem didbus à lata ſententia, quibus appellare licet, judicatum non mandetur executioni quod non modò in civilibus, verùm & in criminalibus obſervari decernimus. Volumus etiam ut in ipſis criminalibus, etiam invito condemnato, quivis alius pro eo poſſit appellare.

Quomodo labatur terminus in extrajudiciali appellatione. Cap. 32.

IN appellatione extrajudiciali, propter gravamen aut futurum

turum, aut jam inflictum, interposita, terminus vel à jure datus, vel à judice, vel appellante præfixus ad litem prosequendam, non à die appellationis fluere incipiet: sed à die, qua oppressus cognovit se gravatum, qui nihilominus si fuerit elapsus, non obstabit, quin oppressus à superiori judice audiatur, non qnidem appellationis via, sed querelæ: cum in appellatione appellans, qui semel eam deseruerit, quoad ipsam non amplius audiri debeat.

Terminus finiendæ causæ appellationis a judice, a quo appellatur, non potest mutari. Cap. 33.

Judex à quo est appellatum, licet valeat præfigere terminum appellationis prosequendæ, non tamen illius finiendæ aliumj terminum potest constituere ab eo, quod jus concedit.

Si compromissum interponatur, non labitur terminus. Cap. 34.

Si appellatione interposita partes consenserint in compromissum terminum, ad prosequendam appellationem currere nolumus, nisi judex animadvertens ex nimia dilatione imminere periculum, in causa juberet progredi.

De generibus Apostolorum. Cap. 35.

Apostoli non omnes sunt ejusdem generis. Aliqui sunt dimissorii, atq; tunc dantur, cum judex appellationi defert. Sunt & refutatorii, qui dantur, cum appellatio non est amissa. Tertio loco dicuntur alii reverentiales, hiq; dantur, quando non merito causæ, sed propter honorem judicis, ad quem appellatum est, defertur appellationi. Postremò Apostoli, si quandoque in appellatione dantur extrajudiciali, vel conventionales, vel testimoniales dici consueverunt.

Quando

Quando sit opus Apostolis, & quando non.
Cap. 36.

IN appellatione judiciali semper opus est Apostolis, non item in appellatione extrajudiciali.

Quando petendi Apostoli, & quis terminus eorum petendorum concedatur. Cap. 37.

QUando judex appellatione interposita, præfixit diem ad dandos Apostolos, appellans tunc ad eos petendos debet comparere, quòd si non faciat, sententia contra illum lata poterit executioni mandari. Et quum spatium termini præfixi ad Apostolos dandos amplum fuerit, appellantem satis erit aliquando comparere, & loco, & tempore congruo Apostolos instanter petere. At si judex apertè dixerit, se nolle dare, vel si præfixo termino, aut ex malitia, aut negligentia non dederit, poterunt litigantes appellationem sine illis prosequi. Et si judex qui non dederit, procedere attentet in causa, omnia quæ fecerit, erunt invalida: & à judice ad quem appellatum est, arbitraria pœna plectetur. Tempus autem, quoad Apostolos dandos longissimum, & quod proferri non possit, triginta dies esse volumus, intra quod spatium, si appellans eos instanter, loco, & tempore congruo non petierit, appellationi renunciasse censebitur.

Quid in Apostolis contineri debeat.
Cap. 38.

IN Apostolis, appellationis causa exponetur. Et an admissa sit appellatio, vel non admissa declarabitur. Et à quocunq; dentur Apostoli, illis apponendum est ejus sigillum à quo dantur. Cumq; judex Apostolos dederit, appellanti quoq; terminũ prosequendæ appellationis constituet.

Verùm ex Apoſtolis datis, vel præfixo termino, non intelligetur judex appellationi interpoſitæ detuliſſe. Nam Apoſtoli facilè poteſt fieri ut ſint refutatorii, & conſtituitur terminus ad malitiam litigantium compeſcendam, ne ſuperfluis moris lites extrahant.

Appellanti non eſt fraudi ſi poſt gravamen alligat ad tribunal judicis, nec ob id impeditur, quando intra decem dies ab eo appellari poſſit. Cap. 39.

QUando aliquis eſt in judicio gravatus, licet poſt gravamen ad judicem venerit, qui eum gravavit, & aliquid ad ejus tribunal egerit, propter hujuſmodi acta nõ eripitur ei facultas, quin intra decem dies ab inflicto gravamine, appellare poſſit, præſertim cum ea, quæ poſt gravamen egit, non ſponte, ſed vi judicis adactus egerit.

Appellans ſi quid cum proteſtatione agat coram judice a quo appellavit, ne propterea deſerit appellationem. Cap. 40.

QUando aliquis appellavit, licet ad judicem à quo appellatum eſt, poſt appellationem interpoſitam venerit, & aliquid ad ejus tribunal egerit, modò proteſtetur, ſe non ob id velle appellationem deferre, non judicabitur illi non renunciaſſe.

Poſt appellationem debet judex a tota cauſa ſupercedere, niſi gravamen inflictum revocet. Cap. 41.

QUamvis appellatio interdum certũ aliquem cauſæ articulũ ſpectet, nihilominus ea interpoſita, judex à quo appellatũ eſt, à tota ipſa cauſa ſuperſedebit. Nõ enim quiſpiam cogi debet, ut illi judici reſpondeat, in ea cauſa, in qua ſe

se gravatum ab eo sentit, neq; amplius ad illum comparere adigitur, ut respondeat, neq; ut de gravamine doceat, nisi fortasse citetur ad audiendam gravaminis illati revocationem. Quam revocationem si judex fecerit, sive comparente eo, qui appellavit, sive non comparente, & ad solvendas expensas, si quas appellans fecerit, sese obtulerit, & adeundus est, & sub eo agendum. Nam causam, à quo fuit appellatum, potest re-assumere, & ad ulteriora procedere. Quod tamen tunc solum habet locum, quãdo appellationi minimè detulit. Nam si eam fortasse receperit, neq; gravamen revocare, neq; causã potest resumere. Etenim jurisdictio ejus, quoad illam causam, prorsus transfusa est in judicem superiorem. Poterit nihilominus poste à de illa cognoscere, si judex, ad quem est appellatum, illam ad eum remiserit. Itaq; deferendo appellationi causam illã judex omnino à se abdicat, nisi deferatur appellatio, & terminus præfixus elapsus fuerit, intra quem appellans debuit prosequi appellationem. Isto siquidem casu lis denuò ad illum redit.

Quæ attentantur post appellationem sunt irrita. Cap. 42.

QUæ attentantur contra & post appellationem, sive judicialem, sive extrajudicialem, sunt ipso jure nulla. Potest attamen judex à quo appellatum est, omnia ea facere, pendente appellatione, quæ ad ejus faciliorem exitũ tendant.

Quæ innovata post appellationem a judice appellationis revocari debeant, & quæ non. Cap. 43.

INnovata, post appellationem à definitiva, aut interlocutoria, & appellationem, ante omnia per appellationis judicẽ revocari debent. Innovata verò post appellationem,

ab interloquutoria, seu gravamine, donec appellationis causam veram esse constiterit, revocari non debent, nisi, post inhibitionem (ne procederet in causa à superiore) factam, inferior judex processit. Nam irritum est, & invalidum quicquid agitur post inhibitionem.

Quatenus judex, a quo appellatur, de appellationis justitia potest cognoscere. Cap. 44.

JUdex, à quo appellatur, de appellationis justitia potest cognoscere, quo sese instruat, an illi sit deferendum: non autem in præjudicium appellationis. Nam hæc ad judicem pertinet, ad quem est appellatum.

Quando judex appellationis causam debeat ad inferiorem judicem remittere. Cap. 45.

INferior judex quando appellationi à definitiva minimè detulit, debet superior vanitate, seu malitia cognita illius, appellationis causam ad illū remittere, ac eodem die appellantem injustè condemnare quoad expensas. Cum verò judex inferior appellationi detulerit, in potestate superioris erit, causam ad eum remittere, vel apud se retinere, quod accipiendum est, si prosecutio coram superiore fiat. Item cum superior appellationem ab interloquutoria, sive gravamine, frivolam esse causam cognoverit, causam ipsam remittat. Si verò ipsam appellationem ex veris & justis causis fuisse interpositam cognoverit, causam principalem in suam accipiet potestatem. Nec ulterius eam ad inferiorem judicem remittat.

Judex ad quem appellatum est, non prohibeat inferiorem, nisi prius ei constet legitime appellatum esse. Cap. 46.

PRohibēus ne judex, ad quē appellari, seu querelari contigerit, judici, à quo appellatum est, prius inhibeat, quā appellatum, sive querelatum legitimè sibi fuisse constiterit.

Nisi

Nisi à definitiva statim, judice pro tribunali sedente, viva voce apud acta fuerit appellatum, sive querelatum. Quo casu sufficiet judici, ad quem appellatum est, de hoc per appellantis, aut procuratoris ejusdem habentis mandatum, jura mento constare.

Sententiæ excommunicationis, & suspensionis non revocanda a judice appellationis, nisi vocatis partibus. Cap. 47.

NOn solum statuimus, ut si negetur per appellationem negotium devolutum, non inhibeat judex appellationis judicem à quo, in causa procedere: nisi de volutione constiterit. Verùm sententias quoq; suspensionis, sive excommunicationis, in appellantem ab eo, à quo appellatum, proponitur, promulgatas, nullatenus (nisi vocatis partibus, & de appellatione constiterit) volumus judices appellationes revocare, aut denunciare esse nullas.

Puniendus quomodo sit judex, qui juste appellationi non detulerit. Cap. 48.

SI judex legitimè appellationi non detulerit, est puniendus, & si criminalis fuerit causa, deponetur. Sin verò civilis, à superiori arbitraria pœna mulctabitur.

Non est necessaria citatio partium in causa appellationis. Cap. 49.

IN cognoscendo de appellatione primum omnium esse videretur, ut partes citarentur ad justificandam, & impugnandam appellationem. Sed hoc necessariò non requiritur, cum tempus præfixum habent ad prosequendam appellationem.

Quando judex, à quo appellandum est, puniendus fuerit à judice ad quem fuit provocatum, debet citari: quin & si volet assidere judici superiori, poterit, dum causam à se judicatam retractat, nequid in ejus præjudicium fiat.

Judex

Judex à quo appellatum est non punietur à superiori, nisi citatus, & illi assidebit in causa retractanda, si visum fuerit. Cap. 50.

QUando judex ad quem appellatum est, definit contra sententiam inferioris judicis, propter novas rationes coram ipso allatas, quæ in priori judicio non fuerunt agitatæ, non simpliciter dicet in sententia, inferiorem judicem malè judicasse. Sed cum adjectione ob defectum probationum, quæ tum non fuerunt adductæ.

Judex ad quem appellatur, pro arbitrio non potest appellationem requirere, vel admittere. Cap. 51.

NOn est in facultate judicis ad quem appellatum fuerit, vel recipere, vel renuere appellationem, quin si justa fuerit, eam recipere cogitur. Judicandi quippe munus publicum est, neque ab ea renuntiari potest, qui judicandi munus occupat.

Partes quandoq; possunt renuntiare appellationi. Cap. 52.

PArtes de mutuo cõsensu valẽt interpositæ appellationi renuntiare, & ad judicẽ à quo appellatum est, reverti: neq; ad hoc faciendum sufficit unius partis voluntas, & etiam fieri non potest, si judex appellationi detulit. Quia tunc eam eandem causam non amplius judicare valebit, nisi vel judex ad quem appellatum est illam ad se remiserit, vel terminus præfixus ejus prosequendæ fuerit elapsus.

Suspectus appellans, aut fidejubeat, aut custodiatur. Cap. 53.

SI appellãs fuerit suspectus de fuga, vel det fidejussores de pro-

prosequenda Appellatione, vel custodiatur.

Inferior Judex exequetur à se sententiam latam si confirmetur à superiori. Cap. 54.

SI lata sententia confirmetur per Judicem ad quem appellatum fuit, executioni mandabitur, à judice à quo est appellatum.

In Appellatione à definitiva gravamen quodcunque per interlocutoriam illatum, à judice Appellationis revocari potest. Cap. 55.

CUm sententia definitiva appellatum, vel de nullitate querelatum fuerit, gravamen quodcunque, quod per interloquutoriam illatum fuit, licitè per appellationis judicem emendari possit.

Appellans cum deserit appellationem condemnatur, adversario, prosequenti in expensis. Cap. 56.

CUm quis Appellationem interpositam deserit, & adversarius eam prosequitur, desertor ei condemnabitur in expensis.

Qui non sui adversarii appellationi defert, sciat suæ quoque non deferendum. Cap. 57.

SI quis Appellationi interpositæ à suo adversario non detulerit, nec suæ, si postea in eadem causa interponatur, cogi poterit Adversarius ut deferat.

Post Appellationem, non est denuncianda Excommunicatio. Cap. 58.

SI Appellatio fuerit interposita, priusquam excommu-

nicatio sit denuntiata, denunciationem ejus impedit.

Excommunicatio post appellationem lata, est invalida. Cap. 59.

ET sicut non tenet Excommunicatio lata post Appellationem judicialem, ita neq; appellationem extrajudicialem. Timens ergo injustè excommunicari appellat extra judicium, & suspendit jurisdictionem Judicis. Sed post gravamen inflictum necesse est appellare.

Revocatio causæ ab Episcopo facta, vel à superiori judice, quanti sit momenti. Cap. 60.

EPiscopus causas ad se revocare potest, quæ coram suo vicario aguntur, & revocatio alicujus causæ per superiorem facta, magis Jurisdictionem suspendit inferioris Judicis quàm Appellatio.

Post appellationem legitimam a sequestro, appellans liberè fructus percipit. Cap. 61.

SI à sequestro fuerit appellatum, & appellatio legitimè prosecuta fuerit, ea pendente, possessores bonorum sequestratorum, & alii eorum nomine liberè, & impunè utantur eisdem.

DE

DE REGVLIS JVRIS.

Quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum. *Decr. 4*

Quæ propter necessitatem introducta sunt, non debent in argumentum trahi. *De regulis juris. ff. 122.98 & sext. 8.*

Semel malus, semper præsumitur esse malus.

Quod omnes tangit, debet ab omnibus approbari. *ff.*

Refertur ad universos, quod publicè fit per majorem partẽ.

Cum tempus in Testamento adjicitur, credendum est pro hærede adjectum, nisi alia mens fuerit Testantis.

Quæ in testamento ita scripta sunt, ut intelligi non possint, perinde sunt, ac si scripta non essent.

In pœnalibus causis benignius interpretandum est.

Ferè in omnibus pœnalibus Judiciis, ætati, & imprudentiæ succurritur.

Imperitia culpæ annumeratur. *De reg. ff. 174. Sex. 80 & 189.*

Generi per speciem derogatur.

Semper generalibus specialia insunt.

In toto, pars continetur. *112. & 60.*

Accessorum naturam sequi congruit Principalis. *6*

Cum principalis causa non consistit, nec ea quæ sequuntur, locum habent. *138*

Nõ debet, cui quod plus est licet, quod minus est, nõ licere. *21*

Non potest dolo carere, qui imperio magistratus non obtemperat. *159*

Hæreditas est successio in universum jus, quod defunctus habuit tempore mortis. *ff. de re. 62 & de ver. sin. 24.*

Qui rebus mobilibus præficiuntur per defuncti testamentum, hæredes testamentarii sive executores appellamus.

Hæredis appellatiõe oẽs significari successores credẽdũ est. *ff. 70.*

137 Nulla mora ibi intelligitur, ibi nulla petitio est.
48 Qui dolo desiit possidere, pro possessore damnatur.
Quicquid calore iracundiæ vel fit, aut dicitur, non prius ratum est, quàm si perseverantia apparuerit judicium animi fuisse.
Quoties idem sermo duas sententias exprimit, ea potissimum accipiatur, quæ rei gerendæ aptior est.
55 In dubiis benigniora sunt præferenda.
96 In obscuris, quod minimum est, sequendum.
10 Secundum naturam est, commoda cujusque rei eum sequi, quem sequuntur incommoda.
(10. Vani temporis non justa excusatio est.
194.6. Ratihabitio retrahitur, & mandato æqui paratur.
69 Ratum quis habere non potest, quod ipsius nomine gestum non est.
611 Cum sint partium jura obscura, Reo favendum est potius, quàm Actori.
13 Ignorantia facti, non Juris, excusat.
15 Odia restringi, favores convenit ampliari.
16 Decet concessum à principe beneficium, esse mansurum.
17 Indultum à jure beneficium non est alicui auferendum.
Nullus pluribus uti defensionibus prohibetur.
21 Quod semel placuit, amplius displicere non potest.
22 Non debet aliquis alterius odio prægravari.
23 Sine culpa nisi subsit causa, non est aliquis puniendus.
27 Scienti, & consentienti non fit injuria, neque dolus.
34 Utile per inutile non debet vitiari.
38 Ex eo non debet quis fructus consequi, quod visus est impugnare.
39 Cum quid prohibetur, prohibentur omnia quæ sequuntur ex eo.
90 Pluralis locutio, duorum numero est contenta.

Impu-

Imputari non debet ei, per quem non ſtat, ſi non facit quod per eum fuerat faciendum. 41
Qui tacet conſentire videtur. 43
Qui tacet non fatetur, ſed nec utique negare videtur. ff. 184
Præſumitur ignorantia, ubi ſcientia non probetur. ſ. 47.
Non præſtat Impedimentum, quod de jure non ſortitur effectum. ſ. 52.
Qui prior eſt tempore, potior eſt jure. ſ. 54.
Quod ob gratiam alicujus conceditur, non eſt in ejus diſpendium retorquendum. 61
Nullus ex conſilio (dummodo fraudulentum non ſit) obligatur. 62
Exceptionem objiciens non videtur de intentione adverſarii confiteri. 63
Quod ſuo nomine non licet, nec alieno licebit. 67
Poteſt quis per alium, quod poteſt facere per ſeipſum. 68
Quod alicui gratioſè conceditur, non debet ab aliis in exemplum trahi. 74
Delictum perſonæ, in detrimentum Eccleſiæ, non debet redundare. 76
In generali conceſſione non veniunt ea, quæ quis non eſſet veriſimiliter in ſpem conceſſurus. 81
Bona fides non patitur, ut bis idem exigatur.
Quum quid una via prohibetur alicui, ad id alia non debet admitti. 84
Infamibus non patent portæ dignitatis. 87
Is committit in legem, qui legis verba complectens contra legis nititur voluntatem. 88
Non quicquid Judicis poteſtate permittitur, juris neceſſitati ſubjicitur.
De qua re cognovit Judex, de ea quoque pronunciare cogendus eſt.

Nullus existimandus est, dixisse, quod non mente prius agitaverit.

ff. 195. Pronuntiatio sermonis in sexu masculino ad utrumq; sexũ plerumq; porrigitur.

ff. 43. & 44. Quæ esui, potui, cultuique corporis, quæq; ad vivendum hujusmodi necessaria sunt, vestimenta quoq; & stramenta, & cætera, quibus vivendi curandivè corporis nostri gratia utimur, victus verbo continentur.

ff. 51. Parentis appellatione, pater, avus, proavus, & omnes superiores continentur: sed & mater, avia & proavia.

220 Liberorum appellatione, nepotes & pronepotes cæteriq; qui ex his descendunt, continentur.

291 Filii appellatione, sicuti filia, ita & nepos comprehenditur.

ff. 64. Intestatus est, non tantum qui testamentum non facit, sed etiam is, cujus ex testamento hæreditas adita non est.

79 Impensæ necessariæ sunt, quæ si non fiant, res aut peritura est aut deterior fiet; utiles, quæ rem meliorem faciunt; voluptuariæ, quæ speciem duntaxat ornant.

121 Usura pecunia in fructu non est, quia non ex ipso corpore, sed ex alia causa, id est, ex nova obligatione.

129 Qui mortui, quiq; abortivi ante septimũ mensem, aut octavum nascuntur, neque nati, neq; procreati videntur.

141 Ea mulier creditur filium habere cum moreretur, qui excisso ventre edere possit, tamen falsum est eam peperisse, cui mortuæ filius expectus est.

152 Hominis appellatione, tam fœminam quàm masculum contineri non dubitatur.

Pueri appellatione, etiam puella significatur.

Solutionis verbo, satisfactionem quoq; omnem accipiendam placet, quam creditor acceptare voluerit.

Qui in utero est, pro jam nato habetur, cum de ipsius commodo quæritur.

Duobus

Duobus negativis verbis, quasi permittit lex magis quam prohibet. 237

Sylva cædua est, quæ in hoc habetur ut cædatur, & quæ succisa rursus ex stirpibus aut radicibus renascitur. ff. 30

Autentica sigilla declaramus nostra, Archiepiscoporum, Episcoporum, Decanorum, Ecclesiarum Cathedral. & earundem Ecclesiarum, Capitulorum, Archidiaconorum, & eorum Officialium. Quæ penes ipsos aut ipsorum legitimos deputatos, & nullo modo apud suos Registrarios, seu Actorum scribas custodiri volumus.

FINIS.